

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΤΑ ΤΡΙΑ ΠΡΩΤΑ ΠΑΝΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ (1957-1960)

ΜΠΕΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

A.M. 1115M042

ΑΘΗΝΑ 2019

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ
ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ
ΚΑΤΣΑΠΗΣ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Αφιερώνεται στη μνήμη
του Θάνου Τσουκνίδα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σχετικά με την εργασία	5
1 Εισαγωγή στο ιστορικό πλαίσιο	11
1.1 Οι διεθνείς εξελίξεις	11
1.2 Η μεταπολεμική Ελλάδα.....	14
2 Το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1957).....	25
2.1 Από τις εκλογές του 1956 στην προπαρασκευή του πρώτου συνεδρίου (Αύγουστος 1957).....	25
2.2 Το στάδιο της προπαρασκευής.....	28
2.3 Οι εργασίες του συνεδρίου	31
2.4 Η δράση της Εκτελεστικής Επιτροπής.....	40
3 Το Δεύτερο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1959).....	43
3.1 Από τις αρχές του 1958 στην προπαρασκευή του δεύτερου συνεδρίου (Μάρτιος 1959)	43
3.2 Το στάδιο της προπαρασκευής.....	48
3.3 Οι εργασίες του συνεδρίου	51
3.4 Η δράση της Εκτελεστικής Επιτροπής.....	60
4 Το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1960).....	66
4.1 Η εμφάνιση της ΕΚΟΦ	66
4.2 Το στάδιο της προπαρασκευής.....	73
4.3 Οι εργασίες του συνεδρίου	75
4.4 Η επίθεση στη Μακεδονία.....	88
5 Το μεσοδιάστημα μέχρι τις εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961 ...	96
5.1 Γεγονότα φοιτητικής διαμαρτυρίας.....	96
5.2 Το ζήτημα της ΕΚΟΦ και η ενωτική δράση των φοιτητών.....	98
5.3 Η επίδραση των εκλογών της 29 ^{ης} Οκτωβρίου.....	104
Σύνοψη - συμπεράσματα	108
6 Παράρτημα	113

6.1	Αποφάσεις Α' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου	113
6.2	Αποφάσεις Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου	117
6.3	Εκπρόσωποι στα Πανσπουδαστικά Συνέδρια.....	140
6.3.1	Εκπρόσωποι σχολών στο Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο .	140
6.3.2	Εκπρόσωποι σχολών στο Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο .	141
6.3.3	Εκπρόσωποι σχολών στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο .	141
7	Πηγές.....	145

Σχετικά με την εργασία

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη διεξαγωγή των πανσπουδαστικών συνεδρίων στην Ελλάδα και συγκεκριμένα των τριών πρώτων (Α' το 1957, Β' το 1959 και Γ' το 1960). Πρόθεση μου είναι να ερευνήσω την διαδικασία προπαρασκευής των συνεδρίων, των εργασιών τους, καθώς και των ενεργειών που ακολούθησαν προκειμένου να προωθηθούν οι αποφάσεις τους. Στα πλαίσια αυτά θα επιχειρηθεί η εξέταση μιας σειράς ζητημάτων κι ερωτημάτων: ποιοι φοιτητικοί σύλλογοι (πρωτοβάθμιοι αλλά και δευτεροβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις) συμμετέχουν στα προπαρασκευαστικά όργανα και τα συνεδριακά σώματα: όπως θα δούμε παρακάτω η συμμετοχή όλων των συλλόγων δεν ήταν δεδομένη και η επιλογή των συμμετεχόντων δεν αποτέλεσε ζήτημα που λυνόταν κατευθείαν· η στάση που κράτησαν οι διάφοροι πολιτικοί χώροι που εκπροσωπήθηκαν στα συνέδρια: κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων θα λάβουν χώρα αντεγκλήσεις και συγκρούσεις (όχι μόνο λεκτικές)· πώς δημιουργείται ένα corpus αιτημάτων κατά τη διεξαγωγή των εργασιών τους; τα πανσπουδαστικά συνέδρια, έδωσαν ώθηση στους διεκδικητικούς αγώνες των φοιτητών;

Επειδή το αντικείμενο της ιστορικής σπουδής είναι μια ειδικότερη κοινωνική κατηγορία (η φοιτητική νεολαία) και όχι τα μεμονωμένα άτομα, η μέθοδος που θα ακολουθηθεί θα είναι η ολιστική. Αυτή η μεθοδολογική τάση, ο μεθοδολογικός ολισμός, προβάλλει το επιχείρημα ότι οι κοινωνίες ανάγονται σε ολότητες (ομάδες, τάξεις, τρόποι παραγωγής, κοινωνίες) και όχι στα άτομα.¹ Ακόμα και η εισήγηση σε ένα συνέδριο ενός συνδικαλιστή φοιτητή, ο οποίος εκπροσωπεί το φοιτητικό του σύλλογο, μπορεί να γίνει αντιληπτή ως ιστορικό συμβάν που αφορά μόνο άτομα (τον ίδιο αλλά και τους άλλους φοιτητές, τους ακροατές κλπ που συμμετέχουν ή παρακολουθούν το συνέδριο), αλλά στη διαδικασία αυτή συμπεριλαμβάνονται και οι συνθήκες υπό τις οποίες έγινε αυτή η εισήγηση, οι αντιδράσεις που προκάλεσε (σχόλια, χειροκροτήματα, αποδοκιμασίες), η απήχηση και τα αποτελέσματά της κλπ.

Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο παρουσιάζονται οι σημαντικότερες εξελίξεις σε Ελλάδα και εξωτερικό που συνθέτουν το γενικότερο πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα η διεξαγωγή των παμφοιτητικών συνεδρίων και οι

¹ Θεόφιλος Βέικος, *Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1987, σελ. 36

οποίες θα επηρεάσουν την διεξαγωγή τους. Αυτό το κεφάλαιο καλύπτεται σχεδόν αποκλειστικά από δευτερογενείς πηγές.

Το δεύτερο κεφάλαιο καταπιάνεται με τις σημαντικότερες πολιτικές εξελίξεις (εσωτερική και εξωτερική πολιτική) και τα τεκταινόμενα στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης από το 1955 μέχρι και το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (Νοέμβρης – Δεκέμβρης 1957). Ειδικότερα όσον αφορά το πρώτο συνέδριο μελετάται η προπαρασκευή του μέσω των βιβλίου πρακτικών της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής του Πρώτου Πανελληνίου Φοιτητικού Συνεδρίου, οι εργασίες του και η δράση της Εκτελεστικής Επιτροπής.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι εξελίξεις από τις εκλογές του 1958 μέχρι και την εμφάνιση της Εθνικής και Κοινωνικής Οργάνωσης Φοιτητών (Δεκέμβριος 1959). Στα πλαίσια αυτά θα μας απασχολήσει η επίδραση του αποτελέσματος των εκλογών του 1958 στο κυβερνητικό κόμμα, η προπαρασκευή και σύγκλιση του δεύτερου συνεδρίου και οι ενέργειες της Εκτελεστικής του Επιτροπής μέχρι την ίδρυση της ΕΚΟΦ στα τέλη του 1959.

Το τέταρτο κεφάλαιο καταπιάνεται με τη δράση της ΕΚΟΦ από το 1959 μέχρι και τη σύγκλιση του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου (Δεκέμβριος 1960). Όπως θα δούμε η ΕΚΟΦ θα ασκήσει σημαντική επίδραση στην πορεία εκτέλεσης των αποφάσεων του δεύτερου συνεδρίου, όπως και γενικότερα στο φοιτητικό συνδικαλισμό και θα προετοιμάσει παράλληλα το τρίτο συνέδριο που θα γίνει στη Θεσσαλονίκη.

Η περίοδος που ακολούθησε το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο μέχρι τις εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961, αποτελεί ένα μεσοδιάστημα, κατά τη διάρκεια του οποίου το πλαίσιο διεκδικήσεων των φοιτητών θα μετασχηματιστεί, αποκτώντας πιο πολιτικό χαρακτήρα. Είναι η περίοδος, στην οποία οι μη κυβερνητικοί φοιτητές θα έρθουν αντιμέτωποι με την Εθνική και Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών.

Στα παραρτήματα, παρατίθενται τα κείμενα αποφάσεων των δύο πρώτων πανσπουδαστικών συνεδρίων και διάφοροι εκπρόσωποι (σύνεδροι και παρατηρητές) φοιτητικών συλλόγων σε αυτά.

Ειδικότερα όσον αφορά τα πανσπουδαστικά συνέδρια, αυτά έχουν μια συγκεκριμένη δομή: 1) προπαρασκευή, 2) σύγκληση/διεξαγωγή και 3) προώθηση αποφάσεων. Το πρώτο στάδιο είναι αυτό στο οποίο οι φοιτητές-εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων θα αποφασίσουν το πού θα γίνει το συνέδριο, ποια ημερομηνία, ποια θα είναι τα θέματα, από πού θα βρεθούν χρήματα, ποιοι θα εκπροσωπηθούν και θα μιλήσουν στο συνέδριο κλπ. Το δεύτερο στάδιο είναι το

κύριο μέρος του συνεδρίου. Περιλαμβάνει τις συζητήσεις, ομιλίες και αποφάσεις που πάρθηκαν κατά τη διάρκεια των εργασιών του. Το τρίτο στάδιο αφορά την προσπάθεια οι αποφάσεις του συνεδρίου να γίνουν πραγματικότητα.

Ανάλογα δομημένα θα είναι και τα κεφάλαια που αφορούν τα συνέδρια. Το στάδιο της προπαρασκευής καλύπτεται από αρχειακό υλικό, συγκεκριμένα από τα βιβλία πρακτικών των Προπαρασκευαστικών Επιτροπών των δύο πρώτων συνεδρίων, τα οποία φυλάσσονται στην Εταιρία Μελέτης Ιστορίας της Αριστερής Νεολαίας και συγκεκριμένα στη συλλογή του Αριστείδη Μανωλάκου. Εδώ πρέπει να γίνει μία επισήμανση: τα πρακτικά είναι αρκετά ευανάγνωστα και μόνο προς το τέλος (σε ημερομηνίες πολύ κοντά στη διεξαγωγή των συνεδρίων) γίνονται ιδιαίτερα δυσανάγνωστα, ενώ είναι γραμμένα σε πρόχειρες κόλες χαρτί, οπότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα πρακτικά αρχικά κρατούνταν σε πρόχειρο και μετά καθαρογράφονταν, κάτι που έπαψε να συμβαίνει στις μέρες λίγο πριν το συνέδριο, ενδεχομένως διότι και οι γενικοί γραμματείς είχαν αναλάβει κάποιες υποχρεώσεις για το συνέδριο. Δυστυχώς δεν έχουμε στη διάθεσή μας το βιβλίο πρακτικών προπαρασκευής του τρίτου συνεδρίου (1960), το οποίο προπαρασκεύασε ουσιαστικά η ΕΚΟΦ και τα μέλη της οποίας δεν έχουν παραδώσει το αρχείο τους.

Το στάδιο των εργασιών του συνεδρίου καλύπτεται κυρίως από εφημερίδες (φοιτητικές και του ημερήσιου τύπου), αλλά και από αρχείο.

Το τρίτο στάδιο καλύπτεται επίσης από ένα συνδυασμό αρχείου και εφημερίδων.

Οι πολιτικές εξελίξεις που αναφέρονται στην αρχή κάθε κεφαλαίου και λειτουργούν σαν εισαγωγή καλύπτονται κυρίως από δευτερογενές υλικό.

Ο κύριος όγκος των αρχείων προέρχεται από την ΕΜΙΑΝ, την αρχειακή εταιρία που διαφυλάσσει το υλικό που κρατούσαν και της παρέδωσαν οι αριστεροί νέοι της εποχής. Δεν περιέχει μόνο κείμενα αριστερών νεολαίων, αλλά στις συλλογές της περιλαμβάνονται και κείμενα φοιτητικών συνδικαλιστικών οργανώσεων. Σημαντική είναι και η συνεισφορά του αρχείου της ΕΔΑ που βρίσκεται στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας. Έχει χρησιμοποιηθεί και το αρχείο του καθηγητή Βασιλείου Κυριαζόπουλου που φυλάσσεται στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο Θεσσαλονίκης.²

² Ο Βασίλειος Κυριαζόπουλος (1903-1991) διετέλεσε από το 1942 μέχρι το 1968 τακτικός καθηγητής της Μετεωρολογίας και της Κλιματολογίας στη Φυσικομαθηματική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στο αρχείο του περιλαμβάνονται φοιτητικά περιοδικά, εφημερίδες και τεκμήρια που αφορούν τη ζωή και τη δράση της φοιτητικής κοινότητας.

Βοηθητικές ήταν και οι εφημερίδες του ημερησίου τύπου (η *Ακρόπολις*, ο *Ανεξάρτητος Τύπος*, *Η Αυγή*, *Το Βήμα*, η *Βραδυνή*, ο *Εθνικός Κήρυξ*, η *Ελευθερία*, το *Εμπρός*, η *Εστία*, *Η Καθημερινή*, η *Μακεδονία*, *Τα Νέα*) καθώς και φοιτητικά και άλλα νεολαιίστικα έντυπα όπως η *Πανσπουδαστική*, η *Φοιτητική Πορεία*, *Ο Φοιτητής*, η *Λεβεντιά*, οι *Φρουροί της Ειρήνης*,³ κλπ. Χρήσιμες πληροφορίες για τη σπουδαστική νομοθεσία της περιόδου μας δίνουν και τα Φύλλα Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

Συμπληρωματικά χρησιμοποιούνται και κάποιες προσωπικές μαρτυρίες.

Η εργασία αυτή ακολουθεί την περιοδολόγηση που έχουν κάνει οι Στέφανος Στεφάνου και Ζήσιμος Συνοδινός, η οποία έχει ως εξής:

- 1) 1950-1956: Τα πρώτα βήματα – αρκούντως ανθεκτικά θεμέλια
- 2) 1956-1961: Συγκέντρωση δυνάμεων και επιτυχής υπέρβαση αδιεξόδων
- 3) 1962-1967: Η έκρηξη του μαζικού και πολιτικού κινήματος της νεολαίας.⁴

Αυτή που μας ενδιαφέρει εδώ είναι η δεύτερη περίοδος. Κατά τη διάρκειά της λαμβάνουν χώρα διωγμοί αλλά και δολοφονίες αγωνιζόμενων νέων, κυρίως μελών ή οπαδών της Νεολαίας ΕΔΑ, κυκλοφορία καινούργιων νεανικών εντύπων, που αφορούν, στην αρχή, κυρίαρχα το φοιτητικό χώρο και στη συνέχεια το μαθητικό και τον εργατικό. Το 1956 είναι η χρονιά που κάνουν την εμφάνισή τους νέες πολιτικές νεολαίες. Δημιουργείται η ΕΡΕΝ, νεολαία της ΕΡΕ και κατοχυρώνεται θεσμικά η Ν.ΕΔΑ μέσω της εκλογής του Κεντρικού Συμβουλίου της και του Γραφείου του.⁵

Ειδικότερα όσον αφορά το φοιτητικό χώρο, εκτός από τη συμμετοχή στα συλλαλητήρια για το Κυπριακό, πραγματοποιούνται κινητοποιήσεις για θέματα σπουδαστικά (π.χ. εξεταστικές περιόδους, δίδακτρα, συσσίτιο, κλπ) και κατοχυρώνονται θεσμικά οι περισσότεροι φοιτητικοί σύλλογοι.⁶ Μέσα σε αυτή τη συγκυρία θα πραγματοποιηθούν και τα τρία πρώτα πανσπουδαστικά συνέδρια.

Μετά το 1961 και ειδικότερα μετά τις βουλευτικές εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου, το ελληνικό φοιτητικό κίνημα θα αναπτύξει τη συλλογική του δράση γύρω από θέματα περισσότερο πολιτικά και θα ζητήσει τον πολιτικό και κοινωνικό

³ Οι *Φρουροί της Ειρήνης* (έντυπο της Ενιαίας Δημοκρατικής Νεολαίας Ελλάδος) χρησιμοποιούνται για να δείχθει ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το φοιτητικό σώμα την περίοδο 1956-1961 υπάρχουν τουλάχιστον από τις αρχές της δεκαετίας του '50.

⁴ Στέφανος Δ. Στεφάνου, Ζήσιμος Χ. Συνοδινός, *Τα αρχεία της ΕΜΙΑΝ, Γενικό Ευρετήριο*, εκδόσεις ΕΜΙΑΝ, Αθήνα 2010, σελ. 15

⁵ Τάσος Τρίκας, *ΕΔΑ 1951-1967, Το Νέο Πρόσωπο της Αριστεράς*, τόμος Α', Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2007, σελ. 399

⁶ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 65

εκδημοκρατισμό της χώρας.⁷ Όπως θα δούμε παρακάτω, οι συνθήκες κατά τις οποίες το φοιτητικό κίνημα έγινε μαχητικότερο και τολμηρότερο εμφανίστηκαν κατά τη δεύτερη περίοδο.

Στο σημείο αυτό θα ανοίξουμε μια παρένθεση για να μιλήσουμε για τον όρο, η ανάλυση του οποίου είναι απαραίτητη λόγω του είδους της εργασίας. Η διεξαγωγή των πανσπουδαστικών συνεδρίων γίνεται αντιληπτή ως κομμάτι της οργανωτικής ανάπτυξης του ελληνικού φοιτητικού κινήματος κατά την προδικτατορική περίοδο. Οι φοιτητές οργανώνονται συλλογικά σε πρωτοβάθμια φοιτητικά σωματεία και – παράλληλα με το Κυπριακό- διεκδικούν την επίλυση ζητημάτων σπουδαστικής φύσης (π.χ. δίδακτρα, συγγράμματα, υλικοτεχνικές υποδομές κλπ).⁸ Άλλη μια μορφή συνδικαλιστικής οργάνωσης των φοιτητών ήταν οι λεγόμενοι εθνο-τοπικοί σύλλογοι. Η δημιουργία τους οφειλόταν στην ανάγκη ικανοποίησης των βασικών αναγκών των φοιτητών που έρχονταν από την επαρχία αλλά και στις περισσότερες ευκαιρίες που παρείχαν αυτοί οι σύλλογοι στους επαρχιώτες φοιτητές να λειτουργήσουν συνδικαλιστικά και πολιτικά, σε σχέση με τους πρωτοβάθμιους συλλόγους φοιτητών. Οι εθνο-τοπικοί σύλλογοι λειτούργησαν, έτσι, σαν ένα μεσοστάδιο ή και εφαλτήριο για περαιτέρω συνδικαλιστική δράση.⁹ Στα πλαίσια αυτά συγκροτήθηκε η Ομοσπονδία Τοπικών Σπουδαστικών Συλλόγων Ελλάδας (ΟΤΣΣΕ), το καταστατικό της οποίας εγκρίθηκε στις 17 Απριλίου 1957. Σκοπός της η συνένωση των προσπαθειών επιμέρους εθνο-τοπικών σπουδαστικών συλλόγων για την προάσπιση και προαγωγή των σπουδαστικών ζητημάτων. Τον ίδιο μήνα αναγνωρίστηκε και το καταστατικό της Ενώσεως Σπουδαστών Ανωτάτων Σχολών (ΕΣΑΣ), η οποία αποτελούσε συλλογικό όργανο εκπροσώπησης των σπουδαστών των εξωπανεπιστημιακών σχολών.¹⁰ Το 1954 ανασυγκροτήθηκε η Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών (ΔΕΣΠΑ), η οποία αποτέλεσε ομοσπονδία σωματείων και συντονιστικό όργανο των φοιτητικών συλλόγων του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από τότε και μέχρι το 1957 κατέβαλλε προσπάθειες για την αναγνώριση των επιμέρους συλλόγων που την αποτελούσαν, ενώ από το 1957 μέχρι το 1960 την

⁷ όπ. π., σελ. 101

⁸ Π.χ. το Σεπτέμβριο του 1956 αναγνωρίζεται ο Σύλλογος Φοιτητών Νομικής Αθηνών «η Θέμις», ο οποίος υπήρχε από το 1952. βλ. ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 295, Φάκελος 6, «Καταστατικό Συλλόγου Φοιτητών Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών ‘Η Θέμις’»

⁹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *Το Φοιτητικό Κίνημα στην Ελλάδα, Πολιτική Ριζοσπαστικοποίηση και Συλλογική Δράση (1956-1964)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 2015, σελ. 73

¹⁰ *Πανσπουδαστική*, Φύλλο 7, 22 Μαΐου 1957, σελ. 1 & 3

απασχόλησε η αναγνώριση του δικού της καταστατικού.¹¹ Η ΔΕΣΠΑ ήταν που πήρε την πρωτοβουλία σύγκλισης των δύο πρώτων πανσπουδαστικών συνεδρίων (1957 και 1959 αντίστοιχα).

Τα πανσπουδαστικά συνέδρια συγκεφαλαιώνουν την πάλη που διεξήχθη εντός των ΑΕΙ μέχρι το χρονικό σημείο σύγκλισης τους, όπως θα φανεί τόσο στο στάδιο της προπαρασκευής όσο και στο κύριο μέρος της διεξαγωγής τους (συνεδριάσεις και αποφάσεις). Ήταν το «όχημα», μέσω του οποίου το φοιτητικό σώμα διεκδίκησε την επίλυση των προβλημάτων που το αφορούν, συγκεκριμένα μέσω της δράσης των Εκτελεστικών Επιτροπών. Σύμφωνα με μία άποψη τα πανσπουδαστικά συνέδρια αποτελούν μια ανώτερη συνδικαλιστική μορφή του φοιτητικού κινήματος και αντικαθρέπτισμα της «συνειδητοποιημένης πάλης και της συμπύκνωσης της πείρας», ενώ έχουν και διδακτική αξία καθώς διδάσκουν στους φοιτητές πώς να θίξουν τα προβλήματα τους και να σχεδιάσουν τον τρόπο επίλυσης τους.¹²

Τελειώνοντας, αυτή η εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την συμβολή όσων μου συμπαραστάθηκαν όλο αυτό τον καιρό. Θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύμβουλο σπουδών μου Θανάση Καλαφάτη για τις πολύτιμες συμβουλές και επισημάνσεις του καθώς και για την πολλαπλή ανάγνωση του κειμένου. Τον συνδιδάσκοντα του σεμιναρίου «Ιστορική συγκρότηση του ελληνικού φοιτητικού κινήματος και η παρέμβαση του στην κοινωνική δυναμική στη διάρκεια του 20ού αιώνα» Μιχάλη Μωραϊτίδη για τις πολύτιμες συμβουλές του γύρω από ιστορικά και μεθοδολογικά ζητήματα και τον Ζήσιμο Συνοδινό για τις επισημάνσεις του αναφορικά με το αρχειακό υλικό της ΕΜΙΑΝ. Οφείλω, φυσικά, να επισημάνω ότι τυχόν παραλείψεις ή λάθη, βαραίνουν αποκλειστικά τον γράφοντα.

¹¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 291, Φάκελος 1, «Καταστατικό ΔΕΣΠΑ»

¹² ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 4, «Τι δίδαξε το Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο»

1 Εισαγωγή στο ιστορικό πλαίσιο

1.1 Οι διεθνείς εξελίξεις

Στην αρχή της περιόδου που ακολούθησε το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κυριάρχησε η πεποίθηση ότι ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, θα προέβαιναν στην αναδιάταξη της υδρογείου. Ωστόσο, όταν ξεπεράστηκαν οι ανάγκες του αγώνα ενάντια στον άλλοτε κοινό τους εχθρό, η συμμαχία, ουσιαστικά, διασπάστηκε.¹³ Δύο είναι τα κύρια στοιχεία που συνθέτουν τη μεταπολεμική τάξη πραγμάτων στην ευρωπαϊκή ήπειρο: η κατοχή, από τις ΗΠΑ, της ατομικής βόμβας (κατοχή την οποία μονοπωλούσε μέχρι το 1949) και η κυριαρχία της ΕΣΣΔ σε μια περιοχή που εκτεινόταν από την ανατολική Ευρώπη μέχρι και την καρδιά της Γερμανίας, πολύ κοντά στις πρωτεύουσες των δυτικοευρωπαϊκών χωρών.¹⁴ Οι δύο υπερδυνάμεις κατοχύρωσαν την πρωτοκαθεδρία τους στο δυτικό κόσμο και την ανατολική Ευρώπη αντίστοιχα, αλλά ο υπόλοιπος κόσμος παρέμεινε ακηδεμόνευτος. Ως αποτέλεσμα οι ευκαιρίες που παρουσιάζονταν για απόκτηση πλεονεκτημάτων, με ότι αυτό συνεπαγόταν στον μεταξύ τους έμμεσο ανταγωνισμό, σε συνδυασμό με την αδυναμία εξεύρεσης συμβιβαστικής λύσης για το μεταπολεμικό μέλλον της Γερμανίας και τις αμοιβαίες παρανοήσεις σε άλλα σημεία του πλανήτη, συνθέτουν αυτό που ονομάστηκε Ψυχρός Πόλεμος.

Τον τόνο είχαν δώσει ο Γουίνστον Τσώρτσιλ, με έναν λόγο που είχε δώσει το Μάρτιο του 1946, στον οποίο ισχυρίστηκε ότι υπάρχει ένα «σιδηρούν παραπέτασμα» που έχει πέσει κατά μήκος της ευρωπαϊκής ηπείρου¹⁵ και η εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν το Μάρτιο του επόμενου έτους. Το τελευταίο στάθηκε σταθμός στην ένταξη της Ελλάδας στο δυτικό μπλοκ, ενώ αφορμή για την εξαγγελία του και την ψήφιση του από το αμερικανικό κογκρέσο στάθηκε η υποψία ότι πίσω από την έκρυθμη κατάσταση στην Ελλάδα και τον εμφύλιο πόλεμο στον οποίο εξελισσόταν αυτή, κρυβόταν η Σοβιετική Ένωση.¹⁶

¹³ Serge Bernstein – Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης, Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, τόμος 3, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σελ. 174-175

¹⁴ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963)*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 23-24

¹⁵ Serge Bernstein – Pierre Milza, *όπ. π.*, σελ. 177

¹⁶ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 82

Ο εντεινόμενος ανταγωνισμός μεταξύ Ανατολής και Δύσης οδήγησε το Μάρτιο του 1948 έξι χώρες της δυτικής Ευρώπης (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο και Ολλανδία) να υπογράψουν το Σύμφωνο των Βρυξελλών, μια αμυντική ευρωπαϊκή ένωση που, μετά τον αποκλεισμό του Βερολίνου (1948-1949), μετεξελίχθηκε, τον Απρίλιο του 1949, με την απευθείας ένταξη των ΗΠΑ και Καναδά, στη δημιουργία του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO).¹⁷ Στο νέο αυτό οργανισμό συλλογικής ασφάλειας εντάχθηκαν, από την ίδρυση του και οι Νορβηγία, Ισλανδία, Δανία και Πορτογαλία. Το 1952 εντάχθηκαν η Ελλάδα και η Τουρκία. Η ένταξη αυτή έμελλε να παίξει καθοριστικό ρόλο στις μετέπειτα εξελίξεις, λόγω της έκρηξης του αντιαποικιακού αγώνα στην Κύπρο και του ενδιαφέροντος που έδειξε η Τουρκία για τη Μεγαλόνησο (1955), ζητήματα, στα οποία θα επανέλθουμε παρακάτω.

Η δημιουργία του NATO και η ένταξη σε αυτό διάφορων ευρωπαϊκών χωρών δεν υπήρξε χωρίς αντιδράσεις και προβληματισμούς. Σε διάφορες χώρες της δυτικής Ευρώπης (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία κ.α.) έκανε την εμφάνιση του ένα ρεύμα σκέψης, σύμφωνα με το οποίο η Ευρώπη έπρεπε να μείνει εκτός του ανταγωνισμού ΗΠΑ-ΕΣΣΔ. Αυτό το ρεύμα, αν και όχι ενιαίο, θα τροφοδοτήσει τη βρετανική Εκστρατεία για τον Πυρηνικό Αφοπλισμό (CND – Campaign for Nuclear Disarmament) και τα φιλειρηνικά κινήματα σε άλλες χώρες της Ευρώπης,¹⁸ κάτι που, όπως θα δούμε, θα έχει την επίδρασή του στην ελληνική νεολαία, καθώς θα αποτυπωθεί στις ομιλίες των πανσπουδαστικών συνεδρίων, δεδομένου ότι, κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου, θα σημειωθεί μια «έκρηξη» νεολαιίστικων κινήματων τα οποία αγωνίζονταν και για την υπεράσπιση της παγκόσμιας ειρήνης.¹⁹

Γεγονός καθοριστικής σημασίας αποτέλεσε και ο θάνατος του ηγέτη της ΕΣΣΔ Ιωσήφ Στάλιν το Μάρτιο του 1953 και η επικράτηση του Νικήτα Χρουστσόφ στο συλλογικό σχήμα της μετασταλινικής σοβιετικής εξουσίας.²⁰ Η νέα σοβιετική εξουσία, από το 1956 και μετά (20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ), διακήρυττε την εφαρμογή του δόγματος της «ειρηνικής συνύπαρξης», σύμφωνα με το οποίο η πάλη των τάξεων εξακολουθεί να αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας και η εγκαθίδρυση

¹⁷ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, ένατη έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008, σελ. 108-111

¹⁸ Γιάννης Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 127-128

¹⁹ Μιχάλης Μωραϊτίδης: «Η ανάδυση της «νεολαίας» στη μεταπολεμική περίοδο, τα ‘long sixties’», στο Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Δέσποινα Παπαδημητρίου, Ζήσιμος Συνοδινός (επιμέλεια), *Νεολαία και Οικονομικές Κρίσεις στην Ελλάδα, 1929 και 2008*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2016, σελ. 201-202

²⁰ Γιάννης Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 153-154

σοσιαλιστικού καθεστώτος να αποτελεί τον μακροπρόθεσμο στόχο, αλλά ο ανταγωνισμός με το άλλο στρατόπεδο θα γινόταν με ειρηνικά μέσα, κυρίως στους τομείς της ιδεολογίας, της επιστήμης και της οικονομίας.²¹

Περίπου ίδια ήταν και η διαδρομή των διεθνών φοιτητικών οργανώσεων. Το 1945, σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην Πράγα, δημιουργήθηκε η Διεθνής Ένωση Φοιτητών (International Union of Students – IUS) από αντιπροσώπους φοιτητικών οργανώσεων 62 χωρών. Από την αρχή κιόλας ήταν εμφανείς οι διαφορές στο εσωτερικό της οργάνωσης: οι κομμουνιστές αντιπρόσωποι είχαν τον έλεγχο των εκτελεστικών οργάνων και στόχευαν στη δημιουργία ενός δυνατού πολιτικού κινήματος, το οποίο θα έπαιρνε ενεργό μέρος στην φοιτητική πάλη ενάντια στην αποικιοκρατία και κυρίως ενάντια στις δυτικές δυνάμεις. Οι φοιτητικές οργανώσεις από τις χώρες της δυτικής Ευρώπης ενδιαφέρονταν κυρίως για την ύπαρξη μιας μη πολιτικής οργάνωσης που θα προσέφερε χειροπιαστές υπηρεσίες στους φοιτητές. Ήταν η κυριαρχία του πνεύματος της συνεργασίας και η επιθυμία να αποτραπεί η αναζωπύρωση του φασισμού στην Ευρώπη που έφερε κοντά τις αποκλίνουσες αυτές ομάδες.²² Η επιθυμία για ενότητα και η ελπίδα για τη δημιουργία ενός φοιτητικού κινήματος που θα αποτρέψει την επανεμφάνιση του φασισμού και θα παλέψει για κοινωνική αλλαγή, βοήθησε την Αριστερά στο εσωτερικό της οργάνωσης να ηγεμονεύσει. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Διεθνής Ένωση Φοιτητών, με ελάχιστες εξαιρέσεις, υποστήριζε το σοσιαλιστικό μπλοκ στα διεθνή ζητήματα (αν και υπήρχαν στο εσωτερικό της πάνω από μία ερμηνείες του σοσιαλισμού).²³

Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, σε συνδυασμό με την έντονη πολιτικοποίηση και την κυριαρχία των κομμουνιστών στη γραμματεία της Δ.Ε.Φ. (η οποία διέθετε ευρείες εκτελεστικές αρμοδιότητες), συνέβαλε στη διάσπαση του διεθνούς φοιτητικού κινήματος. Το πραξικόπημα στην Τσεχοσλοβακία το 1948, η καταστολή των φοιτητικών κινητοποιήσεων από την τσεχοσλοβακική αστυνομία και η άρνηση της Δ.Ε.Φ. να πάρει θέση ενάντια στο πραξικόπημα οδήγησε τα μέλη από ΗΠΑ, Δανία και Σουηδία να αποχωρήσουν από την οργάνωση. Το 1949, μετά τη ρήξη Τίτο-Στάλιν, η Δ.Ε.Φ., σε συνέδριο της που πραγματοποιήθηκε στη Σόφια, επιτέθηκε στη Γιουγκοσλαβική αντιπροσωπεία και την απέβαλε, παραβιάζοντας τους κανόνες της. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε πολλές μη κομμουνιστικές αντιπροσωπείες να

²¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *όπ. π.*, σελ. 148· Serge Bernstein – Pierre Milza, *όπ. π.*, σελ. 192

²² Philip G. Alltbach: “The International Student Movement”, *Journal of Contemporary History*, Volume 5, No 1, 1970, σελ. 161

²³ *όπ. π.*, σελ. 162

αποχωρήσουν από τη Δ.Ε.Φ. Μέχρι το 1956 καμία μη κομμουνιστική αντιπροσωπεία φοιτητών δεν είχε απομείνει στην οργάνωση.²⁴

Το αντίπαλο δέος της Δ.Ε.Φ. δημιουργήθηκε το 1950, όταν 21 φοιτητικές ενώσεις, κυρίως από χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής, συναντήθηκαν στη Στοκχόλμη για τη δημιουργία μιας διεθνούς φοιτητικής οργάνωσης που θα ήταν ελάχιστα πολιτικοποιημένη. Επρόκειτο για τη Διεθνή Φοιτητική Συνδιάσκεψη (International Student Conference – ISC), η οποία έδωσε στο εκτελεστικό της όργανο, τη Συντονιστική Γραμματεία (Coordinating Secretariat – CoSec) ελάχιστες εξουσίες.²⁵

1.2 Η μεταπολεμική Ελλάδα

Ο Ψυχρός Πόλεμος εσωτερικεύτηκε στην Ελλάδα μέσω ενός βίαιου Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949).²⁶ Η σύγκρουση αυτή είχε πολλαπλές επιδράσεις στο πολιτικό πεδίο: η ριζοσπαστική αντι-αστική ιδεολογία που εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια της Κατοχής και βρήκε την έκφραση της στο ΕΑΜ, δεν είχε εξαλειφθεί, παρά την ήττα του 1949. Η σημασία της εαμικής τομής έγκειτο στο ότι, για πρώτη φορά στη σύγχρονη ελληνική ιστορία, οι λαϊκές μάζες είχαν τη δυνατότητα να εμπλακούν ενεργά στον πολιτικό-κοινωνικό τομέα και στην οικοδόμηση θεσμών.²⁷ Αυτό, σε συνδυασμό με την αμαύρωση της εικόνας του προπολεμικού αστικού πολιτικού κόσμου λόγω της στάσης του, κατά την ίδια περίοδο (αδράνεια, αμφίσημη στάση προς την αντίσταση, κλπ), είχε ως αποτέλεσμα να μην ολοκληρωθεί η νομιμοποίηση του μετεμφυλιακού καθεστώτος.²⁸ Το νέο καθεστώς δεν είχε τη δυνατότητα να

²⁴ όπ. π. σελ. 163

²⁵ όπ. π. σελ. 163-164

²⁶ Βασιλική Μεσθανέως: «Η αντιπολίτευση στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1949-1963», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Αθήνα 1994, σελ. 673

²⁷ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς: «Η ιδεολογική επίδραση του Εμφυλίου Πολέμου», στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης (επιμέλεια), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ένα Έθνος σε κρίση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σελ. 571-572. Για περισσότερα σχετικά με το θέμα αυτό βλ. Νάσος Ηλιόπουλος: «Μεταξύ απελευθερωτικού αγώνα και επανάστασης: η εμπειρία της λαϊκής εξουσίας στην Ελεύθερη Ελλάδα», στο Μιχάλης Λυμπεράτος, Προκόπης Παπαστράτης (επιμέλεια), *Αριστερά & Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, πρακτικά συνεδρίου, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 147-155

²⁸ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, όπ. π., σελ. 570. Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος, 1949-1967, Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς τη δικτατορία*, εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998, σελ. 156

αναπαράξει μια νέα θετική και επιτευγματική ιδεολογία.²⁹ Ως εκ τούτου «χαλκεύτηκε» ένας νέος εθνικισμός, αμυντικός, οπισθοδρομικός και εσωστρεφής αυτή τη φορά.³⁰ Άλλο στοιχείο της ιδεολογίας αυτής ήταν η διχοτομική αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας στο σχήμα εθνικόφρονες/μη εθνικόφρονες, όπου οι δεύτεροι δεν αντιμετωπίζονταν ως θεσμικά νόμιμοι ιδεολογικοί και πολιτικοί αντίπαλοι, αλλά ως «αντεθνικά στοιχεία», και εξωτερικοί εχθροί.³¹ Έτσι εξηγείται, η εμφάνιση και παγίωση ενός αυταρχικού κράτους, δομικά απρόσβλητου.³² Στο ίδιο πλαίσιο θα μπορούσαμε να εντάξουμε και τη δημοσίευση της «Διακήρυξης της Χριστιανικής Ενώσεως Επιστημόνων», με την οποία 181 εκπρόσωποι των γραμμάτων, της τέχνης και του πολιτισμού, προσπαθούσαν να συμβιβάσουν την επιστημονική έρευνα με τη θρησκευτική πίστη και να πείσουν για την αναγκαιότητα επιστροφής των κοινωνιών στις ατραπούς της πίστης.³³

Έτσι εξηγείται και η οπισθοδρόμηση στην ελληνική εκπαίδευση, η οποία ήταν φανερή, τόσο στους καθορισμένους από τη νομοθεσία στόχους, όσο και στην κατάσταση που επικρατούσε στην ανώτατη εκπαίδευση ειδικότερα, τουλάχιστον στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές σπουδές.³⁴ Ειδικότερα όσον αφορά τα ΑΕΙ, καθημερινή ήταν και η παρουσία της αστυνομίας, ακόμα και μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας και κατά τις συνεδριάσεις συνδικαλιστικών φορέων των φοιτητών (μέλη της ΚΥΠ διατηρούσαν επαφές με ορισμένους συνδικαλιστές), ενώ οι πειθαρχικές διαδικασίες ήταν ιδιαίτερα ασφυκτικές.³⁵

²⁹ Δημήτρης Χαραλάμπης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία, η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1985, σελ. 50· Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *όπ. π.*, σελ. 574

³⁰ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα, οι προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης*, Αθήνα 2012, σελ. 352

³¹ Αγγελος Ελεφάντης: «Εθνικοφροσύνη: η ιδεολογία του τρόμου και της ενοχοποίησης», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, σελ. 648

³² Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *όπ. π.*, σελ. 573· Δημήτρης Χαραλάμπης, *όπ. π.*, σελ. 57

³³ Κώστας Κατσάπης, *Το «Πρόβλημα Νεολαία», Μοντέρνοι νέοι, παράδοση και αμφισβήτηση στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1964-1974*, εκδόσεις Απρόβλεπτες, Αθήνα 2013, σελ. 89-92

³⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 271.1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Η δεκαετία του Ψυχρού Πολέμου και ο φοιτητής – κείμενο για την κατάσταση στην παιδεία και τα προβλήματα μαθητού-φοιτητού εντός ψυχροπολεμικού κλίματος (1959/60)»: «η πνευματική στέρωση που κυριαρχεί παντού μέσα στο πανεπιστήμιο, οι άχρηστες γνώσεις (στο πρώτο έτος της Γαλλικής Φιλολογίας διδάσκεται Βυζαντινή επιστολογραφία), οι χρήσιμες που δεν δίδονται (εκατό έδρες κενές στα Πανεπιστήμια και είκοσι στο Πολυτεχνείο), το πνεύμα της μισαλλοδοξίας και της προγονοπληξίας, η εμμονή σε θεωρίες ξεπερασμένες και σε συστήματα διδακτικά που και τον 19^ο αιώνα τα απέκρουν οι προοδευμένοι καθηγητές, αποτελούν το πνευματικό υπόβαθρο που πάνω του οικοδομείται η προσωπικότητα του Έλληνα φοιτητή της ψυχροπολεμικής δεκαετίας»· Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Μετά τον Εμφύλιο, Πολιτικές διαδικασίες και κοινωνική πόλωση στις απαρχές της προδικτατορικής περιόδου*, εκδόσεις Νότιος Άνεμος, Αθήνα 2015, σελ. 102· Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *όπ. π.*, σελ. 583-584· Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *όπ. π.*, σελ. 353-354

³⁵ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 17 · Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ. π.*, σελ. 104

Η κατάσταση στην ελληνική εκπαίδευση έχει και μία άλλη παράμετρο σε σχέση με τη διαπλοκή της πολιτικής ιστορίας με την κοινωνική και πολιτισμική: το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50 κάνει την εμφάνιση του στην Ελλάδα το rock 'n' roll. Το Φεβρουάριο του 1956 προβάλλεται στους αθηναϊκούς κινηματογράφους η ταινία *The Blackboard Jungle (Η Ζούγκλα του Μαυροπίνακα)* του Richard Brooks, με την οποία διαδίδεται και στην Ελλάδα το τραγούδι του Bill Halley *Rock around the clock*. Η προβολή rock 'n' roll ταινιών συνεχίζεται αμείωτη και την επόμενη χρονιά. Στα χρόνια που ακολουθούν, ένα όχι ασήμαντο κομμάτι της ελληνικής νεολαίας υιοθετεί τον ξενόφερτο τρόπο ζωής, ενώ στα τέλη της δεκαετίας παρατηρείται η εμφάνιση ενός κύματος νεανικής παραβατικότητας (μικροκλοπές, γιαουρτώματα καθηγητών κλπ), που οδήγησε στην ψήφιση του νομοθετικού διατάγματος 4000/1959, το οποίο προέβλεπε ποινικές διώξεις για όσους επεδείκνυαν «θρασύτητα ή προκλητικότητα έναντι της κοινωνίας».³⁶ Τα παραπάνω αποτυπώνονται την ταινία *Νόμος 4000* (1962) του Γιάννη Δαλιανίδη: μια παρέα μαθητών της τελευταίας τάξης του γυμνασίου αντιδρά ενάντια στην καταπίεση της οικογένειας και την αυταρχικότητα της εκπαίδευσης, καθώς και όσων την εκπροσωπούν.³⁷

Τον Ιανουάριο του 1952, κατά τη διάρκεια της δεύτερης κεντρικής κυβέρνησης συνασπισμού, ψηφίστηκε το νέο σύνταγμα της χώρας. Το πολιτικό σύστημα παρέμεινε, ονομαστικά, «βασιλευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία», ωστόσο, τόσο η Μοναρχία, όσο και οι ένοπλες δυνάμεις διέθεταν μια σειρά από εξωθεσμικές αρμοδιότητες στο χώρο ευθύνης της κυβέρνησης.³⁸ Το σύνταγμα του 1952 εγγυούταν, τουλάχιστον τυπικά, τις βασικές δημοκρατικές ελευθερίες, στην πράξη, όμως, αυτές καταστρατηγούνταν από τη διατήρηση σε ισχύ ενός μεγάλου μέρους της νομοθεσίας έκτακτης ανάγκης της περιόδου του Εμφυλίου (ένα «παρασύνταγμα», όπως ονομάστηκε), το οποίο συνιστούσε ένα «οπλοστάσιο» περιορισμού και καταστολής των δικαιωμάτων των ηττημένων του Εμφυλίου.³⁹ Επρόκειτο,

³⁶ ΦΕΚ, Τεύχος Α', αριθμός φύλλου 233, 31 Οκτωβρίου 1959, σελ. 1999-2006. Κώστας Κατσάπης, *Το «Πρόβλημα Νεολαία», Μοντέρνοι νέοι, Παράδοση και Αμφισβήτηση στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1964-1974*, εκδόσεις Απρόβλεπτες, Αθήνα 2013, σελ. 29-30

³⁷ Στέλλα Βατούγιου: «Κοινωνική αμφισβήτηση και δυναμική της νεολαίας του '60 στη θεματολογία του ελληνικού κινηματογράφου», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας στη Δεκαετία του '60: Πολιτικές δράσεις και πολιτισμικές παρεμβάσεις*, Πρακτικά Α' Συνεδρίου, 2006, σελ. 247

³⁸ Γιάννης Ν. Γιαννιλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 283

³⁹ Richard Clogg, «Η περίοδος 1941-1981», στο Λάμπρος Τσακσίρας (επιμέλεια), *Ελλάδα, Ιστορία και Πολιτισμός*, τόμος 6, β' έκδοση, εκδόσεις Παγκόσμια Σύγχρονη Παιδεία – Μάλλιαρης, Αθήνα 1995, σελ. 235. Νίκη Καλτσόγα – Τουρναβίτη: «Η Μεταπολεμική Ελληνική Κοινωνία και η Πορεία της προς τον Θεσμικό – Πολιτικό εκσυγχρονισμό», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, σελ. 665

ουσιαστικά για έναν «συνταγματικό δυϊσμό»: το Σύνταγμα του 1952 ρύθμιζε τις σχέσεις του κράτους με τους εθνικόφρονες πολίτες, ενώ το «παρασύνταγμα» αφορούσε τους μη εθνικόφρονες.⁴⁰ Άλλες όψεις της ιδιόρρυθμης αυτής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας αποτελούσαν η υπαγωγή στην αρμοδιότητα των στρατοδικείων εγκλημάτων, τα οποία χαρακτηρίζονταν αντεθνικά, ακόμα και αν οι κατηγορούμενοι ήταν ιδιώτες, οι φάκελοι που διατηρούσε η Ασφάλεια με βάση τα πραγματικά ή υποτιθέμενα πολιτικά φρονήματα χιλιάδων πολιτών, τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων για όσους ήθελαν να γίνουν δημόσιοι υπάλληλοι, να πάρουν διαβατήριο ή δίπλωμα οδήγησης αυτοκινήτου, η παρουσία ένοπλων παραστρατιωτικών ομάδων στην ύπαιθρο, όπως τα Τάγματα Εθνικής Ασφάλειας κ.α.⁴¹ Ειδικά όσον αφορά τα τελευταία, υπήρχαν πολλές καταγγελίες ότι εκφόβιζαν κατοίκους της υπαίθρου, προέβαιναν σε βιαιοπραγίες κατά πολιτών και αποπλανήσεις κοριτσιών και είχαν συγκροτήσει δίκτυα τοπικής εξουσίας.⁴²

Ειδικότερα όσον αφορά τη νεολαία, περιέχονταν διατάξεις που προέβλεπαν ιδιαίτερα κατασταλτικά μέτρα για την καταπολέμηση φιλολογίας «επικινδύνου εις το ήθος της νεότητος» και αναφερόταν ρητά ότι σε όλα τα σχολεία στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης η «διδασκαλία αποσκοπεί στην ηθικήν και πνευματικήν αγωγήν και την ανάπτυξιν της εθνικής συνειδήσεως των νέων επί τη βάσει των ιδεολογικών κατευθύνσεων του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού».⁴³ Το ιδεολόγημα αυτό, το οποίο θα ξανασυναντήσουμε πιο κάτω, είχε εμφανιστεί στα μέσα του 19^{ου} αιώνα και ήταν δημιούργημα του Σπυρίδωνα Ζαμπέλιου.⁴⁴

Ως αποτέλεσμα της γενίκευσης του μέτρου των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων όσοι δεν ήταν αποδεδειγμένα «εθνικόφρονες» δεν μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε σχολές ιδεολογικά «ευαίσθητες», όπως π.χ. οι στρατιωτικές, οι καθηγητικές και οι παιδαγωγικές ακαδημίες.⁴⁵

⁴⁰ Νίκος Αλιβιζάτος: «Καθεστώς «Έκτακτης Ανάγκης» και πολιτικές ελευθερίες, 1946-1949», στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης (επιμέλεια), *όπ. π.*, σελ. 393· Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη: «Τα Θεσμικά Πλαίσια του Εμφυλίου», στο Κλεομένης Σ. Κουτσούκης, Ιωάννης Δ. Σακκάς (επιμέλεια), *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σελ. 77

⁴¹ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 278-279· Richard Clogg, *όπ. π.*, σελ. 235

⁴² Μιγάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ. π.*, σελ. 68-69

⁴³ ΦΕΚ, Τεύχος Α', αριθμός φύλλου 1, 1 Ιανουαρίου 1952, σελ. 5

⁴⁴ Πολύκαρπος Καραμούζης: «Θρησκευτικές νεολαίες και κοινωνικοπολιτική διεκδίκηση στη νεοελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου (επιμέλεια), *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα, Πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτιστικές εκφράσεις*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σελ. 119

⁴⁵ Παντελής Κυπριανός, *Συγκριτική Ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σελ. 275-276· *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 1, 4 Σεπτεμβρίου 1951, σελ. 3

Άμεσα συνδεδεμένο με τον Εμφύλιο Πόλεμο και τις αντιδημοκρατικές εκτροπές που αυτός προκάλεσε ήταν και το ζήτημα του στρατού, της αυτονομίας του από την πολιτική εξουσία και του πολιτικού του ρόλου. Το ενδεχόμενο στρατιωτικού πραξικοπήματος κρεμόταν σαν δαμόκλειος σπάθη, ωστόσο καμία κυβέρνηση δεν έδειχνε διατεθειμένη να το αντιμετωπίσει έμπρακτα.⁴⁶

Οι πρώτες κυβερνήσεις που προέκυψαν μετά τον Εμφύλιο ήταν κυβερνήσεις συνεργασίας κεντρώων κομμάτων, των Φιλελευθέρων, της Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρου και του Κόμματος του Γεωργίου Παπανδρέου. Το Νοέμβριο του 1952, έλαβαν χώρα νέες εκλογές, αυτή τη φορά με το πλειοψηφικό σύστημα, ύστερα από πιέσεις του Αμερικανού πρεσβευτή John Peurifoy, ο οποίος άφηνε να εννοηθεί ότι αν το αναλογικό δεν αντικατασταθεί από το πλειοψηφικό, η αμερικανική οικονομική βοήθεια, στην οποία βασιζόταν ακόμη και μάλιστα σε σημαντικό βαθμό η Ελλάδα, θα μειωνόταν.⁴⁷ Στην εκλογική αυτή αναμέτρηση, επικράτησε ο Ελληνικός Συναγερμός του τέως αρχιστράτηγου Αλέξανδρου Παπάγου. Τότε ξεκινά για την Ελλάδα μια αδιάκοπη εντεκάχρονη κυριαρχία της Δεξιάς στις ελληνικές κυβερνήσεις. Το φθινόπωρο του 1955 ο Παπάγος πέθανε και με παρέμβαση του βασιλιά Παύλου, ο οποίος παρέκαμψε το διάδοχο του στρατάρχη, Στέφανο Στεφανόπουλο, διορίστηκε πρωθυπουργός ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος, ως αρχηγός της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης, θα μείνει στην πρωθυπουργία μέχρι το 1963. Μέσα στα πλαίσια της «οκταετίας Καραμανλή», θα πραγματοποιηθεί η οργανωτική ανασυγκρότηση του φοιτητικού κινήματος.

Τον Αύγουστο του 1951, ιδρύεται η ΕΔΑ και η νεολαία της, η Ενιαία Δημοκρατική Νεολαία Ελλάδος (ΕΔΝΕ), η οποία δημιουργήθηκε μέσω της αυτοδιάλυσης των Νεολαίων του Δημοκρατικού Συναγερμού, της Δημοκρατικής Αριστερής Νεολαίας, της Φιλελεύθερης Αριστερής Νεολαίας, της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, της Δημοκρατικής Ριζοσπαστικής Νεολαίας κ.α.⁴⁸ Εκτός από τις παραπάνω οργανώσεις η ΕΔΝΕ στελεχώθηκε και από πολιτικούς εξόριστους, νέους στην ηλικία, όπως ο Αντώνης Μπριλλάκης, ο Παναγιώτης Κατερίνης, ο Πότης Παρασκευόπουλος, ο Γιώργης Σίμος κ.α.⁴⁹ Η ΕΔΝΕ αυτοπροσδιοριζόταν ως οργάνωση φιλειρηνική, δημοκρατική και εκπολιτιστική, με διακηρυγμένους στόχους

⁴⁶ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ. π.*, σελ. 71

⁴⁷ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 235

⁴⁸ Τάσος Τρίκκας, *όπ. π.*, σελ. 145

⁴⁹ *όπ. π.* σελ. 147

την ειρήνη, τη δημοκρατία, την εθνική ανεξαρτησία, τη γενική αμνηστία κ.α.⁵⁰ Δραστηριοποιήθηκε ιδιαίτερα στο ζήτημα της υπεράσπισης της ειρήνης, στους φοιτητικούς αγώνες ενάντια στα δίδακτρα και στις παλλαϊκές κινητοποιήσεις για το Κυπριακό και η συμβολή της στα παραπάνω ζητήματα έδωσε το «βάπτισμα του πυρός» στο νεόδημο μετεμφυλιακό νεολαιίστικο κίνημα.⁵¹ Η ΕΔΝΕ διαλύθηκε το Σεπτέμβριο του 1952, με απόφαση της Επιτροπής Ασφάλειας Αττικής, που στηριζόταν στο Αναγκαστικό Νόμο 509, με την αιτιολογία ότι είχε παρεκκλίνει από τους σκοπούς ενός τυπικού νεανικού σωματίου και ορισμένα στελέχη της (μεταξύ άλλων οι Λένα Μακρή, Πότης Παρασκευόπουλος, Ζωζώ Μπουρλιάσκου, Τάκης Κακόγιαννος, Λέανδρος Στεφάνου, Ν. Γιαννόπουλος, Γιάννης Φιλίνης κ.α.) εξορίστηκαν στον Άγιο Ευστράτιο.⁵² Σε αυτούς θα προστεθούν, τον Μάιο του 1953, δεκάδες νέοι και νέες από όλη την Ελλάδα (οι λεγόμενοι «Μαγιάτες» που συνελήφθησαν στις πρωτομαγιάτικες εκδηλώσεις εκείνης της χρονιάς).⁵³

Στον αστικό πολιτικό χώρο υπήρχε η Νεολαία των Προοδευτικών (του κόμματος του Σπύρου Μαρκεζίνη). Η ΕΡΕ διέθετε τη δική της οργάνωση νεολαίας, την οποία κινητοποιούσε κυρίως στις εκλογικές περιόδους, ενώ τα κόμματα του Κέντρου βασίστηκαν κυρίως στις Λέσχες.⁵⁴

Άλλο ένα θέμα που θα μας απασχολήσει θα είναι το Κυπριακό. Η νεολαία είχε αφήσει το στίγμα της στις μαχητικές κινητοποιήσεις ενάντια στα δίδακτρα και υπέρ της διεθνούς ειρήνης, ωστόσο ήταν το Κυπριακό που συνέβαλε καθοριστικά στην ανάπτυξη του φοιτητικού κινήματος τη δεκαετία του 1950.⁵⁵

Το Κυπριακό ήταν η αφορμή για να κινητοποιηθεί αυτό και να παροχετεύσει τη δυναμική του.⁵⁶ Το μετεμφυλιακό πολιτικο-κοινωνικό σύστημα ήταν ένα «κλειστό», αυταρχικό, πατερναλιστικό και πελατειακό σύστημα που διέψευδε τις προσδοκίες των φοιτητών, οι οποίοι ωθήθηκαν στην ανάληψη συλλογικής δράσης με αφορμή την

⁵⁰ *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 14, 2 Δεκεμβρίου 1951, σελ. 4

⁵¹ Μιχάλης Λυμπεράτος, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Η ραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα 2011, σελ. 140

⁵² Τάσος Τρίκκας, *όπ. π.*, σελ. 189· Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ. π.*, σελ. 144-145

⁵³ Στέφανος Δ. Στεφάνου, Ζήσιμος Χ. Συνοδινός, *όπ. π.*, σελ. 17-18

⁵⁴ Ευάνθης Χατζηβασιλείου: «Νεολαία, 'Νέα Γενιά' και Μεταρρύθμιση στον Αστικό Πολιτικό Χώρο, 1935-1961: Όψεις μιας ανολοκλήρωτης σχέσης», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου, *όπ. π.*, σελ. 143

⁵⁵ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος: «Νεανικοί αγώνες στις απαρχές της μετεμφυλιακής περιόδου (1950-1953)», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου, *όπ. π.*, σελ. 83

⁵⁶ Νεοκλής Σαρρής: «Η νεολαία στα μάτια της κοινωνίας», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας στη δεκαετία του '60: Πολιτικές δράσεις και πολιτισμικές παρεμβάσεις*, Πρακτικά Α' συνεδρίου, Αθήνα 2006, σελ. 81

πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων γύρω από αυτό το ζήτημα.⁵⁷ Η φύση του ως «εθνικού ζητήματος» είχε ως αποτέλεσμα το κράτος να αδυνατεί να το αντιμετωπίσει πολιτικά και να το χτυπήσει εν τη γενέσει του.⁵⁸ Επειδή ο αλυτρωτισμός που αναδύθηκε γύρω από το αίτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα ερχόταν σε ρήξη με τις δεσμεύσεις προς τις δυτικές συμμαχίες και τον «ελεύθερο κόσμο» και με αφορμή την απόρριψη του ελληνικού αιτήματος για εγγραφή του Κυπριακού στην ημερήσια διάταξη της 10^{ης} Συνόδου του ΟΗΕ το 1955, ένα μέρος, ακόμα και του δεξιού τύπου θα θέσει ζήτημα αναθεώρησης των συμμαχιών.⁵⁹ Είναι ενδεικτικό ότι υπέρ της Ελλάδας ψήφισαν οι έξι χώρες του σοβιετικού συνασπισμού, 14 κράτη από Αφρική, Ασία και Λατινική Αμερική, μία ευρωπαϊκή χώρα, ενώ όλες οι σύμμαχοι της Ελλάδας τάχθηκαν κατά.⁶⁰ Διαδηλώνοντας υπέρ της αυτοδιάθεσης των Κυπρίων (αιτήματος που πήρε τη μορφή της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα), οι φοιτητές θα νομιμοποιηθούν ηθικά στα μάτια της κοινωνίας.⁶¹ Μαζί με τα αντι-αποικιακά και τα συγκαλυμμένα αντι-ιμπεριαλιστικά,⁶² το φοιτητικό σώμα θα προβάλλει και τα φιλειρηνικά προτάγματα του αιτήματος για αυτοδιάθεση-ένωση: τις καταγγελίες για «αποικιακή δουλεία» θα συνοδεύσουν προειδοποιήσεις για τον κίνδυνο ανάφλεξης ενός νέου πολέμου στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, ειδικά μετά την αποχώρηση των Βρετανών από τη διώρυγα του Σουέζ.⁶³ Επίσης το φοιτητικό κίνημα θα αποκτήσει την εμπειρία των συγκρούσεων με τις δυνάμεις καταστολής, ενώ

⁵⁷ Νίκος Σερντεδάκης: «Συλλογική δράση και φοιτητικό κίνημα την περίοδο 1959-1964: δομικές προϋποθέσεις, πολιτικές ευκαιρίες και ερμηνευτικά σχήματα», στο Άλκης Ρήγος – Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης – Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμέλεια), *Η «Σύντομη» δεκαετία του '60, Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000, σελ. 251 & 260

⁵⁸ Νεοκλής Σαρρής: *όπ. π.*, σελ. 83· Γιώργος Γιάνναρης, *Φοιτητικά Κινήματα και Ελληνική Παιδεία*, Β' τόμος, εκδόσεις Το Ποντίκι, Αθήνα, 1993, σελ. 179

⁵⁹ Δέσποινα Ι. Παπαδημητρίου, *Από το λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνοφρόνων, Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα, 1922-1967*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2006 σελ. 219-220· Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2003, σελ. 190

⁶⁰ Νίκος Ψυρούκης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1974*, τόμος Β', Πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Κουκκίδα – Αιγαίον, Αθήνα 2010, σελ. 316

⁶¹ Νίκος Σερντεδάκης: «Η διαδρομή του φοιτητικού κινήματος στη μετεμφυλιακή Ελλάδα», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου, *όπ. π.*, σελ. 166

⁶² *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 13, 25 Νοεμβρίου 1951, σελ. 1· Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ. π.*, σελ. 83

⁶³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 295, Φάκελος 1, «Εκκλήση του φοιτητικού συλλόγου ΦΜΣ προς τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών του ΟΗΕ για το Κυπριακό, 1 Ιανουαρίου 1956»· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 295, Φάκελος 6, «Εκκλήση φοιτητικού συλλόγου «Θέμιδος» προς την Ελληνική Επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση και την Ειρήνη, 27 Οκτωβρίου 1956»· ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστεϊδη Μανωλάκου, Κουτί 7, Φάκελος 29, «Ψήφισμα ΕΦΕΚ, φοιτητικών συλλόγων και πολιτικών νεολαίων για το Κυπριακό, 21 Ιουνίου 1958»· *Πανσπουδαστική*, φύλλο 1, 31 Μαΐου 1956, σελ. 1

φοιτητές χωρίς κινηματικές αναπαραστάσεις θα λάβουν το βάπτισμα του πυρός στις μαζικές διαδηλώσεις για την Κύπρο.⁶⁴

Επίσης οι κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας για την Κύπρο βοήθησαν στη γρηγορότερη ανασυγκρότηση των οργανωτικών δομών του φοιτητικού συνδικαλισμού που είχαν αποδιαρθρωθεί εξαιτίας των συνθηκών που είχαν επικρατήσει κατά τη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου. Μετά το τέλος της Κατοχής έκαναν την εμφάνιση τους επώνυμοι φοιτητικοί σύλλογοι. Ωστόσο οι αντιπρόσωποι τους, που δεν προέρχονταν από αδιάβλητες εκλογές, δεν προέτασσαν τις ιδιαίτερες φοιτητικές διεκδικήσεις.⁶⁵ Μέσα σε αυτά τα πλαίσια αλλά και με στόχο τη βελτίωση της λειτουργίας των συλλογικών οργάνων του φοιτητικού συνδικαλισμού συγκροτήθηκε η Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τέλος, το Κυπριακό είναι παρών και στα πανσπουδαστικά συνέδρια. Η ανακίνηση του στη διάρκεια των εργασιών των συνεδρίων αποτελεί κομμάτι της πολιτικής αντιπαράθεσης των φοιτητών με την κυβέρνηση της ΕΡΕ.

Πρώτη ευκαιρία για τη μαζική εμφάνιση του ελληνικού νεανικού κινήματος αποτέλεσε το συλλαλητήριο της 21^{ης} Ιουλίου του 1950, παρά το γεγονός ότι αυτό είχε απαγορευτεί από τις αρχές.⁶⁶ Ωστόσο, τη μεγαλύτερη επίδραση άσκησαν εξελίξεις όπως η κήρυξη του ένοπλου αγώνα από την ΕΟΚΑ τον Απρίλη του 1955 και η εκτέλεση μελών της από τους Βρετανούς. Ήταν η περίοδος όπου οι λαϊκές κινητοποιήσεις εξελίχθηκαν σε ογκώδεις διαδηλώσεις με μαχητικές συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής.⁶⁷ Η κοινωνική ένταση στην Ελλάδα μετατράπηκε σε κοινωνική έκρηξη οπότε και εκδηλώθηκε μαζικά και κάποιες φορές βίαια η αντίθεση στην πρόσδεση της χώρας σε ξένα συμφέροντα (κυρίως αμερικανικά) και ταυτόχρονα προβλήθηκαν συγκεκριμένα κοινωνικά αιτήματα που αφορούσαν –μεταξύ άλλων- το βιοτικό επίπεδο και τον εκσυγχρονισμό της Παιδείας.⁶⁸ Αξίζει να αναφερθεί το πώς αντανakλώνται τα παραπάνω ζητήματα στην κινηματογραφική τέχνη της εποχής. Στην ταινία *Οι νέοι θέλουν να ζήσουν* του Νίκου Τζήμα (1965), που συνδυάζει το

⁶⁴ Γιώργος Μητροφάνης: «Το φοιτητικό Κίνημα», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, 7^{ος} τόμος, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003 σελ. 143· Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ., π.*, σελ. 29

⁶⁵ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ., π.*, σελ. 21-22

⁶⁶ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ., π.*, σελ. 84

⁶⁷ Στέφανος Στεφάνου, *Ένας από τους πολλούς της Ελληνικής Αριστεράς, 1941-1971*, καταγραφή και σχόλια Χριστίνα Αλεξοπούλου, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2013, σελ. 335

⁶⁸ Βασίλης Κρεμυδάς: «Η Ελλάδα του 1945-1967: το ιστορικό πλαίσιο», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Αθήνα 1994, σελ. 16

Κυπριακό με την κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση, ο πρωταγωνιστής, προερχόμενος από την επαρχία και ως εκ τούτου φιλοξενούμενος στο σπίτι ενός ξαδέρφου του (στο ζήτημα της στέγασης θα επανέλθουμε παρακάτω), εργάζεται προκειμένου να ανταποκριθεί στις οικονομικές επιβαρύνσεις της ανώτατης εκπαίδευσης. Σε ένα συλλαλητήριο για την Κύπρο θα γνωρίσει έναν φοιτητή που θα τον φέρει σε επαφή με τους εθνο-τοπικούς συλλόγους και τον Σύλλογο Εργαζομένων Φοιτητών-Σπουδαστών.⁶⁹

Μετά τα αιματηρά γεγονότα της 9^{ης} Μαΐου (με τους τρεις νεαρούς νεκρούς διαδηλωτές)⁷⁰ η κυβέρνηση Καραμανλή θα απαγορεύσει τις ανοιχτές συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, με αποτέλεσμα η εθνικόφρον ηγεσία των κινητοποιήσεων να επιδιώξει με τη σειρά της την άμβλυνση της διαμαρτυρίας. Αυτά, σε συνδυασμό με την καταστολή που επεδείκνυαν οι αστυνομικές δυνάμεις, οδήγησαν στην υιοθέτηση συμβατικών μορφών έκφρασης. Η προσήλωση των φοιτητών στη γραμμή των συλλαλητηρίων είχε μικρή συχνότητα και επιτυχία. Αυτή τη φορά και μόνο η απόπειρα να οργανωθεί διαδήλωση ήταν αρκετή για να διευκολύνει τις αρχές να προβούν σε αθρόες συλλήψεις και να διαλύσουν τα συλλαλητήρια πριν αυτά εκδηλωθούν, χωρίς τον κίνδυνο να τραυματιστούν ιερείς και μέλη εθνικών οργανώσεων και σωματείων.⁷¹

Η υπογραφή των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου το Φλεβάρη του 1959 οδήγησε σε μια προσωρινή κάμψη των διαμαρτυριών. Ωστόσο η φοιτητική νεολαία θα αντιταχθεί κατηγορηματικά στις συμφωνίες.⁷²

Εδώ πρέπει να αναφερθούμε στο φαινόμενο της πληθυσμιακής μετακίνησης που παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 1950. Αυτή αφορούσε έναν αριθμό αστικών κέντρων, μεταξύ των οποίων η Αθήνα κατείχε δεσπόζουσα θέση.⁷³ Αυτό οφειλόταν στο κύρος που κατείχε η ζωή στην πρωτεύουσα: πολλοί νέοι μετακινούνταν στην Αθήνα προκειμένου να εργαστούν, δεδομένου ότι η ανεργία στην πρωτεύουσα ήταν χαμηλότερη απ' ό,τι στην επαρχία, ή να αποκτήσουν πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση, ώστε να αποκτήσουν μια δουλειά που θα τους επιτρέψει να ανελιχθούν

⁶⁹ Στέλλα Βατούγιου: «Κοινωνική αμφισβήτηση και δυναμική της νεολαίας του '60 στη θεματολογία του ελληνικού κινηματογράφου», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», όπ. π., σελ. 249-250

⁷⁰ Επρόκειτο για τους Ευάγγελο Γεροντή, Ιωάννη Κωνσταντόπουλο και Φραγκίσκο Νικολάου.

⁷¹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, όπ. π., σελ. 39-41

⁷² *Πανσπουδαστική*, φύλλο 16, 9 Μαρτίου 1959, σελ. 1 & 4

⁷³ Ηλίας Κατσίκας – Λόης Λαμπριανίδης: «Πληθυσμιακές μετακινήσεις στο εσωτερικό της υπαίθρου και η τάση για δημιουργία μεσαίου μεγέθους αστικών κέντρων», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, όπ. π., σελ. 493

κοινωνικά, με ότι οφέλη αυτό συνεπάγεται γι' αυτούς και για την οικογένεια τους.⁷⁴ Ούτως ή άλλως, πολλοί κατατρεγμένοι από το μετεμφυλιακό κράτος, ήλπιζαν ότι η ανωνυμία της πόλης θα τους προσέφερε καταφύγιο.⁷⁵

Άμεσα συνδεδεμένο με το παραπάνω ήταν και το ζήτημα της αυθαίρετης δόμησης: με το ΚΗ΄ Ψήφισμα του 1947 πολλές νεόδμητες οικοδομές απαλλάσσονταν από τη φορολογία μέχρι και το 1960. Έχει υποστηριχθεί ότι το εν λόγω ψήφισμα είχε θεσπιστεί για να ικανοποιηθούν άμεσες κοινωνικές ανάγκες, όπως η ανοικοδόμηση κατεστραμμένων κατοικιών και η εγκατάσταση άστεγων από τις καταστροφές της Κατοχής και του Εμφυλίου.⁷⁶ Ωστόσο, μεγάλο τμήμα αυτής της ανοικοδόμησης αφορούσε και πολυτελείς κατοικίες.⁷⁷

Σε αυτά πλαίσια η οικοδομική δραστηριότητα και κυρίως η ανοικοδόμηση κατοικιών σημείωσε ραγδαία άνοδο, που οδήγησε σε μεγάλη πληθυσμιακή συσσώρευση στο Λεκανοπέδιο της Αθήνας.⁷⁸ Όπως θα δούμε παρακάτω, πολλοί φοιτητές κατοικούσαν σε περιοχές πολύ μακριά από το κέντρο της πόλης.

Αναφορικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας, όπως έχει επισημανθεί, δεν ήταν καλή. Το παραγωγικό δυναμικό της ήταν κατεστραμμένο, το συγκοινωνιακό δίκτυο υποτυπώδες, η δημόσια διοίκηση υπολειτουργούσε, το εθνικό νόμισμα δεν απολάμβανε αξιοπιστία και η αποταμίευση ήταν ιδιαίτερα χαμηλή, για να αναφέρουμε μερικά στοιχεία. Την περίοδο 1951-1958 το ποσοστό των επίσημα καταγεγραμμένων απόρων κυμαινόταν μεταξύ 25% και 40% και το κατά κεφαλήν μηνιαίο εισόδημα τους ήταν γύρω στις 180 με 320 δραχμές. Εισόδημα, το οποίο, εκείνη την περίοδο, μπορούσε να ικανοποιήσει μόνο το 30% με 50% των αναγκών.⁷⁹ Πρέπει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές χώρες της μεταπολεμικής

⁷⁴ Δημήτρης Χαράλαμπος, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία, η δομή της εξουσίας στην μετεμφυλιακή Ελλάδα*, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1985, σελ. 83· Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 183· William H. McNeil, *The Metamorphosis of Greece since World War II*, University of Chicago Press, Chicago and London 1978, σελ. 219· Keith R. Legg, *Politics in Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, California 1969, σελ. 36

⁷⁵ Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 189

⁷⁶ Παύλος Δελλατσίμας: «Απόψεις, θεωρίες και πρακτικές σχεδιασμού του χώρου κατά την περίοδο της ανασυγκρότησης και τη δεκαετία του '50», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, σελ. 568· Γεώργιος Ι. Ράλλης, *Πολιτικές εκμυστηρεύσεις 1950-1989, Αποκαλυπτικές μαρτυρίες για κρίσιμες στιγμές της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής ζωής*, ιστορική καταγραφή-επιμέλεια Παύλου Β. Πετρίδη, Β΄ έκδοση, εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 1990, σελ. 43

⁷⁷ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Μετά τον Εμφύλιο*, *όπ. π.*, σελ. 163

⁷⁸ Μανόλης Μαρμαράς, Σάββας Τσιλένης: «Η μεταπολεμική πολιτική επεκτάσεων στην Αθήνα, ως αποτέλεσμα απουσίας αρχών σχεδιασμού και διαμόρφωσης του αστικού χώρου», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, σελ. 605

⁷⁹ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μακρής, *όπ. π.*, σελ. 119-120

περιόδου, στην Ελλάδα δεν έγινε καμία προσπάθεια κοινωνικής αναδιανομής ή στροφής της χώρας προς το κράτος πρόνοιας.⁸⁰

Ως εκ τούτου, στόχος του ελληνικού κράτους στις αρχές της δεκαετίας του 1950 ήταν η τόνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων, μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής.⁸¹ Η πολιτική αυτή φαίνεται να απέδωσε καρπούς στα τέλη της δεκαετίας του '50. Σύμφωνα με τον Σπύρο Ζήκο, από το 1958 μέχρι το 1966, η ελληνική οικονομία παρουσίαζε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Αύξηση παρουσίασε και το εθνικό εισόδημα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξαν και οι αυξημένοι άδηλοι πόροι (κυρίως τα ναυτιλιακά και μεταναστευτικά εμβάσματα).⁸²

⁸⁰ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *όπ. π.*, σελ. 255

⁸¹ Αναστάσιος Γ. Καρασαββόγλου, Κωνσταντίνος Π. Κατρακυλίδης, Κωνσταντίνος Τερζίδης: «Διαστάσεις της Δημοσιονομικής Πολιτικής στην Ελλάδα, 1951-1967», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, 226-227

⁸² Σπύρος Ζήκος: «Ανάπτυξη και διαρθρωτικές μεταβολές στην ελληνική οικονομία, 1958-1966: Διαχρονική ανάλυση στα πλαίσια του συστήματος εισροών – εκροών», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, σελ. 290-291· Μαρία Καραμεσίνη: «Αυταρχικό μεταπολεμικό κράτος και ιδιαιτερότητες εφαρμογής του κεϋνσιανισμού. Μακροοικονομική επέκταση χωρίς κοινωνικό συμβόλαιο», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *όπ. π.*, σελ. 142-143

2 Το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1957)

2.1 Από τις εκλογές του 1956 στην προπαρασκευή του πρώτου συνεδρίου (Αύγουστος 1957)

Προκειμένου ο Κ. Καραμανλής να αποκτήσει κύρος εντός της συντηρητικής παράταξης και να περιβάλλει με την έγκριση του εκλογικού σώματος τη δοτή κυβερνητική εξουσία του, προχώρησε στη δημιουργία ενός κόμματος, της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης, στην οποία προσχώρησαν οι περισσότεροι βουλευτές του Ελληνικού Συναγερμού αλλά και κάποια στελέχη των Φιλελευθέρων, όπως ο Ευάγγελος Αβέρωφ, ο Κωνσταντίνος Τσάτσος και ο Γρηγόρης Κασιμάτης και στη διενέργεια εκλογών το Φεβρουάριο του 1956.⁸³

Αποτέλεσμα το πολύπλοκου και μεροληπτικού –υπέρ της ΕΡΕ- εκλογικού συστήματος ήταν η συνένωση όλων σχεδόν των κομμάτων της αντιπολίτευσης (από την ΕΔΑ και τα κόμματα του Κέντρου μέχρι και το Λαϊκό Κόμμα του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη) σε έναν εκλογικό σχηματισμό, τη Δημοκρατική Ένωση, ο οποίος κατέλαβε την πρώτη θέση, όχι όμως και την πλειοψηφία των εδρών στη νέα Βουλή, καθώς, παρ' ότι πήρε το 48% των ψήφων, πήρε μόνο 132 έδρες, ενώ η ΕΡΕ με 47%, πήρε 165.⁸⁴

Το αποτέλεσμα των εκλογών και ο ενδοπαραταξιακός ανταγωνισμός των κυριοτέρων αντιπάλων του (Σ. Βενιζέλος, Γ. Παπανδρέου), έδωσαν στον Καραμανλή την ευκαιρία να ασχοληθεί με τα οικονομικά ζητήματα της χώρας. Ένα από τα κυριότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, από τις αρχές της περιόδου μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν η νομισματική αστάθεια.⁸⁵ Ο στόχος της νομισματικής σταθερότητας επετεύχθη, ωστόσο με υψηλό κοινωνικό κόστος: αυξανόμενη ανισοκατανομή του εισοδήματος, επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου των λαϊκών στρωμάτων, αύξηση της ανεργίας, συμπίεση των αγροτικών εισοδημάτων,

⁸³ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.* σελ. 314

⁸⁴ Richard Clogg, *όπ. π.*, σελ. 237

⁸⁵ Σοφία Λαζαρέτου: «Στρατηγικές και μέσα νομισματικής πολιτικής», στο Θανάσης Καλαφάτης – Ευάγγελος Πρότζας (επιμέλεια), *Οικονομική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους*, τόμος δεύτερος, Πολιτισμικό ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2011, σελ. 494

εξελίξεις που θα οδηγήσουν σε ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Δυτική Ευρώπη.⁸⁶

Αναφορικά με το χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης, από το Μάιο του 1955 είχε ήδη ψηφιστεί ο νόμος 3235, που μείωνε από τέσσερις σε δύο τις εξεταστικές περιόδους.⁸⁷ Η εφαρμογή του συστήματος εντατικοποιούσε τις σπουδές και αυστηροποιούσε το σύστημα προαγωγής των φοιτητών,⁸⁸ δυσχεραίνοντας τη φοιτητική καθημερινότητα, ιδίως των εργαζόμενων φοιτητών, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να απαντήσουν, μέσω των συλλογικών τους οργάνων με υπομνήματα διαμαρτυρίας και συναντήσεις με τον υπουργό Παιδείας Αχιλλέα Γεροκωστόπουλο. Ο τελευταίος κατηγορούσε τους φοιτητές ότι ήταν «αμελείς και καφενόβιοι».⁸⁹ Το 1956 οι φοιτητές προέβησαν σε συμβολική αποχή από τα μαθήματα, ενώ αποπειράθηκαν να πραγματοποιήσουν πορεία διαμαρτυρίας προς το υπουργείο Παιδείας, η οποία, ωστόσο, δεν έγινε, λόγω παρέμβασης της αστυνομίας.⁹⁰ Το υπουργείο Παιδείας παρέμεινε ανένδοτο και μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1956: σύμφωνα με τον νέο υπουργό Παιδείας Πέτρο Λεβαντή, μόνο 5 στους 100 φοιτητές εργάζονταν, οι φοιτητές είχαν άνεση και ευπορία και τρέφονταν με βούτυρο και κρέας, ενώ εκείνος όταν σπούδαζε «μελετούσε με το λυχνάρι».⁹¹ Ακόμα και οι πανεπιστημιακοί καθηγητές συμφωνούσαν στη μείωση των εξεταστικών περιόδων, οπότε και οι μετέπειτα κινητοποιήσεις των φοιτητών έμειναν χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα.⁹²

Τον Αύγουστο του 1956 η κυβέρνηση αποφάσισε να αυξήσει τα (ήδη υψηλά)⁹³ δίδακτρα για την ανώτατη εκπαίδευση.⁹⁴ Ως αποτέλεσμα πρωτοβάθμιοι φοιτητικοί, αλλά και εθνο-τοπικοί σύλλογοι, μεμονωμένοι φοιτητές, πολιτικές νεολαίες κ.α. εξέδωσαν μια σειρά από ανακοινώσεις, διακηρύξεις, ψηφίσματα κλπ.⁹⁵ Στη συνέχεια οι φοιτητές προέβησαν σε συμβολική αποχή από τα μαθήματα και συγκεντρώσεις σε

⁸⁶ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 314-315

⁸⁷ ΦΕΚ, Τεύχος Α', Αριθμός φύλλου 120, 14 Μαΐου 1955, σελ. 805. Οι αλλαγές αφορούσαν τις σχολές του Πανεπιστημίου Αθηνών, την ΑΣΟΕΕ, την ΠΑΣΠΕ και τις σχολές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

⁸⁸ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 58· Θανάσης Λεβέντης, *Ξαναζώντας το παρελθόν, με τον Μορφωτικό Σύλλογο Ελευσίνος, 1957-1967, 1974-1976*, Αθήνα 2017, σελ. 35-36

⁸⁹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 59

⁹⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 1, 31 Μαΐου 1956, σελ. 1

⁹¹ *όπ. π.*, σελ. 1

⁹² Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 59-60

⁹³ βλ. ενδεικτικά *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 10, 4 Νοεμβρίου 1951, σελ. 4

⁹⁴ *Ελευθερία*, 3 Αυγούστου 1956, σελ. 6

⁹⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 268, Φάκελος 3, «Εγκύκλιος προς τις τοπικές οργανώσεις με θέμα τις κινητοποιήσεις για την αύξηση των διδάκτρων στην Ανώτατη Παιδεία, Αύγουστος 1956».

κλειστούς χώρους (π.χ. θέατρα, κέντρα, δημοτικά κτήρια).⁹⁶ Ένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να δικαιολογηθεί η αύξηση των διδάκτρων ήταν αυτό της αποτροπής δημιουργίας «πνευματικού προλεταριάτου».⁹⁷ Ο όρος προερχόταν από τη Γερμανία και χρησιμοποιούνταν από τον 19^ο αιώνα προκειμένου να περιγράψει τις υπαρκτές δυσκολίες επαγγελματικής αποκατάστασης των φοιτητών σε Ελλάδα και εξωτερικό.⁹⁸

Αξίζει να αναφερθεί εδώ, πως σε συγκέντρωση που πραγματοποίησαν διάφορες νεολαίες των πολιτικών κομμάτων, τον Οκτώβριο του 1956, ο εκπρόσωπος της ΕΦΕΚ, Πάτροκλος Σταύρου, συνέδεσε το ζήτημα της αύξησης των διδάκτρων με το Κυπριακό: η κατασταλτική πολιτική των Βρετανών εναντίον της παιδείας στη Μεγαλόνησο αποσκοπεί στο να εμποδίσει τους Κυπρίους να νιώσουν αγάπη προς την πατρίδα (εδώ νοείται όχι μόνο η Κύπρος, αλλά και η Ελλάδα),⁹⁹ διότι εκεί, τα ελληνικά σχολεία, έχουν μετατραπεί σε «φυτώρια ελευθερίας». Συνεπώς για τον Σταύρου, η αύξηση των διδάκτρων έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν οι νέοι να ενστερνιστούν την αγάπη για την πατρίδα.¹⁰⁰

Όπως και στην περίπτωση των εξεταστικών περιόδων, έτσι και αναφορικά με τα δίδακτρα οι φοιτητές δεν κατάφεραν να πετύχουν τους στόχους τους, αλλά, όπως επισημάνθηκε, «απέκτησαν πολιτικό αισθητήριο και ικανότητα μεθοδικής οργάνωσης».¹⁰¹

Τον Απρίλιο του 1957 ιδρύθηκε η Ένωση Σπουδαστών Ανωτάτων Σχολών (ΕΣΑΣ), με πρωτοβουλία της Ανωτέρας Βιομηχανικής, της ΑΣΟΕΕ και της Παντείου. Επρόκειτο για δευτεροβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο των φοιτητών των εξωπανεπιστημιακών σχολών της Αθήνας. Σε αυτήν συμμετείχαν επίσης οι σύλλογοι φοιτητών της Γεωπονικής, των Παιδαγωγικών Ακαδημιών, της Γυμναστικής Ακαδημίας και της Οικοκυρικής Σχολής.¹⁰²

Το καλοκαίρι του 1956 ο Γεώργιος Παπανδρέου πρότεινε στο κοινοβούλιο τη σύσταση διακομματικής επιτροπής για την εκπαίδευση. Ο Καραμανλής, ενδεχομένως

⁹⁶ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 2, 12 Νοεμβρίου 1956, σελ. 1

⁹⁷ *Λεβεντιά*, αριθμός φύλλου 26, Οκτώβρης 1957, σελ. 1

⁹⁸ Παντελής Κυπριανός, *Η μαγεία του πτυχίου, Πανεπιστήμια, απόφοιτοι, κοινωνικές τροχιές (1837-2015)*, εκδόσεις Βιβλιόραμα Αθήνα 2016, σελ. 91

⁹⁹ Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αίτημα και των Κυπρίων και των Ελλήνων, ήταν η ένωση της νήσου με την Ελλάδα.

¹⁰⁰ *Πανσπουδαστική*, όπ. π., σελ. 4· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 693, Φάκελος 4, Υποφάκελος 2, «Λόγος του εκπροσώπου της ΕΦΕΚ συν. Πατρόκλου Σταύρου κατά την συγκέντρωση των Νεολαίων των Πολιτικών Κομμάτων εναντίον της αυξήσεως των διδάκτρων, 19 Οκτωβρίου 1956»

¹⁰¹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, όπ. π., σελ. 74

¹⁰² *Πανσπουδαστική*, φύλλο 7, 22 Μαΐου 1957, σελ. 1

για να αποφύγει τυχόν προβολή του Παπανδρέου στην επιτροπή, προέβη στη δημιουργία μιας «Επιτροπής Ειδικών» για την εκπαίδευση.¹⁰³ Αυτή η επιτροπή, που δεν είχε διακομματικό χαρακτήρα, εργάστηκε από το καλοκαίρι του 1957 μέχρι τον Ιανουάριο του 1958.

2.2 Το στάδιο της προπαρασκευής

Η πρώτη συνεδρίαση της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής πραγματοποιήθηκε στις 28 Αυγούστου 1957. Συμμετείχαν εκπρόσωποι συνδικαλιστικών οργανώσεων φοιτητών της Αθήνας, και συγκεκριμένα της Φυσικομαθηματικής, Φιλοσοφικής Νομικής, Ιατρικής, Πολυτεχνείου, ΑΣΟΕΕ, Ανωτέρας Βιομηχανικής, Συλλόγου Εργαζομένων Φοιτητών-Σπουδαστών, Ένωσης Σπουδαστών Ανωτάτων Σχολών και ο Σύλλογος Στερεοελλαδιτών Φοιτητών. Τονίστηκε η επιδείνωση των όρων σπουδών, με κυριότερες αιχμές τη μείωση των εξεταστικών περιόδων και την αύξηση των διδασκτρων, ενώ οι περισσότεροι εκπρόσωποι εξέφρασαν την πεποίθηση τους ότι η σύγκληση του συνεδρίου είναι αναγκαία.

Το ζήτημα της συμμετοχής

Οι πρώτες διαφωνίες αφορούσαν το ζήτημα της συμμετοχής. Οι φοιτητές Χόνδρος και Βελισσαρίου από την ΑΣΟΕΕ, προτού αποχωρήσουν προσωρινά, ως ένδειξη διαμαρτυρίας, εξέφρασαν την αντίρρηση τους στη συμμετοχή της ΕΣΑΣ: εφόσον συμμετέχει αυτή, δεν έχει θέση η ΑΣΟΕΕ. Το ζήτημα λύθηκε με την ομόφωνη ψήφιση της πρότασης του Άγγελου Μπρατάκου, φοιτητή Φυσικομαθηματικής: η ΕΣΑΣ να παρακολουθεί τις συνεδριάσεις της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, αλλά να μη συμμετέχει.¹⁰⁴ Ομόφωνα αποφασίστηκε να συμμετέχει η ΔΕΣΠΑ. Έτσι στην Π. Επιτροπή θα εκπροσωπούνταν οι παρακάτω: ΔΕΣΠΑ, Θεολογική, Φιλοσοφική, Νομική, Φυσικομαθηματική, Οδοντιατρική, Ιατρική, Πολυτεχνείο, ΑΣΟΕΕ, Πάντειος, Ανωτάτη Γεωπονική, Ανώτερα Βιομηχανική, Επιμορφωτική Φοιτητική Ένωση Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Φοιτητική Ένωση Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ΟΤΣΣΕ, ΣΕΦ-Σ,

¹⁰³ Αλέξης Δημαράς: «Εκπαίδευση», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ. 552

¹⁰⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 2, «Συνεδριάσεις Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, Βιβλίο Πρακτικών 28 Αυγούστου 1957 - 23 Νοεμβρίου 1957»

Γυμναστική Ακαδημία. Ο Πετάκος, που εκπροσωπούσε τη ΔΕΣΠΑ, πρότεινε κάθε σύλλογος να στείλει στην Προπαρασκευαστική Επιτροπή τρία μέλη, εκ των οποίων το ένα θα είναι τακτικό, δηλαδή θα έχει δικαίωμα ψήφου και τα άλλα δύο αναπληρωματικά. Τα μέλη της Π.Ε. θα εκλέξουν προεδρείο και υπεύθυνους επιτροπών. Η πρόταση του έγινε δεκτή ομόφωνα.

Στην όγδοη συνεδρίαση, που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του Οκτώβρη, συζητήθηκε το ζήτημα της συμμετοχής των συλλόγων στο συνέδριο. Έτσι ο ΣΕΦ-Σ, η ΟΤΣΣΕ, η Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων, η Εθνική Παμφοιτητική Ένωση, η ΕΣΑΣ και η Οικοκυρική Σχολή καταψηφίστηκαν. Ομόφωνα δεκτές έγιναν οι ΔΕΣΠΑ, Βιομηχανική, Πάντειος, Πολυτεχνείο, Νομική, Φιλοσοφική, Φυσικομαθηματική, Ιατρική, Θεολογική, Οδοντιατρική, ΑΣΟΕΕ, Γυμναστική Ακαδημία. Η Ανωτέρα Βιομηχανική έγινε δεκτή με 10 ψήφους υπέρ και 1 κατά (της ΑΣΟΕΕ). Πρέπει να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια της ψηφοφορίας η συνεδρίαση εκτραχύνθη και πολλές φορές διεκόπη λόγω προσωπικών αντεγκλίσεων.

Λόγω του αποκλεισμού του ο ΣΕΦ-Σ έστειλε επιστολή διαμαρτυρίας με την οποία ζητούσε από την Π.Ε. να αναθεωρήσει την εξαίρεση του από τους συνέδρους.¹⁰⁵

Επιστολή έστειλε και η ΟΤΣΣΕ και ζητούσε να αναιρεθεί η απόφαση για αποκλεισμό της, εκθέτοντας τους παρακάτω λόγους:

1) Κατά τη συνεδρίαση της Π.Ε. εκκρεμούσε πρόταση προς ψηφοφορία για το δικαίωμα ψήφου του Πολυτεχνείου, το οποίο δεν εκπροσωπείται νόμιμα.

2) Με την ίδια λογική θα έπρεπε να αποκλειστεί και η ΔΕΣΠΑ από το συνέδριο διότι σε αυτό παρευρίσκονται έτσι κι αλλιώς εκπρόσωποι των επί μέρους σχολών του Πανεπιστημίου.

3) Η ΟΤΣΣΕ είχε γεννηθεί μέσα στους αγώνες του Οκτωβρίου 1956 και η δράση της ήταν γνωστή στους φοιτητές όλων των σχολών.¹⁰⁶

Εν τέλει αποφασίστηκε η ΟΤΣΣΕ, η ΕΦΕΚ, η Χριστιανική Φοιτητική Ένωση, η ΕΠΕ, η ΕΣΑΣ και ο ΣΕΦ-Σ να συμμετέχουν στο συνέδριο ως παρατηρητές.¹⁰⁷

¹⁰⁵ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Επιστολή διαμαρτυρίας του ΣΕΦ-Σ, 2 Νοεμβρίου 1957»

¹⁰⁶ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Ένσταση της ΟΤΣΣΕ για τον αποκλεισμό της από το Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο»

¹⁰⁷ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 2, «Συνεδριάσεις Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, Βιβλίο Πρακτικών 28 Αυγούστου 1957 - 23 Νοεμβρίου 1957»

Το ζήτημα της χρηματοδότησης

Ήδη από τη δεύτερη συνεδρίαση, που πραγματοποιήθηκε στις αρχές του Σεπτεμβρίου συζητήθηκε το θέμα της οικονομικής βοήθειας. Ως πρώτη μορφή οικονομικής ενίσχυσης, αποφασίστηκε η καταβολή 50 δραχμών από κάθε σύλλογο, η οποία αργότερα ανέβηκε στις 100. Επίσης το συνέδριο ενίσχυσε οικονομικά ο ΣΕΦ-Σ (με 100 δραχμές), ο σύλλογος Αιγυπτιακών Φοιτητών (με 100 δραχμές), και το υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης (με 5.000 δραχμές).

Το προεδρείο

Το προεδρείο της Π. Επιτροπής εκλέχτηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου, με φανερή ψηφοφορία. Συγκεκριμένα, στη θέση του προέδρου ψηφίστηκε ομόφωνα ο Άγγελος Μπρατάκος, μετά από πρόταση του Τσάτσου από τον ΣΕΦ-Σ.

Στη θέση του αντιπροέδρου ψηφίστηκε ομόφωνα ο Αναστασιάδης, μετά από πρόταση του Μπρατάκου.

Στη θέση του γενικού γραμματέα, ψηφίστηκε ομόφωνα ο Ανδρέας Λεντάκης, μετά από πρόταση του Τσάτσου.

Το προεδρείο του συνεδρίου αποφασίστηκε να εκλεγθεί από το συνέδριο.

Πρόγραμμα Φοιτητικής Εβδομάδας και Πανσπουδαστικού Συνεδρίου

Μετά από μία διαφωνία, που οδήγησε στην αποχώρηση των Κακλαμάνη και Πετρόπουλου, οι οποίοι είχαν θέσει ζήτημα απαρτίας, καθορίστηκαν οι υπεύθυνοι των διάφορων δραστηριοτήτων που θα πραγματοποιηθούν κατά τη διάρκεια της Φοιτητικής Εβδομάδας. Έτσι, φοιτητές της Ιατρικής αναλαμβάνουν την επίσκεψη σε νοσοκομεία, προκειμένου να γίνει αιμοδοσία, φοιτητές της Φιλοσοφικής αναλαμβάνουν την ξενάγηση στην φοιτητική έκθεση εικαστικών τεχνών που θα πραγματοποιούνταν καθ' όλη τη διάρκεια της Φοιτητικής Εβδομάδας κ.ο.κ. Εν τέλει το πρόγραμμα της Φοιτητικής Εβδομάδας και του Πανσπουδαστικού Συνεδρίου εγκρίθηκε στις 21 Νοεμβρίου 1957.

Το ζήτημα των ξένων αντιπροσώπων

Ομόφωνα δεκτή έγινε η πρόταση να προσκληθούν φοιτητές από πανεπιστήμια χωρών του εξωτερικού. Συγκεκριμένα, με εξαίρεση την Ρουμανία (η πρόσκληση της οποίας έγινε δεκτή με 6 ψήφους υπέρ, 2 λευκά και 1 κατά), ομόφωνα έγιναν δεκτές οι Αγγλία, Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Ελβετία, Ιταλία, Αυστρία, Γιουγκοσλαβία,

Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία, Δανία, Αίγυπτος, Συρία και Ισραήλ, καθώς και η Συντονιστική Γραμματεία της Διεθνούς Φοιτητικής Συνδιάσκεψης και η Διεθνής Ένωση Φοιτητών.

Άλλες αποφάσεις

Επίσης αποφασίστηκε ομόφωνα η απαρτία του συνεδρίου στο 50% + 1 των συνέδρων, ενώ το συνέδριο θα αποφασίζει τι είναι εντός και τι εκτός θέματος.

2.3 Οι εργασίες του συνεδρίου

Η έναρξη των εργασιών

Το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο ξεκίνησε τις εργασίες του στις 28 Νοεμβρίου 1957 στον κινηματογράφο «Ίρις». Πρόεδρος του συνεδρίου εκλέχτηκε ο Δημήτρης Γρίβας από την Ιατρική Αθηνών. Αντιπρόεδροι εκλέχτηκαν οι Παπαδόπουλος από το ΑΠΘ, Βελισσάριος από την ΑΣΟΕΕ, Θέμελης από την Πάντειο, Νακάσης από την Οδοντιατρική και Μικρός από τη Γεωπονική. Γενικός γραμματέας εκλέχτηκε ο Σαλαπάτας από το ΑΠΘ και ειδικοί γραμματείς οι Πετρόπουλος από την Ανωτέρα Βιομηχανική και Κουτούζης από την Γυμναστική Ακαδημία.¹⁰⁸

Την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου χαιρέτησε ο υπουργός Παιδείας Αχιλλέας Γεροκωστόπουλος. Χαιρετισμούς απήθυναν οι: Κωνσταντίνος Τσάτσος, υπουργός Προεδρίας Κυβερνήσεως, Γεώργιος Παπανδρέου, συναρχηγός του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Θεόδωρος Τουρκοβασίλης εκ μέρους του Κόμματος των Εθνικοφρόνων και οι βουλευτές Κωνσταντίνος Καλλίας, πρώην υπουργός Παιδείας, Ε. Καλαντζής, πρώην υπουργός Εσωτερικών, Εμμανουήλ Κοθρής, πρώην υπουργός Συγκοινωνιών, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, βουλευτής Χανίων και αρχηγός της Φιλελεύθερης Νεολαίας και ο Γ. Σπηλιώπουλος από την ΕΔΑ.

Χαιρετισμό στο συνέδριο έστειλε το Κ.Σ. της Νεολαίας ΕΔΑ και οι εξόριστοι στον Άγιο Ευστράτιο φοιτητές, οι οποίοι –μεταξύ άλλων- εξέφρασαν την αισιοδοξία τους ότι το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο θα συμβάλλει στους αγώνες των φοιτητών για μόρφωση, πρόοδο και για την ελευθερία της Κύπρου. Τον χαιρετισμό

¹⁰⁸ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 5: «Νίκος Πολυχρονίδης: «Η Φοιτητική Εβδομάδα και το Α' Φοιτητικόν Συνέδριον», *Φοιτητική Επιθεώρησης*»

υπογράφουν οι: Απόστολος Κούρος, Δημήτριος Ιωαννίδης, Αργυρώ Κατηφόρη, Κ. Φραντζεσκάκης, Ανδρέας Σεπετίδης, Σωκράτης Σιαπέρας, Σπύρος Αρμάος, Μεν. Στεφανίδης, Νίκος Μπουρμπούλης, Γιάννης Χατζάκης.¹⁰⁹

Ο υπουργός Παιδείας τόνισε το ενδιαφέρον της κυβέρνησης για τα φοιτητικά προβλήματα και υποσχέθηκε την επίλυσή τους. Μετά την ομιλία του, ο πρόεδρος του συνεδρίου Δημήτρης Γρίβας τον ευχαρίστησε για τις υποσχέσεις του, αλλά από κάτω ακούστηκαν ψίθυροι αποδοκμασίας και φωνές.¹¹⁰

Το Κόμμα των Φιλελευθέρων εκπροσώπησε ο Γεώργιος Παπανδρέου. Όταν αυτός έθιξε το ζήτημα των εκπαιδευτικών τελών, οι σύνεδροι αποδοκίμασαν την κυβέρνηση με φωνές. Αναφορικά με το ζήτημα της φοιτητικής στέγης ο Παπανδρέου επέκρινε την κυβέρνηση για την κατασκευή της οδού Σουνίου, με το επιχείρημα ότι αυτή στερούσε από το κράτος τα χρήματα που απαιτούνταν για να χτιστούν δύο πανεπιστημιούπολεις (μία στην Αθήνα και μία στη Θεσσαλονίκη).¹¹¹

Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος υποσχέθηκε ότι η κυβέρνηση θα εξετάσει τα φοιτητικά αιτήματα και συνέστησε στους φοιτητές να κάνουν υπομονή, με το επιχείρημα ότι δεν μπορεί να βοηθηθεί η παιδεία δυσανάλογα προς τις οικονομικές δυνατότητες του κράτους. Στη συνέχεια και κάτω από την αποδοκμασία των φοιτητών για τη συμβουλή του, ο υπουργός Προεδρίας εξέθεσε το γενικό κυβερνητικό έργο και αφού τελείωσε την ομιλία του, παραπονέθηκε για τη συνεχή αποδοκμασία των φοιτητών, οι οποίοι φώναζαν τη φράση «έργα, έργα».¹¹²

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος συνεχάρη τους φοιτητές για την πρωτοβουλία τους και τόνισε ότι για το Κόμμα Φιλελευθέρων δεν τίθεται ζήτημα αύξησης των διδάκτρων, αλλά πλήρους κατάργησής τους. Επίσης τόνισε τη σημασία ίδρυσης πανεπιστημιούπολεων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, κατά το πρότυπο των άλλων ευρωπαϊκών χωρών, με την ομιλία του να συναντά την θερμή αποδοχή των φοιτητών.¹¹³

Εκ μέρους της Συντονιστικής Γραμματείας της Διεθνούς Φοιτητικής Συνδιάσκεψης μίλησε ο φοιτητής Χορστ Στάτκουσ και εκ μέρους της Διεθνούς Ένωσης Φοιτητών ο Ιάπωνας φοιτητής Γιούζο Τανάκα, ο οποίος τόνισε τη σημασία που έχει για τους φοιτητές όλου του κόσμου ο αγώνας για το Κυπριακό.

¹⁰⁹ *Η Αυγή*, 4 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 4· *Το Βήμα*, 1 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 10· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 128, «Υπόμνημα πολιτικών εξορίστων σπουδαστών Άη Στράτη, 22 Νοεμβρίου 1957»

¹¹⁰ *Μακεδονία*, 29 Νοεμβρίου 1957, σελ. 5

¹¹¹ *Ελευθερία*, 29 Νοεμβρίου 1957, σελ. 5

¹¹² *Ελευθερία*, 1 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 10

¹¹³ *Μακεδονία*, 1 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 5· *Ελευθερία*, όπ., π., σελ. 10

Συμπαράσταση στον αγώνα των Κυπρίων εκδήλωσε και ο εκπρόσωπος των Γιουγκοσλάβων φοιτητών Μίλος Μπέλις.

Το συνέδριο χαιρέτησε και ο βουλευτής της ΕΔΑ Σπηλιόπουλος, ο οποίος, αφού αναφέρθηκε στην κατάσταση της παιδείας διαβεβαίωσε τους φοιτητές ότι το συνέδριο παρακολουθείται με ενδιαφέρον απ' όλο τον πολιτικό κόσμο «δια τον σκοπόν της διαπιστώσεως των φοιτητικών προβλημάτων και την επιτυχεστέραν επίλυσιν αυτών».¹¹⁴

Το Κυπριακό στις εργασίες του συνεδρίου

Όσον αφορά το επίμαχο ζήτημα του Κυπριακού, φάνηκε και σε αυτό το σημείο σε πόσο δύσκολη θέση βρισκόταν η κυβέρνηση. Όταν ο εκπρόσωπος της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Κυπρίων Πάτροκλος Σταύρου έλαβε το λόγο, επέκρινε την κυβέρνηση για τη στάση της στο Κυπριακό και τη σκληρή καταστολή των συλλαλητηρίων για την αλληλεγγύη στον κυπριακό λαό. Από την κριτική δεν ξέφυγαν ούτε οι συμμαχικές χώρες και ειδικότερα οι Αμερικανοί, οι οποίοι χαρακτηρίστηκαν ως «αρνητές της ελευθερίας και έμποροι των ιδεωδών του κυπριακού λαού».¹¹⁵ Ενδεικτική της αποδοκιμασίας της στάσης των χωρών του ΝΑΤΟ ήταν η δήλωση του ότι «εφόσον ο κυπριακός λαός δεν λαμβάνει καμία ενίσχυση από τον «ελεύθερο κόσμο», είναι αναμενόμενο να αποδέχεται τη «συμπαράστασιν του άλλου κόσμου», εννοώντας εδώ το σοσιαλιστικό στρατόπεδο».¹¹⁶

Κατά τη λήξη των εργασιών του, το Α' Π.Σ., με ψήφισμα του απηύθυνε χαιρετισμό στους Κυπρίους αγωνιστές και υποσχέθηκε την πλήρη συμπαράσταση της ελληνικής νεολαίας μέχρι την παροχή πλήρους αυτοδιάθεσης στο νησί. Στη συνέχεια το συνέδριο προέτρεψε την ελληνική νεολαία να συνεχίσει την παροχή βοήθειας στον κυπριακό αγώνα και ζήτησε την επάνοδο του Μακαρίου στην Κύπρο,¹¹⁷ το άνοιγμα των σχολείων στο νησί κλπ. Τέλος, με προσθήκη μιας παραγράφου, την οποία πρότεινε η ΦΕΠΘ, καλεί την ελληνική κυβέρνηση να καταπολεμήσει τη

¹¹⁴ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 8, 29 Νοεμβρίου 1957, σελ. 4

¹¹⁵ *Η Αυγή*, 1 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 1

¹¹⁶ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 5

¹¹⁷ Ο Μακάριος είχε εξοριστεί στις Σεϋγγέλες του Ινδικού Ωκεανού το Μάρτιο του 1956 κατόπιν διαταγής του Βρετανού κυβερνήτη της Κύπρου John Harding με την κατηγορία ότι ενθάρρυνε την τρομοκρατία. Αφέθηκε ελεύθερος το 1957 όταν τον Antony Eden διαδέχθηκε στην πρωθυπουργία ο διπλωματικότερος Harold Macmillan, αλλά δεν του επιτράπη να μεταβεί στην Κύπρο.

δυσφημιστική προπαγάνδα που διεξάγεται στο εξωτερικό κατά των ελληνικών εθνικών διεκδικήσεων.¹¹⁸

Αντεγκλήσεις μεταξύ των φοιτητών

Κατά τη διάρκεια της ομιλίας του ο εκπρόσωπος της Νομικής Αθηνών Χατζηβασιλείου ανέφερε ότι η κατάσταση των φοιτητών στην Ελλάδα είναι τραγική, τη στιγμή που ακόμα και στη Βουλγαρία οι φοιτητές λάμβαναν επιχορηγήσεις. Και μόνο το άκουσμα της λέξης Βουλγαρία και η σύγκριση της Ελλάδας με αυτή ήταν αρκετό για να προκαλέσει διαμαρτυρίες, κυρίως από τους φοιτητές που κατάγονταν από τη Μακεδονία. Μάλιστα κάποιοι φοιτητές ζήτησαν την πρόταση μομφής και την αποβολή του Χατζηβασιλείου από το συνέδριο. Ενδεχομένως η δυσφορία στο άκουσμα του ονόματος της γείτονος χώρας οφειλόταν στον παραδοσιακό ελληνικό εθνικισμό, όπως αυτός είχε επηρεαστεί από τον Ψυχρό Πόλεμο: οι βόρειοι (Σλάβοι) γείτονες εκλαμβάνονταν ως αιώνιοι εχθροί που επιβουλευόνταν την Ελλάδα και με τους οποίους δεν υπήρχε δυνατότητα να εξασφαλιστεί συνεννόηση και καλές σχέσεις.¹¹⁹ Για να μη συνεχιστεί η ένταση, οι εργασίες του συνεδρίου αναβλήθηκαν για το απόγευμα.¹²⁰

Κάτι αντίστοιχο έλαβε χώρα στη συζήτηση για το Κυπριακό. Ο φοιτητής της Φυσικομαθηματικής Αθηνών Άγγελος Μπρατάκος κατέθεσε πρόταση στο συνέδριο να αποδοκιμάσουν οι φοιτητές την πολιτική του ΚΚΕ στο Κυπριακό.¹²¹ Ο πρόεδρος του συνεδρίου Δημήτρης Γρίβας υπέβαλε ένσταση αναρμοδιότητας του συνεδρίου να επιληφθεί επί του θέματος, καθώς, σύμφωνα με τον ίδιο, αυτό είναι ξένο προς τα φοιτητικά συμφέροντα και ο Κύπριος φοιτητής Τιγγιρίδης αντέτεινε πως στην Κύπρο εκείνη τη στιγμή δεν υπήρχαν κομμουνιστές και μη, υπενθύμισε την επιθυμία του αρχιεπισκόπου Μακαρίου για εθνική ενότητα και τόνισε πως «η ουσία του όλου θέματος είναι να αποφευχθεί η διάσπασις των Ελλήνων στο θέμα της Κύπρου». Η πρόταση, ωστόσο, μετά από μυστική ψηφοφορία, υπερψηφίστηκε.¹²² Αναφορικά με τη στάση του στο Κυπριακό, το ΚΚΕ, ήδη από την εποχή του Εμφυλίου, υποστήριζε

¹¹⁸ *Ελευθερία*, 4 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 5· *Μακεδονία*, 4 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 4

¹¹⁹ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Μετά τον Εμφύλιο, Πολιτικές διαδικασίες και κοινωνική πόλωση στις απαρχές της προδικτατορικής περιόδου*, εκδόσεις Νότιος Άνεμος, Αθήνα 2015, σελ. 218

¹²⁰ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 5· *Ελευθερία*, 1 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 10

¹²¹ Σύμφωνα με τον Ανδρέα Λεντάκη, ο Μπρατάκος ενήργησε κατόπιν υποδείξεων του υπουργείου Προεδρίας. βλ. ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 2, Φάκελος 3, Υποφάκελος 1, «Πώς και γιατί φτάσαμε στην παραसυναγωγή της Θεσσαλονίκης/Τα παρασκήνια του Τρίτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου»

¹²² *Η Αυγή*, 3 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 5· *Ελευθερία*, 3 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 8

την ένωση της Μεγαλονήσου με την Ελλάδα («Λεύτερη Κύπρος, σε Λεύτερη Ελλάδα»). Ωστόσο, το Μάρτιο του 1956, στην 6^η Ολομέλεια, το ΚΚΕ θα υποστηρίξει τη γραμμή της ανεξαρτησίας.¹²³

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για τη δημιουργία της ΕΦΕΕ και με αφορμή το ζήτημα του επίσημου δημοσιογραφικού οργάνου της, έλαβαν χώρα αποκαλύψεις σχετικά με το ρόλο της κυβέρνησης στις φοιτητικές ενώσεις του ΑΠΘ. Συγκεκριμένα, όταν ο εκπρόσωπος της Φιλοσοφικής Αθηνών Ανδρέας Λεντάκης αμφισβήτησε το κύρος της Επιμορφωτικής Φοιτητικής Ένωσης Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΕΦΕΠΘ), ο πρόεδρος της τελευταίας Χ. Παπαδόπουλος αποκάλυψε ότι αυτή αποτελεί επίσημη οργάνωση του κράτους και λαμβάνει ετήσια επιχορήγηση 50.000 δραχμών για την εκπλήρωση των σκοπών της. Ως εκ τούτου, ο πρόεδρος της Φοιτητικής Ένωσης Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΦΕΠΘ) εξέφρασε το παράπονο του για το γεγονός ότι η ένωση που εκπροσωπεί δεν έλαβε ποτέ καμία επιχορήγηση, ούτε για να καλυφθούν τα έξοδα της εκπροσώπησης της στο συνέδριο.¹²⁴ Πρέπει να διευκρινιστεί εδώ ότι η ΕΦΕΠΘ δεν ήταν συνδικαλιστική φοιτητική οργάνωση και περιοριζόταν σε εκδηλώσεις, διαλέξεις και άσκηση κοινωφελούς εργασίας, ενώ το καταστατικό της δεν προέβλεπε αποχές από μαθήματα, συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις και εν γένει συνδικαλιστική δράση.¹²⁵

Το θέμα της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Ελλάδος

Το ζήτημα περί ίδρυσης μιας πανελλαδικής φοιτητικής ένωσης συζητήθηκε την τελευταία μέρα του συνεδρίου, κατά τη συνεδρίαση της οποίας τέθηκε ζήτημα για το αν θα έπρεπε να γίνει αυτή, λόγω της απουσίας πολλών αντιπροσώπων, ωστόσο αυτή πραγματοποιήθηκε. Κατά τη διάρκεια της ψηφίστηκε και η πρόταση του Δημήτρη Γρίβα περί δημιουργίας της ΕΦΕΕ. Παρ' όλα αυτά το ζήτημα αυτό παρέμενε εκκρεμές, αφενός διότι πολλοί σύνεδροι αμφισβήτησαν το κύρος της διαδικασίας, λόγω των προαναφερθέντων απουσιών, αφετέρου διότι, ενώ στην ημερήσια διάταξη γινόταν λόγος για τη δημιουργία εθνικής φοιτητικής ένωσης, ο Γρίβας στην ομιλία και τις προτάσεις του την παρουσίασε ως υπάρχουσα οργάνωση. Σύμφωνα με τον Ανδρέα Λεντάκη αυτό έγινε για να μην εκτεθούν οι Έλληνες φοιτητές στις φοιτητικές

¹²³ Γιώργος Μιχαηλίδης: «Ελληνική Αριστερά και εθνικά ζητήματα κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία», στο Μιχάλης Λυμπεράτος, Προκόπης Παπαστράτης (επιμέλεια), *Αριστερά & Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, πρακτικά συνεδρίου, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 356-357

¹²⁴ *Μακεδονία*, 3 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 5

¹²⁵ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 71-72

οργανώσεις του εξωτερικού και κυρίως στη Συντονιστική Γραμματεία της Διεθνούς Φοιτητικής Συνδιάσκεψης, στα συνέδρια της οποίας συμμετείχαν το 1956 και το 1957.¹²⁶

Εδώ πρέπει να αναφερθούμε εν συντομία στο ζήτημα της ΕΦΕΕ. Αυτή ιδρύθηκε τυπικά τον Απρίλιο του 1956, στην Αθήνα, από τη ΔΕΣΠΑ και την ΕΦΕΠΘ. Διακηρυγμένος σκοπός της ΕΦΕΕ, σύμφωνα με το πρακτικό ίδρυσης της, ήταν ο συντονισμός των ελληνικών φοιτητικών ενεργειών στην Ελλάδα και το εξωτερικό, «με γνώμονα πάντοτε, το εθνικόν και φοιτητικόν συμφέρον». Έδρα της θα ήταν η Αθήνα.¹²⁷ Στη συνεδρίαση αυτή, όμως, δεν συντάχθηκε καταστατικό, κάτι που αποτελεί απαραίτητο όρο για τη δημιουργία σωματίου ή συνδικαλιστικής ένωσης. Αντ' αυτού συστάθηκε δμελής διοικούσα επιτροπή, οι θέσεις της οποίας μοιράστηκαν στα μέλη της ΔΕΣΠΑ και της ΕΦΕΠΘ, με κύριο σκοπό την κατάρτιση του καταστατικού της ΕΦΕΕ. Παρ' όλο που, ουσιαστικά, δεν υπήρχε η ΕΦΕΕ, αυτή η επιτροπή συνηθίστηκε να ονομάζεται έτσι.¹²⁸ Δεν υπήρχε καμία αναφορά στα άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας (Πολυτεχνείο, εξωπανεπιστημιακές σχολές). Ακολούθησαν κάποιες συνεδριάσεις στη Θεσσαλονίκη, το Μάιο του 1956, χωρίς όμως να οδηγήσουν στη σύνταξη καταστατικού. Τον Απρίλιο του 1957 το πρακτικό της 20^{ης} Απρίλη 1956 ανανεώθηκε από τη ΔΕΣΠΑ και την ΕΦΕΠΘ.¹²⁹ Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι, παρ' όλο που ΕΦΕΕ δεν υπήρχε στην πράξη, αυτή λάμβανε και έστελνε αλληλογραφία από και προς το εξωτερικό.¹³⁰ Ωστόσο αυτή η «ΕΦΕΕ» δε συνεδρίαζε ποτέ, γι' αυτό και τα έγγραφα της υπογράφονταν μόνο από τον πρόεδρο της Δημήτρη Γρίβα, κάτι που ο Ανδρέας Λεντάκης αποδίδει σε προσωπικά κίνητρα (προσωπική επιβολή του Γρίβα στον φοιτητικό κόσμο, ταξίδια στο εξωτερικό κ.λπ).¹³¹ Επρόκειτο ουσιαστικά για μια πλασματική ΕΦΕΕ που δεν πρέπει να συγχέεται με αυτήν που ιδρύθηκε το 1963 στο Δ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο.

¹²⁶ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 8, Υποφάκελος 2, «Το θέμα ΕΦΕΕ – χειρόγραφο σημείωμα του Αντρέα Λεντάκη, 5 Ιουλίου 1958»

¹²⁷ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιάννη Γιανουλόπουλου, Κουτί 13, Φάκελος 82, Υποφάκελος 3, «Πρακτικόν Ιδρύσεως Εθνικής Φοιτητικής Ενώσεως Ελλάδος, 20 Απριλίου 1956»

¹²⁸ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 7, «Ανακοίνωση της ΔΕΣΠΑ για την ΕΦΕΕ, 1 Ιουλίου 1958»

¹²⁹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 8, Υποφάκελος 2, «Το θέμα ΕΦΕΕ»

¹³⁰ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 2, Φάκελος 8 (Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος (ΕΦΕΕ) – National Union of Greek Students (NUGS), Εισερχόμενη αλληλογραφία, 1956-1962) & Φάκελος 9 (Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος (ΕΦΕΕ) – National Union of Greek Students (NUGS), 1953, 1957-1958, Εξερχόμενη αλληλογραφία)· ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, «Επιστολή της ΕΦΕΕ, 8 Ιουνίου 1958»

¹³¹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 8, Υποφάκελος 2, «Δεύτερο Υπόμνημα του Αντρέα Λεντάκη για την ΕΦΕΕ (1958)»

Εν τέλει αποφασίστηκε να συγκροτηθεί επιτροπή από μέλη των διάφορων φοιτητικών συλλόγων, η οποία, λειτουργώντας ως εκτελεστικό όργανο, θα προέβαινε στις προπαρασκευαστικές ενέργειες προκειμένου να συγκροτηθεί η ΕΦΕΕ.¹³²

Η διαμόρφωση των αποφάσεων

Αναφορικά με τη συγκρότηση ενός *corpus* αποφάσεων, αυτό διαμορφώθηκε σταδιακά, κατά το πέρασ των εργασιών και αφού πρώτα είχαν προηγηθεί οι εισηγήσεις των συνέδρων. Στις εισηγήσεις συγκεντρώνονται και εξετάζονται διάφορα προβλήματα που αφορούν τη ζωή και τη δραστηριότητα του φοιτητικού σώματος (σπουδαστικά προβλήματα, φοιτητικός συνδικαλισμός κλπ), ενώ, στη συνέχεια, προτείνονται κάποια μέτρα για την επίλυση τους. Έτσι, κατά την κεντρική τοποθέτηση επί του «περιεχομένου και των ενδιαφερόντων Ανώτατης Παιδείας», τη δεύτερη μέρα του συνεδρίου, ο Γιώργος Κατηφόρης (από τη Νομική Αθηνών), θα παραθέσει τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές και δυσχεραίνουν τη φοίτηση τους και θα προτείνει κάποιες λύσεις. Συγκεκριμένα: ο Κατηφόρης θα εντοπίσει τα αίτια των υψηλών ποσοστών απορρίψεων των φοιτητών στα πανάκριβα συγγράμματα και στην αναγκαιότητα των σπουδαστών να εργάζονται.¹³³ Σύμφωνα με τον ίδιο, το ποσοστό των εργαζόμενων φοιτητών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών υπολογίζεται μεταξύ 20% και 30%, ενώ σε σχολές όπως η Πάντειος, η ΑΣΟΕΕ, η Ανωτέρα Γεωπονική και η Ανωτέρα Βιομηχανική φτάνει μέχρι και το 60%.

Την όλη κατάσταση δυσχέραινε και το πρόγραμμα σπουδών και εξετάσεων. Συνέβαινε τέσσερις ώρες διδασκαλίας να είναι διεσπαρμένες σε ολόκληρη την ημέρα και με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλούν αχρήστευση όλης της ημέρας.¹³⁴ Δεν εκδιδόταν συντονισμένο πρόγραμμα εξετάσεων αλλά κάθε καθηγητής καλούσε τους φοιτητές μέσω δικής του ανακοίνωσης. Ως εκ τούτου, κατά την έναρξη της εξεταστικής περιόδου, οι φοιτητές όχι μόνο δεν ήταν πληροφορημένοι για το πότε ακριβώς θα εξεταστούν, αλλά συνέβαινε να εξετάζονται σε δύο και τρία μαθήματα την ίδια μέρα.

Αυτές οι δυσχέρειες είχαν σοβαρό αντίρροπο το σύστημα των τεσσάρων εξεταστικών περιόδων, με το οποίο, πριν την τελική κρίση ενώπιον επιτροπής, οι

¹³² *Μακεδονία*, 4 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 4

¹³³ Κατάσταση που επικρατούσε ήδη από το 1951. βλ. επίσης *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 7, 14 Οκτωβρίου 1951, σελ. 3

¹³⁴ βλ. επίσης Θανάσης Λεβέντης, *όπ. π.*, σελ. 36

φοιτητές είχαν την ευκαιρία να εμφανιστούν τέσσερις φορές ενώπιον των καθηγητών για επαναληπτική εξέταση.

Ο Κατηφόρης απέρριψε τις κατηγορίες περί καφενόβιων φοιτητών. Σύμφωνα με τον ίδιο, η σπουδάζουσα νεολαία θα απαιτούσε την κατάργηση του συστήματος των τεσσάρων εξεταστικών περιόδων αν οι συνθήκες το επέτρεπαν. Αν υπήρχαν πανεπιστημιούπολεις και ευρύ σύστημα υποτροφιών και αν δεν υπήρχε το άγχος του βιοπορισμού. Αν το σύστημα των τεσσάρων περιόδων ήταν υπερβολικά ελαστικό, το σύστημα των δύο ήταν υπερβολικά αυστηρό. Αυτό που ζητούσαν οι φοιτητές δεν ήταν επιστροφή στο παλιό, αλλά μια πιο επιεικής τροποποίηση του νεοεισαχθέντος.

Συμπερασματικά, κατά τον Κατηφόρη, για να βελτιωθεί η κατάσταση θα πρέπει ληφθεί μια σειρά από μέτρα όπως:

- ίδρυση ενός οργανισμού εκδόσεως πανεπιστημιακών συγγραμμάτων κατά τα πρότυπα του Οργανισμού Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων,¹³⁵
- έκδοση από τους φοιτητικούς συλλόγους πολυγραφημένων παραδόσεων, οι οποίες θα είναι ελεγμένες και εγκεκριμένες από τους καθηγητές,
- συνεργασία των φοιτητικών συλλόγων με τις γραμματείες των σχολών για την κατάρτιση του συντονισμένου προγράμματος μαθημάτων και εξετάσεων.¹³⁶

Στο συνέδριο μίλησε και ο εκπρόσωπος της ΕΦΕΠΘ Γιώργος Παπαγεωργίου, ο οποίος εξέθεσε τις συνθήκες σπουδών του πανεπιστημίου του. Σύμφωνα με τον ίδιο, στο ΑΠΘ υπήρχαν πολλές κενές έδρες, με αποτέλεσμα να μη διδάσκονται ορισμένα μαθήματα, ενώ υπήρχαν περιπτώσεις καθηγητών που κατείχαν δύο έδρες. Αυτό συντελούσε στην πλημμελή επιμόρφωση των φοιτητών, καθώς, σε αυτή την περίπτωση, οι καθηγητές, προκειμένου να διδάξουν μαθήματα εκτός της ειδικότητάς τους, διάβαζαν από βιβλία χωρίς την επιστημονική συμβολή τους. Εδώ πρέπει να προσθέσουμε ότι το πρόβλημα των κενών εδρών δεν παρουσιαζόταν μόνο στο ΑΠΘ, αλλά και στο ΕΚΠΑ.¹³⁷ Αναφορικά με τα συγγράμματα, αυτά πωλούνταν σε εξαιρετικά υψηλές τιμές, ενώ ορισμένοι καθηγητές υποχρέωναν τους φοιτητές να αγοράζουν τα συγγράμματα τους, ζητώντας και κατάλογο αγοραστών προκειμένου να

¹³⁵ Σύμφωνα με συντάκτη της *Πανσπουδαστικής* ο οργανισμός αυτός επιτύχανε, τόσο την ομοιομορφία των βιβλίων, όσο και την χαμηλή τιμή τους. βλ. «Προτείνουμε μια λύση», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 2, 12 Νοεμβρίου 1956, σελ. 1

¹³⁶ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, «Εισήγηση»· «Το πρόγραμμα», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 1, 31 Μαΐου 1956, σελ. 1

¹³⁷ «Ο συγχρονισμός της Φυσικομαθηματικής», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 1, 31 Μαΐου 1956, σελ. 2· «Η έδρα της Λαογραφίας», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 7, 22 Μαΐου 1957, σελ. 2

είναι ευνοϊκοί προς αυτούς κατά τις εξετάσεις.¹³⁸ Επίσης έθιξε το θέμα της ανυπαρξίας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για τους σπουδαστές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.¹³⁹ Αντίστοιχα, ελλείψεις στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη αντιμετώπιζαν και οι φοιτητές των εξωπανεπιστημιακών σχολών και του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ελλείψεις, οι οποίες σε συνδυασμό με την κακή διατροφή και τις γενικότερες συνθήκες υγιεινής προκαλούσαν ασθένειες.¹⁴⁰

Μεταξύ άλλων, ο Γ. Παπαγεωργίου πρότεινε τα εξής σημεία, τα οποία έγιναν δεκτά:

- αύξηση των εξεταστικών περιόδων,
- πλήρωση των κενών εδρών,
- πρόσληψη βοηθητικού προσωπικού,
- μείωση του κόστους των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων και ίδρυση οργανισμού σύμφωνα με το πρότυπο του ΟΕΣΒ¹⁴¹,
- ίδρυση, το γρηγορότερο, Φοιτητικής Στέγης,
- έκπτωση σε όλα τα δημόσια θεάματα και τα μέσα συγκοινωνίας,
- ενίσχυση του φοιτητικού τύπου,
- αύξηση των υποτροφιών και δίκαιη κατανομή τους,
- πρόνοια για τον φοιτητή.¹⁴²

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθούμε στο ζήτημα της δημιουργίας «φοιτητικού οίκου», δηλαδή της φοιτητικής στέγασης. Η μοναδική φοιτητική εστία, που λειτουργούσε στην Αθήνα, έκλεισε το 1957. Ούτως ή άλλως δεν έφτανε για να καλύψει τις ανάγκες των φοιτητών που έρχονταν από την επαρχία.¹⁴³ Η εύρεση διαμερίσματος που να βρίσκεται κοντά στο κέντρο της πόλης, όπου βρίσκονταν κατά

¹³⁸ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 11, 5 Μαρτίου 1958, σελ. 1-2· Αλέξης Δημαράς: όπ. π., σελ. 552· Γιάννης Καιροφύλας, *Η Αθήνα στη δεκαετία του '50*, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1993, σελ. 98. Σύμφωνα με τον ίδιο, επειδή τα βιβλία ήταν ακριβά, ο κόσμος αναζητούσε την πνευματική του τροφή στις εφημερίδες και στα περιοδικά. βλ. επίσης *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 12, 18 Νοεμβρίου 1951, σελ. 5

¹³⁹ *Μακεδονία*, 1 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 5

¹⁴⁰ «Η Βιομηχανική Σχολή και τα προβλήματά της», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 1, 31 Μαΐου 1956, σελ. 2· «Η οργάνωση της ιατρικής επιβλέψεως», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 2, 12 Νοεμβρίου 1956, σελ. 3· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 271.1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Η δεκαετία του Ψυχρού Πολέμου και ο φοιτητής – κείμενο για την κατάσταση στην παιδεία και τα προβλήματα μαθητού–φοιτητού εντός ψυχοπολεμικού κλίματος (1959/60)»

¹⁴¹ Κάτι που είχε ήδη προτείνει ο Φρέντι Γερμανός: «Το δράμα του επαρχιώτου σπουδαστού εις τας Αθήνας», *Ελευθερία*, 16 Φεβρουαρίου 1957, σελ. 3

¹⁴² ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης, Αρχείο Βασιλείου Κυριαζόπουλου, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1.3, *Φοιτητικά Νέα*, τεύχος 1, 1958

¹⁴³ Τουλάχιστον από το 1951 υπήρχε ένας οίκος φοιτητή χωρητικότητας 70 ατόμων και ένας οίκος φοιτητριάς που στέγαζε 50 άτομα, αριθμοί που κρίνονταν ανεπαρκείς. Βλ. *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 2, 8 Σεπτεμβρίου 1951, σελ. 3

κανόνα οι σχολές, ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί, καθώς τα ενοίκια ήταν ιδιαίτερα υψηλά.¹⁴⁴ Εκτός από τις υψηλές τιμές των ενοικίων, οι φοιτητές είχαν να αντιμετωπίσουν άθλιες συνθήκες διαβίωσης: ετοιμόρροποι εξώστες, δωμάτια, στα οποία διαμένανε πολλοί φοιτητές, χωρίς παράθυρα ή φυσικό φωτισμό, παλιά και φθαρμένα έπιπλα (όπου υπήρχαν), κοινές τουαλέτες που αναδύανε έντονη δυσοσμία, κ.α.¹⁴⁵ Ούτως ή άλλως, σύμφωνα με τον Σπύρο Σακελλαρόπουλο, η μεγάλη πλειονότητα των κατοίκων της χώρας ζούσε σε σπίτια που, από πλευράς ανέσεων, βρίσκονταν στην εποχή του 19^{ου} αιώνα.¹⁴⁶

Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι από τις 22 αποφάσεις του συνεδρίου οι 17 (το 77,27%) είναι σχετικές με οικονομικά προβλήματα, ενώ μόλις 5 (το 22,73%) αφορούν διδακτικά, επιστημονικά και εκπολιτιστικά.¹⁴⁷

2.4 Η δράση της Εκτελεστικής Επιτροπής

Η Εκτελεστική Επιτροπή του Πρώτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου αποτελούνταν από το προεδρείο του Συνεδρίου και από αντιπροσώπους κάθε σχολής που συμμετείχε στο Συνέδριο, με πρόεδρο το Δημήτρη Γρίβα.¹⁴⁸

Μέχρι και το Μάρτιο του 1958 δε φαίνεται να είχε προχωρήσει σε κάποια ενέργεια προκειμένου να προωθήσει τις αποφάσεις του Συνεδρίου, ακόμα και τη στιγμή που η συγκυρία στην ανώτατη εκπαίδευση ήταν δυσχερής: τα δίδακτρα είχαν διπλασιαστεί, το συσσίτιο είχε μειωθεί και το πρόστιμο για την εκπρόθεσμη καταβολή των τελών εγγραφής είχε ανέλθει στο 10%, από το 1% όπου ήταν μέχρι πρότινος.¹⁴⁹

Τον Απρίλιο του 1958, ενόψει των επικείμενων βουλευτικών εκλογών η Εκτελεστική Επιτροπή επισκέφτηκε τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων και τους

¹⁴⁴ Φρέντι Γερμανός: όπ. π., σελ. 3

¹⁴⁵ Λ. Λυμπέρης: «Τα φοιτητικά προβλήματα λαμβάνουν νέα οξυτήτα», *Ελευθερία*, 3 Απριλίου 1957, σελ. 3

¹⁴⁶ Σπύρος Σακελλαρόπουλος, όπ. π., σελ. 179

¹⁴⁷ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Γενικά αποφάσεις Α' Πανελληνίου Φοιτητικού Συνεδρίου, Νοέμβριος 1957»

¹⁴⁸ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 10, 15 Φεβρουαρίου 1958, σελ. 1-2

¹⁴⁹ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 11, 5 Μαρτίου 1958, σελ. 1 & 3

ζήτησε να υιοθετήσουν τα πορίσματα του συνεδρίου, όχι μόνο κατά την προεκλογική περίοδο, αλλά και μετεκλογικά.¹⁵⁰

Τελικά, η Εκτελεστική Επιτροπή αυτοδιαλύθηκε το Δεκέμβριο του 1958, χωρίς καν να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να συγκληθεί το Δεύτερο Πανσπουδαστικό Συνέδριο, το οποίο σύμφωνα με τις αποφάσεις του Πρώτου, θα έπρεπε να συγκληθεί το αργότερο στα τέλη του 1958.¹⁵¹

Αποτιμώντας το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο, τις αποφάσεις του και την προσπάθεια προώθησης τους, συμπεραίνουμε ότι αυτό είχε περισσότερο πειραματικό χαρακτήρα, όντας το πρώτο συνέδριο. Έφερε, ωστόσο, σε δύσκολη θέση την κυβέρνηση, τουλάχιστον για το διάστημα κατά το οποίο διαρκούσαν οι εργασίες του, καθώς οι φοιτητές εξέφρασαν την αντίθεση τους στους κυβερνητικούς χειρισμούς, τόσο σε θέματα εκπαιδευτικής φύσης, όσο και στο Κυπριακό. Επίσης, όπως αναφέρεται σε μεταγενέστερο κείμενο, το πρώτο συνέδριο έφερε σε επαφή όλες τις φοιτητικές οργανώσεις (του Πανεπιστημίου Αθηνών, του ΑΠΘ, των εξωπανεπιστημιακών σχολών) που μέχρι τότε δεν είχαν ουσιαστικές επαφές μεταξύ τους, ενώ συνέβαλε και στην κατοχύρωση του Συλλόγου Σπουδαστών του ΕΜΠ.¹⁵² Εδώ χρειάζεται να γίνει μία διευκρίνηση: οι προσπάθειες για την ίδρυση και αναγνώριση του εν λόγω συλλόγου είχαν ξεκινήσει από το 1956, ωστόσο προσέκρουαν σε σχετική διάταξη νόμου, που απαγόρευε τη σύσταση σωματίου χωρίς την κηδεμονία της Συγκλήτου. Παρ' όλα αυτά, συμμετείχε τόσο στην προπαρασκευή, όσο και στις εργασίες του συνεδρίου. Αναφορικά με τη σχετική διάταξη, οι συνδικαλιστές φοιτητές, αντέτειναν πως αυτή είναι αντισυνταγματική.¹⁵³

Όπως είδαμε, το πρώτο συνέδριο, δεν κατόρθωσε να δώσει ώθηση στους αγώνες του φοιτητικού σώματος.

Σημαντική θεωρείται η συμβολή των Άγγελου Μπρατάκου,¹⁵⁴ Φλώρας Τζιτζι (από τη Φυσικομαθηματική Αθηνών και μέλος της ΔΕΣΠΑ)¹⁵⁵ και Αντρέα Λεντάκη.

¹⁵⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 13, 6 Μαΐου 1958, σελ. 4. ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστεΐδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, «Επιστολή της Εκτελεστικής Επιτροπής προς τα πολιτικά κόμματα και τους αρχηγούς αυτών»

¹⁵¹ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 15, 17 Δεκεμβρίου 1958, σελ. 2

¹⁵² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 3, «Αναδρομή στα Πανσπουδαστικά Συνέδρια και προοπτικές για το Δ' Π.Σ.»

¹⁵³ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 13, 6 Μαΐου 1958, σελ. 1

¹⁵⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 4, «Αντίλογος για το φοιτητικό», απάντηση του Αντρέα Λεντάκη στον Απόστολο Κακλαμάνη, *Ελευθεροτυπία*, 3 Ιουνίου 1976

Ο τελευταίος ήταν γενικός γραμματέας της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής. Κρατούσε τα πρακτικά των συνεδριάσεων, ενώ είχε αναλάβει και την εισήγηση σχετικά με την αξία του φοιτητικού συνδικαλισμού.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Έφη Λεντάκη: «Μαρτυρία Ανδρέα Λεντάκη, Αναφορά στις Αγωνίστριες της εποχής», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας στη δεκαετία του '60: Πολιτικές δράσεις και πολιτισμικές παρεμβάσεις*, Πρακτικά Α' συνεδρίου, Αθήνα 2006, σελ. 176

¹⁵⁶ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 4, «Η αξία του φοιτητικού συνδικαλισμού»

3 Το Δεύτερο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1959)

3.1 Από τις αρχές του 1958 στην προπαρασκευή του δεύτερου συνεδρίου (Μάρτιος 1959)

Η διαρκώς διογκούμενη δυσαρέσκεια για την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, τις εξελίξεις στο Κυπριακό και τις αποικιοκρατικές πρακτικές των Βρετανών στη Μεγαλόνησο είχε αρχίσει να μετουσιώνεται την άνοιξη του 1958. Μετά την αποχώρηση 15 βουλευτών από την ΕΡΕ, με πρόσχημα τον νέο εκλογικό νόμο,¹⁵⁷ ο Κωνσταντίνος Καραμανλής προχώρησε στη διεξαγωγή νέων εκλογών για το Μάιο, οι οποίες θα διεξάγονταν, ύστερα από συνεννόηση της ΕΡΕ με το Κόμμα των Φιλελευθέρων, με το σύστημα της «ενισχυμένης αναλογικής».

Στην εκλογική αναμέτρηση που ακολούθησε το ποσοστό της ΕΡΕ έπεσε από 47% σε 41%, όμως, χάρη στο εκλογικό σύστημα, οι έδρες που πήρε στη Βουλή αυξήθηκαν από 165 σε 171. Ωστόσο το σημαντικότερο γεγονός των εκλογών αυτών ήταν η άνοδος της ΕΔΑ στην αξιωματική αντιπολίτευση με ποσοστό 24%. Η άνοδος αυτή οφειλόταν εν μέρει στη διάσπαση του κεντρικού χώρου και την επιλογή του να συνδιαλέγεται προεκλογικά με την ΕΡΕ, αλλά κυρίως στη δυσαρέσκεια που προκαλούσαν οι εταίροι του ΝΑΤΟ με τη στάση τους στο Κυπριακό, στη μαζική συμμετοχή των μελών της ΕΔΑ στις διαδηλώσεις για την Κύπρο και στην υποστήριξη εκ μέρους της των οικονομικών διεκδικήσεων των Ελλήνων εργαζομένων.¹⁵⁸

Αυτή η επιτυχία προκάλεσε την αφύπνιση ενός «συνδρόμου ανασφάλειας» στον ελληνικό αστισμό.¹⁵⁹ Μεταξύ Μαΐου και Νοεμβρίου 1958, 170 αριστεροί εκτοπίζονται στον Άγιο Ευστράτιο, οι δημόσιες υπηρεσίες αρνούσαν να έρθουν σε επαφή με τους βουλευτές της ΕΔΑ, η εμφανής παρακολούθηση τους από όργανα της Ασφάλειας αυξήθηκε, προκειμένου να εμποδιστεί η επικοινωνία τους με τους

¹⁵⁷ Γιώργος Λουτσιδής: «Η πτώση της κυβέρνησης Καραμανλή το 1958 και οι επιπτώσεις της στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής», στο Μιχάλης Λυμπεράτος, Προκόπης Παπαστράτης (επιμέλεια), *Αριστερά και Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, πρακτικά συνεδρίου, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2014, σελ. 287

¹⁵⁸ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 320-324· Richard Clogg: *όπ. π.*, σελ. 237-238· Keith R. Legg and John M. Roberts, *Modern Greece, A Civilization on the Periphery*, Westview Press, Colorado and Oxford 1997, σελ. 47-48

¹⁵⁹ Τάσος Τρίκκας, *όπ. π.*, σελ. 567-568

πολίτες, ενώ συχνές ήταν οι απολύσεις εργαζομένων, οι καθαιρέσεις μελών διοικήσεων σωματείων κ.λπ.¹⁶⁰ Από το κύμα της μετεκλογικής τρομοκρατίας δεν διέφυγε ούτε η Νεολαία της ΕΔΑ. Δεκάδες νεολαίοι, μεταξύ των οποίων πολλοί φοιτητές, συνελήφθησαν και στάλθηκαν στην εξορία (μεταξύ των οποίων και ο πρόεδρος της Ν.ΕΔΑ Νίκος Σολομός), ενώ αναρίθμητες ήταν και οι περιπτώσεις κακοποιήσεων, ψυχολογικών πιέσεων και άλλων εκφοβισμών (όπως η απόλυση από τη δουλειά και η απαγόρευση λειτουργίας νεανικών εκπολιτιστικών συλλόγων).¹⁶¹ Εκκινώντας από την εκτίμηση ότι το νέο κύμα διωγμών στρεφόταν όχι μόνο εναντίον του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αλλά ολόκληρου του ελληνικού λαού και της νεολαίας του,¹⁶² το Κεντρικό Συμβούλιο της Ν.ΕΔΑ έθεσε σαν στόχο την ανάπτυξη της συλλογικής δράσης των νέων για τα ιδιαίτερα ζητήματα και προβλήματα τους σε όλους τους τομείς (εκπολιτισμός, μόρφωση, αθλητισμός), μέσω των μαζικών τους οργανώσεων. Προέτρεπε, δηλαδή, το ΚΣ τα μέλη της νεολαίας, όχι μόνο να μην υποκύψουν στους διωγμούς, αλλά να εντείνουν τη δράση τους σε όλα τα πεδία, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.¹⁶³ Είναι η πρώτη φορά που η Νεολαία της ΕΔΑ συνδέει τον διεκδικητικό αγώνα με τον πολιτισμικό, πριν την εμφάνιση των Λαμπράκηδων.

Σε αυτά τα πλαίσια, το ΚΣ της Ν.ΕΔΑ θα εντοπίσει και θα συνδυάσει, το 1959, τη μετεκλογική τρομοκρατία με την «τεράστια ιδεολογική-προπαγανδιστική επίθεση» που έχει εξαπολυθεί εναντίον του ελληνικού λαού από τις «δυνάμεις της υποτέλειας». Σκοπός αυτής της επίθεσης είναι ο αποπροσανατολισμός του ελληνικού λαού από τα προβλήματα του και η δικαιολόγηση της οικονομικής, εξωτερικής κλπ πολιτικής της κυβέρνησης (Κυπριακό, αμερικανικές βάσεις, κατάργηση δημοκρατικών ελευθεριών, κλπ). Ανάμεσα στα διάφορα μέσα που χρησιμοποιούνται, σύμφωνα με τη νεολαία της ΕΔΑ, περιλαμβάνονται οι «γκανγκστερικές» ταινίες, τα αστυνομικά αναγνώσματα, τα πορνογραφικά περιοδικά, τα καταγώγια, τα σφαιριστήρια, ο ιππόδρομος κλπ. Πιο

¹⁶⁰ όπ. π., σελ. 572-573

¹⁶¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 268, Φάκελος 3, «Απόφαση του ΚΣ της Νεολαίας της ΕΔΑ για το ζήτημα της μετεκλογικής τρομοκρατίας»

¹⁶² ΑΣΚΙ, όπ. π., «Επιστολή της Νεολαίας ΕΔΑ για τις διώξεις μελών της, 5 Νοεμβρίου 1958»· ΑΣΚΙ, όπ. π., «Απόφαση του ΚΣ της Νεολαίας της ΕΔΑ για το ζήτημα της μετεκλογικής τρομοκρατίας»

¹⁶³ Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι στο αρχείο της ΕΔΑ στα ΑΣΚΙ βρέθηκε ένα σχέδιο επιστολής διαμαρτυρίας του Νίκου Σολωμού, που προοριζόταν να υπογραφεί και από νεολαίες άλλων κομμάτων, κάτι που δείχνει ότι η ΕΔΑ, εξακολουθούσε να θέτει ως μέσο πάλης της ενότητα.

απλά, ο «αμερικάνικος τρόπος ζωής», η επικράτηση του οποίου εκτιμάται ότι θα σβήσει την εθνική υπερηφάνεια και την αγάπη για την πατρίδα.¹⁶⁴

Ήταν τέτοια η ανησυχία στο κυβερνητικό στρατόπεδο που επηρέασε ακόμα και τις εξελίξεις στο στράτευμα: το Σεπτέμβριο του 1958, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, αντιστράτηγος Πέτρος Νικολόπουλος, ο οποίος παρακολουθούσε από το 1957 τη συνωμοτική δραστηριότητα της Ένωσης Ελλήνων Νέων Αξιωματικών (η οργάνωση του μετέπειτα δικτάτορα Γεωργίου Παπαδόπουλου), αποστρατεύτηκε με απόφαση του Ανώτατου Συμβουλίου Εθνικής Αμύνης, υπό την προεδρία του Κωνσταντίνου Καραμανλή.¹⁶⁵ Η αιτιολογία ήταν ότι είχε συμπληρώσει το ανώτατο χρόνο υπηρεσίας που προέβλεπε ο νόμος (ήταν η οκταετία), ωστόσο αυτό δεν ίσχυε για τους αρχηγούς των επιτελείων.¹⁶⁶ Σύμφωνα με τον Λεωνίδα Καλλιβρετάκη, ήταν η επίδραση του αποτελέσματος των εκλογών που οδήγησε στην αντικατάσταση του Νικολόπουλου από τον στρατηγό Δημήτριο Σειραδάκη, στην παύση της παρακολούθησης της ΕΕΝΑ και στη δημιουργία διάφορων διευθύνσεων, επιτροπών και υπηρεσιών με σκοπό την δυναμική αντιμετώπιση της ανόδου της Αριστεράς.¹⁶⁷

Αναφορικά με το Κυπριακό, οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν με μια σειρά σχεδίων που προτάθηκαν από το Λονδίνο και απορρίφθηκαν από Αθήνα και Λευκωσία. Το Σεπτέμβριο του 1958 ο Μακάριος δήλωσε ότι δεν επέμενε πλέον στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, δεχόταν την ανεξαρτησία της, αλλά απέκλειε τη διχοτόμηση. Οι συζητήσεις μεταξύ ελληνικής και τουρκικής πλευράς ξεκίνησαν στη Ζυρίχη το Φεβρουάριο του 1959 και μεταφέρθηκαν ένα μήνα μετά στο Λονδίνο, όπου η βρετανική, η ελληνική και η τουρκική κυβέρνηση παρουσίασαν στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή πλευρά ένα σχέδιο συμφωνίας, το οποίο – μεταξύ άλλων- προέβλεπε: την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητη δημοκρατία στα πλαίσια της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, την εγγύηση εκ μέρους της Ελλάδας, της Τουρκίας και του Ηνωμένου Βασιλείου της ανεξαρτησίας, της εδαφικής ακεραιότητας και του Συντάγματος της Κύπρου, την παραμονή στη Μεγαλόνησο των

¹⁶⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 270, Φάκελος 2, «Σχέδιο απόφασης του ΚΣ της ΝΕΔΑ για το ζήτημα της ιδεολογικής-διαφοτιστικής δουλειάς, 1959», σελ. 4

¹⁶⁵ Μετά τις βουλευτικές εκλογές του Μαΐου και το σχηματισμό της κυβέρνησης ο πρωθυπουργός ανέλαβε προσωπικά το υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

¹⁶⁶ Λεωνίδας Καλλιβρετάκης: «Μία ιστορία του 1958, προάγγελος του 1963 (και του 1967)», στο *Δολοφονία Λαμπράκη, η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά*, πρακτικά ημερίδας, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2016, σελ. 205

¹⁶⁷ όπ. π., σελ. 206-208

βρετανικών στρατιωτικών βάσεων υπό πλήρη βρετανική κυριαρχία και την κατοχή εκ μέρους των τουρκοκυπρίων, οι οποίοι αποτελούσαν το 18% του πληθυσμού, του 30% των θέσεων στις κρατικές υπηρεσίες και την αστυνομία.¹⁶⁸

Ο Μακάριος και η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκαν τη συμφωνία, ωστόσο όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης στην Ελλάδα την απέρριψαν ως «εθνικώς απαράδεκτη».¹⁶⁹ Αρνητική ήταν και η στάση της φοιτητικής νεολαίας (και όχι μόνο).¹⁷⁰

Σε ότι αφορά την ανώτατη εκπαίδευση η επιτροπή από εκπαιδευτικούς λειτουργούς για τη μελέτη των προβλημάτων της εκπαίδευσης, που είχε συγκροτηθεί με πρωτοβουλία του Κωνσταντίνου Καραμανλή τον Ιούνιο του 1957, κατέθεσε την εισήγηση της τον Ιανουάριο του 1958 και μπορεί να συνοψιστεί στα εξής:

- να δοθεί απόλυτη προτεραιότητα στην εκπαίδευση
- το κράτος να τη χρηματοδοτήσει γενναία
- ο «εκ του ελληνικού και χριστιανικού πνεύματος εμφορούμενος “ανθρωπισμός”» να αποτελέσει βάθρο της ελληνικής εκπαίδευσης
- επιβάλλεται η ανάπτυξη της επαγγελματικής και τεχνικής εκπαίδευσης
- η εκπαίδευση δεν πρέπει να είναι προνόμιο των λίγων, πρέπει να ενισχύονται οικονομικά οι φτωχοί
- για να αποδώσει ένα εκπαιδευτικό μέτρο χρειάζεται χρόνος και ως εκ τούτου δεν ωφελεί η συχνή λήψη εκπαιδευτικών μέτρων.¹⁷¹

Όπως έχει επισημανθεί, σε αυτή την έκθεση της Επιτροπής Παιδείας έχει βασιστεί η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης Καραμανλή του 1959.¹⁷² Αξίζει να αναφερθούμε στο Νομοθετικό Διάταγμα 3971/1959. Με αυτό ιδρύονταν δύο Δημόσιες Τεχνικές Σχολές Υπομηχανικών, τετραετούς φοίτησης σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, στις οποίες θα γίνονταν δεκτοί (μετά από εξετάσεις) απόφοιτοι εκπαιδευτικών ιδρυμάτων Μέσης Εκπαίδευσης (Γυμνασίου, Μέσης Εμπορικής Σχολής ή Τεχνικών Σχολών Τεχνικών Βοηθών – Εργοδηγών ή άλλης σχολής ισότιμης προς αυτές).¹⁷³ Οι απόφοιτοι των Τεχνικών Σχολών Υπομηχανικών θα είχαν το

¹⁶⁸ Richard Clogg: όπ. π., σελ. 238

¹⁶⁹ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, όπ. π., σελ. 360

¹⁷⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 693, Φάκελος 4, Υποφάκελος 2, «Εκκλήση Πανσπουδαστικού Συνδέσμου Αγωνιστών Κύπρου, 1959»· *Πανσπουδαστική*, φύλλο 16, 9 Μαρτίου 1959, σελ. 1 & 4· *Δρόμοι της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 16, 15 Φεβρουαρίου 1959, σελ. 1

¹⁷¹ Παντελής Κυπριανός, *Συγκριτική Ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σελ. 242

¹⁷² Παντελής Κυπριανός, όπ. π., σελ. 242

¹⁷³ ΦΕΚ, Τεύχος Α', Αριθμός φύλλου 187, 7 Σεπτεμβρίου 1959, σελ. 1639 & 1641

δικαίωμα να δώσουν εξετάσεις για να εισαχθούν στο ΕΜΠ ή την Πολυτεχνική Σχολή Θεσσαλονίκης. Οι σχολές αυτές θα υπάγονταν στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και την εποπτεία τους θα ασκούσε το ΕΜΠ και η Πολυτεχνική Σχολή Θεσσαλονίκης αντίστοιχα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το εν λόγω ΑΕΙ κατέχει μια ειδική θέση στις σχολές αυτές. Για παράδειγμα, έχει το δικαίωμα να εκφέρει γνώμη για τον αριθμό των εισακτέων στα διάφορα τμήματα των σχολών· προκειμένου να αναγνωριστούν Τεχνικές Σχολές της Ελλάδας ή του εξωτερικού ως ισότιμες προς τις Τεχνικές Σχολές Υπομηχανικών, πρέπει πρώτα να συμφωνήσει η Σύγκλητος του ΕΜΠ· η επιθεώρηση των σχολών αυτών ανατίθεται σε καθηγητές του ΕΜΠ, κ.α.¹⁷⁴ Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι στο σχέδιο νόμου που είχε καταθέσει ο υπουργός Παιδείας Βογιατζής το καλοκαίρι του 1959, αναφερόταν ότι οι δύο τεχνικές σχολές που θα ιδρύονταν θα ήταν ανωτέρας στάθμης,¹⁷⁵ διευκρίνιση που επανέλαβε η κυβερνητική πλευρά, ένα μήνα μετά, όταν ξεκίνησε η ψήφιση των άρθρων του νομοσχεδίου.¹⁷⁶ Αυτό έχει σημασία, διότι περίπου ένα χρόνο μετά θα δημιουργηθεί ένταση γύρω από αυτό το θέμα, η οποία θα απασχολήσει και το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (Δεκέμβριος 1960).

Έχει υποστηριχθεί ότι η προσπάθεια για στροφή στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση δεν είχε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Κάτι που, σύμφωνα με τον Παντελή Κυπριανό, οφείλεται σε ιδεολογικούς παράγοντες. Σε αυτούς εντάσσει τον αποκλεισμό των ιδεολογικά αντιφρονούντων (ή των εκλαμβανομένων ως τέτοιων) και την αξιολογική θεώρηση της ίδιας της γνώσης: όπως η χειρωνακτική εργασία θεωρείται υποδεέστερη της πνευματικής, έτσι και η τεχνική γνώση θεωρείται κατώτερη της θεωρητικής.¹⁷⁷

Τον Οκτώβριο του 1958, η Ανωτέρα Σχολή Βιομηχανικών Σπουδών της Αθήνας (αλλά και της Θεσσαλονίκης), ανωτατοποιήθηκε και η έδρα της μεταφέρθηκε στον Πειραιά.¹⁷⁸ Ωστόσο η σχολή θα αποτελέσει Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου το 1966.¹⁷⁹

¹⁷⁴ ΦΕΚ, όπ. π., σελ 1639 & 1640

¹⁷⁵ *Ελευθερία*, 13 Ιουνίου 1959, σελ. 5

¹⁷⁶ *Μακεδονία*, 7 Ιουλίου 1959, σελ. 6· *Ελευθερία*, 7 Ιουλίου 1959, σελ. 5

¹⁷⁷ Παντελής Κυπριανός, όπ. π., σελ. 279

¹⁷⁸ ΦΕΚ, Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 180, 30 Οκτωβρίου 1958, σελ. 1592

¹⁷⁹ Γ. Σκλαβούνος: «Η Βιομηχανική είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου», *Φοιτητική Πορεία*, αριθμός φύλλου 6, 27 Οκτωβρίου 1966, σελ. 1· Ανδρέας Κιντής: «Η Ανώτατη Εκπαίδευση», στο Λάμπρος Τσακτσίρας (επιμέλεια), *Ελλάδα, Ιστορία και Πολιτισμός*, τόμος 10, β' έκδοση, εκδόσεις Παγκόσμια Σύγχρονη Παιδεία – Μάλλιαρης, Αθήνα 1995, σελ. 144

Το Μάιο του 1958 αναγνωρίστηκε ο Σύλλογος Σπουδαστών Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΣΣΕΜΠ),¹⁸⁰ ενώ στο διάστημα μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαρτίου 1958 διεξήχθησαν οι φοιτητικές εκλογές, όπου σε όλους τους συλλόγους φοιτητών και στη ΔΕΣΠΑ κυριάρχησαν οι φιλοκυβερνητικοί υποψήφιοι.¹⁸¹

3.2 Το στάδιο της προπαρασκευής

Το Δεύτερο Πανσπουδαστικό Συνέδριο είχε καθοριστεί για τα τέλη του 1958. όμως η Εκτελεστική Επιτροπή του πρώτου συνεδρίου ούτε το συγκάλεσε, ούτε υπήρχε όταν η ΔΕΣΠΑ πήρε την πρωτοβουλία να συγκροτήσει, με αντιπροσώπους των φοιτητικών συλλόγων, Προπαρασκευαστική Επιτροπή για το δεύτερο συνέδριο.¹⁸² Μέχρι τότε, σύμφωνα με την Π. Ε., τα προβλήματα της ανώτατης εκπαίδευσης (οικονομικά κ.α.), του φοιτητικού σώματος και του συνδικαλιστικού του κινήματος είχαν οξυνθεί και διογκωθεί.¹⁸³

Οι εκπρόσωποι των σχολών στην Προπαρασκευαστική Επιτροπή

Στο διάστημα μεταξύ Μαρτίου και Απριλίου 1959 οι σύλλογοι φοιτητών στέλνουν τους αντιπροσώπους τους στην Π.Ε. του Β' Π.Σ.¹⁸⁴ Ενώ ο σύλλογος φοιτητών Νομικής Αθηνών «η Θέμις» είχε στείλει τους αντιπροσώπους του από το Μάρτιο, τον Απρίλιο, ομάδα 8 φοιτητών έστειλε επιστολή, σύμφωνα με την οποία δηλώνει ότι αποχωρεί από το σύλλογο και δεν αναγνωρίζει τη διοίκηση του, ενώ ζητούσε από την Π.Ε. να αναγνωρίσει αυτούς ως μόνους εκπρόσωπους της Νομικής. Σε διαφορετική περίπτωση, να δεχτεί εκπροσώπηση 4 εξ αυτών και 6 από το σύλλογο Νομικής.¹⁸⁵ Η κίνηση αυτή δεν πέτυχε τους σκοπούς της, ούτε είχε συνέχεια. Οι φοιτητές αυτοί απομονώθηκαν από το φοιτητικό σώμα και πρώτα και κύρια από τους συμφοιτητές τους στη Νομική, λόγω του γεγονότος ότι είχαν απονεκρώσει το

¹⁸⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 13, 6 Μαΐου 1958, σελ. 1

¹⁸¹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 75

¹⁸² *Πανσπουδαστική*, φύλλο 18, 28 Μαρτίου 1959, σελ. 1 & 3. Προεδρός της εκλέχτηκε πάλι ο Άγγελος Μπρατάκος από τη Φυσικομαθηματική Αθηνών, που εκπροσωπούσε τη ΔΕΣΠΑ.

¹⁸³ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Επιστολή της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, 30 Μαρτίου 1959»

¹⁸⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1 (Εξουσιοδοτήσεις αντιπροσώπων στην Προπαρασκευαστική Επιτροπή του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου)

¹⁸⁵ ΕΜΙΑΝ, *όπ. π.* Την επιστολή υπογράφουν οι Γ. Κραγκάρης, Α. Κυριακού, Π. Φωτέας, Γ. Κάιζερ, Γ. Αλεφαντάκης, Μ. Σερίφης, Χ. Φύσσας, Χ. Καρατζάς. Τους δύο τελευταίους συναντάμε, στη συνέχεια, στην ΕΚΟΦ.

σύλλογο και κολλούσαν «προκλητικές προκηρύξεις πολιτικολογίας, ψεύδους, συκοφαντίας και μίσους».¹⁸⁶

Άλλο ζήτημα που προκάλεσε εντάσεις ήταν αυτό της εκπροσώπησης του Συλλόγου Σπουδαστών ΕΜΠ. Ενώ ο σύλλογος είχε εξουσιοδοτήσει ήδη από τις 7 Απριλίου τους Βυρίδη Γεώργιο, Στέγγο Κωνσταντίνο και Πατεράκη Γεώργιο να τον εκπροσωπήσουν στην Π.Ε., με νεώτερη επιστολή του (8 Απριλίου) εξουσιοδοτεί το Δημήτρη Μαρίνο να τον εκπροσωπήσει. Σύμφωνα με τους Άγγελο Μπρατάκο και Διονύση Μπουλούκο, βάσει του εσωτερικού κανονισμού δεν μπορούσαν να δεχτούν οποιαδήποτε εξουσιοδότηση. Η συζήτηση γενικεύτηκε, δημιουργήθηκαν επεισόδια, εκτοξεύτηκαν οξείς διαξιφισμοί μεταξύ μελών και μη της Π.Ε., η συνεδρίαση κηρύχτηκε παράνομη και οι Καραγιάννης, Σαρίδης, Παπαβασιλείου, Σταυρογιαννουδάκης, Μικρός και Φαρμάκης αποχώρησαν.

Την Π.Ε. απασχόλησε επίσης το ζήτημα του συλλόγου φοιτητών της ΑΣΟΕΕ. Ενώ ο σύλλογος είχε αποφασίσει να στείλει τριμελή επιτροπή (γνωρίζουμε τα ονόματα των Νικόλαου Αντωνάτου και Αλέξανδρου Λάιου),¹⁸⁷ με απόφαση πρωτοδικείου αυτοί παύθηκαν και ο πρόεδρος του πρωτοδικείου διόρισε τους Γ. Βλάχο, Π. Δρακάτο και Π. Κατσιβέλη. Προκειμένου να λυθεί η διαφορά μεταξύ των δύο τάσεων της ΑΣΟΕΕ το προεδρείο της Π.Ε. απευθύνθηκε σε δικηγόρους, αλλά οι απόψεις δίσταντο. Έτσι αποφασίστηκε να έρθουν οι δύο τάσεις σε συμβιβασμό και να εκλέξουν και οι δύο τους αντιπροσώπους τους. Σε όσες ψηφοφορίες οι γνώμες των δύο αντιπροσώπων συμφωνούν θα ψηφίζουν.¹⁸⁸

Το ζήτημα των ξένων προσκεκλημένων

Ήδη από τη δεύτερη συνεδρίαση της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής εγκρίθηκε (με 9 ψήφους υπέρ) η πρόταση Μπρατάκου να προσκληθούν οι εξής χώρες: ΗΠΑ, Καναδάς, Μεξικό, Κούβα, Βραζιλία, Αργεντινή, Βενεζουέλα, Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία, Βέλγιο, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, Αυστρία, Νορβηγία, Σουηδία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Σοβιετική Ένωση, Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία (Αίγυπτος και Συρία), Λίβανος, Ισραήλ, Ιράν, Ινδία, Ινδονησία, Αυστραλία. Εδικά για την ΕΣΣΔ αξίζει να αναφερθεί ότι η ΚΥΠ ενέκρινε την άδεια εισόδου, όμως το υπουργείο Εξωτερικών εξέφρασε

¹⁸⁶ Πανσπουδαστική, φύλλο 19, 21 Απριλίου 1959, σελ. 1

¹⁸⁷ ΕΜΙΑΝ, όπ. π.

¹⁸⁸ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 2, «Βιβλίον Πρακτικών Π.Ε. 21 Μαρτίου 1959 – 17 Απριλίου 1959»

κάποιες αντιρρήσεις. Στο συνέδριο προσκλήθηκαν επίσης η Συντονιστική Γραμματεία (CoSec) της Διεθνούς Φοιτητικής Συνδιάσκεψης και η Διεθνής Ένωση Φοιτητών.

Ο κατάλογος των παρατηρητών

Γύρω από αυτό το θέμα έλαβαν χώρα και οι πρώτες αντεγκλήσεις μεταξύ των φοιτητών. Ενώ στην αρχή εγκρίθηκε παμψηφεί να κληθούν οι: ΟΤΣΣΕ, ΣΕΦ-Σ, ΕΦΕΚ, Βορειοειπωτική Φοιτητική Νεολαία, Χριστιανική Φοιτητική Ένωση, Χριστιανικός Όμιλος Φοιτητών και όλες οι σχολές που δεν είναι μέλη του συνεδρίου (Ραδιοτεχνική, Οικοκυρική), δημιουργήθηκαν λεκτικές αντιπαραθέσεις, όταν ο Παπαδόγιαννης πρότεινε να μην κληθεί η ΕΔΑ με την αιτιολογία ότι δρα αντεθνικά. Οι Καραγιάννης (από Φιλοσοφική), Σταυρογιαννουδάκης (από τη Γεωπονική) και Πανουσάκης (από τη Φιλοσοφική και μετέπειτα μέλος της ΕΚΟΦ) στήριξαν λεκτικά την πρόταση του Παπαδόγιαννη, ενώ οι Αθανασιάδης (από τη ΦΜΣ) και Ηλιόπουλος (από την Ιατρική) την απέρριψαν λέγοντας, ο πρώτος, ότι οι φοιτητές δεν πρέπει να κατευθύνονται από τις πολιτικές τους αντιλήψεις, αλλά από τα συμφέροντα τους και –ο δεύτερος- ότι η ΕΔΑ είναι νόμιμο κόμμα, που συμμετέχει στη βουλή και εκπροσωπεί το 25% του ελληνικού λαού. Ο Μπρατάκος (επίσης μετέπειτα μέλος της ΕΚΟΦ), πρότεινε μια διαφορετική λύση: να μην επιτραπεί σε κανένα πολιτικό κόμμα να μιλήσει. Η αιτιολογία του ήταν ότι στο πρώτο συνέδριο κάθε εκπρόσωπος πολιτικολογούσε επί μισή ώρα από το βήμα του συνεδρίου. Η πρόταση του ωστόσο απορρίφθηκε και επικράτησε αυτή του Παπαδόγιαννη με 6 ψήφους υπέρ.

Ο Μυλωνάκης πρότεινε να μην προσκληθεί κανένας από τους βουλευτές που το 1955 ψήφισαν το νόμο 3234 περί εξεταστικών περιόδων για «να καταλάβουν την οργή του φοιτητικού κόσμου που σήμερα πληρώνει ακριβά εξαιτίας των αντιφοιτητικών νόμων που αυτοί ψήφισαν», πρόταση που απορρίφθηκε.¹⁸⁹

Τα θέματα των εισηγήσεων και οι εισηγητές τους

Μετά από πρόταση του Μπουλούκου αποφασίστηκε να υπάρξουν τρεις βασικές εισηγήσεις. Την πρώτη (το πρόβλημα της Παιδείας και τα οικονομικά προβλήματα της Ανώτατης Παιδείας και των σπουδαστών της) να επεξεργαστούν οι σχολές Νομική, Φυσικομαθηματική, Φιλοσοφική και ΑΣΟΕΕ.

¹⁸⁹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 2, «Βιβλίον Πρακτικών Π.Ε. 21 Μαρτίου 1959 – 17 Απριλίου 1959»

Τη δεύτερη (τα μορφωτικά – εκπολιτιστικά προβλήματα της ανώτατης παιδείας και των σπουδαστών της) να αναλάβουν οι σχολές Γεωπονική, Θεολογική, Οδοντιατρική και το Πολυτεχνείο.

Την τρίτη (τα οργανωτικά προβλήματα του σπουδαστικού κόσμου και του συνδικαλιστικού του κινήματος) να επεξεργαστούν η Ιατρική, η Βιομηχανική, η Πάντειος και η ΔΕΣΠΑ.¹⁹⁰

Το θέμα της οικονομικής ενίσχυσης

Ήδη από τη δεύτερη συνεδρίαση αποφασίστηκε να προσφέρει ο κάθε σύλλογος κατ' αρχήν από 50 δραχμές για τα πρώτα έξοδα της Π.Ε. Αναφορικά με τα έξοδα του συνεδρίου, αυτά υπολογίζονταν συνολικά σε 39.200 δραχμές και αποφασίστηκε να καλυφθούν από τους συλλόγους, από έρανο που θα γινόταν μεταξύ των φοιτητών, από τα υπουργεία της κυβέρνησης και «εξ' όλων των παραγόντων».¹⁹¹ Από τις διαθέσιμες πηγές γνωρίζουμε ότι το υπουργείο Προεδρίας είχε αναλάβει τα έξοδα των ξένων αντιπροσώπων και της αίθουσας, ενώ λίγες μέρες πριν τη σύγκλιση του δευτέρου συνεδρίου ανέλαβε και τα υπόλοιπα. Είχε ζητηθεί και από την Τράπεζα της Ελλάδος να συνδράμει οικονομικά, ωστόσο μετά από απόφαση του Γενικού της Συμβουλίου η αίτηση δεν εγκρίθηκε.¹⁹²

3.3 Οι εργασίες του συνεδρίου

Η έναρξη των εργασιών και οι χαιρετιστήριες ομιλίες

Με την έναρξη του Συνεδρίου, στον κινηματογράφο «Ίντεάλ» τον λόγο πήρε ο υπουργός Παιδείας Βογιατζής, ο οποίος υποσχέθηκε ότι τα πορίσματα του συνεδρίου θα αποτελέσουν θέμα μελέτης από τον ίδιο και ότι θα εισηγηθεί την επίλυση των διάφορων εκκρεμών σπουδαστικών προβλημάτων. Αναφορικά με το ζήτημα των συγγραμμάτων, ο υπουργός τόνισε ότι αυτό βρίσκεται σε αίσιο δρόμο.¹⁹³

Μετά την ομιλία του εκπροσώπου του Αρχιεπισκόπου Αθηνών, μίλησαν εκπρόσωποι του Κόμματος των Προοδευτικών, της Δημοκρατικής Ένωσης και του

¹⁹⁰ ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης, Αρχείο Βασιλείου Κυριαζόπουλου, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1.3, *Φοιτητικά Γράμματα*, τεύχος 13, Μάιος – Ιούνιος 1959

¹⁹¹ ΕΜΙΑΝ, όπ. π. «Βιβλίο Πρακτικών Π.Ε. 21 Μαρτίου 1959 – 17 Απριλίου 1959»

¹⁹² ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Επιστολή της Τράπεζας της Ελλάδος προς την Προπαρασκευαστική Επιτροπή, 16 Απριλίου 1959»

¹⁹³ *Ελευθερία*, 19 Απριλίου 1959, σελ. 6

Νέου Αγροτικού Κόμματος, οι οποίοι τόνισαν ότι τα κόμματα τους υποστηρίζουν τα αιτήματα των φοιτητών και ευχήθηκαν επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου. Αν και η ΕΔΑ δεν είχε κληθεί στο συνέδριο, παρευρέθησαν οι Νίκος Κιτσίκης και Μαρία Σβάλου ως μέλη της επιτροπής για την Παιδεία, στην οποία, όμως, δεν δόθηκε το δικαίωμα λόγου. Στη συνέχεια διαβάστηκαν χαιρετιστήρια τηλεγραφήματα των Κυπρίων φοιτητών Αγγλίας και των φοιτητών Πολωνίας, Αγγλίας, Τσεχοσλοβακίας, Τυνησίας καθώς και χαιρετιστήρια επιστολή του ΚΣ της Νεολαίας ΕΔΑ.¹⁹⁴

Ακολούθως έλαβε το λόγο ο πρόεδρος της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής Άγγελος Μπρατάκος, ο οποίος εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους το Β' Π.Σ. συνεκλήθη εσπευσμένα. Σύμφωνα με τον Μπραττάκο, τα γραφεία όπου συνεδρίαζε η Επιτροπή είχαν μετατραπεί σε παλαιστρα από κάποιους φοιτητές που κινούνταν από ταπεινά συμφέροντα με μοναδικό γνώμονα το μίσος και την φτηνή πολιτικολογία. Στο σημείο εκείνο, μια ομάδα 15-20 ατόμων άρχισε να φωνάζει και να ζητά τη διάλυση του συνεδρίου. Μάλιστα κινήθηκαν προς το προεδρείο προκειμένου να πάρουν το μικρόφωνο. Η πλειοψηφία των συνέδρων αποδοκίμασε τα άτομα αυτά και ζήτησε από τα αστυνομικά όργανα να παρέμβουν, ωστόσο αυτά υπερασπίστηκαν τους ταραξίες. Στα επεισόδια πρωτοστατούσαν ένας φοιτητής «πρωτοπαλικάρο της ΕΡΕ»¹⁹⁵ όπως αποκαλείτο και αστυνομικοί που υποδύονταν τους φοιτητές και είχαν καθήκον να τους παρακολουθούν στις διάφορες εκδηλώσεις τους. Η τάξη αποκαταστάθηκε μερικώς, μετά από συνεδρίαση της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής.

Στη συνέχεια έλαβε το λόγο ο εκπρόσωπος της Διεθνούς Ένωσης Φοιτητών (IUS), Ιάπωνας φοιτητής Γιούζο Τανάκα, ο οποίος αναφέρθηκε στα σπουδαστικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες φοιτητές και στη δράση τους προκειμένου να βελτιώσουν τους όρους σπουδών τους, στο Κυπριακό, στο ζήτημα της παγκόσμιας ειρήνης και στους φοιτητές ανά τον κόσμο που μάχονται κατά των δικτατορικών καθεστώτων, οπότε και πυκνά χειροκροτήματα κάλυψαν την ομιλία του.

Το λόγο έλαβε και ο Ιρακινός φοιτητής Τζουχάρ αλ Καφάφ, ο οποίος μίλησε για την πάλη του ιρακινού λαού ενάντια στο μοναρχικό καθεστώς.

Τελευταίος από τους ξένους αντιπροσώπους μίλησε ο φοιτητής του Πανεπιστημίου της Μόσχας Αλεξάντρ Κριβοπάλωφ, ο οποίος αναφέρθηκε στα κοινά

¹⁹⁴ *Η Αυγή*, 19 Απριλίου 1959, σελ. 1

¹⁹⁵ *όπ. π.*, σελ. 5

που συνδέουν τους δύο λαούς, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και στην πάλη της ελληνικής νεολαίας για την παγκόσμια ειρήνη. Ο εκπρόσωπος της ΕΣΣΔ καταχειροκροτήθηκε, ειδικά τη στιγμή που δώρισε στο συνέδριο έναν μικρό Σπούτνικ.¹⁹⁶

Το Β' Π.Σ. χαιρέτησαν και οι φοιτητές πολιτικοί εξόριστοι που κρατούνταν στο στρατόπεδο του Αϊ Στράτη. Αφού έκαναν λόγο για την ύπαρξη «σκοτεινών ανθρώπων» που επιβουλεύονται την παιδεία, την ελευθερία, την ειρήνη και τη δημοκρατία στην Ελλάδα, κατήγγειλαν την κυβέρνηση ότι τους φυλάκιζε για τη δράση τους αναφορικά με την ειρήνη, την αυτοδιάθεση της Κύπρου και τις δημοκρατικές ελευθερίες. Τέλος εξέφρασαν την ελπίδα ότι το συνέδριο θα σταθεί στο πλευρό τους και θα αποτελέσει αφετηρία νέων αγώνων με ενωμένες όλες τις φοιτητικές δυνάμεις για την επίλυση των σπουδαστικών ζητημάτων και τη συμβολή στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας.¹⁹⁷

Κατόπιν το συνέδριο διέκοψε τις εργασίες του για το απόγευμα, οπότε πάρθηκε απόφαση να γίνει η εκλογή του προεδρείου την επόμενη μέρα (Δευτέρα) το πρωί.

Μέχρι και τις 20 Απριλίου δεν φαίνεται να είχε πραγματοποιηθεί σημαντική πρόοδος στις εργασίες του συνεδρίου. Με εξαίρεση τα τυπικά ζητήματα διαδικασίας, όπως η εκλογή προεδρείου, οι σύνεδροι δεν ασχολήθηκαν με ζητήματα ουσίας, όπως οι βασικές εισηγήσεις του προγράμματος. Όπως αναφέρει η *Αυγή* διάχυτη ήταν η δυσφορία των φοιτητών, συνέδρων και παρατηρητών, για την απόφαση του προεδρείου να αναβάλει τη συζήτηση του βασικού θέματος περί του «Προβλήματος της Παιδείας», ενώ οι φοιτητές επίσης διαμαρτύρονταν για την τακτική ορισμένων συνέδρων, που, όπως αναφέρεται, σκόπιμα κωλυσιεργούσαν στη διεξαγωγή των εργασιών του συνεδρίου, με αποτέλεσμα να μειώνεται το ενδιαφέρον και να ατονεί το κυριότερο όργανο για την προώθηση των σπουδαστικών αιτημάτων.

Το προεδρείο του συνεδρίου, μετά τις εκλογές της προηγούμενης μέρας απαρτίστηκε από τους Μπραττάκο, Καραγιάννη και Γρίβα στη θέση των προέδρων, Κακλαμάνη, Σταυρογιαννουδάκη, Κατσαρό και Μυλωνάκη στη θέση των

¹⁹⁶ όπ. π., σελ. 5

¹⁹⁷ *Η Αυγή*, 22 Απριλίου 1959, σελ. 6. Η εφημερίδα, σε αντίθεση με το πρώτο συνέδριο, δεν παραθέτει τα ονόματα των φοιτητών που υπέγραψαν το τηλεγράφημα. Πάντως, στο κουτί 129 του αρχείου της ΕΔΑ, συναντούμε τους Ιωάννη Ζάικο (από την Νομική Θεσσαλονίκης), Νίκο Μαυραγάνη (από την ΑΣΟΕΕ) και Γιώργο Χριστοφιλόπουλο (από την Νομική Αθηνών).

αντιπροέδρων, Πανουσάκη στη θέση του γενικού γραμματέα και Τρύφωνα, Βελισάρη, Καραπάνο και Κατσιβέλη στη θέση των ειδικών γραμματέων.¹⁹⁸

Η διαμόρφωση των αποφάσεων

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης του θέματος για την Παιδεία, καταγγέλθηκε η κυβέρνηση για την εκπαιδευτική της πολιτική, τονίστηκε η αύξηση του ποσοστού των αναλφάβητων (έφτασε το 32%) και καταγγέλθηκε από εκπρόσωπο σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ότι σε περίπτωση που η κυβέρνηση περικόψει την ενίσχυση προς αυτό, το ΕΚΠΑ θα αυξήσει τα δίδακτρα κατά 100%.

Πρώτος μίλησε ο πρόεδρος της ΔΕΣΠΑ Βασίλης Καραγιάννης, ο οποίος πρότεινε διπλασιασμό του κονδυλίου για την παιδεία, αναγνώριση του ως παραγωγική δαπάνη και συγχρονισμό της παιδείας με τις εξελίξεις της εθνικής οικονομίας.

Στη συνέχεια προτάθηκαν μέτρα οικονομικής και υλικοτεχνικής φύσεως και αφορούσαν, κυρίως, τα ποσά που διατίθενται για την παιδεία, τις βιβλιοθήκες, τον εργαστηριακό εξοπλισμό, το προσωπικό των ΑΕΙ και τις αμοιβές του, τις οικονομικές επιβαρύνσεις των φοιτητών (δίδακτρα, εξέταστρα κ.λπ.) τις διευκολύνσεις τους (υποτροφίες, ατελείς εγγραφές, κ.λπ.), την υγειονομική τους περίθαλψη, τα πανεπιστημιακά συγγράμματα και παραδόσεις κ.λπ.¹⁹⁹ Πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι ήδη πριν τη σύγκλιση του συνεδρίου είχαν μπει κάποιες κυρίαρχες αιχμές που έδιναν τον τόνο: μείωση των διδάκτρων, πλήρης και συμφέρουσα για τους φοιτητές έκδοση συγγραμμάτων, βελτίωση συνθηκών διαβίωσης των φοιτητών, φοιτητικό εισιτήριο, οίκος φοιτητή, εκσυγχρονισμός προγραμμάτων, άρτια συνδικαλιστική οργάνωση φοιτητών.²⁰⁰

Τα **δίδακτρα**, μεταξύ 1958 και 1959, παρουσίασαν μια αύξηση, σε διάφορες σχολές, της τάξης του 15% έως και 50%.²⁰¹

Σε ότι αφορά τα **συγγράμματα**, οι εκδότες είχαν βρει έναν τρόπο προκειμένου να εισπράττουν χρήματα εις βάρος των φοιτητών. Εξέδιδαν ένα μέρος των συγγραμμάτων και υποχρέωναν τους φοιτητές να καταβάλλουν το αντίτιμο και για το υπόλοιπο μέρος, χωρίς, ωστόσο, να υπάρχει κάποια εγγύηση ότι οι φοιτητές θα το

¹⁹⁸ *Η Αυγή*, 21 Απριλίου 1959, σελ. 5· *Πανσπουδαστική*, φύλλο 19, 21 Απριλίου 1959, σελ. 3

¹⁹⁹ *Η Αυγή*, 22 Απριλίου 1959, σελ. 6· ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης, όπ. π.

²⁰⁰ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 2, «Τρικάκι της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής»

²⁰¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 271.1, Φάκελος 2, «Σημείωμα για την πολιτική της ΕΡΕ σχετικά με την ανώτατη εκπαίδευση»

παραλάβουν.²⁰² Το Νοέμβριο του 1958 συστάθηκε επιτροπή αποτελούμενη από τους Γ. Ζώρα, καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής, Μ. Λάμπρου, διευθυντή της Πανεπιστημιακής Λέσχης, Β. Καραγιάννη, πρόεδρο της ΔΕΣΠΑ και Δ. Γρίβα, ως αναπληρωματικό του τελευταίου, με σκοπό τη μελέτη του ζητήματος έκδοσης πανεπιστημιακών βιβλίων και σημειώσεων. Στην πρώτη της συνεδρίαση αποφασίστηκε να ζητηθεί ατέλεια χάρτου για τα πανεπιστημιακά συγγράμματα και τις σημειώσεις, να καταργηθεί το κέρδος των βιβλιοπώληδων και να συστηθεί στους καθηγητές να εκδίδουν συγγράμματα ή, έστω, σημειώσεις.²⁰³ Ωστόσο, μέχρι και τη σύγκλιση του δευτέρου συνεδρίου, δεν φαίνεται να είχε υπάρξει κάποια πρόοδος στο ζήτημα των φοιτητικών συγγραμμάτων.²⁰⁴ Σε σχολές όπως η Γεωπονική, ο φοιτητικός σύλλογος αντιμετώπιζε το πρόβλημα της έλλειψης συγγραμμάτων σε συνεργασία με τους καθηγητές, εκδίδοντας πλήρεις σημειώσεις, σε τιμές κόστους, ενώ πολλές σημειώσεις δίδονταν δωρεάν στους άπορους φοιτητές.²⁰⁵

Το ζήτημα της **φοιτητικής στέγασης**, που είχε απασχολήσει τους φοιτητές και στο πρώτο συνέδριο, δεν είχε λυθεί. Τον Ιανουάριο του 1958 η κυβέρνηση ανήγγειλε τη χορήγηση 30 εκατομμυρίων δραχμών για την ανέγερση οίκου φοιτητών για τους άπορους φοιτητές, χωρητικότητας 1000 δωματίων.²⁰⁶ Ειδικότερα όσον αφορά τη Θεσσαλονίκη, το Φεβρουάριο του 1958 είχε προκηρυχθεί διαγωνισμός για το κτιριακό συγκρότημα οίκου φοιτητή και φοιτήτριας καθώς και Λέσχης του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ο οποίος έληξε το Νοέμβριο του ίδιου έτους και στον οποίο βραβεύτηκαν και επαινέθηκαν διάφοροι αρχιτέκτονες.²⁰⁷

Το **φοιτητικό συσσίτιο** παρουσίαζε ελλείψεις και προβλήματα. Πάγιο πρόβλημα ήταν το ύψος του κονδυλίου και η καθυστέρηση χορήγησης του για τη σίτιση των απόρων σπουδαστών, τόσο στο Πανεπιστήμιο, όσο και στις εξωπανεπιστημιακές σχολές.²⁰⁸ Για το ακαδημαϊκό έτος 1958-1959 η λειτουργία του συσσιτίου ξεκίνησε τον Απρίλιο.²⁰⁹ Στην ΑΣΟΕΕ, το Μάρτιο του 1958 μεγάλος αριθμός φοιτητών έπαθε

²⁰² *Πανσπουδαστική*, φύλλο 16, 13 Φεβρουαρίου 1959, σελ. 1

²⁰³ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 14, 26 Νοεμβρίου 1958, σελ. 4

²⁰⁴ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 17, 9 Μαρτίου 1959, σελ. 1

²⁰⁵ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 18, 28 Μαρτίου 1959, σελ. 3

²⁰⁶ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 09, 20 Ιανουαρίου 1958, σελ. 4

²⁰⁷ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 17, 9 Μαρτίου 1959, σελ. 4

²⁰⁸ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 14, 26 Νοεμβρίου 1958, σελ. 1

²⁰⁹ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 18, 28 Μαρτίου 1959, σελ. 1

τροφική δηλητηρίαση,²¹⁰ ενώ στη Γεωπονική και τη Βιομηχανική το συσσίτιο ήταν ανύπαρκτο ως θεσμός.²¹¹

Επίσης, κατόπιν εισήγησης του εκπροσώπου της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών Γιώργου Μίχου, εγκρίθηκε ψήφισμα με το οποίο το συνέδριο συμπαρίσεται στους απεργούς φοιτητές της σχολής και συγκροτήθηκε επιτροπή από όλες τις υπόλοιπες για την προώθηση των ζητημάτων των φοιτητών της. Η Γεωπονική αντιμετώπιζε διάφορα προβλήματα, όπως το συσσίτιο των απόρων φοιτητών, για το οποίο το κράτος δεν έδινε αρκετά χρήματα και αυτά πάντοτε προς το τέλος του ακαδημαϊκού έτους. Οι φοιτητές αντιμετώπιζαν το ζήτημα με την παροχή εκ μέρους τους 100 δραχμών μηνιαίως.²¹² Το πιο σοβαρό, όμως πρόβλημα, ήταν το ισχύον εξεταστικό σύστημα. Σύμφωνα με αυτό, για να μπορέσει ένας φοιτητής να επανεξεταστεί το Σεπτέμβρη, έπρεπε τον Ιούνιο να περάσει όλα τα μαθήματα, πλην, το πολύ τριών και με μέσο όρο βαθμολογίας το 6. Οι φοιτητές της Γεωπονικής εκτιμούσαν ότι αυτό το σύστημα, σε συνδυασμό με την πλημμελή διδασκαλία και την ακαταστασία του προγράμματος θα είχε ως συνέπεια, πολλοί από αυτούς να απορριφθούν στις τμηματικές εξετάσεις του Ιουνίου και να χάσουν το έτος, γι' αυτό και προχώρησαν σε 48ωρη αποχή από τα μαθήματά τους.²¹³

Η δεύτερη βασική εισήγηση αφορούσε τα μορφωτικά και πολιτιστικά προβλήματα της ανωτάτης παιδείας και των σπουδαστών της. Ο εισηγητής Σαρίδης στην ομιλία του ανέφερε ότι φτάνουν, καθημερινά, από όλη την Ελλάδα, παράπονα για την πλημμελή μόρφωση των μαθητών.²¹⁴ Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τον ίδιο, θα πρέπει να αναθεωρηθεί το σύστημα της διδασκόμενης ύλης, να μην παραμένουν οι καθηγητικές έδρες στο σημείο που βρίσκονταν κατά τον 19^ο αιώνα και να προσαρμοστεί η διδασκαλία στα νεώτερα δεδομένα.²¹⁵ Ειδικότερα αναφορικά με το ζήτημα του προγράμματος σπουδών, το οποίο, παρεμπιπτόντως συνδεόταν με αυτό των κενών εδρών και του εργαστηριακού εξοπλισμού, αναφέρουμε, ενδεικτικά ότι μετά το θάνατο καθηγητή Φυσικής στο Πολυτεχνείο το μάθημα του έπαψε να

²¹⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 11, 5 Μαρτίου 1958, σελ. 4

²¹¹ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 16, 13 Φεβρουαρίου 1959, σελ. 3

²¹² *Πανσπουδαστική*, φύλλο 18, 28 Μαρτίου 1959, σελ. 1

²¹³ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 19, 21 Απριλίου 1959, σελ. 1 & 3· *Εμπρός*, 25 Απριλίου 1959, σελ. 3

²¹⁴ Ήδη από το 1951 οι *Φρουροί της Ειρήνης* παρατηρούσαν: «Ενώ εδώ δεν μαθαίνουν τίποτε απ' όλα αυτά και όπως λέει ο Αθηναίος στην «Καθημερινή» της 13.9.51 “τα σχολεία ξεφουρνίζουν αγράμματους”». *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 5, 29 Σεπτεμβρίου 1951, σελ. 3

²¹⁵ *Η Αυγή*, 23 Απριλίου 1959, σελ. 6· βλ. επίσης ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 271.1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Η δεκαετία του Ψυχρού Πολέμου και ο φοιτητής – κείμενο για την κατάσταση στην παιδεία και τα προβλήματα μαθητού–φοιτητού εντός ψυχροπολεμικού κλίματος (1959/60)»

διδάσκεται για (τουλάχιστον) δύο έτη.²¹⁶ Ειδικότερα, στη Σχολή Χημικών Μηχανικών, οι φοιτητές ζητούσαν, χωρίς αποτέλεσμα, να διδαχθούν τη χρήση φασματογράφου, παρόλο που το ίδρυμα διέθετε έναν, ενώ οι φοιτητές το τρίτου έτους σπουδών ήταν αναγκασμένοι να διδάσκονται εγκυκλοπαιδικά μαθήματα, όπως το Δίκαιο και η Πολιτική Οικονομία.²¹⁷

Στο σημείο αυτό θα ανοίξουμε μία παρένθεση, προκειμένου να αναφερθούμε σε ένα παρεμφερές ζήτημα, τον αναλφαβητισμό του ελληνικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τον Σπύρο Σακελλαρόπουλο (ο οποίος επικαλείται απογραφή της ΕΣΥΕ του 1961), ένα αρκετά μεγάλο μέρος του ελληνικού λαού –περίπου ένας στους πέντε- δεν είχε πάει ποτέ στο σχολείο, ενώ σχεδόν το 50% δεν είχε τελειώσει το δημοτικό. Ανάμεσα στις διάφορες αιτίες, ο Σακελλαρόπουλος εντοπίζει και τις πολιτικές: η έλλειψη γνώσεων έχει ως αποτέλεσμα την στρεβλή αντίληψη της πραγματικότητας και καθιστά τους ανθρώπους υποχείρια στην εκάστοτε εξουσία.²¹⁸

Αναφορικά με τις σχολές ανθρωπιστικών σπουδών, αξίζει να αναφερθεί, ενδεικτικά, η περίπτωση της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ: το μάθημα της Αρχαιολογίας διδασκόταν χωρίς επισκέψεις και επιτόπιες μελέτες σε αρχαιολογικούς χώρους, οι φοιτητές δεν λάμβαναν παιδαγωγικές γνώσεις, λόγω ανυπαρξίας πρακτικών ασκήσεων και η διδασκαλία της Νεοελληνικής Φιλολογίας περιοριζόταν σε βιογραφικά σημειώματα και απαρίθμηση έργων.²¹⁹ Τον εκσυγχρονισμό του προγράμματος σπουδών τους ζητούσαν και οι φοιτητές της Παντείου, στο Πρώτο Φοιτητικό Συνέδριο της ΠΑΣΠΕ που πραγματοποιήθηκε το Δεκέμβριο του 1958.²²⁰

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απόφαση περί εκσυγχρονισμού της παιδείας, με θεμέλιο όμως την «ελληνοχριστιανικήν πολιτιστικήν παράδοσιν».²²¹ Όπως ειπώθηκε προηγουμένως η έννοια αυτή δημιουργήθηκε τον 19^ο αιώνα και συναντάται στο Σύνταγμα του 1952 (και πριν από αυτό στον Αναγκαστικό Νόμο 1823 του 1951)²²² και στα πορίσματα της Επιτροπής Παιδείας του 1958. Σημαντικό ρόλο στην επανεμφάνιση του ιδεολογήματος αυτού, κατά τη μεταπολεμική περίοδο, διαδραμάτισε η Αδελφότητα Θεολόγων «η Ζωή», συνεργάτης της οποίας ήταν ο

²¹⁶ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 10, 15 Φεβρουαρίου 1958, σελ. 1

²¹⁷ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 12, 19 Μαρτίου 1958, σελ. 1 & 3

²¹⁸ Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 180-181

²¹⁹ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 16, 13 Φεβρουαρίου 1959, σελ. 4

²²⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 17, 9 Μαρτίου 1959, σελ. 3

²²¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Γενικά και βασικά αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959», σελ. 3

²²² ΦΕΚ, Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 180, 28 Μαΐου 1951, σελ. 1039

Αλέξανδρος Τσιριντάνης, καθηγητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο τελευταίος φιλοδοξούσε να συνενώσει την πνευματική διάνοηση της χώρας στο όραμα του «ελληνοχριστιανικού πολιτισμού» και θεωρούσε ότι οι φοιτητές είχαν να παίξουν καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια του αυτή.²²³ Η έννοια αυτή εμφανίζεται και σε κείμενο της ΔΕΣΠΑ, τον Μάρτιο του 1960, με το οποίο καλούνται οι φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, «όπως πιστοί εις τας αρχάς και τας παραδόσεις του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού» προσέλθουν στην Ημέρα Προσχευχής των Σπουδαστών – Φοιτητών που ήταν καθιερωμένη στα πανεπιστήμια. Σύμφωνα με τη ΔΕΣΠΑ, η συμμετοχή των φοιτητών στην εν λόγω εκδήλωση ήταν σημαντική στη συγκυρία, κατά την οποία «σκοτεινά και υλιστικά δυνάμεις προσπαθούν να διαβρώσουν το ιερόν θρησκευτικόν συναίσθημα της νεολαίας και δη των Ελλήνων Φοιτητών».²²⁴ Το γιατί κάνει την εμφάνιση του το ιδεολόγημα του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού σε κείμενο πανσπουδαστικού συνεδρίου, μπορεί να εξηγηθεί, αλλά μόνο εν μέρει, από την άνοδο της ΕΔΑ στην αξιωματική αντιπολίτευση κατά τις εκλογές του 1958.²²⁵ Με τη διατύπωση αυτή, οι φοιτητές της περιόδου, περισσότερο αντιγράφουν κάποια από τα πορίσματα της Επιτροπής Παιδείας του 1958. Εκτός από την ανάγκη να αποτελεί «ο εκ του ελληνικού και χριστιανικού πνεύματος εμφορούμενος “ανθρωπισμός”» το βάθρο για την εκπαίδευση των νέων, η Επιτροπή φρονεί ότι το ελληνικό σχολείο πρέπει να φροντίσει να γίνει συνειδητή στους νέους η «αρραγής ενότητα του Έθνους κατά την μακράν ιστορικήν σταδιοδρομίαν του». Δηλαδή να διδαχθούν ότι υπάρχει ένας αρχαίος, ένας μεσαιωνικός και ένας νέος «Ελληνισμός».²²⁶ Πρόκειται, σαφέστατα, για το σχήμα περί διαχρονικής συνέχειας του ελληνισμού, από την αρχαιότητα, διαμέσου του Βυζαντίου, στα νεώτερα χρόνια, το οποίο οφείλει την ύπαρξη του στους Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο και –κυρίως- Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο, το δίδυμο της ελληνικής εθνικής ιστοριογραφίας.²²⁷ Άλλες ομοιότητες μεταξύ των δύο κειμένων είναι η ανάγκη αύξησης της επιχορήγησης των ΑΕΙ, η συμπλήρωση των κτιριακών

²²³ Πολύκαρπος Καραμούζης: «Θρησκευτικές νεολαίες και κοινωνικοπολιτική διεκδίκηση στη νεοελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου, *όπ. π.*, σελ. 127-128

²²⁴ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 291, Φάκελος 1, «Ανακοίνωση της ΔΕΣΠΑ, 11 Μαρτίου 1960». Βλ και *Ο Φοιτητής*, αριθμός φύλλου 7, Απρίλιος 1961, όπου ο Κωνσταντίνος Τσιλιγιάννης διακηρύσσει την προσήλωση των φοιτητών στις αξίες του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού και το μίσος τους για τον «κόκκινο και τον μαύρο φασισμό».

²²⁵ Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ΕΔΑ αποκλείστηκε από την εκπροσώπηση στο συνέδριο.

²²⁶ *Ελευθερία*, 11 Ιανουαρίου 1958, σελ. 7

²²⁷ Χάρης Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία, Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015, σελ. 160

και εργαστηριακών εγκαταστάσεων, ο εμπλουτισμός των βιβλιοθηκών, η βελτίωση των διοικητικών υπηρεσιών, η αναμόρφωση και ο εκσυγχρονισμός του προγράμματος σπουδών και της διδακτέας ύλης σύμφωνα με την πρόοδο που είχε επιτευχθεί στις (τότε) σύγχρονες επιστήμες, η υποχρεωτική έκδοση διδακτικών εγχειριδίων, κλπ.²²⁸

Ούτως ή άλλως η ελληνική κοινωνία της δεκαετίας του '50 ήταν μια συντηρητική κοινωνία που διακήρυττε την πίστη της στα «ελληνοχριστιανικά ιδεώδη». Κομμάτι της κοινωνίας αυτής ήταν και οι φοιτητές, στο χώρο των οποίων κυριαρχούσαν οι εθνικόφρονες (δεξιόι, κεντρώοι, μαρκεζινικοί). Το ρήγμα στο στρατόπεδο των εθνικοφρόνων θα έρθει την περίοδο 1961/1962, οπότε μαρκεζινικοί, κεντρώοι και αριστεροί φοιτητές θα συγκροτήσουν ένα αντικυβερνητικό - αντιεκοφικό μέτωπο.

Σύμφωνα με μία μεταγενέστερη άποψη, η έννοια του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού ήταν μια επινόηση και η «βιασύνη» να κατοχυρωθεί αυτή συνταγματικά οφειλόταν στη μεταβατική περίοδο που διένυε τότε (1952) η Ελλάδα, ύστερα μάλιστα από την διάψευση της δημιουργίας του λεγόμενου «Γ' Ελληνικού Πολιτισμού» της δικτατορίας Μεταξά.²²⁹

Ειδικότερα όσον αφορά τα πανσπουδαστικά συνέδρια, βλέπουμε ότι τα τρία πρώτα είναι εμποτισμένα από αυτό το πνεύμα. Έτσι, το πρόγραμμα της Φοιτητικής Εβδομάδας του Α' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου ξεκινά με εκκλησιασμό και κατάθεση στεφάνου.²³⁰ Κατάθεση στεφάνου θα λάβει χώρα και στα δύο επόμενα παμφοιτητικά συνέδρια (όπου το τρίτο θα περιλαμβάνει στην ημερήσια διάταξη του και τα «εθνικά θέματα»)²³¹. Στο τρίτο συνέδριο η μουσική μπάντα της χωροφυλακής θα αποδώσει τιμές και άγημα του στρατού θα παρουσιάσει όπλα.²³²

Το ζήτημα της ΕΦΕΕ

Το τρίτο θέμα (οργανωτικά προβλήματα του σπουδαστικού κόσμου και του συνδικαλιστικού του κινήματος) εισηγήθηκε ο πρόεδρος της Π.Ε. και φοιτητής της Φυσικομαθηματικής Αθηνών Άγγελος Μπρατάκος, ο οποίος πρότεινε την άρτια

²²⁸ *Μακεδονία*, 11 Ιανουαρίου 1958, σελ. 5

²²⁹ Θ.Σ.: «Ελληνοχριστιανισμός ή ελληνοχριστιανικός πολιτισμός», *Αργώ*, αριθμός φύλλου 4, Απρίλιος 1967, σελ. 12

²³⁰ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 2, «Συνεδριάσεις Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, Βιβλίο Πρακτικών 28 Αυγούστου 1957 – 23 Νοεμβρίου 1957»

²³¹ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., Φάκελος 2, Υποφάκελος 1· ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 2, «Πρόγραμμα και Ημερήσια Διάταξη του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου»

²³² *Μακεδονία*, 18 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5

λειτουργία των φοιτητικών συλλόγων και το σεβασμό τους από τις πανεπιστημιακές και τις κρατικές αρχές. Επίσης προτάθηκε η δημιουργία μιας πανελληνίας ένωσης σπουδαστικών συλλόγων Ελλάδας, με ομοσπονδιακή μορφή, στη διοίκηση της οποίας θα συμμετέχουν αντιπρόσωποι των σχολών του Πανεπιστημίου Αθηνών, τρεις αντιπρόσωποι της ΦΕΑΠΘ και από ένας αντιπρόσωπος κάθε Ανώτατης Σχολής.²³³ Ουσιαστικά γίνεται λόγος για την ΕΦΕΕ, η οποία σε αυτό το συνέδριο (αλλά και στο επόμενο) αποκαλείται Εθνική Φοιτητική Σπουδαστική Ένωση Ελλάδας (ΕΦΣΕΕ). Στο ζήτημα της δημιουργίας της εθνικής φοιτητικής ένωσης δεν υπήρξε ουσιαστική πρόοδος, καθώς το καταστατικό της δεν είχε καταρτιστεί. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αν και ουσιαστικά δεν υπήρχε, η ΕΦΕΕ διατηρούσε αλληλογραφία και εξέδιδε ανακοινώσεις για σπουδαστικά και όχι μόνο ζητήματα.²³⁴ Στον τομέα των δραστηριοτήτων δεν είχε να επιδείξει και πολλά, με εξαίρεση τη διοργάνωση του 9^{ου} Διεθνούς Φοιτητικού Σεμιναρίου στην Αθήνα, το Δεκέμβρη του 1958.²³⁵

Και σε αυτό το συνέδριο πλειοψηφούν οι αποφάσεις που αφορούν τα οικονομικά προβλήματα (17 αποφάσεις, δηλαδή το 44,95%). 8 αποφάσεις (21,6%) αφορούν τα διδακτικά, επιστημονικά και εκπολιτιστικά προβλήματα, 6 αποφάσεις (18,9%) είναι σχετικές με το συνδικαλισμό και τα οργανωτικά προβλήματα του και 5 αποφάσεις (13,5%) αφορούν γενικά ζητήματα της παιδείας.²³⁶

3.4 Η δράση της Εκτελεστικής Επιτροπής

Απ' όσο γνωρίζουμε η πρώτη πράξη της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου ήταν η έκδοση των αποφάσεων του. Στο κείμενο των 21 σελίδων, αφού διαπιστώνεται η εγκατάλειψη της παιδείας, τονίζεται η σημασία της, καθώς και η σημασία του εκσυγχρονισμού, της γενίκευσης και της αναγέννησης της αλλά και της εκλαΐκευσης των αποτελεσμάτων της. Είναι, ίσως, η πρώτη φορά, πριν το Δ' Π.Σ., που γίνεται λόγος για την αναγκαιότητα αναγέννησης της παιδείας. Και σε αυτό το κείμενο διακρίνουμε κάποιες κυρίαρχες αιχμές: τις ατελείς εγγραφές,

²³³ *Η Αυγή*, 24 Απριλίου 1959, σελ. 6· ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης, όπ. π.

²³⁴ βλ. μια σειρά εγγράφων της ΕΦΕΕ που αφορούν το Κυπριακό, τα φοιτητικά συγγράματα, φοιτητικά σεμινάρια κ.λπ. στο ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 2, Φάκελος 9 (Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος, 1953, 1957-1958, Εξερχόμενη αλληλογραφία)

²³⁵ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, Επιστολή της ΕΦΕΕ, 8 Ιουνίου 1958»· *Πανσπουδαστική*, φύλλο 15, 17 Δεκέμβρη 1958, σελ. 4

²³⁶ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Γενικά και βασικά αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959»

το συσσίτιο, τα συγγράμματα, τις κενές έδρες, τους άπορους και εργαζόμενους σπουδαστές, τον φοιτητικό οίκο και ιδίως τα ζητήματα της μεταφοράς και της κατοχύρωσης των μαθημάτων.²³⁷

Το σημαντικότερο ζήτημα που απασχόλησε την Εκτελεστική Επιτροπή, αλλά και γενικότερα το φοιτητικό σώμα ήταν αυτό του **φοιτητικού εισιτηρίου**. Τον Αύγουστο του 1959 η κυβέρνηση αύξησε κατά 20% την τιμή των εισιτηρίων στις αστικές συγκοινωνίες Αθηνών – Πειραιώς, εξέλιξη που προκάλεσε τις αντιδράσεις όχι μόνο των φοιτητών, αλλά και διάφορων συνδικαλιστικών οργανώσεων εργαζομένων, όπως του Συλλόγου Εμποροϋπαλλήλων Αθηνών, της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Λογιστών, του Συλλόγου Αρτεργατών – Μυλεργατών Πειραιώς, των συνεργαζόμενων Σωματείων Οδηγών και Εισπρακτόρων Λεωφορείων Αθηνών – Πειραιώς, της Μηχανουργικής Ενώσεως Πειραιώς κ.α.²³⁸

Το φοιτητικό σώμα στην Ελλάδα ζητούσε τη θέσπιση φοιτητικού εισιτηρίου σε όλα τα συγκοινωνιακά μέσα ήδη από το Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, ενώ αντίστοιχο αίτημα είχε εκφραστεί από τις αρχές της δεκαετίας του '50.²³⁹ Ήταν όμως στο δεύτερο συνέδριο που το θέμα του φοιτητικού εισιτηρίου διευρύνθηκε με την διατύπωση για καθιέρωση ειδικού φοιτητικού εισιτηρίου μειωμένου κατά 50%, σε όλες τις συγκοινωνίες, τόσο στις αστικές, όσο και στις υπεραστικές (χερσαίες, θαλάσσιες και εναέριας).²⁴⁰ Για μια σειρά από λόγους οι φοιτητές ήταν υποχρεωμένοι να κάνουν επανειλημμένη χρήση των συγκοινωνιακών μέσων: 1) οι χώροι των ΑΕΙ, οι βιβλιοθήκες και τα αναγνωστήρια ήταν διεσπαρμένα, 2) ο τόπος διαμονής των φοιτητών βρισκόταν εκτός του κέντρου, μακριά από τους πανεπιστημιακούς χώρους, σε μακρινές συνοικίες λόγω του περιορισμένου αριθμού και των υψηλών ενοικίων των διαμερισμάτων που βρίσκονταν κοντά στις σχολές και εξαιτίας της ανυπαρξίας φοιτητικών εστιών,²⁴¹ 3) το ωρολόγιο πρόγραμμα, όπως και αυτό των εργαστηρίων, των ασκήσεων και των εξετάσεων, είτε απουσίαζε εντελώς, είτε ήταν διαρθρωμένο έτσι ώστε να επιβαλλόταν η καθημερινή όσο και διπλή, τριπλή κλπ μετακίνηση των φοιτητών προς διάφορα σημεία (π.χ. Χημείο στη Σόλωνος, Εργαστήρια στο Γουδί,

²³⁷ ΑΣΚΙ, όπ. π., σελ. 2

²³⁸ *Ελευθερία*, 18 Αυγούστου 1959, σελ. 8

²³⁹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, «Γενικά αποφάσεις Α' Πανελληνίου Φοιτητικού Συνεδρίου»· *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 11, 11 Νοεμβρίου 1951, σελ. 3

²⁴⁰ ΑΣΚΙ, όπ. π., «Γενικά και βασικά αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959», σελ. 8

²⁴¹ βλ. επίσης Γ. Σπηλιόπουλος: «Η υγεία των φοιτητών μας και τα καθήκοντα της νεολαίας», *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 17, 25 Δεκεμβρίου 1951, σελ. 4

κλινικές και νοσοκομεία στους Αμπελόκηπους), 4) η έλλειψη και οι υψηλές τιμές των συγγραμμάτων, επέβαλλαν τη συχνή μετακίνηση των φοιτητών στις βιβλιοθήκες προς εξεύρεση, δανεισμό και μελέτη των βιβλίων.²⁴²

Ο αρμόδιος υφυπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων Θεμιστοκλής Κονίτσας δήλωνε ότι είναι υπέρ της επίλυσης του φοιτητικού αυτού αιτήματος.²⁴³ Ωστόσο δίσταζε να το υλοποιήσει, προαποφασιζόμενος άλλοτε τη μελέτη του ζητήματος, άλλοτε την πρόσκρουση του σε τεχνικο-οικονομικής φύσης δυσχέρειες που προέρχονται από τις ιδιωτικές συγκοινωνιακές επιχειρήσεις και άλλοτε ότι είναι σχεδόν ανέφικτη η εφαρμογή του.²⁴⁴ Στα πλαίσια αυτά η Ε.Ε. αποφάσισε τη διοργάνωση διαδήλωσης για τις 22 Σεπτεμβρίου, με προσυγκέντρωση στην Πανεπιστημιακή Λέσχη.²⁴⁵

Οι φοιτητές είχαν συγκεντρωθεί στο χώρο των Προπυλαίων απ' όπου θα πραγματοποιούσαν την κινητοποίηση τους, όταν, μετά από συνάντηση της Εκτελεστικής Επιτροπής με τον Θεμιστοκλή Κονίτσα, η πλειοψηφία της –η οποία αργότερα θα ενταχθεί στην ΕΚΟΦ– αποφάσισε τη ματαίωση της διαμαρτυρίας. Ωστόσο η πλειονότητα των παρευρισκομένων δεν πειθάρχησε και επέμεινε στην πραγματοποίηση της κινητοποίησης, με αποτέλεσμα να δεχτεί την άγρια καταστολή της Αστυνομίας.²⁴⁶ Μετά τα επεισόδια η ΕΦΕΚ πραγματοποίησε συνέντευξη τύπου στα γραφεία της, παρουσία και άλλων φοιτητικών συλλόγων, οι αντιπρόσωποι των οποίων, ανεξαιρέτως, έθιξαν το ζήτημα της παραβίασης του πανεπιστημιακού ασύλου από την Αστυνομία, κατάσταση που κατά τη γνώμη τους θα έπρεπε να μεταβληθεί.²⁴⁷ Σε έγγραφη διαμαρτυρία τους, διάφορες συνδικαλιστικές οργανώσεις φοιτητών, εκτός από την παραβίαση του πανεπιστημιακού ασύλου, κατήγγειλαν την αστυνομική καταστολή, ζήτησαν από την κοινή γνώμη να αποδοκιμάσει τις βαναυσότητες και επέμειναν στη διεκδίκηση για την καθιέρωση φοιτητικού εισιτηρίου, μειωμένου κατά

²⁴² ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 7, «Εκκλήση της ΔΕΣΠΙΑ για την αποτροπή αύξησης των κομίστρων και άμεσης καθιέρωσης φοιτητικού εισιτηρίου μειωμένου κατά 50%, 13 Αυγούστου 1959»· Θανάσης Λεβέντης, όπ. π., σελ. 36

²⁴³ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 20, 2 Νοεμβρίου 1959, σελ. 1

²⁴⁴ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Προκήρυξη της Εκτελεστικής Επιτροπής για το θέμα του φοιτητικού εισιτηρίου προς τους συνάδελφους συμφοιτητές, 18 Αυγούστου 1959»

²⁴⁵ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Επιστολή της Εκτελεστικής Επιτροπής προς τις διοικήσεις των φοιτητικών συλλόγων για το φοιτητικό εισιτήριο, 16 Σεπτεμβρίου 1959»

²⁴⁶ *Ελευθερία*, 23 Σεπτεμβρίου 1959, σελ. 6· Γιάννης Δ. Στρατής: «Τελειώνετε, η ώρα πέρασε», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας, Από τη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση*, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, Αθήνα 2010, σελ. 168-169

²⁴⁷ *Ελευθερία*, 27 Σεπτεμβρίου 1959, σελ. 11

50%, για όλες τις συγκοινωνίες.²⁴⁸ Όπως έχει επισημανθεί, αυτές οι εξελίξεις επέδρασαν στο μετασχηματισμό των φοιτητικών διεκδικήσεων, οι οποίες δεν περιορίζονταν πλέον στα σπουδαστικά ζητήματα, αλλά επεκτείνονταν και στα αμιγώς πολιτικά (περιφρούρηση ασύλου, αποχώρηση αστυνομίας από τους πανεπιστημιακούς χώρους).²⁴⁹

Παρ' όλα αυτά, το φοιτητικό σώμα (και η Ε.Ε. του Β' Π.Σ.) επέμεινε στη συνέχιση των κινητοποιήσεων για την καθιέρωση του φοιτητικού εισιτηρίου,²⁵⁰ προσθέτοντας αυτή τη φορά και την αξίωση για παραίτηση του Θεμιστοκλή Κονίτσα.²⁵¹ Τους φοιτητές δεν ικανοποίησε ούτε η επιλογή του υφυπουργού Συγκοινωνιών να υιοθετήσει την πρόταση των λεωφορειούχων για καθιέρωση φοιτητικού εισιτηρίου μόνο για τους άπορους φοιτητές. Σύμφωνα με την Ε.Ε.: α) δεν υπάρχει καμία λογική πίσω από το σκεπτικό του διαχωρισμού των φοιτητών σε πλούσιους και φτωχούς, β) η εφαρμογή του εν λόγω σκεπτικού θα δημιουργήσει χάος, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν σταθερά και αδιάβλητα κριτήρια για τον καθορισμό της φτώχειας και γ) οι υπεύθυνοι, με αυτό το μέτρο, προσφέρουν «ψίχουλα εκ της τραπέζης των πλουσίων».²⁵²

Η Ε.Ε. θα απορρίψει και το μέτρο της παροχής φοιτητικού εισιτηρίου 60 απλών διαδρομών το μήνα. Αντ' αυτού θα ζητήσει: 1) την καθιέρωση φοιτητικού εισιτηρίου, μειωμένου κατά 50% χωρίς τον παραπάνω περιορισμό, 2) την κατάργηση της προϋπόθεσης της εγγραφής στο έτος που παρακολουθεί ο φοιτητής και αντ' αυτού να λαμβάνεται υπ' όψη η εγγραφή του προηγούμενου έτους και η συμμετοχή στις τμηματικές εξετάσεις, 3) τη χορήγηση φοιτητικού εισιτηρίου και στους επί πτυχίω φοιτητές.²⁵³

Το φοιτητικό εισιτήριο καθιερώθηκε το Δεκέμβριο του 1959 με εγκύκλιο του υφυπουργείου Συγκοινωνιών, η οποία προέβλεπε μειωμένο εισιτήριο στις αστικές

²⁴⁸ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 7, Φάκελος 29, «Διαμαρτυρία των ΕΦΕΚ, Συλλόγου Φοιτητών Νομικής Σχολής η "Θέμις", Συλλόγου Φοιτητών Ιατρικής Αθηνών, Συλλόγου Φοιτητών Φυσικομαθηματικής Αθηνών, ΣΕΦ-Σ, ΟΤΣΣΕ, Συλλόγου Επτανησίων Σπουδαστών, Συλλόγου Κρητών Σπουδαστών, Συλλόγου Πειραιωτών Σπουδαστών, Συλλόγου Στερεοελλαδικών Σπουδαστών, 22 Σεπτεμβρίου 1959»· ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Επιστολή της ΕΦΕΚ προς τις διοικήσεις των Φοιτητικών-Σπουδαστικών Συλλόγων, 25 Σεπτεμβρίου 1959»

²⁴⁹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, όπ. π., σελ. 84

²⁵⁰ ΑΣΚΙ, όπ. π., «Επιστολή της Εκτελεστικής Επιτροπής προς τις νεολαίες των κομμάτων, 3 Νοεμβρίου 1959»

²⁵¹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 7, «Προκήρυξη της Εκτελεστικής Επιτροπής για το φοιτητικό εισιτήριο, 3 Νοεμβρίου 1959»

²⁵² ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Προκήρυξη της Εκτελεστικής Επιτροπής για το φοιτητικό εισιτήριο»

²⁵³ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Επιστολή της Εκτελεστικής Επιτροπής προς αρμόδιους (κυβερνητικούς), πολιτικά κόμματα, βουλευτές, επιστημονικά και πνευματικά ιδρύματα, Τύπο και κοινή γνώμη για το φοιτητικό εισιτήριο, 8 Νοεμβρίου 1959»

συγκοινωνίες, για 60 διαδρομές, κατά το χρονικό διάστημα Οκτωβρίου-Ιουνίου. Έχει σημασία να δούμε πώς λειτούργησε αυτό στην πράξη: όσοι φοιτητές είχαν εγγραφεί στο έτος λάμβαναν από τη γραμματεία ένα δελτίο που ο Οργανισμός Ελέγχου Αυτοκίνητων Συγκοινωνιών έστελνε στις σχολές. Το δελτίο αυτό είχε 9 φύλλα, που αντιστοιχούσαν στους εννέα μήνες (από τον Οκτώβριο μέχρι και τον Ιούνιο). Κάθε φύλλο είχε 60 κουπόνια, τα οποία αντιστοιχούσαν στις διαδρομές που δικαιούνταν οι φοιτητές και τα οποία έδιναν οι φοιτητές, μαζί με το 50% του αντιτίμου του κομίστρου στους εισπράκτορες για να πάρουν το φοιτητικό εισιτήριο.

Όπως βλέπουμε, η πρώτη προϋπόθεση για την παροχή του εν λόγω εισιτηρίου ήταν η εγγραφή των φοιτητών στο έτος. Ωστόσο το σύστημα αυτό λειτουργούσε, ουσιαστικά, για πολύ λιγότερο χρονικό διάστημα: λόγω των οικονομικών επιβαρύνσεων (υψηλό κόστος εγγραφής, ακριβά συγγράμματα και γενικά υψηλό κόστος ζωής) οι φοιτητές συνήθως δεν εγγράφονταν πριν τον Φεβρουάριο και ως εκ τούτου δεν έπαιρναν το φοιτητικό εισιτήριο.²⁵⁴ Άλλα προβλήματα που προέκυπταν ήταν η καθυστέρηση παροχής των δελτίων (που μπορούσαν να φτάσουν μέχρι και τα Χριστούγεννα), ενώ, σύμφωνα με την *Πανσπουδαστική*, οι φοιτητές, αντί των 60 διαδρομών που δικαιούνταν, έπαιρναν λιγότερες από 50.²⁵⁵

Στις υπεραστικές συγκοινωνίες η παροχή φοιτητικού εισιτηρίου εξαρτιόταν από τις διαθέσεις των λεωφορειούχων, καθώς κανένας νόμος δεν τους υποχρέωνε να παρέχουν εισιτήρια με έκπτωση. Ως εκ τούτου, είτε δεν υπήρχε καθόλου έκπτωση στα διάφορα ΚΤΕΛ, είτε υπήρχε και κυμαινόταν μεταξύ 10% και 50%.²⁵⁶

Έχει εκτιμηθεί ότι το δεύτερο συνέδριο δεν διαφημίστηκε επαρκώς, ούτε στους φοιτητές, ούτε στην κοινή γνώμη και ότι οι συμμετέχοντες σε αυτό φάνηκαν αδύναμοι στο να κινητοποιήσουν μεγάλο αριθμό φοιτητών.²⁵⁷ Σύμφωνα με την ίδια άποψη, ούτε για την προπαρασκευή του έγινε μαζική κινητοποίηση, καθώς η πλειονότητα των φοιτητών δεν πήρε μέρος σε αυτό. Εξήγηση γι' αυτό θεωρείται η μη συνειδητοποίηση της αξίας του φοιτητικού συνδικαλισμού.²⁵⁸ Αποτέλεσε, όπως και

²⁵⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 2, «Στοιχεία για το φοιτητικό εισιτήριο στις αστικές και υπεραστικές συγκοινωνίες»

²⁵⁵ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 26, 7 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 13

²⁵⁶ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Στοιχεία για το φοιτητικό εισιτήριο...»

²⁵⁷ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 2, Υποφάκελος 4, «Τι δίδαξε το Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο».

²⁵⁸ ΕΜΙΑΝ, όπ. π.· ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 271.1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Η δεκαετία του Ψυχρού Πολέμου και ο φοιτητής – κείμενο για την κατάσταση στην παιδεία και τα προβλήματα μαθητού-φοιτητού εντός ψυχοπολεμικού κλίματος (1959/60)»: «[...] κι αν με χίλιους δυο αγώνες έλθουν εδώ δύο ξένοι φοιτητές να μιλήσουν για τα προβλήματα των φοιτητών σε κανένα συνέδριο, το

το προηγούμενο (1957) μια ευκαιρία να ασκηθεί κριτική στην κυβέρνηση, σε πιο χαμηλούς τόνους αυτή τη φορά. Αναφορικά με τις αποφάσεις του, αυτές ήταν περισσότερες και περισσότερο κωδικοποιημένες σε σχέση με αυτές του πρώτου (βλ. παράρτημα). Όπως έχει επισημανθεί, αυτή η συστηματική κωδικοποίηση τις κατέστησε καταστατικό χάρτη του ελληνικού φοιτητικού κινήματος,²⁵⁹ κάτι που θα επισημανθεί και παρακάτω. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως και στην περίπτωση του πρώτου συνεδρίου, τα ζητήματα που απασχολούσαν τότε το φοιτητικό σώμα δεν ήταν νεοεμφανιζόμενα. Απεναντίας, ήδη από το 1951, οι φοιτητές είναι υποχρεωμένοι να αντεπεξέλθουν σε πολλαπλές οικονομικές επιβαρύνσεις (υψηλά δίδακτρα, ακριβά συγγράμματα), η σίτιση, η στέγαση και οι κτιριακές υποδομές ήταν, είτε ελλιπείς, είτε ανεπαρκείς, το επίπεδο της παρεχόμενης γνώσης χαμηλό και απαρχαιωμένο, κλπ.²⁶⁰ Γι' αυτό και στα κείμενα των διάφορων φοιτητικών συνδικαλιστικών οργάνων συναντάμε πολύ συχνά τη φράση «χρόνια (ή χρονίζοντα) φοιτητικά προβλήματα».

Όπως είδαμε παραπάνω, συνέβαλε, σε κάποιο βαθμό, στην ανάπτυξη της συλλογικής φοιτητικής δράσης. Και σε αυτό το συνέδριο, ο Λεντάκης μνημονεύει τη συμβολή του Άγγελου Μπρατάκου (εκτός από πρόεδρος της Προπαρασκευαστικής Επιτροπής εισηγήθηκε το θέμα της ΕΦΕΕ), αλλά και του Διονύση Μπουλούκου, ο οποίος είχε προτείνει τον τρόπο διάρθρωσης των εισηγήσεων στο συνέδριο.²⁶¹

πνεύμα είναι τέτοιο που μόνο εκείνοι που κατέχουν κάποια θέση στο συνδικαλιστικό τομέα θα τους συναντήσουν και θα μπορέσουν να ωφεληθούν από αυτό. Όλοι οι άλλοι αποθαρρύνονται από τους πάντας να «ανακατεύονται σε κάτι τέτοια». Το κοιτάχτε τα μαθηματά σας επικρατεί από άκρη σ' άκρη κι' έτσι οι περισσότεροι προτιμούν να έχουν το κεφάλι τους ήσυχο...».

²⁵⁹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 3, «Αναδρομή στα Πανσπουδαστικά Συνέδρια και προοπτικές για το Δ' Π.Σ.»

²⁶⁰ *Φρουροί της Ειρήνης*, αριθμός φύλλου 14, 25 Νοεμβρίου 1951, σελ. 3

²⁶¹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γεωργίου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 4, «Αντίλογος για το φοιτητικό», απάντηση του Αντρέα Λεντάκη στον Απόστολο Κακλαμάνη, *Ελευθεροτυπία*, 3 Ιουνίου 1976

4 Το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1960)

4.1 Η εμφάνιση της ΕΚΟΦ

Έχει ήδη γίνει αναφορά στην επίδραση των εκλογών της 11^{ης} Μαΐου 1958. Τώρα θα εστιάσουμε περισσότερο στο χώρο των πανεπιστημίων και του φοιτητικού συνδικαλισμού.

Λίγες μέρες μετά τις εκλογές ο Κωνσταντίνος Καραμανλής προχώρησε στη σύσταση μιας Ειδικής Συμβουλευτικής Επιτροπής με σκοπό την καταπολέμηση του κομμουνισμού σε πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο και στην οποία συμμετείχαν διανοούμενοι, αξιωματικοί-μέλη παραστρατιωτικών οργανώσεων (Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών, Ένωση Ελλήνων Νέων Αξιωματικών), στελέχη της ΚΥΠ, δημοσιογράφοι, δικηγόροι κ.α.²⁶² Σε μία από τις συσκέψεις και μετά από εισήγηση του Νίκου Φαρμάκη και πρόταση του Σάββα Κωνσταντόπουλου αποφασίστηκε η σύσταση εθνικόφρονος φοιτητικής οργάνωσης, η οποία θα αποτελούσε ανάχωμα στην αύξηση της επιρροής της Αριστεράς στα ΑΕΙ.²⁶³ Η Εθνική και Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών θα εμφανιστεί το Δεκέμβρη του 1959, μήνες μετά το Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο και τους αγώνες για τη θέσπιση μειωμένου φοιτητικού εισιτηρίου, το φοιτητικό συσσίτιο, τη μεταφορά μαθημάτων, τις ατελείς εγγραφές και άλλα σπουδαστικά ζητήματα. Από τότε (φθινόπωρο 1959) και μέχρι την εμφάνιση της ΕΚΟΦ μεσολάβησαν κάποιοι μήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων παρατηρούμε μια στάση εκ μέρους ορισμένων φοιτητών και φοιτητικών συλλόγων, την οποία θα χαρακτηρίζαμε φιλοκυβερνητική. Αυτά τα φιλοκυβερνητικά στοιχεία εντός του φοιτητικού σώματος θα τα αποκαλέσουμε προπλάσματα της ΕΚΟΦ. Έχει ήδη γίνει αναφορά στους Άγγελο Μπρατάκο και Σωτήρη Πανουσάκη (μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής του δευτέρου συνεδρίου, στην οποία, εν τέλει, θα κυριαρχήσει η ΕΚΟΦ) για το ρόλο τους στην πορεία διαμαρτυρίας για το φοιτητικό εισιτήριο του Σεπτεμβρίου 1959.

²⁶² Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 77-78

²⁶³ Μιχάλης Μωραϊτίδης: «Η ανάδυση της «νεολαίας» στη μεταπολεμική περίοδο, τα ‘long sixties’», στο Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Δέσποινα Παπαδημητρίου, Ζήσιμος Συνοδινός (επιμέλεια), *Νεολαία και Οικονομικές Κρίσεις στην Ελλάδα, 1929 και 2008*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2016, σελ. 204

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση προκήρυξης την οποία υπέγραψαν η ΔΕΣΠΑ, η Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Π.Σ. και η (ανύπαρκτη ουσιαστικά) ΕΦΕΕ για την επέτειο των δέκα χρόνων από τη νίκη του Εθνικού Στρατού στο Γράμμο. Οι παραπάνω συνδικαλιστικές οργανώσεις χαρακτηρίζουν την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος ως ήττα «των προδοτικών δυνάμεων του ΚΚΕ και ματαίωση του προαιώνιου σκοπού της ερυθράς συνομοσίας να κατέλθει στη Μεσόγειο και να επιβάλει τη στυγνή, σιδηρά και απάνθρωπη κομμουνιστική τυραννία σε μεγαλύτερη κλίμακα». Παρακάτω γίνεται λόγος για «οπαδούς της ερυθράς βίας», «της βαρβαρότητας της στέπας», για «χαφιέδες της Μόσχας», «όργανα των Μογγόλων του Κρούστσεφ» και «φερέφωνα του Διεθνούς Κομμουνισμού». Η ανακοίνωση κλείνει με κάλεσμα στους φοιτητές να απομονώσουν παντού και πάντα το ΚΚΕ.²⁶⁴ Εδώ βλέπουμε να αποτυπώνεται ανάγλυφα (αν και ακραία) ο πολιτικός λόγος της εθνικοφροσύνης που επικράτησε μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο: οι εχθροί των Ελλήνων ταυτίζονται με τον κομμουνιστικό σλαβικό βορρά, ο οποίος επιβουλεύεται την Ελλάδα. Ως εκ τούτου, ο Εμφύλιος Πόλεμος ήταν η πάλη των «γνήσιων Ελλήνων» ενάντια στην «κακοποιό φύση» και «εγκληματική δράση» των «αλλόφυλων και άθεων κομμουνιστών».²⁶⁵

Κάτι αντίστοιχο θα λάβει χώρα το Δεκέμβριο του 1959, όταν η Ε.Ε. του Β' Π.Σ. θα γιορτάσει την επέτειο των Δεκεμβριανών και θα τυπώσει αφίσες τη στιγμή που τα ταμεία της ήταν άδεια.²⁶⁶ Σε ανακοίνωση που εξέδωσε, η Ε.Ε. θα κατηγορήσει το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ότι δημιούργησε το Δεκέμβρη του 1944, ο οποίος γίνεται αντιληπτός ως «προσπάθεια του Σλαβισμού να πραγματοποιήσει τον προαιώνιο πόθο του». Μάλιστα κατηγορεί τον Χρυστσώφ ότι ενθαρρύνει τους Έλληνες κομμουνιστές να πραγματοποιήσουν τον «τέταρτο γύρο». Η ανακοίνωση κλείνει με τα συνθήματα: «Ζήτω ο Βασιλεύς», «Ζήτω το Έθνος», «Θάνατος στον Κομμουνισμό» και «Φωτιά

²⁶⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 7, «Προκήρυξη της ΔΕΣΠΑ, της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου και της ΕΦΕΕ για την επέτειο της νίκης του Εθνικού Στρατού στο Γράμμο, 30 Αυγούστου 1959»

²⁶⁵ Νίκος Κουλούρης: «Η Βιβλιογραφική Τεκμηρίωση ως Πηγή του Εμφυλίου: Ο Κυρίαρχος Λόγος του Κράτους των «Εθνικοφρόνων» και ο Μνημονικός Λόγος της Αριστεράς», στο Κλεομένης Σ. Κουτσούκης, Ιωάννης Δ. Σακκάς (επιμέλεια), όπ. π., σελ. 402

²⁶⁶ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 22, 22 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 1 & 5

στους προδότες».²⁶⁷ Τέτοιες ενέργειες αποσκοπούσαν στην διάσπαση και τον αποπροσανατολισμό του φοιτητικού σώματος.²⁶⁸

Η Εκτελεστική Επιτροπή, από ένα σημείο και μετά εγκατέλειψε την προσπάθεια προώθησης των αποφάσεων του δευτέρου συνεδρίου και άφησε μόνη της τη ΔΕΣΠΑ κατά το φθινόπωρο και χειμώνα του 1959 να κινητοποιείται για σπουδαστικά ζητήματα όπως η καθιέρωση του φοιτητικού εισιτηρίου, η εφαρμογή της μεταφοράς μαθημάτων, η επαναφορά των ατελών εγγραφών, η ημερομηνία έναρξης του φοιτητικού συσσιτίου, η ανέγερση Οίκου Φοιτητού κλπ.²⁶⁹

Εδώ, ωστόσο, πρέπει να αναφέρουμε τη στάση ορισμένων και μάλιστα ηγετικών στελεχών της ΕΚΟΦ στις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας που διοργάνωσε η ΔΕΣΠΑ. Αναφορικά με την μη εφαρμογή του νόμου 283/1947 περί ατελών εγγραφών και το ζήτημα της μη εφαρμογής του νομοθετικού διατάγματος 3974/1959 περί μεταφοράς μαθημάτων από τη Σύγκλητο του ΕΚΠΑ²⁷⁰ η ΔΕΣΠΑ κήρυξε αποχή από τα μαθήματα και απεργία πείνας που πραγματοποιήθηκε στις 10 και 11 Δεκεμβρίου στο εντευκτήριο της ΕΦΕΚ (αντί για την Πανεπιστημιακή Λέσχη που είχε ανακοινωθεί αρχικά).²⁷¹ Γι' αυτό και οι περίπου 200 φοιτητές (μεταξύ των οποίων και ηγετικά στελέχη της ΕΚΟΦ) θα κινηθούν μυστικά στην τοποθεσία προκειμένου να πραγματοποιήσουν την απεργία.²⁷² Εν τέλει η Σύγκλητος δήλωσε ότι θα εφαρμόσει τόσο το νόμο περί ατελών εγγραφών²⁷³ όσο και τη μεταφορά μαθημάτων.²⁷⁴ Ο Σωτήρης Πανουσάκης σε συνέντευξη του θα στηρίζει την επιλογή της απεργίας πείνας, ωστόσο θα διαφωνήσει με τη συνέχιση της μετά τις διαβεβαιώσεις του πρύτανη.²⁷⁵ Βλέπουμε, λοιπόν ότι η ΕΚΟΦ δεν απορρίπτει εντελώς τη συλλογική διαμαρτυρία. Απεναντίας την αποδέχεται, μόνο στο βαθμό που αυτή δεν θα εξελιχθεί σε πρόβλημα για την κυβέρνηση ΕΡΕ.²⁷⁶

²⁶⁷ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χαζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Προκήρυξη της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου για τα Δεκεμβριανά»

²⁶⁸ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *Το Φοιτητικό Κίνημα στην Ελλάδα*, όπ. π., σελ. 85. ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 2, Φάκελος 3, Υποφάκελος 1, «Πώς και γιατί φτάσαμε στην παραसυναγωγή της Θεσσαλονίκης/Τα παρασκήνια του Τρίτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου»

²⁶⁹ βλ. μια σειρά εγγράφων στο ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 7 (Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών, 1958-1964)

²⁷⁰ ΦΕΚ, Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 188, 7 Σεπτεμβρίου 1959, σελ. 1653-1660

²⁷¹ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *Το Φοιτητικό Κίνημα στην Ελλάδα*, όπ. π., σελ. 87-88

²⁷² όπ. π., σελ. 88

²⁷³ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 22, 24 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 1

²⁷⁴ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 23, 30 Μαρτίου 1960, σελ. 1

²⁷⁵ Μιχάλης Μωραϊτίδης, όπ. π., σελ. 88

²⁷⁶ όπ. π., σελ. 85

Άλλο χαρακτηριστικό των προπλασμάτων της ΕΚΟΦ ήταν οι ευχαριστήριες ανακοινώσεις φοιτητικών συλλόγων (όπως π.χ. της Θεολογικής, Φυσικομαθηματικής, της ΔΕΣΠΑ, κ.α.) σύμφωνα με τις οποίες το θέμα του φοιτητικού εισιτηρίου λύθηκε με προσωπική παρέμβαση του Κωνσταντίνου Καραμανλή.²⁷⁷

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, παράλληλα, με τα παραπάνω γεγονότα (στο εκπαιδευτικό τοπίο αλλά και στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό) θα κάνουν την εμφάνιση τους το 1960 νεοφασιστικές και παρακρατικές οργανώσεις νέων στην Αθήνα, με τα καταστατικά μερικών να προβλέπουν στρατιωτική εκπαίδευση, αλλά παρ' όλα αυτά να εγκρίνονται από το πρωτοδικείο.²⁷⁸

Η ΕΚΟΦ θα εμφανιστεί επίσημα στις 9 Δεκεμβρίου 1959. Στη διακήρυξη της ξεκινά με μία ανάλυση, σύμφωνα με την οποία το έθνος βρίσκεται σε μία φάση πίεσης από οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Η οργάνωση εντοπίζει την ύπαρξη κινδύνων που κρύβονται πίσω από μία σειρά σχήματα και εκδηλώνονται – μεταξύ άλλων- με τη μορφή της δραστηριοποίησης για τα φοιτητικά θέματα. Το τελευταίο σημείο δεν μπορεί παρά να συνδέεται με την τακτική των ευχαριστήριων επιστολών, αλλά και της υποστήριξης της εκπαιδευτικής πολιτικής της ΕΡΕ από την οργάνωση, την οποία θα συναντήσουμε και στο Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο το Δεκέμβρη του 1960.

Διακηρυγμένοι στόχοι της ΕΚΟΦ –μεταξύ άλλων- είναι:

- η εκπόνηση προγραμμάτων δράσης για την επιτυχή αντιμετώπιση όλων των φοιτητικών ζητημάτων,
- η αποκάλυψη και απομόνωση όλων εκείνων που καλύπτονται πίσω από ένα υποκριτικό ενδιαφέρον για τα φοιτητικά ζητήματα, αλλά εξυπηρετούν εξωφοιτητικούς σκοπούς,
- η ματαίωση κάθε σχεδίου που αποσκοπεί στην καπηλεία των εθνικών ζητημάτων και που δεν έχει καμία σχέση με το έθνος και την ελευθερία,
- η στερέωση και διεύρυνση των ελεύθερων θεσμών και η προαγωγή των εθνικών επιδιώξεων,

Η διακήρυξη κλείνει με κάλεσμα στο φοιτητικό σώμα να συμβάλλει στο έργο που η ΕΚΟΦ αναλαμβάνει, μακριά από «κομματική ή άλλη πολιτική επιρροή» και με

²⁷⁷ Ενδεικτικά, η Θεολογική αναφέρει: «η συνέχιση ενός τέτοιου ενδιαφέροντος [για τα φοιτητικά προβλήματα] είναι επικίνδυνος», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 21, 2 Δεκεμβρίου 1959, σελ. 1& 5

²⁷⁸ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 23, 22 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 2

μοναδικό σκοπό την προαγωγή των φοιτητικών ζητημάτων «στο πλαίσιο των γενικότερων ζητημάτων του έθνους».²⁷⁹

Μεταξύ των ενεργειών της ΕΚΟΦ για αποπροσανατολισμό του φοιτητικού σώματος συμπεριλαμβάνεται και η ενασχόληση με μη φοιτητικά ζητήματα, όπως π.χ. αυτό της Βορείου Ηπείρου –και σε συνεργασία με εθνικόφρονες οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν στο ζήτημα της περιοχής. Στα πλαίσια αυτά στάλθηκε αριθμός έντυπων εκκλήσεων από την Εθνική Νεολαία Βορείου Ηπείρου στην Ε.Ε. του Β' Π.Σ. με σκοπό να διανεμηθούν αυτές στους φοιτητές.²⁸⁰ Σε επιστολή που έστειλε η Βορειοηπειρωτική Φοιτητική Νεολαία προς την Ε.Ε. του Β' Π.Σ. ζητά, από την τελευταία, να μην προβαίνει σε οποιαδήποτε ενέργεια χωρίς προηγούμενη συνεννόηση μαζί της, ωστόσο αποδοκιμάζει οξείς χαρακτηρισμούς και εξτρεμιστικές ενέργειες.²⁸¹ Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι από την κριτική της ΕΚΟΦ δεν ξέφυγαν ούτε ορισμένοι εθνικόφρονες πολιτικοί, όπως οι Πιπινέλης και Μελάς για δημοσιεύματά τους στον Τύπο.²⁸² Επιπλέον, ο Σωτήρης Πανουσάκης (ιδρυτικό μέλος της ΕΚΟΦ και μέλος του διευθυντηρίου της),²⁸³ με την ιδιότητα του προέδρου της Ε.Ε. του Β' Π.Σ., ύστερα από συνεδρίαση της τελευταίας, έστειλε ανοιχτή επιστολή στο Σοβιετικό ηγέτη Νικήτα Χρουστσόφ με αφορμή δηλώσεις που έκανε ο τελευταίος για να αιτιολογήσει την σοβιετική επέμβαση στην Ουγγαρία. Ο Πανουσάκης κάνει μια αναδρομή στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και στα Δεκεμβριανά του 1944, κατηγορώντας το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ ότι, δρώντας ως εντολοδόχος της Σοβιετικής Ένωσης, ξεπέρασε τους κατακτητές της Ελλάδας σε καταστρεπτική μανία και εγκληματικότητα, που για χάρη του διεθνούς κομμουνισμού, έσφαξε και ανασκολόπισε 50.000 άτομα, μεταξύ των οποίων άπειρα γυναικόπαιδα και εργάτες. Η επιστολή κλείνει με τον πρόεδρο της Εκτελεστικής Επιτροπής να κατηγορεί τον

²⁷⁹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χαζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, «Διακήρυξη της ΕΚΟΦ, 9 Δεκεμβρίου 1959»

²⁸⁰ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφάντα Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Επιστολή της Εθνικής Νεολαίας Βορείου Ηπείρου (Τμήμα Ιωαννίνων) προς την Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, 28 Απριλίου 1960»

²⁸¹ ΕΜΙΑΝ, όπ. π., «Επιστολή της Βορειοηπειρωτικής Φοιτητικής Νεολαίας προς την Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, 11 Μαΐου 1960»

²⁸² ΕΜΙΑΝ, όπ., π., «Εκκλήση της Εθνικής Νεολαίας Βορείου Ηπείρου» και «Επιστολή του Ανώτατου Εθνικού Συντονιστικού Οργανισμού Βορείου Ηπείρου»

²⁸³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 2, «Κατάλογος μελών ΕΚΟΦ (σχετικά με το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο)»

Χρυστσώφ ότι ενθαρρύνει τους Έλληνες κομμουνιστές να επαναλάβουν τις παραπάνω ενέργειες.²⁸⁴

Άλλο ένα στοιχείο της ΕΚΟΦ ήταν η εμμονή της στη θέση περί α-πολιτικής. Κάτι που φαίνεται να είχε δηλώσει, σύμφωνα με την *Πανσπουδαστική*, ο Σωτήρης Πανουράκης στους *Φοιτητικούς Αντίλαλους*, φοιτητικό έντυπο της Θεσσαλονίκης. Ωστόσο σε συνέντευξη στην *Ηχώ των Σπουδαστών*, απαιτεί την ολοκληρωτική απομόνωση των αριστερών, κάτι που συνιστά «πολιτικολογία».²⁸⁵ Ούτως ή άλλως, η επιλογή της ΕΚΟΦ να αφορίσει την πολιτική, ουσιαστικά συνιστούσε άσκηση πολιτικής, «τέτοια που υπαγορευόταν από τις αρχές και την ιδεολογία της».²⁸⁶ Κατ' αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με την *Πανσπουδαστική*, παρουσιαζόταν σαν κάτι το νέο και ανανεωτικό, με αποτέλεσμα να κερδίσει την υποστήριξη πολλών φοιτητών.²⁸⁷

Προκειμένου να υλοποιήσει τους στόχους της, η ΕΚΟΦ χρειαζόταν οικονομική ενίσχυση. Το κόστος από το ενοίκιο των γραφείων που νοίκιαζε στη διασταύρωση Ακαδημίας και Χαριλάου Τρικούπη, από την εκτύπωση του υλικού της (αφίσες, ανακοινώσεις, φέιγ-βολάν) κ.α. κάλυπτε η χρηματοδότηση από κυβερνητικούς κύκλους.²⁸⁸ Αυτό γινόταν διότι, εκτός από την κομμουνιστοφοβία και το διχασμό, ο πολιτικός της λόγος περιελάμβανε υμνολογίες στην κυβέρνηση της ΕΡΕ για τις λύσεις που υποτίθεται ότι έδωσε στα προβλήματα που ταλάνιζαν τον σπουδαστικό κόσμο.²⁸⁹

Στις φοιτητικές αρχαιρεσίες του 1960, που πραγματοποιήθηκαν υπό καθεστώς τρομοκρατίας, νοθείας, συκοφαντίας και κινητοποίησης κρατικών και παρακρατικών μηχανισμών, η ΕΚΟΦ θα καταφέρει να αναλάβει τον έλεγχο των περισσότερων φοιτητικών συλλόγων, με αποτέλεσμα το 1960 να αποτελέσει έτος αποτελμάτωσης των φοιτητικών αγώνων.²⁹⁰ Στο προεδρείο της ΔΕΣΠΑ, επικράτησαν οριακά οι μη εκοφίτες φοιτητές. Κατά τις αρχαιρεσίες για την ανάδειξη των μελών του προεδρείου,

²⁸⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 1, «Ανοιχτή επιστολή του προέδρου της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου προς τον πρωθυπουργό της ΕΣΣΔ Νικήτα Χρυστσώφ»

²⁸⁵ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 23, 29 Μαρτίου 1960, σελ. 1 & 5

²⁸⁶ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 99

²⁸⁷ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 27, 27 Μαρτίου 1961, σελ. 11

²⁸⁸ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 2, Φάκελος 3, Υποφάκελος 1, «Πώς και γιατί φτάσαμε στην παρασυναγωγή της Θεσσαλονίκης/Τα παρασκήνια του Τρίτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου»· *Πανσπουδαστική*, φύλλο 27, 27 Μαρτίου 1961, σελ. 3

²⁸⁹ ΕΜΙΑΝ, *όπ. π.*· *Πανσπουδαστική*, *όπ. π.*, σελ. 3

²⁹⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 22, 24 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 1· Χρ. Παπαδημητρίου: «Η κενότητα μιας νοοτροπίας», *όπ. π.*, σελ. 2· Θωμάς Χούτας: «Ανάγκη εξυγιάνσεως του φοιτητικού συνδικαλισμού», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 25, 8 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5· *Πανσπουδαστική*, φύλλο 28, 26 Απριλίου 1961, σελ. 3

εξελέγχθηκε ο Παναγιώτης Μπέης από την Οδοντιατρική με 10 ψήφους υπέρ, έναντι 8 του Άγγελου Μπρατάκου. Μετά το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας ο πρόεδρος του συλλόγου Φυσικομαθηματικής προσκόμισε έγγραφο με το οποίο ο τελευταίος ανακαλεί τον Ιωαννίδη από εκπρόσωπο του στη Διοικούσα Επιτροπή. Την άρνηση του νέου προέδρου της ΔΕΣΠΑ να αποδεχθεί το έγγραφο (διότι δεν είχε προηγηθεί συνεδρίαση του φ.σ. ΦΜΣ) ακολούθησαν εντάσεις και συγκρούσεις, στις οποίες πρωταγωνιστούσαν οι Μπρατάκος και Πανουσάκης, ενώ έγινε προσπάθεια να ανακληθεί και ο εκπρόσωπος της Νομικής.²⁹¹

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι μέχρι το 1961 η *Πανσπουδαστική*, όργανο της σπουδάζουσας της Ν.ΕΔΑ, δεν αναφερόταν ευθέως στην ΕΚΟΦ, αλλά είτε σε «επώνυμους και ανώνυμους κύκλους και πρόσωπα»,²⁹² «παραφοιτητική οργάνωση»,²⁹³ «γνωστούς φοιτητοπατέρες»,²⁹⁴ «διασπαστές»,²⁹⁵ κλπ, είτε στα ίδια τα μέλη της ΕΚΟΦ προσωπικά. Αυτό, ενδεχομένως να οφείλεται στην τακτική που ακολούθησε η ΕΔΑ μετά τις εκλογές της 11^{ης} Μαΐου 1958, στις οποίες, πέρα από την αγόρευση της σε αξιωματική αντιπολίτευση, ενισχύθηκε και η ΕΡΕ: μετά το αποτέλεσμα, η ΕΔΑ, ενδεχομένως υπό το φόβο των κατασταλτικών και παρακρατικών μηχανισμών, ακολούθησε συμβιβαστική γραμμή.²⁹⁶ Υπό το πρίσμα αυτής της τακτικής θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε και τη στάση της *Πανσπουδαστικής*.

Προτού περάσουμε στην προπαρασκευή και σύγκληση του τρίτου συνεδρίου, χρειάζεται να αναφερθούμε στο ζήτημα των τεχνικών σχολών υπομηχανικών. Στις 17 Δεκεμβρίου, οι σπουδαστές της δημόσιας τεχνικής σχολής υπομηχανικών Θεσσαλονίκης ξεκίνησαν πεζοπορία διαμαρτυρίας προς την Αθήνα, με αίτημα την κατάταξη της σχολής τους στην ανώτερη εκπαίδευση.²⁹⁷ Η παραπάνω πρωτότυπη μορφή διαμαρτυρίας ερχόταν ως απάντηση στην αποχή που είχε πραγματοποιήσει ο Σύλλογος Σπουδαστών ΕΜΠ από τις 12 Δεκεμβρίου 1960 μέχρι τις 9 Ιανουαρίου του επόμενου έτους, ως αντίδραση στο ενδεχόμενο εξίσωσης των πτυχίων τους με αυτά των αποφοίτων των δημόσιων τεχνικών σχολών υπομηχανικών.²⁹⁸ Οι τελευταίοι, ως κύρια επιχειρήματα των αξιώσεων τους ανέφεραν το δικαίωμα να συμμετάσχουν στις εξετάσεις

²⁹¹ όπ. π., φύλλο 23, 30 Μαρτίου 1960, σελ. 6

²⁹² όπ. π., σελ. 1

²⁹³ όπ. π., σελ. 6

²⁹⁴ όπ. π., σελ. 1

²⁹⁵ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 22, 22 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 1

²⁹⁶ Μιχάλης Μωραϊτίδης, όπ. π., σελ. 81

²⁹⁷ *Μακεδονία*, 17 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3

²⁹⁸ Μιχάλης Μωραϊτίδης, όπ. π., 92

της σχολής· δικαίωμα που είχαν μόνο οι απόφοιτοι Γυμνασίου ή Μέσης Εμπορικής Σχολής και τις δηλώσεις μελών της κυβέρνησης ότι οι σχολές τους θα είναι ανωτέρας βαθμίδας.²⁹⁹ Την πορεία τους ανέκοψαν στην Ελευσίνα δυνάμεις της χωροφυλακής, οπότε και πολλοί από αυτούς, καταδιωκόμενοι από τους χωροφύλακες, κατέφυγαν στα νερά του Σκαρामαγκά. Ως εκ τούτου, χρειάστηκε να μεταφερθούν στο νοσοκομείο, έχοντας δεχτεί χτυπήματα από τους χωροφύλακες και υποστεί υπερκόπωση και ψύξη.³⁰⁰

Αν και αρχικά, η *Πανσπουδαστική* απέφυγε να πάρει ξεκάθαρη θέση σε αυτό το ζήτημα, περιοριζόμενη στο να ασκήσει κριτική στους χειρισμούς της κυβέρνησης αναφορικά με το ζήτημα της στροφής στην τεχνική εκπαίδευση,³⁰¹ εν τέλει, τάχθηκε κατά της αναγνώρισης των σχολών αυτών ως ανωτέρων. Αντιπρότεινε, δε, την κατοχύρωση των επαγγελματικών τους δικαιωμάτων, την ένταξη τους στο άρθρο 39 του δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα, την αναγνώριση των σχολών Υπομηχανικών ως σχολών ανώτερων επαγγελματικών τεχνικών στελεχών Μέσης και όχι Ανωτέρας Παιδείας, κ.α.³⁰² Ο *21^{ος} Αιών*, τάχθηκε υπέρ του αιτήματος των σπουδαστών των τεχνικών σχολών.³⁰³

4.2 Το στάδιο της προπαρασκευής

Η Εκτελεστική Επιτροπή αποφάσισε να συγκαλέσει το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο κατά το δεύτερο μισό του Δεκεμβρίου 1960 στη Θεσσαλονίκη,³⁰⁴ παρά την απόφαση του προηγούμενου συνεδρίου να συγκληθεί αυτό τον Απρίλιο του ίδιου έτους στην Αθήνα.³⁰⁵

Η επιλογή της τοποθεσίας δεν ήταν τυχαία, καθώς η Θεσσαλονίκη, σε αντίθεση με την Αθήνα, δεν αποτέλεσε εκείνη την περίοδο κέντρο αγώνα του φοιτητικού κινήματος.³⁰⁶ Αντιθέτως, στην πρωτεύουσα, είχαν λάβει χώρα, τους τελευταίους μήνες του 1959, οι κινητοποιήσεις των φοιτητών για τα σπουδαστικά ζητήματα που

²⁹⁹ Θάλεια Ν. Κολυβά: «Το δράμα των υπομηχανικών», *Ελευθερία*, 3 Ιανουαρίου 1961, σελ. 5

³⁰⁰ *Ελευθερία*, 8 Ιανουαρίου 1961, σελ. 1 & 12

³⁰¹ Γιώργος Νικολάου: «Να σταματήσει ο εμπαιγμός», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 26, 7 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 5 & 15

³⁰² Στ. Δημητρίου: «Οι Υπομηχανικοί», *Πανσπουδαστική*, φύλλο 27, 27 Μαρτίου 1961, σελ. 6

³⁰³ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 93

³⁰⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 2, «Πρόγραμμα και Ημερήσια Διάταξη του Τρίτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου»

³⁰⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Γενικά και βασικά αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959», σελ. 21

³⁰⁶ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστεΐδη Μανωλάκου, *όπ. π.*, «Πώς και γιατί φτάσαμε στην παρασυναγωγή της Θεσσαλονίκης...»

αναφέρθηκαν παραπάνω, ενώ το Μάιο του επόμενου έτους οι φοιτητές της Ιατρικής Αθηνών θα αντιδράσουν στο νόμο περί «φυματικού αγώνος» με αποχή από τα μαθήματα και συγκέντρωση διαμαρτυρίας στο Γουδί.³⁰⁷ Ενδεικτική είναι και η επιλογή των σπουδαστών της δημόσιας τεχνικής σχολής Υπομηχανικών Θεσσαλονίκης να πραγματοποιήσουν από τα μέσα Δεκεμβρίου 1960 πεζοπορία με προορισμό την Αθήνα ζητώντας της ανωτεροποίηση της σχολής τους. Ούτε η επιλογή ημερομηνίας ήταν τυχαία, καθώς την εν λόγω περίοδο στις περισσότερες σχολές γίνονταν εξετάσεις ή οι φοιτητές επέστρεφαν στον τόπο καταγωγής τους. Αν λάβουμε στα υπόψη μας ότι αποκλείστηκε η Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών, επειδή δεν ελεγχόταν από την ΕΚΟΦ³⁰⁸ και ότι ως χρόνος ομιλίας καθιερώθηκαν μόνο 2 λεπτά, θα ήταν ασφαλές να υποθέσουμε ότι η τελευταία, με αυτές τις ενέργειες, αποσκοπούσε στον περιορισμένο έλεγχο και συμμετοχή των φοιτητών.³⁰⁹

Σε αυτά τα πλαίσια θα πρέπει να ερμηνεύσουμε και την επιλογή της Ε.Ε. να αποκλείσει από το συνέδριο κάθε φοιτητικό έντυπο,³¹⁰ παρ' όλο που στις αποφάσεις του προηγούμενου συνεδρίου συμπεριλαμβανόταν και η ενίσχυση του τελευταίου.³¹¹

Αναφορικά με την πρόσκληση φοιτητών από το εξωτερικό, γνωρίζουμε ότι στάλθηκε (από την ΕΦΕΕ) πρόσκληση στο Ολλανδικό Συμβούλιο Φοιτητών και στη Γερμανική Εθνική Ένωση Φοιτητών. Ούτε το ΟΣΦ, ούτε η ΓΕΕΦ μπόρεσαν να παρευρεθούν, το πρώτο επικαλούμενο οικονομικές δυσκολίες, η δεύτερη το γεγονός ότι μόλις τελείωσαν οι εργασίες της δικής της Εθνικής Συνδιάσκεψης.³¹²

³⁰⁷ Πανσπουδαστική, φύλλο 24, 23 Μαΐου 1960, σελ. 1

³⁰⁸ Πανσπουδαστική, φύλλο 26, 7 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 8

³⁰⁹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 4, Φάκελος 10, Υποφάκελος 4, «Καταγγελία του Συλλόγου Φοιτητών Οδοντιατρικής Αθηνών κατά του Τρίτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, 12 Δεκεμβρίου 1960»· Πανσπουδαστική, φύλλο 25, 8 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3· Γιώργος Γιάνναρης, *Φοιτητικά Κινήματα και Ελληνική Παιδεία*, δεύτερος τόμος, εκδόσεις Το Ποντίκι, Αθήνα 1993, σελ. 293

³¹⁰ Πανσπουδαστική, όπ., π., σελ. 3

³¹¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Γενικά και βασικά αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959», σελ. 15

³¹² ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 2, Φάκελος 8, Υποφάκελος 3 (ΕΦΕΕ, Εισερχόμενα Εξωτερικού – Διεθνείς Σχέσεις, 1959)

4.3 Οι εργασίες του συνεδρίου

Η έναρξη των εργασιών και η υποδοχή από τον Τύπο

Πριν ακόμα ξεκινήσει τις εργασίες του το συνέδριο, η *Μακεδονία* θα είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική. Αναμεταδίδοντας καταγγελίες φοιτητικών κύκλων θα αναφέρει ότι ο κύριος διοργανωτής του συνεδρίου δεν ήταν η ΦΕΑΠΘ, όπως αυτή παρουσιαζόταν, αλλά η Νεολαία της ΕΡΕ, με τις υποδείξεις της οποίας γινόταν η εκλογή των συνέδρων από τα μέλη της. Σκοπός αυτής της τακτικής ήταν να καταπνιγούν οποιεσδήποτε φωνές διαμαρτυρίας φοιτητών για την αδιαφορία της κυβέρνησης για τα σπουδαστικά ζητήματα. Επίσης θα αναφέρει ότι εκλεγμένοι σύνεδροι αντικαταστάθηκαν από μέλη της ΕΡΕΝ είτε με πλάγια μέσα, είτε με απειλές.³¹³ Τέλος, σύμφωνα με την ίδια εφημερίδα, το καθήκον της αποστολής προσκλήσεων είχε αναλάβει η ΕΡΕΝ. Όλες οι παραπάνω ενέργειες, σύμφωνα με τη *Μακεδονία*, αποδείκνυαν ότι η ΦΕΑΠΘ αποτελούσε φιλοκυβερνητικό όργανο.³¹⁴

Και η *Ελευθερία* θα κάνει λόγο για πραγματοποίηση μιας φιλοκυβερνητικής διαδικασίας, η οποία έλαβε χώρα σε ατμόσφαιρα πρωτάκουστων εκτροπών, συνεχών εκτραχηλισμών των οργανωτών του προς καπήλευση της εθνικής ιδέας και καταπιεστικής φοβίας «δια τους εθνικόφρονες συνέδρους τους μη ανήκοντας εις την ΕΡΕ», στα οποία πρωτοστατεί η ΕΚΟΦ και τα οποία συνεχίστηκαν την τρίτη μέρα των εργασιών.³¹⁵ Στο ίδιο μήκος κύματος και η *Αθηναϊκή* θα κάνει λόγο για ατμόσφαιρα πρωτοφανών εκτροπών και καταπιεστικής βίας για τους μη φίλους της ΕΡΕ.³¹⁶

Η Αυγή θα είναι και αυτή επικριτική. Στο φύλλο της 20^{ης} Δεκεμβρίου θα δώσει στη δημοσιότητα καταγγελία του φοιτητικού συλλόγου Οδοντιατρικής με την οποία καταγγέλλεται το συνέδριο ως όργανο ξένων προς τα φοιτητικά συμφέροντα επιδιώξεων και ότι μετατράπηκε σε όργανο κομματικής προπαγάνδας της ΕΡΕ.³¹⁷

Ο *Εθνικός Κήρυξ* θα παρουσιάσει τις εργασίες του συνεδρίου να διεξάγονται σε γενικές γραμμές ομαλά, με εξαίρεση ορισμένα περιστατικά, όπως των φοιτητών

³¹³ βλ. επίσης *Πανσπουδαστική*, φύλλο 26, 7 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 8

³¹⁴ *Μακεδονία*, 17 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5. Τις καταγγελίες μερίδας φοιτητών περί οργάνωσης του συνεδρίου από τη Νεολαία της ΕΡΕ θα αναφέρει και η *Εστία*, 17 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³¹⁵ *Ελευθερία*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

³¹⁶ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 2, Φάκελος 3 Υποφάκελος 4: «*Αθηναϊκή*, 20 Δεκεμβρίου 1960»

³¹⁷ *Η Αυγή*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

Κτενά και Λεντάκη, για τους οποίους θα περιοριστεί να πει ότι απεβλήθησαν από την αίθουσα.³¹⁸

Ούτε η *Εστία* θα παραλείψει να αναμεταδώσει τις καταγγελίες μερίδας φοιτητών σχετικά με τον πραγματικό διοργανωτή του συνεδρίου.³¹⁹

Το συνέδριο ξεκίνησε τις εργασίες του κατά τις 17 Δεκεμβρίου στο Βασιλικό Θέατρο. Πρώτος απηύθυνε χαιρετισμό ο πρόεδρος ης ΦΕΑΠΘ Χρηστάκης, ο οποίος ανέφερε ότι εκτός των καθαρά φοιτητικών θεμάτων, το συνέδριο θα ασχοληθεί και με θέματα γενικότερης φύσης, όπως τα εθνικά και τα κοινωνικά.

Μεταξύ άλλων, χαιρετισμό απηύθυναν εκπρόσωποι φοιτητών της Ρουμανίας και των ΗΠΑ και ο γενικός γραμματέας του υπουργείου Βορείου Ελλάδος Παπαγεωργίου.³²⁰ Στους εκπροσώπους των νεολαίων του Κόμματος Φιλελευθέρων, της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας, του Κόμματος των Προοδευτικών και της Δημοκρατικής Ενώσεως δεν δόθηκε το δικαίωμα να απευθύνουν χαιρετισμό, ενώ στον επίσημο εκπρόσωπο του Κόμματος των Προοδευτικών δεν επιτράπη να εισέλθει στην αίθουσα.³²¹ Ήταν φανερό ότι οι φιλοκυβερνητικοί φοιτητές, που πλειοψηφούσαν στο συνέδριο, ήθελαν να διεξαχθεί μια διαδικασία απολύτως ελεγχόμενη.

Προσπάθεια ελέγχου των συνέδρων

Προκειμένου η ΕΚΟΦ να επιβάλλει έλεγχο στους συνέδρους καθιέρωσε ειδικά δελτία εισόδου, τα οποία χορηγούνταν στα γραφεία του κυβερνώντος κόμματος.³²² Εν τέλει, την επόμενη μέρα (18 Δεκεμβρίου), μετά από καταγγελία 20 περίπου φοιτητών, η τακτική αυτή σταμάτησε.³²³

Στους ομιλητές δόθηκε χρόνος ομιλίας μόλις δύο λεπτών, με αποτέλεσμα, όπως καταγγέλλεται, να καταλυθεί το δικαίωμα της κριτικής. Αναφορικά με την καθιέρωση του δίλεπτου, η αιτιολογία ήταν πως αυτό αποτελεί διάταξη του άρθρου 21 του κανονισμού και πως το προεδρείο έχει το δικαίωμα να καθορίζει το χρόνο ανάλογα

³¹⁸ Ν. Στάγκος: «Το συνέδριον των σπουδαστών εις Θεσσαλονίκη», *Εθνικός Κήρυξ*, 20 Δεκεμβρίου, 1960, σελ. 8

³¹⁹ *Εστία*, 17 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³²⁰ *Μακεδονία*, 18 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5

³²¹ *Ελευθερία*, όπ. π., σελ. 8· *Πανσπουδαστική*, όπ. π., σελ. 8

³²² *Μακεδονία*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3

³²³ *Πανσπουδαστική*, όπ. π., σελ. 9· *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 3

με τις ανάγκες και τη χρονική οικονομία του συνεδρίου.³²⁴ Οι παρατηρητές (σε αντίθεση με τα προηγούμενα συνέδρια) δεν είχαν δικαίωμα λόγου.

Απόπειρες ωραιοποίησης της διαδικασίας και του κυβερνητικού έργου

Την τέταρτη μέρα του συνεδρίου (20 Δεκεμβρίου) ο πρόεδρος Μίχος εισηγήθηκε να αποδοκιμαστούν τα δημοσιεύματα μερίδας του τύπου, σύμφωνα με τα οποία, το συνέδριο έχει κομματικοποιηθεί υπέρ της ΕΡΕ. Ο Μίχος προσέθεσε ότι μερίδα του τύπου δρα αντεθνικά και σαμποτάρει το συνέδριο στα πλαίσια της αντιπολιτευτικής της τακτικής. Ουσιαστικά αναφερόταν, στις εφημερίδες *Μακεδονία*, *Αυγή* και *Πανσπουδαστική*.³²⁵ Η πρόταση τέθηκε σε ψηφοφορία και ψηφίστηκε, δεδομένου ότι, όπως υπολογίζεται, τα 2/3 των συνέδρων ήταν φίλα προσκείμενοι στην ΕΡΕ.³²⁶ Ωστόσο, μια μερίδα συνέδρων αποδοκίμασε την πρόταση και εξέφρασε την άποψη ότι οι δημοσιεύσεις εκφράζουν την πραγματική όψη του συνεδρίου. Ως αποτέλεσμα ο γενικός γραμματέας του συνεδρίου απείλησε ότι θα γράψει τα ονόματα τους (κάτι που έγινε) για να υποστούν τις συνέπειες των πράξεων τους.³²⁷ Τα γεγονότα αυτά δείχνουν ότι, παρά τη συντριπτική παρουσία των φιλοκυβερνητικών φοιτητών στην ολομέλεια του συνεδρίου, η αντιπολιτευόμενη μειοψηφία προσπάθησε να διαφοροποιηθεί και να αρθρώσει λόγο. Ήδη από τη δεύτερη μέρα των εργασιών φοιτητές άρχισαν να διαμαρτύρονται για την τακτική ορισμένων συνέδρων που παρουσίασαν όλα τα φοιτητικά προβλήματα λυμένα από την κυβέρνηση.³²⁸ Σε αυτά τα πλαίσια ο πρόεδρος της ΔΕΣΠΑ Παναγιώτης Μπέης, ακόμα και εντός του χρονικού ορίου των δύο λεπτών, άσκησε δριμύτατη κριτική στην Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου. Την κατηγορήσε ότι δεν έκανε τίποτα για να προωθήσει τα φοιτητικά θέματα, όπως το φοιτητικό εισιτήριο και πως συνεδρίαζε μόνο για εξωφοιτητικά ζητήματα. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο Παναγιώτης Κεφαλέας, μέλος της Προοδευτικής Ένωσης Νέων. Η πλειοψηφία του συνεδρίου, ωστόσο, ενέκρινε το έργο της Εκτελεστικής Επιτροπής.³²⁹

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης για τα οικονομικά προβλήματα των φοιτητών, την τρίτη μέρα, ο Άγγελος Μπρατάκος προσπάθησε να εκθειάσει το κυβερνητικό έργο, κάνοντας λόγο για στοργικό έργο της κυβέρνησης για τα θέματα του φοιτητικού

³²⁴ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 7

³²⁵ *Η Αυγή*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

³²⁶ *Ελευθερία*, 21 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 10

³²⁷ *Μακεδονία*, 21 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³²⁸ *Μακεδονία*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3

³²⁹ *Πανσπουδαστική*, όπ. π., σελ. 9

εισιτηρίου, των συγγραμμάτων, των υποτροφιών κλπ και κατέληξε πως οι γονείς για να ενισχύσουν την παιδεία «πρέπει να διαθέτουν καλώς την ψήφον των»,³³⁰ εννοώντας εδώ την ψήφο στην ΕΡΕ. Ενώσω διαρκούσε η εισήγηση μπήκε στην αίθουσα, καταχειροκροτούμενος, ο υπουργός Παιδείας Γεώργιος Βογιατζής, ο οποίος απηύθυνε χαιρετισμό, δράττοντας την ευκαιρία να εκθειάσει την πολιτική της κυβέρνησης στο χώρο της εκπαίδευσης,³³¹ παρ' όλο που στο πρόγραμμα του συνεδρίου, αναφερόταν, ότι οι χαιρετισμοί θα γίνονταν την πρώτη μέρα.³³²

Αλλαγές στην ημερήσια διάταξη του συνεδρίου

Άλλο ένα επεισόδιο έλαβε χώρα όταν, αντί να συζητηθεί το εκπαιδευτικό ζήτημα, κλήθηκε να μιλήσει ο υφηγητής του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δεληγιάννης, κάτι που θεωρήθηκε άτοπο, από μερίδα φοιτητών. Ενδεικτικά, όταν ο φοιτητής της Ιατρικής Αθηνών Γιώργος Κτενάς χαρακτήρισε την ομιλία του υφηγητή ως «εμποδίζουσας τις εργασίες του συνεδρίου» απεβλήθη από την αίθουσα.³³³ Την επόμενη μέρα, αναφορικά με το θέμα του υφηγητού Δεληγιάννη, αναφέρθηκε ότι αυτός δεν εκλήθη να μιλήσει στο συνέδριο, αλλά προσήλθε αυτοβούλως από ενδιαφέρον για τα αιτήματα των φοιτητών. Ο φοιτητής της Ιατρικής Κτενάς, από την πλευρά του, θέλησε να αναφερθεί και αυτός στο περιστατικό, λέγοντας ότι δεν είχε πρόθεση να θίξει τον υφηγητή, αλλά απλώς να εφαρμοστεί η ημερήσια διάταξη και να ακολουθήσει ο απολογισμός της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου και η κριτική επί του έργου της.³³⁴ Η αλλαγή της ημερήσιας διάταξης συνέβαινε συχνά στο συνέδριο. Ήδη από την πρώτη μέρα το (προσωρινό) προεδρείο αποφάσισε, αντί να γίνει ο απολογισμός των πεπραγμένων της Εκτελεστικής Επιτροπής, να διεξάγει εκλογές για την ανάδειξη του προεδρείου. Άλλο χαρακτηριστικό περιστατικό της διεξαγωγής των εργασιών ήταν ότι στην ψηφοφορία που ακολούθησε εκλέχθηκαν 6 πρόεδροι, οι Φωτέας και Παπαγεωργίου από το ΕΚΠΑ, Τσιλιγιάννης και Κυριακόπουλος από το ΑΠΘ, Παπαγγελής από την Πάντειο και Μίχος από τη Γεωπονική Αθηνών.³³⁵ Επόμενη αλλαγή της ημερήσιας διάταξης έλαβε χώρα στις 20 του μηνός, οπότε, αντί να συζητηθούν τα θέματα του

³³⁰ Πανσπουδαστική, όπ. π., σελ. 9

³³¹ *Ελευθερία*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

³³² ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 2, «Πρόγραμμα και Ημερήσια Διάταξη του Τρίτου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου»

³³³ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 3· Πανσπουδαστική, έκτακτη έκδοση, σελ. 2

³³⁴ *Μακεδονία*, 21 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³³⁵ Πανσπουδαστική, φύλλο 26, 7 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 8

φοιτητικού τύπου και των εξωπανεπιστημιακών επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, συζητήθηκαν τα «εθνικά θέματα» (Βορειοηπειρωτικό, Πνευματικές σχέσεις Ελλήνων φοιτητών με την Κύπρο, «ανθελληνική προπαγάνδα»), για τα οποία θα γίνει εκτενής αναφορά παρακάτω.³³⁶

Όξυνση των αντιπαραθέσεων

Πέρα από την τρομοκρατία και την προσπάθεια ελέγχου και φίμωσης του φοιτητικού σώματος, κύριο χαρακτηριστικό του συνεδρίου ήταν και οι αντεγκλήσεις μεταξύ των φοιτητών. Αποκορύφωμα τους αποτέλεσε ο ξυλοδαρμός του εκπροσώπου του Συλλόγου Εργαζομένων Φοιτητών-Σπουδαστών Ανδρέα Λεντάκη στις 19 του μήνα. Ο τελευταίος συμμετείχε στο συνέδριο ως παρατηρητής του ΣΕΦ-Σ. Όπως αναφέρθηκε ήδη, οι παρατηρητές δεν είχαν δικαίωμα λόγου, κάτι που τους εξομοίωνε με τους ακροατές. Την πρώτη μέρα, ομάδα συνέδρων υπέβαλε στο προεδρείο πρόταση να δοθεί στους παρατηρητές το δικαίωμα λόγου (όχι όμως και το δικαίωμα ψήφου). Αν και η πρόταση εγκρίθηκε, το προεδρείο δεν προέβη σε καμία ανακοίνωση προκειμένου να ενημερώσει. Στην επιμονή του Λεντάκη, τη δεύτερη μέρα του συνεδρίου, να πληροφορηθεί αν θα ενημερωθεί το συνέδριο για την εγκριθείσα πρόταση, ομάδα φοιτητών προέβη σε λεκτικές και σωματικές επιθέσεις εναντίον του. Στη συνέχεια ο Λεντάκης εκδιώχθηκε βίαια από την αίθουσα και παρά την προστασία που ζήτησε από αστυνομικά όργανα, οι επιθέσεις εναντίον του συνεχίστηκαν και εντάθηκαν. Ξυλοδαρμούς υπέστη και ο φοιτητής της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ Αλέξανδρος Γρίμπας, οπότε και ο ανθυπασπιστής Μητρομάρας, διέταξε και τη σύλληψη των δύο, κάτι που δεν εμπόδισε τους Χαραλαμπίδη, Τσιλιγιάννη, Βαλαβάνη και Δεσλή (ΑΠΘ), Παναγόπουλο και Μανωλόπουλο (ΕΚΠΑ) να συνεχίσουν τους τραμπουκισμούς. Στο τμήμα τους απαγγέλθηκε η κατηγορία της διατάραξης συνεδρίασης και η αστυνομία αρνήθηκε να δεχτεί τη μήνυση των δύο φοιτητών κατά των δραστών της επίθεσης που δέχτηκαν.³³⁷

Στο σημείο αυτό άρχισαν οι αποχωρήσεις: οι φοιτητές Παϊπέτης, Κιτσάκης και Καλοδίκης από την Ομοσπονδία Τοπικών Σπουδαστικών Συλλόγων Ελλάδος, οι Στέλιος Ράμφος και Ανδρέας Λεντάκης του Συλλόγου Εργαζομένων Φοιτητών-Σπουδαστών, Καλούδης του Συλλόγου Κερκυραίων Φοιτητών, Καγκελάρης του

³³⁶ Πανσπουδαστική, όπ. π., σελ. 15

³³⁷ Μακεδονία, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3· Πανσπουδαστική, έκτακτη έκδοση, σελ. 1· Για μια εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη, βλ. Ακρόπολις, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

Συλλόγου Επτανησίων Φοιτητών και οι Αντωνάτος, Καραμπάς, Θεοδωρόπουλος του Συλλόγου Στερεοελλαδικών Σπουδαστών, που παρακολούθησαν το συνέδριο ως παρατηρητές, κατήγγειλαν, με δημοσίευση τους το προεδρείο και την πλειοψηφία των συνέδρων, ότι κατευθύνονταν από την ΕΡΕ και από νεοφασιστικές οργανώσεις, ότι καταπάτησαν την διαδικασία και τρομοκράτησαν «όλους τους πραγματικούς και τίμιους εκπροσώπους του σπουδαστικού κόσμου». Κατήγγειλαν τους ξυλοδαρμούς συνέδρων, παρατηρητών και απλών φοιτητών που εξέφραζαν την αντίθεση τους στα όσα συνέβαιναν κατά τη διάρκεια των εργασιών. Σύμφωνα με τους παρατηρητές των παραπάνω φοιτητικών συνδικαλιστικών οργανώσεων, οι ίδιοι δέχτηκαν βιόλα και μειωτική στάση από τους διοργανωτές του συνεδρίου και από «διάφορους γνωστούς τραμπούκους», παρακωλύοντας την προσέλευση τους στις συνεδριάσεις, αφαιρώντας τους το δικαίωμα του λόγου, μην μπορώντας να εκθέσουν τα προβλήματα των επαρχιωτών σπουδαστών. Επίσης κατήγγειλαν τον ξυλοδαρμό του εκπροσώπου του ΣΕΦ-Σ Ανδρέα Λεντάκη. Κατά τους παραπάνω φοιτητές το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο δεν εξέφρασε τους πόθους και δεν προέβαλλε τα αιτήματα του φοιτητικού σώματος, αλλά «αποτελμάτωσε τας ευλόγους και δικαίας διεκδικήσεις αυτού». Για το λόγο αυτό δήλωσαν ότι αποχωρούν από το συνέδριο και το καταγγέλλουν ως «νόθον και παρασυναγωγή των εκπροσώπων της νεολαίας της ΕΡΕ».³³⁸

Η όξυνση των συγκρούσεων και των αντιπαράθεσεων έφερε και άλλες αποχωρήσεις, όταν στην ημερήσια διάταξη βρίσκονταν τα θέματα των εθνικών διεκδικήσεων και των πνευματικών σχέσεων των Ελλήνων φοιτητών με την Κύπρο και το εξωτερικό.

Για το Βορειοηπειρωτικό μίλησαν οι Βάσος και Καραγιάννης, οι οποίοι, ως εκπρόσωποι της Βορειοηπειρωτικής Φοιτητικής Νεολαίας, έκαναν λόγο για δραματικές συνθήκες και καταπιέσεις που υφίσταντο οι Έλληνες της περιοχής. Το συνέδριο ενέκρινε τις παρακάτω προτάσεις: 1) άμεση συμπαράσταση του συνεδρίου προς τους Έλληνες της Βορείου Ηπείρου, 2) τη σαφή τοποθέτηση της κυβέρνησης, των πολιτικών κομμάτων, της πνευματικής ηγεσίας, του Τύπου και της ελληνικής κοινής γνώμης επί του θέματος, 3) τη διαφώτιση του ζητήματος στο εξωτερικό, 4) την καταγγελία «δια τα εγκλήματα γενοκτονίας εις την Βόρειον Ήπειρον» σε διεθνείς φοιτητικές οργανώσεις, στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 5) τη συμπαράσταση της νεολαίας της Ελλάδας στο

³³⁸ *Μακεδονία*, 22 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7. *Ανεξάρτητος Τύπος*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 4

έργο της Πανελληνίας Επιτροπής Ενώσεως Βορείου Ηπείρου, 6) τη σύγκληση πανελληνίου συνεδρίου νέων, αποκλειστικά για το βορειοηπειρωτικό, με τη συμμετοχή και ξένων αντιπροσώπων, 7) καθιέρωση Βορειοηπειρωτικής Εβδομάδας, τη διοργάνωση της οποίας θα αναλάβουν φοιτητικές οργανώσεις της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, 8) την έκδοση γραμματόσημου, το οποίο θα απεικονίζει τη Βόρεια Ήπειρο και 9) τη σύσταση επιτροπής προσωπικοτήτων ξένων κρατών προς εξέταση των προβλημάτων και προάσπιση των συμφερόντων της περιοχής. Σε αυτήν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν Έλληνες, κατά προτίμηση Βορειοηπειρώτες. Σε ψήφισμα που εξέδωσε το συνέδριο, αφού εξέφρασε την συμπάρασταση του προς τους Έλληνες της περιοχής, δήλωσε ότι θα αγωνιστεί με κάθε μέσο, προκειμένου αυτή να απελευθερωθεί και να ενωθεί με την Ελλάδα.³³⁹

Κατά την απογευματινή συνεδρίαση, όταν ήταν να συζητηθεί το θέμα των «πνευματικών σχέσεων των Ελλήνων φοιτητών με την Κύπρο», μια ομάδα 6 φοιτητών, οι Κεφαλέας, Πάλμος, Κτενάς, Νακάσης, Σαμαράς και Κουριτινός πρότειναν να διευρυνθεί το θέμα και αντί να συζητηθούν μόνο οι πνευματικές σχέσεις, να εξεταστεί καθ' ολοκληρίαν το Κυπριακό και να ζητηθεί η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Το προεδρείο αντέτεινε ότι το Κυπριακό έχει ήδη επιλυθεί με τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και ως εκ τούτου περισσεύει κάθε συζήτηση επ' αυτού, δήλωση που προκάλεσε όχι μόνο τις διαμαρτυρίες των αντιπολιτευόμενων συνέδρων, αλλά και των ακροατών φοιτητών. Όταν το συνέδριο καταψήφισε την πρόταση, η ομάδα αυτών των έξι φοιτητών, καθώς και άλλοι είκοσι, αποχώρησαν. Πρέπει να σημειωθεί ότι η «ομάδα «Κεφαλέα» είχε αμφισβητήσει το κύρος της ψηφοφορίας, με το επιχείρημα ότι αυτή είχε γίνει μέσω της ανάταξης των χεριών και ζήτησε την επανάληψη της, ονομαστικά, όπως προέβλεπε ο κανονισμός. Την άρνηση της επανάληψης της ψηφοφορίας, από την πλειοψηφία του συνεδρίου, ακολούθησαν νέες αντεγκλήσεις, κραυγές και απειλές.³⁴⁰ Την επόμενη μέρα οι 26 αποχωρήσαντες συνέταξαν κείμενο με το οποίο κατήγγειλαν ότι 1) το συνέδριο οργανώθηκε κατά τρόπο πρόχειρο, ανάρμοστο και ξένο προς τα φοιτητικά προβλήματα και εξεστράφη από τον σκοπό του, 2) το προεδρείο, το οποίο είχε καταρτιστεί εξαρχής από ορισμένη ομάδα συνέδρων, επιβλήθηκε στο συνέδριο με αποκλειστικό σκοπό να αποτελέσει

³³⁹ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 7

³⁴⁰ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 26, 7 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 15· *Έθνος*, 22 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8· Δημήτρης Καραφίλης: «Ζώσεις μαρτυρίες για τη νεολαία στη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας, Από τη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση*, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, Αθήνα, 2010, σελ. 150· Παναγιώτης Κεφαλέας: «Αχ, αυτές οι αναμνήσεις, δεν σ' αφήνουν να ξεχάσεις», όπ. π., σελ. 156

όργανο εκμετάλλευσης του συνεδρίου προς ορισμένη κατεύθυνση, 3) η μεροληψία στην επιλογή και ο τρόπος προβολής των φοιτητικών ζητημάτων, τα οποία απαιτούν άμεσες και ριζικές λύσεις, άφησε, ουσιαστικά, απροστάτευτο το φοιτητικό σώμα, 4) οι απειλές που εκτοξεύτηκαν κατά τη διάρκεια του συνεδρίου εναντίον της σωματικής ακεραιότητας καταρράκωσαν την ανθρώπινη και φοιτητική αξιοπρέπεια και προσωπικότητα και «εβεβήλωσαν τον ιερόν χώρο του συνεδρίου», 5) η διεξαγωγή των εργασιών, εν μέσω οχλαγωγίας, απειλών και μεροληψίας, παρείχε μια θλιβερή εικόνα, με αποτέλεσμα το συνέδριο να εκτεθεί ανεπανόρθωτα στα μάτια των φοιτητών, τόσο των Ελλήνων, όσο και των ξένων, 6) η εμμονή του προεδρείου και της φιλοκυβερνητικής πλειοψηφίας να μην συζητηθεί εξ ολοκλήρου το Κυπριακό, τροποποίηση την οποία χαρακτηρίζουν δίκαιη και εθνικά επιβεβλημένη, υπήρξε το αποκορύφωμα της όλης κατάστασης. Σύμφωνα με τους 26 αποχωρήσαντες, οι φοιτητές της Ελλάδας δεν έχουν μόνο πνευματικές σχέσεις με την Κύπρο, αλλά συνδέονται με αυτήν με δεσμούς κοινής καταγωγής, εθνότητας, γλώσσας, θρησκείας, ιστορίας, παραδόσεων και αγώνων. Αλλά η διαφωνία των «26» έγκειτο και στο ότι θα μπορούσε κάποιος να αντιτάξει ότι και με τη Βόρειο Ήπειρο οι σχέσεις των Ελλήνων φοιτητών είναι αποκλειστικά πνευματικές.

Τελειώνοντας, δηλώνουν ότι, θέτοντας υπεράνω όλων τα πραγματικά φοιτητικά και εθνικά συμφέροντα και προκειμένου να παραμείνουν πιστοί στις «υγιείς συνδικαλιστικές τους παραδόσεις», να μην καταστούν συνεργοί της κατάπνιξης και εκμετάλλευσης των φοιτητικών προβλημάτων και εφόσον έχουν εξαντλήσει κάθε νόμιμο μέσο για να μεταβάλλουν την προαναφερθείσα απαράδεκτη κατάσταση, αποχωρούν από τις εργασίες του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου.³⁴¹

Στο μεταξύ, αργά τη νύχτα, έγινε γνωστό ότι η αντιπροσωπεία του συλλόγου φοιτητών Νομικής Αθηνών έλαβε εντολή, μέσω τηλεφώνου, να επιστρέψει εσπευσμένα στην Αθήνα. Σε καταγγελία του, το διοικητικό συμβούλιο της «Θέμιδας» έκανε λόγο για εκμετάλλευση του φοιτητικού σώματος, παραγκωνισμό των φοιτητικών ζητημάτων και διασυρμό του φοιτητικού συνδικαλισμού. Ειδικότερα αναφέρθηκε στην παραβίαση της ημερήσιας διάταξης, στις ύβρεις, στις απειλές και τους προπηλακισμούς. Ως εκ τούτου, το δ.σ. αποφάσισε ομόφωνα να ανακαλέσει την αντιπροσωπεία του και να καταγγείλει το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο.³⁴²

³⁴¹ *Μακεδονία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5

³⁴² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 295, Φάκελος 6, «Καταγγελία του Συλλόγου Φοιτητών Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών "Η Θέμις"», 21 Δεκεμβρίου 1960».

Στη συνέχεια και ενώ η συνεδρίαση έτεινε να διαλυθεί, το προεδρείο, προκειμένου να βελτιώσει την κατάσταση και υπό το φόβο του αντίκτυπου που θα είχε η άρνηση έκδοσης ψηφίσματος για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, εξέδωσε ψήφισμα, σύμφωνα με το οποίο: «Εκφράζεται η εμμονή των Ελλήνων φοιτητών εις την εθνικήν επιταγήν της ενώσεως της Κύπρου με την μητέρα Ελλάδα. Είναι απαράδεκτο να παραμείνει μακρόν της πατρίδας η ηρωική Κύπρος, εν ονόματι της διεθνούς διπλωματίας και των συμμαχιών και της πολιτικής σκοπιμότητος. Δια τους Έλληνας φοιτητάς δεν υπάρχουν συμβιβασμοί και κόλουροι λύσεις εις τα εθνικά θέματα. Διαδηλούμεν, τέλος, ότι θα αγωνισθώμεν με κάθε μέσον δια την επίτευξιν του σκοπού της ενώσεως».³⁴³ Είναι αξιοσημείωτο ότι ακόμα και ο φιλοκυβερνητικός *Εθνικός Κήρυξ* έκανε λόγο για ουσιαστική διάλυση του συνεδρίου.³⁴⁴

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι σε αντίθεση με το Κυπριακό, η ανακίνηση του οποίου δεν συνέφερε την κυβέρνηση, το Βορειοηπειρωτικό δεν προκάλεσε αντεγκλήσεις μεταξύ των φοιτητών. Το σχετικό ψήφισμα είχε εγκριθεί ομόφωνα και χωρίς αποχές.³⁴⁵

Στους 26 αποχωρήσαντες προστέθηκαν, την επόμενη μέρα, οι: 1) Βλαχοδήμος, Μιχαηλίδης, Χαρίσης, Χριστόπουλος, Παπαζαφείρης, Μαρκέας, Ρωσσέτης, Λακιώτης, και Πετρέας από την Πάντειο, 2) τριάντα Κύπριοι φοιτητές από το ΑΠΘ, 3) Παναγιώτης Μπέης από τη ΔΕΣΠΑ, 4) Πάλμος από Ιατρική Αθηνών, 5) Σαμαράς από το συμβούλιο της ΦΕΑΠΘ, 6) Καρυτσιώτου, η οποία διετέλεσε γενική γραμματέας της Εκτελεστικής Επιτροπής του δεύτερου συνεδρίου, 7) Ψυχογιός, πρόεδρος του συλλόγου φοιτητών Νομικής Θεσσαλονίκης, 8) Βασιλιεάδης από την εξελεγκτική επιτροπή της ΦΕΑΠΘ, καθώς και 9) οι Καραφίλης, Παρανής, Χαρίνος, Κυριακίδης και Φερεντίνος. Η αποχώρησή τους, ουσιαστικά, συνίστατο στην αδυναμία τους να μεταβάλλουν τη δημιουργηθείσα κατάσταση και να εμποδίσουν την κομματική εκμετάλλευση του συνεδρίου από την ΕΡΕ.³⁴⁶

Οι σύνεδροι από την Πάντειο, σε ανακοίνωσή τους, τόνισαν ότι αποχώρησαν επειδή, δεν έγινε δεκτή η πρότασή τους να διδάσκουν οι απόφοιτοι της σχολής τους το μάθημα «Αγωγή του πολίτη» στα γυμνάσια: ενώ αρχικά η πρότασή έγινε δεκτή, με επέμβαση παραγόντων (οι οποίοι δεν κατονομάζονταν), έγινε δεύτερη ψηφοφορία, με την οποία η πρότασή αναιρέθηκε.

³⁴³ *Ελευθερία*, 22 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 10· *Εστία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³⁴⁴ *Εθνικός Κήρυξ*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³⁴⁵ *Μακεδονία*, 22 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³⁴⁶ *Μακεδονία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5· *Ελευθερία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

Ο σύλλογος φοιτητών Οδοντιατρικής Αθηνών εξέδωσε ανακοίνωση, με την οποία εξέφρασε την αγανάκτηση του για τα όσα συνέβαιναν στο συνέδριο, αποδοκίμασε τους υπεύθυνους και ενέκρινε την απόφαση της αντιπροσωπείας του να αποχωρήσει από το συνέδριο.³⁴⁷

Ανακοίνωση εξέδωσαν και οι Κύπριοι φοιτητές του ΑΠΘ, με την οποία πήραν θέση στο ζήτημα του Κυπριακού. Σύμφωνα με την ανακοίνωση, η πλειοψηφία των συνέδρων που καταψήφισαν την τροποποίηση του θέματος των «πνευματικών σχέσεων...» ήταν κατευθυνόμενη. Μία από τις ενέργειες της πλειοψηφίας αυτής ήταν να παρουσιάσει συγκεκριμένο φοιτητή της Κύπρου ως εκπρόσωπο όλων των Κυπρίων που βρίσκονταν στο συνέδριο, κάτι που απορρίπτεται στην ανακοίνωση και αποδίδεται σε προσπάθεια να δείξει ότι οι Κύπριοι συμβαδίζουν με ορισμένη κομματική κατεύθυνση, εννοώντας εδώ την ΕΡΕ. Η εκ των υστέρων υιοθέτηση του ψηφίσματος για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα δεν τους έπεισε, καθώς δεν είχε προηγηθεί καμία ουσιαστική συζήτηση και δεν είχε προταθεί κανένα μέσο πάλης ώστε να πραγματοποιηθεί αυτή. Τελειώνοντας, αντιτάχθηκαν στις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και δήλωσαν ότι επιμένουν στην πραγματοποίηση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.³⁴⁸

Καθ' όλη τη διάρκεια της απογευματινής συνεδρίασης, η κατάσταση παρέμεινε χαώδης, με τις φωνές, τα επεισόδια και τις ύβρεις μεταξύ των φοιτητών να εμποδίζουν την διεξαγωγή του συνεδρίου. Ελάχιστος αριθμός συνέδρων παρίστατο στην αίθουσα, μερικοί δε, αγανακτισμένοι με την κατάσταση που επικρατούσε, έμεναν έξω από αυτήν και δεν εισέρχονταν μέσα ούτε για να ψηφίσουν. Ομάδα 10 φοιτητών υπέβαλε πρόταση να επανέλθουν οι αποχωρήσαντες σύνεδροι. Η πρόταση εγκρίθηκε από την ολομέλεια, ωστόσο οι αποχωρήσαντες δεν επανήλθαν.³⁴⁹

Ψηφίσματα και αποφάσεις του συνεδρίου

Μετά το ζήτημα των αποχωρησάντων της 21^{ης} Δεκεμβρίου συζητήθηκαν προτάσεις επίλυσης διάφορων φοιτητικών προβλημάτων. Οι εκπρόσωποι της ΑΣΟΕΕ πρότειναν την ενίσχυση των σχολών νομικής, οικονομικών και πολιτικών επιστημών, Παντείου και Βιομηχανικής, με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχύεται η δική τους κατεύθυνση και να μην επέρχεται σύγχυση δικαιωμάτων και απαιτήσεων. Από τους

³⁴⁷ *Ελευθερία*, όπ. π., σελ. 8· *ΕΜΙΑΝ*, όπ. π., «*Αθηναϊκή*, 22 Δεκεμβρίου 1960»

³⁴⁸ *Μακεδονία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5· *Εθνικός Κήρυξ*, όπ. π., σελ. 6

³⁴⁹ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 5

φοιτητές της Γεωπονικής προτάθηκε η αύξηση του επιστημονικού και εργαστηριακού προσωπικού, η αναπροσαρμογή και ο εκσυγχρονισμός των προγραμμάτων διδασκαλίας, η καθιέρωση μεταπτυχιακών σπουδών, η ίδρυση γεωργικών σταθμών έρευνας σε κάθε νομό, η ίδρυση γεωτεχνικού επιμελητηρίου, η επέκταση του τεχνικού επιδόματος και στους γεωπόνους, ο θεσμός γεωργικών γεωπονικών ακόλουθων κ.α. Οι συνέδροι της γεωπονολογικής σχολής Θεσσαλονίκης πρότειναν την χρησιμοποίηση φοιτητών γεωπονικής ως εκτιμητές στις συγκεντρώσεις των γεωργικών προϊόντων, τη δημιουργία αυτοτελούς έδρας γεωργικών εφαρμογών και την πλήρη αναπροσαρμογή του προγράμματος διδασκαλίας. Η αντιπροσωπεία της Ανώτατης Βιομηχανικής Σχολής Θεσσαλονίκης πρότεινε την επιτάχυνση της δημοσιοποίησης των βιομηχανικών σχολών, τη συμμετοχή των αποφοίτων της σχολής σε όλους τους διαγωνισμούς των δημοσίων υπηρεσιών, τη δημοσίευση των νέων οργανισμών των σχολών Πειραιά και Θεσσαλονίκης, την αύξηση των κρατικών υποτροφιών προς τη Βιομηχανική Θεσσαλονίκης και την αύξηση της κρατικής επιχορήγησης.³⁵⁰

Το συνέδριο απασχόλησαν και τα τεκταινόμενα στην Αλγερία και συγκεκριμένα η αγριότητα που επιδείκνυαν οι Γάλλοι στους εξεγερμένους.³⁵¹ Στο ψήφισμα που ενέκρινε «αποδοκιμάζει τας μεθόδους αυτάς εις όλον τον κόσμον». Επίσης έγινε αναφορά στην ουγγρική εξέγερση του 1956, με αφορμή δημοσιεύματα του τύπου, σύμφωνα με τα οποία, 16χρονοι μαθητές (12 ετών τότε) θα εκτελούνταν για τη συμμετοχή τους στις διαμαρτυρίες εκείνης της χρονιάς, κάτι που αποδοκιμάστηκε από το συνέδριο ως εκδήλωση «κατασπλώσεως και ύβρεων του στοιχειώδους ανθρωπισμού».³⁵²

Στο συνέδριο μίλησε και εκπρόσωπος της τεχνικής σχολής υπομηχανικών Θεσσαλονίκης, ο οποίος πρότεινε την ανωτεροποίηση της σχολής του. Ωστόσο το συνέδριο δεν ενέκρινε την πρόταση του με το επιχείρημα ότι ήταν προτιμότερο η σχολή υπομηχανικών να χαρακτηριστεί ως μέση επαγγελματική σχολή 3^{ης} τάξεως, καθώς ο όρος «ανώτεροι» «δημιουργεί νόθον κατάστασιν». Αναλυτικότερα, το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο αντιτάχθηκε στην παροχή βαθμίδας ανωτέρας εκπαίδευσης με το επιχείρημα ότι αυτή νοθεύει την έννοια της επιστήμης. Η τελευταία, χαρακτηριζόμενη όχι μόνο από το σύνολο των γνώσεων του κάθε κλάδου

³⁵⁰ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 5

³⁵¹ Για περισσότερα αναφορικά με αυτό το θέμα, βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, ένατη έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008, σελ. 367-371

³⁵² *Ελευθερία*, 22 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 10

της, αλλά και από τον επιστημονικό τρόπο του σκέπτεσθαι και την ανάπτυξη επιστημονικής συνείδησης, δεν μπορεί να καταμηθεί σε βαθμίδες, όπως η επαγγελματική εκπαίδευση. Ως εκ τούτου, οι «ημιεπιστήμονες» είναι και «απαράδεκτη» έννοια και «επικίνδυνη» πραγματικότητα για την πρόοδο της χώρας. Το συνέδριο δηλώνει ότι τυχόν εμφάνιση των «ημιεπιστημόνων», υπό οποιαδήποτε μορφή, θα βρει αντιμέτωπο όλο τον σπουδαστικό κόσμο.³⁵³ Πρέπει να σημειωθεί ότι την ίδια μέρα, οι απόφοιτοι του Πολυτεχνείου (1000 μηχανικοί που εργάζονταν στο δημόσιο και 5000 ελεύθεροι επαγγελματίες, σύμφωνα με την *Ελευθερία*), σε συνέντευξη τύπου που έδωσαν στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, απείλησαν ότι θα κατέθεταν τα πτυχία τους σε περίπτωση καθιέρωσης της ανωτέρας εκπαίδευσης.³⁵⁴

Ο υπουργός Παιδείας Βογιατζής μιλώντας στο συνέδριο και αφού κατηγόρησε τη διοίκηση του συλλόγου αποφοίτων ότι υποκινεί τους σπουδαστές, απέρριψε το αίτημα των τελευταίων, λέγοντας ότι η δημιουργία των δύο τεχνικών σχολών υπομηχανικών απέβλεπε, αφενός στη δημιουργία εκπαιδευτικών στελεχών για τις επαγγελματικές σχολές, αφετέρου στη δημιουργία στελεχών που θα αποτελούν τους βοηθούς των μηχανικών. Κατά του αιτήματος τάχθηκαν και οι σύγκλητοι του ΕΜΠ και του Πανεπιστημίου Αθηνών.³⁵⁵

Το συνέδριο ασχολήθηκε και με το, άλυτο ακόμα, ζήτημα της μεταφοράς μαθημάτων και ζήτησε την άμεση επέμβαση του υπουργού Παιδείας, ώστε, μέσω αυθεντικής ερμηνείας, να κατοχυρωθεί νομοθετικά η μεταφορά.³⁵⁶

Το απόγευμα συζητήθηκαν τα οργανωτικά ζητήματα του φοιτητικού σώματος και αποφασίστηκε η ίδρυση της Εθνικής Φοιτητικής Σπουδαστικής Ένωσης Ελλάδος (ΕΦΣΕΕ). Το διοικητικό συμβούλιο της ΕΦΣΕΕ θα είχε την ευχέρεια να εγγράφει ως νέα μέλη φοιτητικούς συλλόγους ανωτάτων σχολών, οι οποίες έχουν πρυτανεία, κοσμητεία ή προεδρείο, όχι όμως και τμήματα σχολών ή ανωτάτων ιδρυμάτων. Σύμφωνα με την απόφαση, η ΕΦΣΕΕ έπρεπε να ιδρυθεί το πολύ μέχρι τις 10 Φεβρουαρίου 1961.

Την ίδια μέρα εκδόθηκαν δύο ψηφίσματα: με το πρώτο, το συνέδριο αξιώνει από την κυβέρνηση να αντιμετωπίσει τα φοιτητικά αιτήματα και τις αποφάσεις του συνεδρίου, την ευχαριστεί για την επίλυση ορισμένων φοιτητικών προβλημάτων κατά το παρελθόν και απαιτεί από αυτήν να λύσει και τα υπόλοιπα προβλήματα στο

³⁵³ *Μακεδονία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5

³⁵⁴ *Ελευθερία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8· *Εθνικός Κήρυξ*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³⁵⁵ *Μακεδονία*, 10 Ιανουαρίου 1961, σελ. 3· όπ. π., 11 Ιανουαρίου 1961, σελ. 3

³⁵⁶ *Μακεδονία*, 23 Δεκεμβρίου, σελ. 5

μέλλον και να «καταστήση την εθνικήν παιδείαν ως νέαν μεγάλην ιδέαν του έθνους». Με το δεύτερο, το συνέδριο ζητάει από την κυβέρνηση τη λήψη περισσότερων μέτρων για τον περιορισμό της αριστεράς εντός των ΑΕΙ («δια τον περιορισμόν της αντεθνικής κομμουνιστικής προπαγάνδας εντός των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων»).³⁵⁷

Κριτική στο συνέδριο από τις φοιτητικές συνδικαλιστικές οργανώσεις

Οι αποχωρήσαντες της 21^{ης} Δεκεμβρίου συνέταξαν κείμενο, με το οποίο διαχώρισαν οριστικά τη θέση τους από το συνέδριο και διευκρίνισαν ότι παρά τα όσα συνέβαιναν κατά τη διάρκεια των εργασιών του, θέλησαν να μείνουν, σκοπεύοντας να συνεισφέρουν στα σπουδαστικά και εθνικά θέματα και με την πεποίθηση ότι η κατάσταση θα διορθωνόταν σε κάποιο βαθμό. Η καταψήφιση της πρότασης τους να συζητηθεί εξ ολοκλήρου το θέμα της Κύπρου και οι κραυγές αποδοκιμασίας από την πλειοψηφία του συνεδρίου διέψευσαν τις όποιες ελπίδες τους.

Παρόμοια επιχειρήματα εξέθεσαν και οι φοιτητές των νεολαίων της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας, των Προοδευτικών, της Δημοκρατικής Ένωσης και των Φιλελευθέρων: αν και γνώριζαν, όπως ισχυρίζονται σε ανακοίνωση τους, ότι το συνέδριο οργανώθηκε από την ΕΡΕ προκειμένου να το εκμεταλλευτεί αυτή πολιτικά, επέλεξαν να μην παρέμβουν, με την ελπίδα ότι το συνέδριο θα επιλαμβανόταν και θα προωθούσε τα φοιτητικά συμφέροντα.³⁵⁸

Σύμφωνα με τη ΔΕΣΠΑ, το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο αποτέλεσε το αποκορύφωμα μιας τακτικής που είχε αναπτυχθεί με σκοπό την υποδούλωση του φοιτητικού συνδικαλισμού και κύριο όργανο την ΕΚΟΦ. Τα όσα συνέβησαν τότε δεν είχαν καμία σχέση με το φοιτητικό σώμα και τα συνδικαλιστικά του όργανα.³⁵⁹

Το συνέδριο κατήγγειλε ο ΣΕΦ-Σ (ήδη από τις 20 του μήνα) και ο Σύλλογος Κερκυραίων Φοιτητών, με ανακοίνωσή του, στην οποία τονίζει ότι οι αντιπρόσωποι

³⁵⁷ *Ελευθερία*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6. *Το Βήμα*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³⁵⁸ *Μακεδονία*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3. Υπογράφουν οι: 1) Παναγιώτης Μπέης (από Οδοντιατρική Αθηνών), 2) Μαρία Καρυτσιώτου (από Οδοντιατρική Αθηνών και γενική γραμματέας της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου), 3) Θεόδωρος Νακάσης (πρώην αντιπρόεδρος της ΔΕΣΠΑ), 4) Γεώργιος Κτενάς (από Ιατρική Αθηνών), 5) Πάνος Πάλμος (από Ιατρική Αθηνών), 6) Παναγιώτης Κεφαλέας (από Ιατρική Αθηνών), 7) Γιώργος Φερεντίνος (από Ιατρική Αθηνών), 8) Νίκος Ψυχογιός (από Νομική Θεσσαλονίκης), 9) Δημήτρης Καραφίλης (από Φιλοσοφική Αθηνών), 10) Γεώργιος Παράνης (από Φιλοσοφική Αθηνών), 11) Στέλιος Κυριακίδης (από Γεωπονοδασολογική Θεσσαλονίκης), 12) Γεώργιος Δαλακούρας (από ΑΣΟΕΕ), 13) Γ. Κασσίμης (από ΑΣΟΕΕ), 14) Αδάμ Βασιλειάδης (από Θεολογική Θεσσαλονίκης), 15) Δώρος Θεοδώρου (από ΕΜΠ), 16) Γεώργιος Δελόπουλος (από Φιλοσοφική Αθηνών).

³⁵⁹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 2, «Συμπεράσματα της ΔΕΣΠΑ, αρχές 1961»

των επαρχιακών συλλόγων παρέστησαν στο συνέδριο ως απλοί παρατηρητές, χωρίς δικαίωμα λόγου και ζητά την έκδοση και διανομή των πρακτικών του στους φοιτητικούς συλλόγους «προς πλήρη κατατόπιση επί των συζητήσεων».³⁶⁰

Η ΟΤΣΣΕ επεσήμανε ότι το συνέδριο, ήδη από το προπαρασκευαστικό του στάδιο, είχε καταγγελθεί ως «ανώμαλον, ύποπτον και αντιφοιτητικόν». Η έναρξη, η διεξαγωγή και η εξέλιξη των εργασιών επιβεβαίωσε εκείνες τις καταγγελίες. Κατά συνέπεια η ομοσπονδία, θεωρώντας χρέος της να αντιταχθεί σε εκείνη την κατάσταση, κατήγγειλε το συνέδριο και αποχώρησε από αυτό.³⁶¹

Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι ομάδα φοιτητών από την Ανώτατη Βιομηχανική Σχολή Πειραιά, με επιστολή της στη διοίκηση του συλλόγου φοιτητών, κατήγγειλε τη στάση του διοικητικού συμβουλίου, τόσο εν γένει, όσο και ειδικά, όσον αφορά το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο και ζήτησε την άμεση σύγκληση γενικής συνέλευσης ώστε να αναδειχθεί νέα διοίκηση.³⁶²

4.4 Η επίθεση στη *Μακεδονία*

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στις 20 Δεκεμβρίου, ο Γιώργος Μίχος, από τη Γεωπονική Αθηνών, είχε ζητήσει από το συνέδριο να υιοθετήσει ψήφισμα καταδίκης μερίδας του τύπου, η οποία αναφέρθηκε αρνητικά στον τρόπο διεξαγωγής του τρίτου συνεδρίου, εννοώντας εδώ, κυρίως, τη *Μακεδονία*. Η τελευταία, από τις 22 του μήνα, είχε κάνει λόγο για υβρεολόγιο του ραδιοφωνικού σταθμού των ενόπλων δυνάμεων κατά της ίδιας της εφημερίδας και έθεσε το ερώτημα αν ο σταθμός αυτός ανήκει το δημόσιο ή στην ΕΡΕ.³⁶³ Στο επόμενο φύλλο της αναμετέδωσε ότι ο διευθυντής προγράμματος του σταθμού, Αλεξιάδης, όταν ρωτήθηκε σχετικά, δήλωσε ότι ο σταθμός δεν φέρνει καμία ευθύνη για το κείμενο του «φοιτητικού ημίωρου», το οποίο έχει παραχωρηθεί για την προβολή του συνεδρίου και ότι υπεύθυνος για το παραπάνω

³⁶⁰ *Η Αυγή*, 20 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8· *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 3

³⁶¹ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 2, «Καταγγελία της ΟΤΣΣΕ για το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, 23 Δεκεμβρίου 1960»

³⁶² ΕΜΙΑΝ, όπ. π.: «Καταγγελία ομάδας φοιτητών της Ανώτατης Βιομηχανικής Σχολής Πειραιά προς τη διοίκηση του συλλόγου, με θέματα τη στάση της γενικά και ειδικά στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, 22 Ιανουαρίου 1961». Την καταγγελία υπογράφουν οι: Τάκης Παφίλης, Ιωάννης Παρασκευάς, Μάριος Σούσης, Ειρήνη Δεσπύρη (από το β' έτος), Φώτης Μάντας, Γεώργιος Βεζουές, Γεώργιος Μπιτσικάκης, Β. Παπαποστόλου (από το γ' έτος), Σαράντος Μουρκάκος, Θεμιστοκλής Βαθιάς, Ιωάννης Λεβέντης, Μανώλης Παττακός (από το δ' έτος).

³⁶³ *Μακεδονία*, 22 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

κείμενο είναι το γραφείο τύπου του πανσπουδαστικού συνεδρίου. Ωστόσο, σύμφωνα με τη *Μακεδονία*, το εν λόγω γραφείο έχει ανατεθεί σε υπάλληλο του γραφείου τύπου του Υπουργείου Βορείου Ελλάδος και οι φοιτητές που επιμελήθηκαν το «φοιτητικό ημίωρο», είχαν εγείρει αντιρρήσεις για τη μετάδοση του.³⁶⁴

Τη νύχτα της 23^{ης} Δεκεμβρίου, μέλη της ΕΚΟΦ, μετά τη δεξίωση που δόθηκε προς τιμήν τους στο κυβερνείο από τον υπουργό Βορείου Ελλάδος Αυγούστου Θεολογίτη, εισέβαλλαν στα γραφεία της *Μακεδονίας*, προπηλάκισαν συντάκτες και προκάλεσαν ζημιές. Μετά τις επιθέσεις οι εκοφίτες φώναζαν ότι προέβησαν σε αυτές επειδή η εφημερίδα έγραφε ότι το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο είχε μεταβληθεί σε φιλοκυβερνητική διαδικασία. Ταυτόχρονα φώναζαν «προδότες, θα σας καθαρίσωμεν».³⁶⁵

Οι χωροφύλακες που παρευρίσκονταν δεν έκαναν τίποτα για να συλλάβουν τα μέλη της ΕΚΟΦ, που προέβησαν στις επιθέσεις. Συλλήψεις πραγματοποιήθηκαν αργότερα, όταν κατέφτασε ο διοικητής της γενικής ασφάλειας Θεσσαλονίκης Καμουτσής. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν οι: Βαλαβάνης από Ιατρική Θεσσαλονίκης, Μπρατάκος από Φυσικομαθηματική Αθηνών και Χριστάκης από Ιατρική Θεσσαλονίκης, ο οποίος διατελούσε και πρόεδρος της ΦΕΑΠΘ.³⁶⁶ Ανάμεσα στις κατηγορίες που τους απαγγέλθηκαν (εξύβριση, απλή σωματική βλάβη, φθορά ξένης περιουσίας), ήταν και αυτές που προβλέπονταν από το ν.δ. 4000/1959, περί «τεντιμποϊσμού».³⁶⁷

Η πράξη αυτή στιγματίσει την οργάνωση στα μάτια των φοιτητών και της κοινής γνώμης. Οι Δημοκρατικοί Φιλελεύθεροι, η Νέα Πολιτική Κίνηση, η Δημοκρατική Ένωση, η Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας και η ΕΔΑ καταδίκασαν την επίθεση.³⁶⁸ Ανακοινώσεις καταδίκης της επίθεσης και συμπαράσταση στους συντάκτες της *Μακεδονίας* εξέδωσαν η Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών, η Συνδικαλιστική Επιτροπή για την Υπεράσπιση των Δημοκρατικών Θεσμών, ο γενικός γραμματέας της ΓΣΕΕ Μακρής,³⁶⁹ η Ένωση Εργατοτεχνιτών Οικοδόμων καθώς και

³⁶⁴ *Ελευθερία*, 23 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 8

³⁶⁵ Ο *Εθνικός Κήρυξ*, όπ. π., σελ. 6 περιορίστηκε στο να αναφέρει ότι οι φοιτητές του συνεδρίου προέβησαν σε διαδήλωση και έσπασαν υαλοπίνακες, δημιούργησαν αναστάτωση στο προσωπικό της εφημερίδας και στη συνέχεια διαλύθηκαν όταν επενέβη η αστυνομία

³⁶⁶ *Μακεδονία*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1· *Ελευθερία*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6· *Το Βήμα*, 24 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³⁶⁷ *Ελευθερία*, 28 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³⁶⁸ *Τα Νέα*, 28 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 10· *Ελευθερία*, 25 Δεκεμβρίου, σελ. 1 & 15· *Μακεδονία*, 25 Δεκεμβρίου 1960 σελ. 7

³⁶⁹ *Η Αυγή*, 28 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1 & 5

διάφορες πολιτικές προσωπικότητες από τη Βόρεια Ελλάδα, όπως οι Νίκος Καστρινός, Φίλιππος Παπαδόπουλος και Δημήτριος Σταυρίδης.³⁷⁰ Ακόμα και η *Εστία* χαρακτήρισε την πράξη «τρομοκρατική επίθεση».³⁷¹

Την επίθεση της ΕΚΟΦ στα γραφεία της *Μακεδονίας* αποδοκίμασαν και οι αποχωρήσαντες φοιτητές του συνεδρίου, οι οποίοι αντιλαμβάνονταν την επίθεση ως συνέχεια μιας προσπάθειας που είχε ξεκινήσει πολύ καιρό πριν, εντάθηκε κατά τη διάρκεια του συνεδρίου και κορυφώθηκε κατά την επίθεση της 23^{ης} Δεκεμβρίου, με σκοπό τη χειραγώγηση του φοιτητικού συνδικαλιστικού κινήματος.³⁷²

Το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο και την επίθεση στα γραφεία της *Μακεδονίας* κατήγγειλαν ο Σύλλογος Πειραιωτών Φοιτητών, ο Σύλλογος Επτανησίων Φοιτητών και η *Πανσπουδαστική*.³⁷³

Εκ μέρους της κυβέρνησης μίλησε ο υπουργός Βορείου Ελλάδος Θεολογίτης, ο οποίος, με δήλωση του, υποστήριξε ότι η κυβέρνηση καταδίκασε την επίθεση μέσω των συλλήψεων που έλαβαν χώρα, αλλά απέρριψε τις κυβερνητικές ευθύνες που της καταλόγιζαν ορισμένα κόμματα με την «έξαλλον τακτική» τους.³⁷⁴

Στη συνέχεια θα λάβει χώρα ένας «πόλεμος» ανακοινώσεων μεταξύ των φιλοκυβερνητικών εφημερίδων και εκείνων των φοιτητικών συλλόγων και ενώσεων που υπερασπίζονταν τα συλληφθέντα μέλη της ΕΚΟΦ από τη μία και των αντιπολιτευόμενων εφημερίδων και άλλων φοιτητικών συλλόγων από την άλλη. Κάποιοι από τους τελευταίους, μάλιστα, θα κάνουν λόγο για πλαστές ανακοινώσεις που δεν εκφράζουν την πλειονότητα των φοιτητών του συλλόγου. Συγκεκριμένα: ο σύλλογος φοιτητών Φυσικομαθηματικής Αθηνών «Ο Αριστοτέλης», αφού έπλεξε το εγκώμιο ενός εκ των επιτιθέμενων στα γραφεία της εφημερίδας, του Άγγελου Μπρατάκου («αναμορφωτής του φοιτητικού συνδικαλισμού») έκανε λόγο για σκαιότητα και ανάρμοστη συμπεριφορά του προσωπικού της *Μακεδονίας*.³⁷⁵

Επίσης, οι σύλλογοι φοιτητών Κτηνιατρικής και Φαρμακευτικής σχολής Θεσσαλονίκης, όχι μόνο αρνήθηκαν την πραγματοποίηση επεισοδίων, αλλά κατηγόρησαν τη *Μακεδονία* ότι εξεδίωξε βίαια την οκταμελή αντιπροσωπεία που την

³⁷⁰ *Μακεδονία*, 28 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 5

³⁷¹ *Εστία*, 25 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³⁷² *Μακεδονία*, 27 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1. Την ανακοίνωση υπογράφουν για τους αποχωρήσαντες οι Παναγιώτης Μπέης (Οδοντιατρική Αθηνών και πρόεδρος της ΔΕΣΠΑ), Παναγιώτης Κεφαλάς (Ιατρική Αθηνών και τέως αντιπρόεδρος του συλλόγου της σχολής) και Δημήτρης Καραφίλης (Φιλοσοφική Αθηνών).

³⁷³ *Μακεδονία*, 30 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1

³⁷⁴ *Εθνικός Κήρυξ*, 27 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6· *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 1

³⁷⁵ *Εθνικός Κήρυξ*, 26 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3· *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 1

επισκέπτηκε. Ο φοιτητικός σύλλογος Φαρμακευτικής, μάλιστα, έκανε λόγο για «εθνοφθόρο ασυδοσίαν του Τύπου».³⁷⁶

Ανακοίνωση έβγαλε και η ΦΕΑΠΘ, με την οποία εξέφρασε την αλληλεγγύη της στους συλληφθέντες και μεταθέτει τις ευθύνες για τα όσα συνέβησαν στην «προκλητική και αχαρακτήριστη συμπεριφορά» των αρμοδίων και του προσωπικού της *Μακεδονίας*.³⁷⁷

Στο ίδιο μήκος κινήθηκε και μια μερίδα φοιτητών, η οποία –μεταξύ άλλων– αρνήθηκε ότι το συνέδριο είχε διοργανωθεί από την ΕΡΕ και ότι πήρε κομματικές αποφάσεις, ενώ, σύμφωνα με την ανακοίνωση, μόνο 17 σύνεδροι από τους 127 αποχώρησαν.³⁷⁸ Παρόμοια ανακοίνωση εξέδωσαν και οι σύνεδροι φοιτητές διάφορων σχολών των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, του Πολυτεχνείου, αλλά και της ΑΣΟΕΕ, της Ανωτάτης Βιομηχανικής, της Παντείου και της Γεωπονικής.³⁷⁹

Το προεδρείο του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου έδωσε συνέντευξη τύπου στο Ελληνοαμερικανικό Ινστιτούτο Θεσσαλονίκης, παρουσία και εκπροσώπων των υπόλοιπων φοιτητικών οργανώσεων, ακόμα και των αποχωρησάντων συνέδρων. Από τη συνέντευξη δεν έλειψαν οι αντιπαραθέσεις και οι διαξιφισμοί, με θέμα την επίθεση στη *Μακεδονία*.³⁸⁰ Ουσιαστικά, αυτό που το προεδρείο επιχείρησε, ήταν να βελτιώσει την εικόνα του συνεδρίου, μετά τα αρνητικά δημοσιεύματα και την επίθεση της 23^{ης} Δεκεμβρίου.

Στη συνέχεια διάφοροι σύλλογοι και μερίδες φοιτητών διέψευσαν ότι συμπαραστάθηκαν, με προκηρύξεις, στα συλληφθέντα μέλη της ΕΚΟΦ: οι σύλλογοι Φοιτητών Φιλοσοφικής και ΑΣΟΕΕ αρνήθηκαν ότι συνυπέγραψαν ανακοίνωση συμπαραστάσης,³⁸¹ ενώ μέλη του διοικητικού συμβουλίου του φοιτητικού συλλόγου της Φυσικομαθηματικής Αθηνών, με επιστολή τους, διέψευσαν τα περί

³⁷⁶ *Ελευθερία*, 27 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³⁷⁷ *Μακεδονία*, 27 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1· *Η Βραδυνή*, 27 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 7

³⁷⁸ Την ανακοίνωση υπογράφουν οι: Φωτέας, Φαρρής, Κοντός, Γεωργόπουλος, Σημαντήρας, Κόντσος, Κοντομηνάς, Ψιλογιαννόπουλος, Γεωργακάκης, Κοντομάρης, Ρεπούσης, Παναγιωτόπουλος, Λόντος, Ζησιπάτος, Δικαϊάκος, Σελλόντος, Φραγκομίχαλος, Χίος, Κανελλόπουλος, Ρενιέρης, Τσουκανιάς, Παπαγγελής, Παναγόπουλος, Σκεμπέας, Φύσσας, Μαυρέκης, Μίχος, Μανωλόπουλος, Κατσαρός, Σενούλης, Καραγεωργόπουλος.

³⁷⁹ *Εθνικός Κήρυξ*, 26 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3

³⁸⁰ *Ακρόπολις*, 29 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6· *Μακεδονία*, 29 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1· *Εθνικός Κήρυξ*, 29 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1 & 5

³⁸¹ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 3

συμπαράστασης του συλλόγου στον Άγγελο Μπρατάκο για την επίθεση στα γραφεία της *Μακεδονίας*.³⁸² Την άποψη περί πλαστογραφίας υποστήριξε και η ΔΕΣΠΑ.³⁸³

Ακόμα και η *Εστία* αμφισβήτησε την καθολικότητα της κοινής απόφασης διάφορων φοιτητικών συλλόγων με την οποία δηλώνουν τη συμπαράσταση τους στους συλληφθέντες, λέγοντας πως πρόκειται για τερατώδη δήλωση, η οποία τείνει να εμφανίσει όλους τους φοιτητές αλληλέγγυους με τρομοκρατικές πράξεις και η οποία είναι ξένη προς το φοιτητικό κόσμο, κάτι που «δεν χωρή αμφιβολία».³⁸⁴

Όπου δεν υπήρξε πλαστογραφία, υπήρξε κριτική, όπως είδαμε και στην περίπτωση της μερίδας φοιτητών της ΑΒΣΠ που αναφέρθηκε παραπάνω.³⁸⁵

Στα τέλη του μήνα, η *Μακεδονία* δημοσίευσε δύο φωτογραφίες του πρωθυπουργού Καραμανλή μαζί με μέλη της ΕΚΟΦ. Στην πρώτη από αυτές απεικονίζονταν οι: Δημήτρης Κορέλας, (από την Ανώτατη Βιομηχανική Σχολή Πειραιά και αντιπρόεδρος του συνεδρίου, εκ των συλληφθέντων), Άγγελος Μπρατάκος (από τη Φυσικομαθηματική Σχολή Αθηνών, εκ των συλληφθέντων), Π. Μανωλόπουλος (από τη Νομική Αθηνών, ο οποίος αν και συμμετείχε στην επίθεση κατά της εφημερίδας, δεν συνελήφθη), Χάρης Καρατζάς (από τη Νομική Αθηνών), Χρήστος Φύσσας (γενικός γραμματέας του συνεδρίου), Σ. Παπουτσάκης (γενικός γραμματέας της ΕΚΟΦ), Ν. Κατσαρός (μέλος της ΕΚΟΦ), κ.α. Στη δεύτερη απεικονίζονται –μεταξύ άλλων- οι: Φώτης Παπαγεωργίου (από τη Θεολογική Αθηνών και πρόεδρος του συνεδρίου, εκ των συλληφθέντων) και ο Λουκάς Παπαγγελής (μέλος της ΕΚΟΦ από την Πάντειο και ένας εκ των προέδρων του συνεδρίου).³⁸⁶

Η φωτογραφία έφερε σε δύσκολη θέση την κυβέρνηση, καθώς εμφάνισε τον αρχηγό της να υποθάλπει τις βίαιες πρακτικές της οργάνωσης.³⁸⁷ Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το ζήτημα της ΕΚΟΦ είχε μεταφερθεί στη βουλή όταν οι βουλευτές Μπακατσέλος, Κοθρής και Μπαρότσης κάλεσαν τον υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης να απαντήσει αν αληθεύει ότι το τρίτο συνέδριο χρηματοδοτήθηκε με το

³⁸² *Μακεδονία*, 31 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 3. Την επιστολή υπέγραψαν οι: Σ. Καλούσης, Μ. Χριστοδούλου, Λ. Ξενούλης, Α. Μικερτζιάν, Α. Πατρινόπουλος, Α. Παπαδημητρίου, Ε. Τσουμπάκης, Ι. Στρατής.

³⁸³ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 2, «Συμπεράσματα της ΔΕΣΠΑ, αρχές 1961»

³⁸⁴ *Εστία*, 26 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 6

³⁸⁵ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 2, «Καταγγελία ομάδας φοιτητών της Ανώτατης Βιομηχανικής Σχολής Πειραιά προς τη διοίκηση του συλλόγου, με θέματα τη στάση της γενικά και ειδικά στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, 22 Ιανουαρίου 1961»

³⁸⁶ *Μακεδονία*, 29 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1

³⁸⁷ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 98-99

ποσό των 80.000 δραχμών με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου, αν το ποσό αυτό καταβλήθηκε εις βάρος πιστώσεων του προϋπολογισμού που αφορούσαν τη διεξαγωγή διεθνών συνεδρίων και του ζήτησαν να δώσει στη δημοσιότητα τα ονόματα των φοιτητών που διαχειρίστηκαν το ποσό αυτό.³⁸⁸ Από την πλευρά του ο βουλευτής Μπαρότσης, της Κίνησης Εθνικής Αναδημιουργίας, συνέδεσε την επίθεση με την πολιτική της κυβέρνησης Καραμανλή και την κατηγορήσε ότι όργανα της στρατολογούν φοιτητές από τα ΑΕΙ, τους αναπτύσσουν θεωρίες περί «αγαθών της δικτατορίας Μεταξά» και τους διδάσκουν τον αντικομμουνισμό και την έξαρση των επιτευγμάτων της κυβέρνησης. Τέλος ο βουλευτής έκανε επερώτηση, ζητώντας να μάθει αν θα συνεχιστεί αυτή η τακτική. Πρέπει να διευκρινιστεί σε αυτό το σημείο ότι ο βουλευτής Κυκλάδων Μπαρότσης δεν ήταν «συνοδοιπόρος» ή φιλικά διακείμενος προς τους κομμουνιστές. Αντιθέτως υποστήριξε ότι ο κομμουνισμός δεν πολεμάται με έντυπα, ή «πληρωμένες ομάδες δήθεν εθνικής διαφώτισεως», αλλά με τη συνεχή μέριμνα για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού και με την άσκηση «ορθής εθνικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής».³⁸⁹ Πρόκειται δηλαδή για έναν εθνικόφρονα πολιτικό. Αυτό σημαίνει ότι οι ενέργειες της ΕΚΟΦ κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο τη στιγμάτισαν στα μάτια και του εθνικόφρονος χώρου, τουλάχιστον ενός κομματιού του. Αυτό, ενδεχομένως, εξηγεί και την αποτυχημένη προσπάθεια της ΕΚΟΦ, τον Ιανουάριο του 1962, να πραγματοποιήσει, μέσω της Γενικής Γραμματείας του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, την ίδρυση της ΕΦΣΕΕ: σύμφωνα με τη ΔΕΣΠΑ, η γ.γ. του Γ' Π.Σ. αποπειράθηκε να ιδρύσει κρυφά την ΕΦΣΕΕ, καθώς η σύγκληση της έγινε ερήμην των μεγαλύτερων φοιτητικών συλλόγων της Ελλάδας (Νομική, Ιατρική, ΦΜΣ, Οδοντιατρική, Γεωπονική, ΑΣΚΤ, αλλά και των ΔΕΣΠΑ και ΦΕΑΠΘ). Εκτός αυτού, οι μόνοι παρόντες στη συνεδρίαση ήταν αντιπρόσωποι από κάποιους συλλόγους φοιτητών της Θεσσαλονίκης (που δεν έχουν αναγνωριστεί από το Πρωτοδικείο), κάποιοι άλλοι, μη νόμιμα εξουσιοδοτημένοι από τους συλλόγους τους και άλλοι «συμπαρασυρθέντες». Περαιτέρω το τρίτο συνέδριο δεν είχε καμία νομική ή πραγματική υπόσταση, εφόσον το είχαν καταγγείλει οι μεγαλύτεροι φοιτητικοί σύλλογοι της χώρας, όλος ο Τύπος (αντικυβερνητικός και όχι μόνο) και η κοινή γνώμη και επειδή οι αποφάσεις του για την ΕΦΣΕΕ πάρθηκαν μετά την αποχώρηση του μεγαλύτερου μέρους των συνέδρων του. Ως εκ τούτου και επειδή οι αποφάσεις

³⁸⁸ *Μακεδονία*, όπ. π., σελ. 1

³⁸⁹ *Ελευθερία*, 29 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 1 & 3

του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου δεν αμφισβητήθηκαν από κανέναν, η ΔΕΣΠΑ δήλωσε ότι θα συντονίσει τις ενέργειες των φοιτητικών συλλόγων για τη δημιουργία ενός πανελλήνιου φοιτητικού οργάνου, με βάση τις αποφάσεις του δευτέρου συνεδρίου.³⁹⁰ Απ' όσο γνωρίζουμε, στις ενέργειες της γενικής γραμματείας αναφορικά με το ζήτημα της ΕΦΣΕΕ δεν υπήρξε συνέχεια.

Σε εκείνη τη συγκυρία τέθηκε το ζήτημα της ενότητας των αντιεκοφικών δυνάμεων εντός του φοιτητικού σώματος. Ο Στέφανος Στεφάνου είχε ισχυριστεί ότι τα γεγονότα του Δεκεμβρίου 1960 συνέβαλαν στο να συνειδητοποιήσει η κεντρική τάση των φοιτητών την ανάγκη κοινής δράσης με την Αριστερά προκειμένου να αντιμετωπιστεί η ΕΚΟΦ.³⁹¹ Παρεμφερή άποψη εξέφρασε εκείνη την περίοδο και η τότε φοιτήτρια Μ. Καρυτσιώτου (γενική γραμματέας της Εκτελεστικής Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου που αποχώρησε και κατήγγειλε το συνέδριο), η οποία είχε δηλώσει ότι είναι αναγκαία η ενωτική δράση όλων των φοιτητών, είτε είναι δεξιοί, είτε κεντρώοι, είτε αριστεροί.³⁹² Η δράση αυτή πραγματοποιήθηκε, όπως θα δούμε στη συνέχεια, από την ενδυνάμωση των δεσμών μεταξύ κεντρικών και αριστερών φοιτητών, λόγω των όσων διαδραματίστηκαν στο Γ' Π.Σ.³⁹³ Βλέπουμε ότι οι βίαιες πρακτικές της ΕΚΟΦ έφεραν τα αντίθετα αποτελέσματα. Προκάλεσαν ρήγμα στο στρατόπεδο των εθνικοφρόνων δυνάμεων, περίπου ένα χρόνο πριν πραγματοποιηθεί κάτι αντίστοιχο στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό. Ως εκ τούτου θα δημιουργηθούν ένα αντιεκοφικό μέτωπο και ένα αντικυβερνητικό κλίμα στις σχολές, τα οποία θα παγιωθούν το επόμενο ακαδημαϊκό έτος.

Αποτιμώντας το Τρίτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο, μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσε μια φιλοκυβερνητική διαδικασία, καθώς οι διοργανωτές του υποστήριζαν την πολιτική της ΕΡΕ στην εκπαίδευση. Προκειμένου να πετύχουν το στόχο τους προσπάθησαν να επιβάλλουν έλεγχο στους διάφορους εκπροσώπους των φοιτητικών οργανώσεων, μη διστάζοντας να προβούν σε λεκτικές αντιπαραθέσεις και επιθέσεις. Σε ένα βαθμό πέτυχαν τον στόχο τους, ωστόσο η αντικυβερνητική μειοψηφία προσπάθησε να αρθρώσει λόγο και να διαχωρίσει τη θέση της από την πλειοψηφία.

³⁹⁰ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 3, Φάκελος 7, «Ανακοίνωση της ΔΕΣΠΑ για το ζήτημα ίδρυσης ΕΦΣΕΕ, 17 Ιανουαρίου 1962». Γιώργος Φερεντίνος: «Στοιχεία ιστορίας του φοιτητικού κινήματος την περίοδο του 1-1-4 και του 15% για την παιδεία», *Αναδρομές*, τεύχος 1, Δεκέμβριος 2010, σελ. 38-39

³⁹¹ Στέφανος Στεφάνου, *Ένας από τους πολλούς της Ελληνικής Αριστεράς, 1941-1971*, καταγραφή και σχόλια Χριστίνα Αλεξοπούλου, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2013, σελ. 416.

³⁹² *Πανσπουδαστική*, αριθμός φύλλου 26, 07 Φεβρουαρίου 1961, σελ. 11

³⁹³ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 111-112

Τόσο η επιμονή της μειοψηφίας, όσο και οι χειρισμοί της στο ζήτημα του Κυπριακού προκάλεσαν ένα ρήγμα στο συνέδριο, με αποτέλεσμα να αρχίσουν οι αποχωρήσεις. Η επίθεση στη *Μακεδονία*, έφερε τα αντίθετα αποτελέσματα και απονομιμοποίησε την ΕΚΟΦ στη συνείδηση ακόμα και εθνικοφρόνων φοιτητών. Τα παραπάνω γεγονότα προκάλεσαν μια προσέγγιση μεταξύ αριστερών, κεντρώων και μαρκεζινικών φοιτητών. Επίσης το τρίτο συνέδριο δεν κατάφερε να αφήσει κάποιο στίγμα, σε αντίθεση με τα δύο πρώτα.

5 Το μεσοδιάστημα μέχρι τις εκλογές της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961

5.1 Γεγονότα φοιτητικής διαμαρτυρίας

Στην περίοδο που ακολούθησε το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο η συλλογική δράση του φοιτητικού σώματος περιστράφηκε γύρω από ζητήματα σχολών, το νόμο 4053/1960 «περί αναδιοργάνωσης του αντιφυματικού αγώνος» και την πρόθεση του υπουργείου Παιδείας να εισαχθούν στα ΑΕΙ επιλαχόντες φοιτητές που συγκέντρωσαν σε τέσσερα μαθήματα στις εισιτήριες εξετάσεις συνολικά κάτω από 19,5 μονάδες.³⁹⁴

Αναφορικά με το νόμο 4053 οι φοιτητές της Ιατρικής Θεσσαλονίκης ζήτησαν την αναίρεση του άρθρου 14, το οποίο όριζε ότι οι απόφοιτοι των σχολών Ιατρικής έπρεπε πρώτα να υπηρετήσουν στην ύπαιθρο για 3 χρόνια (ένας χρόνος άσκησης σε νοσηλευτικά ιδρύματα και δύο χρόνια άσκησης επαγγέλματος).³⁹⁵ Σύμφωνα με το υπόμνημα των φοιτητών, το εν λόγω άρθρο καταργούσε την ελεύθερη εξάσκηση του ιατρικού επαγγέλματος, περιόριζε το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής ειδικότητας και έβλαπτε την επιστημονική, θεωρητική και πρακτική κατάρτιση των νέων γιατρών. Συγκεκριμένα, η άσκηση στα νοσηλευτικά ιδρύματα της επαρχίας, δεν μπορούσε να προσφέρει την απαραίτητη κλινική πείρα για να μπορέσει ένας νέος γιατρός να επιχειρήσει μαιευτικές επεμβάσεις, πόσο μάλλον να ασκηθεί σε πιο εξειδικευμένους τομείς, όπως η οφθαλμολογία, η ακτινολογία ή η ωτορινολαρυγγολογία. Επίσης, το γεγονός ότι οι κενές θέσεις στα νοσηλευτικά ιδρύματα της επαρχίας ήταν λιγότερες από τον αριθμό όσων αποφοιτούσαν κάθε χρόνο από τις σχολές Ιατρικής, θα είχε ως αποτέλεσμα πολλοί απόφοιτοι να περιμένουν αρκετό καιρό μέχρι να καλύψουν μια κενή θέση. Αυτό με τη σειρά του καθυστερούσε περαιτέρω την καθ' αυτό επιστημονική και επαγγελματική σταδιοδρομία των νέων γιατρών κατά 12 έως 14 χρόνια.³⁹⁶ Από κοινού με τους συναδέλφους τους από την Ιατρική Αθηνών προσέφυγαν στο Συμβούλιο της

³⁹⁴ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *οπ. π.*, σελ. 100

³⁹⁵ ΦΕΚ, Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 83, 15 Ιουνίου 1960, σελ. 833-834

³⁹⁶ *Μακεδονία*, 21 Μαρτίου 1961, σελ. 7. Έτσι, για την έναρξη της επαγγελματικής σταδιοδρομίας θα απαιτούνταν τουλάχιστον έξι χρόνια σπουδών, δύομισή χρόνια υπηρεσίας στις ένοπλες δυνάμεις, τρία χρόνια στην ύπαιθρο και δύο έως τέσσερα χρόνια για τη συνέχιση και ολοκλήρωση της ειδίκευσης.

Επικρατείας προκειμένου να χαρακτηριστεί ως αντισυνταγματικό το επίμαχο άρθρο.³⁹⁷ Οι τελευταίοι είχαν ήδη από την προηγούμενη χρονιά προβεί σε κινητοποιήσεις ενάντια στο νόμο, με αποχή από τα μαθήματα και συγκέντρωση διαμαρτυρίας στο Γουδί.³⁹⁸

Αναφορικά με τα σπουδαστικά ζητήματα, σε αποχή από τα μαθήματα προχώρησαν οι φοιτητές της σχολής Χημικών Μηχανικών του ΕΜΠ, μέχρι να επαναληφθούν οι εργαστηριακές ασκήσεις που διακόπηκαν λόγω της απεργίας των βοηθών και επιμελητών της σχολής. Σύμφωνα με το σύλλογο φοιτητών, η θεωρητική διδασκαλία καθίστατο ανώφελη χωρίς την πρακτική εργαστηριακή εξάσκηση. Η σχολή παρουσίαζε ελλείψεις στο βοηθητικό προσωπικό και πριν την απεργία, κάτι που καθιστούσε ούτως ή άλλως ανεπαρκή την εργαστηριακή άσκηση.³⁹⁹

Οι φοιτητές της Γεωπονοδασολογικής Σχολής του ΑΠΘ προέβησαν σε αποχή από τα μαθήματα με αίτημα να επανέρθει η καταργημένη περίοδος Απριλίου κατά τις πτυχιακές εξετάσεις και το προηγούμενο καθεστώς κατά τις εξετάσεις της ημιπεριόδου.⁴⁰⁰

Στην πρόθεση του υπουργού Παιδείας Γιώργου Βογιατζή να εισαχθούν επιλαχόντες στις σχολές, οι φοιτητές της Φιλοσοφικής Αθηνών απάντησαν με αποχή από τα μαθήματα τους, μέχρι να δοθούν γραπτές υποσχέσεις ότι το μέτρο δε θα εφαρμοστεί, να βελτιωθούν οι συνθήκες σπουδών και να αποκατασταθούν επαγγελματικά οι 1200 αδιόριστοι φιλόλογοι.⁴⁰¹ Οι σύλλογοι φοιτητών Νομικής Αθηνών «η Θέμις» και Φυσικομαθηματικής Αθηνών «ο Αριστοτέλης» κήρυξαν αποχή από τα μαθήματα, με τον πρώτο να διοργανώνει και συγκέντρωση στα Προπύλαια.⁴⁰² Πρέπει να διευκρινιστεί εδώ ότι οι φοιτητές δεν απέρριπταν εντελώς τη διεύρυνση του αριθμού των εισακτέων. Απεναντίας, ζητούσαν πρώτα να βελτιωθούν οι όροι σπουδών και να διπλασιαστούν τα διατιθέμενα κονδύλια προς την εκπαίδευση.⁴⁰³

³⁹⁷ *Μακεδονία*, 30 Απριλίου 1961, σελ. 7

³⁹⁸ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 24, 23 Μαΐου 1960, σελ. 1

³⁹⁹ *Ελευθερία*, 21 Μαρτίου 1961, σελ. 8

⁴⁰⁰ *Μακεδονία*, 1 Απριλίου 1961, σελ. 5

⁴⁰¹ *όπ. π.*, σελ. 5

⁴⁰² *Ελευθερία*, 13 Μαΐου 1961, σελ. 6· *Μακεδονία*, 13 Μαΐου 1961, σελ. 5

⁴⁰³ *Μακεδονία*, 4 Απριλίου 1961, σελ. 5· *Ελευθερία*, 4 Απριλίου 1961, σελ. 7· Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 100

5.2 Το ζήτημα της ΕΚΟΦ και η ενωτική δράση των φοιτητών

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η δράση της ΕΚΟΦ, τα γεγονότα στο Γ' Π.Σ. και ειδικότερα η επίθεση στη *Μακεδονία*, προκάλεσαν μια πολιτική προσέγγιση μεταξύ κεντρικών και αριστερών φοιτητών. Σε μια πρώτη φάση οι νεολαίες των Φιλελευθέρων, της Δημοκρατικής Ένωσης και της ΕΔΑ εξέδωσαν κοινή ανακοίνωση, με την οποία κατήγγειλαν την ύπαρξη «νεοφασιστικών οργανώσεων» και ειδικότερα, στο χώρο της φοιτητικής νεολαίας, την ΕΚΟΦ. Σύμφωνα με το κείμενο, η εν λόγω οργάνωση συντηρούνταν από άδηλους πόρους, οργάνωνε επιθέσεις σε φοιτητές, πραγματοποιούσε περιοδείες στην επαρχία, όπου επιδιόταν σε προπαγάνδα κ.α. Τέλος ζήτησαν τη διάλυση όλων των εν λόγω οργανώσεων.⁴⁰⁴

Η πολιτική προσέγγιση μετουσιώθηκε σε συνεργασία κεντρικών και αριστερών στις φοιτητικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαρτίου 1961. Έτσι σε μια σειρά από σχολές (π.χ. Φιλοσοφική, Νομική, Γεωπονική κ.α.) η ΕΚΟΦ υπέστη συντριπτική ήττα από το αντι-εκοφικό ψηφοδέλτιο.⁴⁰⁵

Ωστόσο, το φοιτητικό σώμα, φάνηκε ότι δεν μπορούσε να απαλλαγεί από την ΕΚΟΦ. Στις 29 Απριλίου ο Σύλλογος Εργαζομένων Φοιτητών – Σπουδαστών και ο Σύλλογος Μαθητών Αποφοίτων Τεχνικών Σχολών «ο Δημόκριτος», στα πλαίσια της Εργατικής Πρωτομαγιάς διοργάνωσαν εκδήλωση στο «Νέο Θέατρο». Στην εκδήλωση εγκρίθηκε ψήφισμα με το οποίο ζητούνταν μια σειρά από διευκολύνσεις και ελαφρύνσεις για τους εργαζόμενους φοιτητές και μαθητές.⁴⁰⁶ Μια μεγάλη ομάδα μελών της εθνικόφρονος οργάνωσης εισήλθε απρόσκλητη στο χώρο και προέβη σε κραυγές αποδοκιμασίας και χειρονομίες, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν συγκρούσεις μεταξύ της ΕΚΟΦ και των φοιτητών (εργαζομένων και μη), των οικοδόμων και των νυχτερινών μαθητών. Ο ΣΕΦ-Σ κατήγγειλε την ΕΚΟΦ και απέρριψε τις κατηγορίες της ότι τα επεισόδια προκάλεσαν οι εργαζόμενοι φοιτητές.⁴⁰⁷

Το θέμα της ΕΚΟΦ επανήρθε στη βουλή λίγες μέρες μετά, όταν μέλη της οργάνωσης επιτέθηκαν στο βουλευτή της ΕΠΕΚ Νικόλαο Ζορμπά, επειδή ο τελευταίος είχε αναφερθεί αρνητικά στη δραστηριότητα της σε συζήτηση που είχε

⁴⁰⁴ *Ελευθερία*, 4 Απριλίου 1961, σελ. 6· *Μακεδονία*, 4 Απριλίου 1961, σελ. 6

⁴⁰⁵ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 27, 27 Μαρτίου 1961, σελ. 11

⁴⁰⁶ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 29, 15 Μαΐου 1961, σελ. 3· Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 96

⁴⁰⁷ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 2, «Καταγγελία του ΣΕΦ-Σ στην ΕΚΟΦ, 8 Μαΐου 1961». Συγκρούσεις ξέσπασαν και κατά τις εκδηλώσεις εργαζομένων για την Πρωτομαγιά.

πραγματοποιηθεί στη βουλή.⁴⁰⁸ Στην κοινοβουλευτική συνεδρίαση που έλαβε χώρα στις 12 Μαΐου, τα κόμματα της αντιπολίτευσης (Δημοκρατικό Κέντρο, Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας, Δημοκρατική Ένωση, ΕΠΕΚ, ΕΔΑ), κατήγγειλαν το περιστατικό και ζήτησαν τη διάλυση της ΕΚΟΦ.⁴⁰⁹ Αξίζει να αναφερθούμε στην τοποθέτηση του Γεωργίου Παπανδρέου: ο αρχηγός του Δημοκρατικού Κέντρου δήλωσε ότι δεν αποδοκίμαζε απόλυτα την ύπαρξη εθνικόφρονων οργανώσεων, οι οποίες θα μάχονταν με το ίδιο πάθος που μάχονταν οι οργανώσεις της Αριστεράς. Ωστόσο, οργανώσεις που χρησιμοποιούσαν τρομοκρατικές μεθόδους, καθίσταντο «στρατολόγοι του κομμουνισμού». Σύμφωνα με τον Παπανδρέου, ο οποίος, προφανώς, δεν ήταν ούτε «συνοδοιπόρος», τον κομμουνισμό μπορούσε να καταπολεμήσει μόνο η «ιδέα της αληθούς Δημοκρατίας».⁴¹⁰ Αυτό σημαίνει ότι ο κεντρικός ηγέτης πρότεινε έναν άλλο τρόπο ανάσχεσης της Αριστεράς, στην οποία αντιτίθετο, ίσως περισσότερο απ' ό,τι στην ΕΚΟΦ. Ο Παπανδρέου δεν έχανε ευκαιρία, ήδη από τις αρχές της προδικτατορικής περιόδου, να εκφράσει το μένος του για τους ηττημένους του Εμφυλίου (έκανε μάλιστα λόγο για «κομμουνιστικό πανσλαβισμό») και να εμποδίσει την εφαρμογή των μέτρων επιείκειας.⁴¹¹

Η κυβέρνηση της ΕΡΕ, δια στόματος Παναγιώτη Κανελλόπουλου, αποδοκίμασε το περιστατικό, ωστόσο, ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, έκανε λόγο για κομμουνιστική δράση που αποσκοπούσε στην υπονόμευση των ψυχών των νέων, υπονοώντας πως δεν πρέπει να αποθαρρύνονται οι εθνικόφρονες νέοι από το να καταπολεμούν την κομμουνιστική ιδεολογία. Η ΕΚΟΦ, από την πλευρά της, αρνήθηκε ότι έχει την οποιαδήποτε σχέση με τα γεγονότα και υποστήριξε ότι οι εν λόγω φοιτητές δεν είναι καν μέλη της.⁴¹²

Πριν ξεκινήσει η νέα ακαδημαϊκή χρονιά, έλαβαν χώρα εξελίξεις στο φοιτητικό χώρο, που έμελλε να καταστούν καθοριστικές. Τον Ιούλιο δύο από τους τρεις οριζόμενους αντιπροσώπους της Νομικής Αθηνών στη ΔΕΣΠΑ, ο αντιπρόεδρος της ομοσπονδίας Τάκης Παπασπυρόπουλος και ο γενικός της γραμματέας Γιώργος Βερβενιώτης, ανακλήθηκαν με την αιτιολογία ότι δεν ανταποκρίνονταν επαρκώς στις

⁴⁰⁸ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 29, 15 Μαΐου 1961, σελ. 3· *Ελευθερία*, 11 Μαΐου 1961, σελ. 6· *Μακεδονία*, 11 Μαΐου 1961, σελ. 8

⁴⁰⁹ *Πανσπουδαστική*, όπ. π., σελ. 3. Καταγγελτικές ήταν και οι δηλώσεις της Φιλελευθέρης Νεολαίας, της Προοδευτικής Ένωσης Νέων και της Δημοκρατικής Νεολαίας.

⁴¹⁰ *Ελευθερία*, 13 Μαΐου 1961, σελ. 5

⁴¹¹ Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Μετά τον Εμφύλιο, Πολιτικές διαδικασίες και κοινωνική πόλωση στις αρχές της προδικτατορικής περιόδου*, εκδόσεις Νότιος Άνεμος, Αθήνα 2015, σελ. 90-93

⁴¹² *Μακεδονία*, 13 Μαΐου 1961, σελ. 3

υποχρεώσεις τους.⁴¹³ Τις θέσεις τους ανέλαβαν οι αντικυβερνητικοί συνδικαλιστές Θωμάς Χούτας και Νίκος Καραμανλής, αλλάζοντας τους συσχετισμούς στο εσωτερικό της ΔΕΣΠΑ. Όταν τον Αύγουστο πραγματοποιήθηκαν νέες αρχαιρεσίες, εκλέχθηκαν στην ομοσπονδία αντικυβερνητικοί φοιτητές στις θέσεις του αντιπροέδρου και του γενικού γραμματέα, εδραιώνοντας τον αντικυβερνητικό συσχετισμό ισχύος στη ΔΕΣΠΑ.⁴¹⁴

Το κλίμα άρχισε να οξύνεται, όταν, το Σεπτέμβρη που ακολούθησε, η ΔΕΣΠΑ άρχισε να καταπιάνεται συστηματικά με διάφορα πανεπιστημιακά και σπουδαστικά ζητήματα, όπως ο θεμέλιος λίθος της Πανεπιστημιούπολης, η καθιέρωση του φοιτητικού εισιτηρίου, το φοιτητικό συσσίτιο, τα δίδακτρα, οι υποτροφίες, τα κονδύλια που παρέχονταν στην ανώτατη εκπαίδευση γενικά και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ειδικότερα, κ.α. Κυρίαρχη αιχμή αποτέλεσε η θεμελίωση της Πανεπιστημιούπολης, η τελετή της οποίας θα πραγματοποιούνταν στη θέση Κουπόνια, κατά τις αρχές του μήνα.

Σύμφωνα με τη ΔΕΣΠΑ, στη συγκυρία του 1961, ουσιαστικά τίποτα το καινούργιο δεν προστίθονταν, στις, ήδη από το 1958, πραγματοποιημένες υποσχέσεις. Όχι μόνο αυτό, αλλά παρόμοιες υποσχέσεις δίνονταν για την ανέγερση των κτηρίων της Οδοντιατρικής και του Χημείου. Επιπροσθέτως στους προσκεκλημένους φοιτητές δεν δινόταν το δικαίωμα λόγου, ούτε για δύο λεπτά. Το γεγονός ότι ένα τόσο σημαντικό έργο θα θεμελιωνόταν εν μέσω προεκλογικής περιόδου, δημιουργούσε στη ΔΕΣΠΑ επιπρόσθετες επιφυλάξεις. Για τους παραπάνω λόγους η ομοσπονδία αποφάσισε να μην συμμετάσχει στην εκδήλωση της θεμελίωσης, την οποία χαρακτήρισε «προεκλογική φενάκη», ενώ καλούσε και το φοιτητικό σώμα να πράξει το ίδιο.⁴¹⁵ Ωστόσο, η φιλοκυβερνητική μερίδα της ΔΕΣΠΑ, ισχυρίστηκε ότι η συνεδρίαση, στην οποία αποφασίστηκαν τα παραπάνω ήταν παράνομη, επικαλούμενη έλλειψη απαρτίας, ενώ δεν παρέλειψε να αναφέρει ότι οι φοιτητές που συμμετείχαν στη συνεδρίαση ήταν μέλη κομμάτων της αντιπολίτευσης και ότι έχει ζητηθεί η παραπομπή τους στο πειθαρχικό συμβούλιο του Πανεπιστημίου.⁴¹⁶

Στο ίδιο μήκος κύματος με τη ΔΕΣΠΑ κινήθηκε και η *Πανσπουδαστική* με πρωτοσέλιδο της, με το οποίο αναπαρήγαγε τα επιχειρήματα της ομοσπονδίας και

⁴¹³ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 32, Νοέμβριος 1961, σελ. 3

⁴¹⁴ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 101

⁴¹⁵ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 291, Φάκελος 1, «Ανακοίνωση της ΔΕΣΠΑ, 5 Σεπτεμβρίου 1961»

⁴¹⁶ *Ελευθερία*, 7 Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 5

χαρακτήριζε την τελετή «προεκλογική φενάκη».⁴¹⁷ Στο πρωτοσέλιδο απεικονιζόταν χαμογελαστός ο πρωθυπουργός Καραμανλής να κρατάει ένα μυστήρι.

Η πλειονότητα των φοιτητών δεν προσήλθε στην τελετή γι' αυτό και η ΔΕΣΠΑ έμεινε ικανοποιημένη από αυτή τη στάση, ενώ, ταυτόχρονα, απάντησε και στις κατηγορίες της φιλοκυβερνητικής μερίδας, για την οποία έγινε λόγος παραπάνω. Η αντικυβερνητική πλειοψηφία εντός της ομοσπονδίας, αντέτεινε ότι τρεις από αυτούς (Ταπανλής, Κεραμάρης, Χατζηιλίας) απουσίαζαν στους τόπους καταγωγής τους στην επαρχία και οι υπόλοιποι έξι απουσίαζαν συστηματικά από τις συνεδριάσεις. Ειδική μνεία έγινε και στον Γιώργο Βερβενιώτη, που είχε ανακληθεί τον περασμένο Ιούλιο από τη θέση του γενικού γραμματέα και ο οποίος παρακρατούσε τη σφραγίδα της ΔΕΣΠΑ: σύμφωνα με την ανακοίνωση, αυτός και οι υπόλοιποι συνδικαλιστές που συκοφαντούσαν τη ΔΕΣΠΑ θα υποστούν τις δέουσες πειθαρχικές και ποινικές διώξεις.⁴¹⁸ Ήταν φανερό ότι η ένταση στο εσωτερικό των σχολών κλιμακωνόταν. Στο τέλος της ανακοίνωσης η ΔΕΣΠΑ, απαρίθμησε μια σειρά από αιτήματα, τα οποία, κατά την ίδια, θα επίλυαν τα χρόνια φοιτητικά προβλήματα, όπως –μεταξύ άλλων– μείωση των διδάκτρων κατά 50%, ολοκλήρωση του θεσμού του φοιτητικού εισιτηρίου, ενίσχυση και έγκαιρη παροχή του φοιτητικού συσσιτίου και αύξηση των κονδυλίων για την εκπαίδευση στο 15%.

Το πόσο είχε οξυνθεί η κατάσταση φάνηκε από την επίθεση –και κατάληψη– των γραφείων της ΔΕΣΠΑ από μέλη της ΕΚΟΦ, λίγες μέρες μετά. Υπό την πλήρη κάλυψη της αστυνομίας, επιτέθηκαν στον Αλέξανδρο Μπέτση και στον Νίκο Καραμανλή και διόρισαν μη εκλεγμένα μέλη της ομοσπονδίας στις θέσεις του προεδρείου της.⁴¹⁹ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η ΔΕΣΠΑ να μην συνεδριάζει, τουλάχιστον μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, όπως θα δούμε παρακάτω. Όπως έχει επισημανθεί, η ανακοίνωση της ΔΕΣΠΑ δεν περιείχε τίποτα το κομμουνιστικό, το αριστερό ή εν γένει το πολιτικό. Δεν ήταν, όμως, χωρίς πολιτικά αποτελέσματα,

⁴¹⁷ *Πανσπουδαστική*, φύλλο 31, 19 Οκτωβρίου 1961, σελ. 1· βλ. και Θ. Δασκαλόπουλος: «Η “Πανεπιστημιούπολις” και η θέση των φοιτητών», *Ελευθερία*, 8 Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 2, στο οποίο ο συντάκτης της εφημερίδας απαριθμεί και άλλους (τεχνικούς και όχι μόνο) λόγους για τους οποίους δυσπιστεί με τις προθέσεις της κυβέρνησης.

⁴¹⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 291, Φάκελος 1, «Ανακοίνωση της ΔΕΣΠΑ, 8 Σεπτεμβρίου 1961». Πρέπει εδώ να διευκρινιστεί ότι σε αυτήν την ανακοίνωση, όπως και στην προηγούμενη (5 του μηνός), αλλά και σε αυτές που ακολούθησαν υπάρχει σφραγίδα.

⁴¹⁹ *Ελευθερία*, 12 Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 8· *Μακεδονία*, 12 Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 3

καθώς εμπόδισε την κυβέρνηση από το να παρουσιάσει μια προεκλογική τελετή ως κάτι το θετικό για αυτήν.⁴²⁰

Το περιστατικό «επαναλήφθηκε» λίγες μέρες μετά, στη Νομική Αθηνών, όταν η ΕΚΟΦ, υπό τον Χρήστο Φύσσα επιτέθηκε στα γραφεία του συλλόγου φοιτητών. Και πάλι υπό την ανοχή της αστυνομίας, τα μέλη της οργάνωσης επιδόθηκαν σε απειλές και λεκτικές και σωματικές επιθέσεις, ενώ προσπάθησαν να κλέψουν τη σφραγίδα και τα έγγραφα του συλλόγου, με αποτέλεσμα να τραυματιστούν οι Αλέξανδρος Μπέτσης και Δήμος Μαυρομάτης. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αστυφύλακας Γεωργίου δήλωσε σε μέλος του διοικητικού συμβουλίου ότι «κάνει ότι θέλει και ότι ένα μήνα μετά θα είναι πάλι στα γραφεία του συλλόγου διότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής θα επανεκλεγεί στις επερχόμενες εκλογές». Ο φοιτητικός σύλλογος κατήγγειλε δριμύτητα την επίθεση, την οποία ενέτασσε σε μια γενικότερη προσπάθεια της κυβέρνησης να εμποδίσει το φοιτητικό σώμα να προωθήσει τα ιδιαίτερα προβλήματα του και προειδοποίησε ότι αυτή θα αποτελέσει την αρχή περαιτέρω «τρομοκρατικών ενεργειών» που δεν θα περιοριστούν στη σπουδάζουσα νεολαία.⁴²¹

Αναφορικά με την ΔΕΣΠΑ, στις 13 του μήνα και με αφορμή τις επερχόμενες εκλογές, αυτή έβγαλε ένα μακροσκελές υπόμνημα, το οποίο είχε ως αποδέκτες την ΕΡΕ, την Ένωση Κέντρου, το Κόμμα των Προοδευτικών και το Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδας, με θέμα τα ειδικά και γενικά προβλήματα και ανάγκες των ΑΕΙ και του φοιτητικού σώματος. Αφού τονίζει ότι η Ελλάδα βρισκόταν στις τελευταίες χώρες ως προς τα δαπανούμενα ποσά για την εκπαίδευση, πιο κάτω, όχι μόνο από τις ευρωπαϊκές, αλλά και από τις αφρικανικές και ασιατικές, απαριθμεί μια σειρά από προβλήματα που ταλανίζουν την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα, από το 1956 μέχρι το 1961 (αδυναμία στροφής της στην τεχνική-θετική επιστημονική κατεύθυνση, αδυναμία κάλυψης παλιών εδρών και δημιουργίας νέων, φυγή πολλών νέων Ελλήνων στο εξωτερικό προκειμένου να σπουδάσουν κ.α.). Στη συνέχεια προτείνει διάφορες λύσεις, όπως –μεταξύ άλλων:

- ανάληψη απ' ευθείας από το κράτος, όλων ανεξαιρέτως των ΑΕΙ
- αύξηση των καταβαλλόμενων από το κράτος χορηγήσεων στα ΑΕΙ

⁴²⁰ Γιάννης Γιανουλόπουλος: «Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του, το φοιτητικό κίνημα των αρχών της δεκαετίας του 1960: η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη», στο *Δολοφονία Λαμπράκη, η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά*, πρακτικά ημερίδας, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2016, σελ. 159

⁴²¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 295, Φάκελος 6, «Καταγγελία του Συλλόγου Φοιτητών Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών “η Θέμις”, 15 Σεπτεμβρίου 1961»

- πραγματική εξασφάλιση εγγυήσεων για την έναρξη της ανέγερσης της Πανεπιστημιούπολης
- μείωση των διδάκτρων και των λοιπών οικονομικών επιβαρύνσεων των φοιτητών
- αναδιάρθρωση των ατελών εγγραφών
- αύξηση της παρεχόμενης από το ΙΚΥ κρατικής επιχορήγησης
- άμεση και προσωρινή λειτουργία –μέχρι την ανέγερση της Πανεπιστημιούπολης- φοιτητικής εστίας σε οίκημα με ενοίκιο
- αύξηση του κονδυλίου για τη φοιτητική σίτιση
- ανάληψη από το κράτος της δαπάνης για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των φοιτητών
- άμεση ανάληψη από τον Οργανισμό Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων της έκδοσης των ακαδημαϊκών συγγραμμάτων
- επέκταση του θεσμού του φοιτητικού εισιτηρίου σε όλες τις υπεραστικές συγκοινωνίες ξηράς, θάλασσας και αέρα
- δημιουργία φοιτητικής λέσχης στο Γουδί

Σύμφωνα με τη ΔΕΣΠΑ, όλα τα παραπάνω μπορούσαν να υλοποιηθούν άμεσα, μέσω της αύξησης του προϋπολογισμού για την Παιδεία από το 6,8% στο 15%. Το 15% θα αποτελέσει, περίπου ένα χρόνο μετά, ένα από τα πιο σημαντικά αιτήματα των φοιτητών.⁴²² Την πατρότητα του έχουν διεκδικήσει πολλοί. Το σύνθημα αυτό προέκυψε ουσιαστικά από την στρογγυλοποίηση απόφασης του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, που ζητούσε διπλασιασμό των διατιθέμενων ποσών για την εκπαίδευση.⁴²³

Ειδικότερα όσον αφορά τα συνδικαλιστικά ζητήματα των φοιτητών, αξίζει να γίνει αναφορά, στο αίτημα για προστασία της δημοκρατικής λειτουργίας των φοιτητικών συνδικαλιστικών οργανώσεων από επεμβάσεις εξωφοιτητικών κύκλων και παραγόντων.⁴²⁴ Το αίτημα αυτό, συνιστά, ουσιαστικά, αίτημα υπεράσπισης του

⁴²² ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 291, Φάκελος 1, «Τρικ "15% Εθνικών Δημοσήφισμα δια την Αναγέννησιν της Παιδείας, Ψηφίζω την αύξησιν του κονδυλίου δια την Παιδεία εις 15% επί του Κρατικού Προϋπολογισμού, 1962»

⁴²³ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Γενικαί και βασικαί αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959», σελ. 4

⁴²⁴ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα, Κουτί 1, Φάκελος 7, Υποφάκελος 2, «Υπόμνημα της ΔΕΣΠΑ για τις γενικές και ειδικές ανάγκες και τα προβλήματα των ΑΕΙ και των φοιτητών τους, 13 Οκτωβρίου 1961»

άτυπου θεσμού του πανεπιστημιακού ασύλου και θα διατυπώνεται αρκετά συχνά από το 1962 και μετά.

Όλα τα παραπάνω αιτήματα ήταν αποφάσεις του Πρώτου και του Δεύτερου Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, προσαρμοσμένα, όμως, στις τότε ανάγκες της πανεπιστημιακής και φοιτητικής ζωής. Το γεγονός ότι διατυπώθηκαν ξανά το 1961 αποτυπώνει την εμβέλεια τους: οι αποφάσεις αυτές λειτούργησαν ως καταστατικός χάρτης του φοιτητικού κινήματος για χρόνια αφότου πρωτοδιατυπώθηκαν.⁴²⁵

5.3 Η επίδραση των εκλογών της 29^{ης} Οκτωβρίου

Η οικονομική πολιτική της ΕΡΕ είχε δημιουργήσει κοινωνικές εντάσεις, τις οποίες ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε αποφασίσει να αντιμετωπίσει με εκλογές, που, εν τέλει, αποφασίστηκε να διεξαχθούν στις 29 Οκτωβρίου 1961. Προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι η ΕΡΕ θα σημειώσει εκλογική νίκη, η «αφανής επιτροπή εναντίον του κομμουνισμού» κινητοποίησε όλους τους μηχανισμούς του κράτους και του παρακράτους (στρατός, χωροφυλακή, Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης), αρχικά μέσω της άσκησης ψυχολογικής βίας εναντίον οπαδών της ΕΔΑ.⁴²⁶ Τα περιστατικά φυσικής και ψυχολογικής βίας εναντίον οπαδών και μελών της ΕΔΑ εντείνονταν όσο πλησίαζαν οι εκλογές. Η Κεντρική Εκλογική Επιτροπή κατήγγειλε την τρομοκρατία που λάμβανε χώρα στην πρωτεύουσα αλλά και σε διάφορες πόλεις της επαρχίας σε διεθνείς οργανώσεις και οργανισμούς (ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, Διακοινοβουλευτική Συνέλευση, Διεθνής Ένωση Τύπου κλπ),⁴²⁷ ενώ σε άλλη της ανακοίνωση έκανε λόγο για «ομοιομορφία των ενεργειών των τραμπούκων» και «ενιαία στάση των ηγετών των ΤΕΑ» κάτι που αποδείκνυε ότι το σχέδιο ήταν ενιαίο.⁴²⁸ Μέσα σε αυτά τα πλαίσια θα δολοφονηθεί στη Θεσσαλονίκη ο 24χρονος ηλεκτροτεχνίτης Στέφανος Βελδεμίρης, μέλος της Νεολαίας ΕΔΑ, ο οποίος πυροβολήθηκε στο κεφάλι ενώ μοίραζε προκηρύξεις.⁴²⁹ Θύμα της προεκλογικής τρομοκρατίας αποτέλεσε και ο 21χρονος στρατιώτης Διονύσης Κερπινιώτης (και

⁴²⁵ Έχει ήδη γίνει αναφορά στο ζήτημα της ΕΦΣΕΕ παραπάνω.

⁴²⁶ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963)*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 371-372

⁴²⁷ *Η Αυγή*, 15 Οκτωβρίου 1961, σελ. 1, 9 & 10

⁴²⁸ *Η Αυγή*, 17 Οκτωβρίου 1961, σελ. 3

⁴²⁹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 268, Φάκελος 1, «Καταγγελία της Ν.ΕΔΑ για τη δολοφονία του Στ. Βελδεμίρη, Οκτώβριος 1961»· *Μακεδονία*, 28 Οκτωβρίου 1961, σελ. 1 & 7

αυτός μέλος της Ν.Ε.ΔΑ), ο οποίος είχε σταλεί ως μέλος της φρουράς στο εκλογικό κέντρο του χωριού Δεμίρι της Αρκαδίας.⁴³⁰

Η ηγεσία της νεοϊδρυθείσας Ενώσεως Κέντρου (Γ. Παπανδρέου, Σ. Βενιζέλος) είχε εκτιμήσει ότι η τρομοκρατία εναντίον της Αριστεράς θα έσπρωχνε τους οπαδούς της προς το Κέντρο.⁴³¹ Ωστόσο, μέχρι τα μέσα Οκτωβρίου, οι καταγγελίες για επιθέσεις και εναντίον ψηφοφόρων του Κέντρου είχαν πληθύνει. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η Οργάνωση Νεολαίας Ενώσεως Κέντρου, με ανακοίνωση της προειδοποίησε τη χωροφυλακή, τα ΤΕΑ, το στρατό και άλλους παράγοντες εντός των κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους, ότι δεν θα περιμένει την 30^η Οκτωβρίου για να τους «τιμωρήσει» και ότι στη βία θα αντιτάξει βία.⁴³² Μάλιστα κάνει λόγο για την τήρηση του συντάγματος, η οποία επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, βασική φράση αλλά και επιχείρημα του συνθήματος «1-1-4», που θα κάνει την εμφάνιση του την άνοιξη του 1962. Όπως έχει επισημανθεί, η νεολαία του Κέντρου στοχοποίησε όχι μόνο τους πολιτικούς που διεξήγαγαν τις εκλογές, αλλά και τους κρατικούς και παρακρατικούς μηχανισμούς του μετεμφυλιακού κράτους.⁴³³

Το ζήτημα που απασχόλησε τόσο τον πολιτικό κόσμο, όσο και την ελληνική κοινή γνώμη μετά τις εκλογές ήταν η έντονη αμφισβήτηση από την Ένωση Κέντρου και την Ε.Δ.Α της έκβασης της εκλογικής αναμέτρησης, την οποία ο Γεώργιος Παπανδρέου αποκάλεσε «εκλογικό πραξικόπημα».⁴³⁴ Αυτή η αμφισβήτηση δεν αποτέλεσε κάποια παροδική και στιγμιαία καταγγελία της Ένωσης Κέντρου, αλλά αποτέλεσε μόνιμο στοιχείο μιας συνολικής αντιπολιτευτικής στρατηγικής που ονομάστηκε επιγραμματικά από τον Παπανδρέου «Ανένδοτος Αγώνας».⁴³⁵ Χαρακτηριστική του κλίματος πόλωσης που άρχισε να αναπτύσσεται, ήταν η δήλωση του Σοφοκλή Βενιζέλου: «δεν δεχόμεθα (είπε απευθυνόμενος προς την ΕΡΕ), υπό τας συνθήκας τας οποίας εδημιουργήσατε να είμεθα συνάδελφοι εν τη εθνικοφροσύνη σας».⁴³⁶

⁴³⁰ ΑΣΚΙ, Αρχείο Ε.Δ.Α, Κουτί 272, Φάκελος 1, «Επιστολή του Κεντρικού Συμβουλίου της Νεολαίας Ε.Δ.Α προς την Παγκόσμια Ομοσπονδία Δημοκρατικής Νεολαίας». Τάσος Τρίκκας, *Ε.Δ.Α, Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς, 1951-1967*, τόμος Β, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2009, σελ. 872

⁴³¹ Γιάννης Ν. Γιανουλόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 373-374. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία, κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2003, σελ. 271

⁴³² *Η Αυγή*, 17 Οκτωβρίου 1961, σελ. 8

⁴³³ Γιάννης Γιανουλόπουλος, «Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του, το φοιτητικό κίνημα των αρχών της δεκαετίας του 1960: η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη», *όπ. π.*, σελ. 160

⁴³⁴ Ηλίας Νικολακόπουλος, *όπ. π.*, σελ. 293

⁴³⁵ *όπ. π.*, σελ. 293. Για μια αντίθετη άποψη βλ. Γεώργιος Ι. Ράλλης, *όπ. π.*, σελ. 62-67

⁴³⁶ *Ελευθερία*, 21 Ιανουαρίου 1962, σελ. 11

Από το κοινοβούλιο, η αντιπαράθεση μεταφέρθηκε στους δημόσιους χώρους, με πρωτοβουλία, αρχικά, της Ενώσεως Κέντρου να διοργανώσει δημόσιες συγκεντρώσεις. Ωστόσο, η άρνηση της αστυνομίας να δώσει τη σχετική άδεια προκειμένου να πραγματοποιήσει η ΕΚ συγκέντρωση στην πλατεία Κλαυθμώνος τον Ιανουάριο του 1962, άρχισε να ανοίγει την ατζέντα του «Ανένδοτου Αγώνα»: πέρα από τις πάγιες καταγγελίες για «εκλογικό πραξικόπημα», στο επίκεντρο της κριτικής έμπαινε και η «αντισυνταγματική» πρακτική μίας «νόθου» κυβέρνησης σε κάθε έκφανση της πολιτικής της.⁴³⁷ Παρόμοια τακτική θα εφαρμόσει και η νεολαία του κόμματος το Μάρτιο του 1962 στο θέατρο «Χατζηχρήστου».⁴³⁸

Η επίδραση του «εκλογικού πραξικοπήματος» στη φοιτητική νεολαία ήταν καταλυτική, όπως έχει επισημανθεί ήδη από το 1963.⁴³⁹ Το φοιτητικό σώμα είχε ήδη, από τις αρχές του 1961, ξεκινήσει τον δικό του αγώνα ενάντια στην ΕΚΟΦ. Παράλληλα με την καταγγελία των παρακρατικών επιθέσεων εναντίον συνδικαλιστικών οργάνων και μεμονωμένων συνδικαλιστών, η φοιτητική νεολαία, θα καταγγείλει τόσο την αστυνομική καταστολή (κάτι που γινόταν σποραδικά και τη δεκαετία του '50, με αφορμή π.χ. το Κυπριακό), όσο και την επέμβαση της δικαστικής εξουσίας. Συγκεκριμένα το Δεκέμβριο του 1960, φοιτητές και φοιτήτριες του ΑΠΘ κατήγγειλαν τη συστηματική τους αστυνόμευση, την κακοποίηση συνδικαλιστών τους και την ποινικοποίηση των κοινωνικών τους σχέσεων.⁴⁴⁰ Τον Ιούνιο του 1961 η αστυνομία, εισήλθε στο χώρο που η ΟΤΣΣΕ πραγματοποιούσε γενική συνέλευση και εξεδίωξε τα μέλη της.⁴⁴¹ Το Νοέμβριο του ίδιου έτους αποφασίστηκε η αναστολή του Συλλόγου Σπουδαστών του ΕΜΠ μέχρι το Μάρτιο του 1962, ύστερα από δικαστική απόφαση.⁴⁴² Αυτές οι καταγγελίες θα δώσουν τη θέση τους σε έναν πολιτικό λόγο και σε ένα πλαίσιο διεκδικήσεων που δεν θα περιοριστεί στα καθαρά σπουδαστικά ζητήματα, αλλά θα συμπεριλαμβάνει τη νομική κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου και τις ευρύτερες δημοκρατικές

⁴³⁷ Χρήστος Χρηστίδης, *Ο Ανένδοτος Αγώνας της Ένωσης Κέντρου, Από τις εκλογές του 1961 στην παραίτηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2012, σελ. 46-47

⁴³⁸ *Ελευθερία*, 6 Μαρτίου 1962, σελ. 1 & 7

⁴³⁹ Δημήτρης Φωτεινός: «Οι τέσσερεις ηλικίες του φοιτητικού μας κινήματος», *Πανσπουδαστική*, αριθμός τεύχους 45-46, Μάρτιος - Απρίλιος 1963, σελ. 4

⁴⁴⁰ *Πανσπουδαστική*, αριθμός φύλλου 25, 8 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 12· *Μακεδονία*, 11 Μαρτίου 1961, σελ. 3

⁴⁴¹ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 301, Φάκελος 1, «Καταγγελία του ΣΕΦ-Σ, 29 Ιουνίου 1961». Η γενική συνέλευση της ΟΤΣΣΕ πραγματοποιούνταν στο εντευκτήριο του ΣΕΦ-Σ.

⁴⁴² Δημήτρης Φωτεινός: «Κάθε Δεκαπέντε», *Πανσπουδαστική*, αριθμός φύλλου 33, 15 Δεκεμβρίου 1961, σελ. 3

ελευθερίες.⁴⁴³ Έτσι, μετά τις εκλογές του 1961, το φοιτητικό κίνημα θα σημειώσει άνοδο, θα μαζικοποιηθεί και θα διευρύνει, τόσο τους στόχους του, όσο και τον τρόπο με τον οποίο διεκδικεί τα αιτήματά του.⁴⁴⁴ Μία από τις κυριότερες αιχμές θα είναι η νομική κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου. Θα παραμείνει ενωτικό, τουλάχιστον για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα, καθώς στο χώρο των πανεπιστημίων δεν επικράτησε η λογική του Γεώργιου Παπανδρέου για «διμέτωπο αγώνα».

⁴⁴³ Δημήτρης Φωτεινός: «Κάθε Δεκαπέντε», *Πανσπουδαστική*, αριθμός φύλλου 37-38, 16 Απριλίου 1962, σελ. 3. «Δεν προφταίνεις ν' ανασάνεις τούτο τον καιρό. Γεγονότα πάνω στα γεγονότα. Και δεν ξέρεις τι να πρωτοδιαλέξεις. Να γράψης για τους Φυσικούς; Να γράψης για τις εκλογές; Να γράψης για το πανεπιστημιακό άσυλο και τις ακαδημαϊκές ελευθερίες; Όλα έχουν τη θέση τους στο χρονικό».

⁴⁴⁴ Μιχάλης Μωραϊτίδης, *όπ. π.*, σελ. 105-106

Σύνοψη - συμπεράσματα

Τα πανσπουδαστικά συνέδρια της προδικτατορικής περιόδου πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου και της μετεμφυλιακής τάξης πραγμάτων στην Ελλάδα. Ειδικότερα, όσον αφορά τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό, το φοιτητικό σώμα θα κληθεί να συνδικαλιστεί και να πραγματοποιήσει συλλογική δράση, μέσα σε ένα ασφυκτικό πλαίσιο: οι φοιτητές παρακολουθούνται από τα όργανα ασφαλείας, μέσα και έξω από τις σχολές, οι φοιτητικοί σύλλογοι είναι αποδιαρθρωμένοι, εξαιτίας των συνθηκών που προηγήθηκαν (Κατοχή, Εμφύλιος), ενώ ο συντηρητισμός επικρατεί, όχι μόνο στην κοινωνία, αλλά και στην εκπαίδευση (πανεπιστημιακή και όχι μόνο). Φοιτητικές παρατάξεις δεν υπάρχουν (αυτές θα εμφανιστούν τη δεκαετία του '60), μόνο συνδυασμοί που κατεβαίνουν στις φοιτητικές εκλογές.

Στο πολιτικό σκηνικό της προδικτατορικής περιόδου, μετά το κεντρικό διάλειμμα του 1950-1952, κυριαρχεί η Δεξιά, πρώτα με τον Ελληνικό Συναγερμό (1952-1955), έπειτα με την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (1956-1963). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια θα ανασυγκροτηθεί οργανωτικά το ελληνικό φοιτητικό κίνημα. Αν και οι φοιτητές, αρχικά, αναπτύσσουν συλλογική δράση γύρω από σπουδαστικά ζητήματα (δίδακτρα, τιμές συγγραμμάτων, έδρες κλπ), τον τόνο δίνουν οι κινητοποιήσεις για το Κυπριακό. Το εν λόγω θέμα λειτουργεί ως αφορμή, τόσο για να πραγματοποιήσουν οι φοιτητές συλλογική διαμαρτυρία, όσο και για να ανασυγκροτήσουν τις δομές του φοιτητικού συνδικαλισμού.

Το Κυπριακό θα συμβάλλει στην ανάπτυξη του φοιτητικού κινήματος. Οι αγώνες για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα θα ενισχυθούν και από εθνικόφρονα στοιχεία, ενώ η στάση της αστυνομίας, κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων των φοιτητών με αυτήν, θα διογκώσει την κοινωνική δυσαρέσκεια, θα επιδράσει αρνητικά στην εικόνα της κυβέρνησης και θα νομιμοποιήσει το φοιτητικό σώμα στα μάτια της κοινωνίας. Η καταστολή του συλλαλητηρίου της 9^{ης} Μαΐου 1956 θα συμβάλλει στην αποκλιμάκωση των κινητοποιήσεων για το Κυπριακό. Οι φοιτητές, αν και δεν σταματούν να αναπτύσσουν τη συλλογική τους δράση γύρω από αυτό το θέμα, ασχολούνται συστηματικότερα με τα ενδοπανεπιστημιακά ζητήματα. Ήδη από το 1955 υφίσταται το ζήτημα των εξεταστικών περιόδων και τον Αύγουστο του επόμενου έτους προστίθεται και αυτό της αύξησης των διδάκτρων. Οι φοιτητές δε θα

βγουν κερδισμένοι από την αναμέτρηση τους με τις κυβερνήσεις της περιόδου, ωστόσο θα αποκτήσουν συνδικαλιστική εμπειρία.

Η προπαρασκευή και σύγκληση των συνεδρίων ξεκινά με πρωτοβουλία της ΔΕΣΠΑ. Στο προπαρασκευαστικό στάδιο, κυριαρχούν τα ζητήματα της συμμετοχής των φοιτητικών συνδικαλιστικών οργανώσεων στην Προπαρασκευαστική Επιτροπή και στο συνέδριο, της ημερομηνίας διεξαγωγής του, της χρηματοδότησης του, του προγράμματος και της σύστασης του προεδρείου του και των ξένων αντιπροσώπων. Οι κύριες αντεγκλήσεις μεταξύ των φοιτητών παρουσιάστηκαν στο ζήτημα της συμμετοχής.

Οι εργασίες του συνεδρίου αποτέλεσαν ευκαιρία για τα πολιτικά κόμματα να παρέμβουν μέσω των χαιρετιστήριων ομιλιών τους και για τους φοιτητές να εκφράσουν την αντίθεση τους στην εκπαιδευτική και εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης. Οι αντεγκλήσεις δεν λείπουν, όπως είδαμε στην περίπτωση του Κυπριακού και των φοιτητικών ενώσεων Θεσσαλονίκης. Αντεγκλήσεις θα υπάρξουν και στο θέμα της ΕΦΕΕ, στο οποίο δεν υπήρξε ουσιαστική πρόοδος, ενώ η δημιουργία της θα αργήσει (Απρίλιος 1963).

Η διαμόρφωση των αποφάσεων προκύπτει μέσα από τη συζήτηση και την ψηφοφορία που πραγματοποιείται μετά από αυτήν. Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων έχουμε τη δυνατότητα να πληροφορηθούμε λεπτομέρειες για τη φοιτητική καθημερινότητα της εποχής (π.χ. με αφορμή το ωρολόγιο πρόγραμμα, ή το πρόγραμμα των εξετάσεων). Στις αποφάσεις που θα παρθούν, κυριαρχούν θέματα οικονομικής φύσης.

Η προσπάθεια για προώθηση των αποφάσεων θα είναι υποτονική. Η Εκτελεστική Επιτροπή άργησε να δραστηριοποιηθεί, ενώ, όταν το έκανε, περιορίστηκε στην δημοσιοποίηση των αποφάσεων του συνεδρίου και σε συναντήσεις με τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων, από τους οποίους απέσπασε μόνο υποσχέσεις.

Όταν πραγματοποιήθηκε το Δεύτερο Πανσπουδαστικό Συνέδριο, τόσο στο πανεπιστημιακό τοπίο, όσο και στην ευρύτερη κοινωνία είχαν επέλθει σημαντικές αλλαγές. Τα σπουδαστικά προβλήματα είχαν οξυνθεί, με αποτέλεσμα να επιδεινωθεί η καθημερινότητα των φοιτητών και στις εκλογές του Μαΐου 1958, στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης αναδείχθηκε η ΕΔΑ, ένα μη εθνικόφρον κόμμα, εξέλιξη που είχε ως αποτέλεσμα να ενισχυθεί το κατασταλτικό πλαίσιο λειτουργίας του μετεμφυλιακού κράτους. Στο Κυπριακό επήλθε συμφωνία, την οποία απέρριψε το φοιτητικό σώμα.

Εξελίξεις πραγματοποιήθηκαν και στο χώρο της εκπαίδευσης. Η Επιτροπή για την αναμόρφωση της Παιδείας εξέδωσε στις αρχές του 1958 το κείμενο με τις προτάσεις της, μέρος των οποίων θα συναντήσουμε στις αντίστοιχες του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου. Το καλοκαίρι του 1959 η κυβέρνηση Καραμανλή ψήφισε δύο νομοθετικά διατάγματα αναφορικά με την τεχνική, επαγγελματική και μέση εκπαίδευση. Ωστόσο, οι χειρισμοί της στο θέμα αυτό, με αιχμή το ν.δ. 3971, θα δημιουργήσουν εντάσεις που θα απασχολήσουν και το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο.

Οι αντεγκλήσεις μεταξύ των φοιτητών δεν λείπουν από την προπαρασκευή του δεύτερου συνεδρίου αναφορικά με το ζήτημα της συμμετοχής. Αυτή τη φορά, όμως, έχουμε ένα νέο στοιχείο. Την εμφάνιση διασπαστικών στοιχείων και κινήσεων, στα οποία θα πρωταγωνιστήσουν φοιτητές που αργότερα θα ενταχθούν στην ΕΚΟΦ. Εκεί πρέπει να εντάξουμε το περιστατικό με τους εκπροσώπους της Νομικής στην Προπαρασκευαστική Επιτροπή, τον αποκλεισμό της ΕΔΑ από το συνέδριο και τα επεισόδια κατά την πρώτη μέρα διεξαγωγής του.

Από τις διαθέσιμες πηγές γνωρίζουμε ότι το συνέδριο χρηματοδοτήθηκε τόσο από τους φοιτητικούς συλλόγους, όσο και από το υπουργείο Προεδρίας.

Η κριτική στην κυβέρνηση δεν έλειψε από το Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, ωστόσο αυτή διεξήχθη σε χαμηλότερους τόνους απ' ό,τι στο πρώτο. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, μέχρι τη σύγκληση του συνεδρίου, τα φοιτητικά προβλήματα είχαν οξυνθεί, κάτι που αποτυπώθηκε και στο συνέδριο.

Στο δεύτερο συνέδριο παρατηρούμε και τη διαπλοκή της πολιτικής με την κοινωνική και πολιτισμική ιστορία. Έτσι, η διατύπωση της προσήλωσης των φοιτητών στην ιδέα μιας ανθρωπιστικής παιδείας, βασισμένης στις αρχές του «ελληνοχριστιανικού πολιτισμού» μας δείχνει πώς αντανακλώνται οι αντιλήψεις της ευρύτερης ελληνικής μετεμφυλιακής κοινωνίας σε έναν ειδικότερο κοινωνικό χώρο (πανεπιστήμιο), στον οποίο εξακολουθούν να κυριαρχούν οι εθνικόφρονες.⁴⁴⁵ Επίσης, όπως και στο πρώτο, με αφορμή το ζήτημα του φοιτητικού εισιτηρίου, έχουμε τη δυνατότητα να αποκτήσουμε μια εικόνα για την τότε φοιτητική καθημερινότητα (π.χ. διασπορά κτιριακών εγκαταστάσεων και τι επίδραση είχε αυτή στους φοιτητές).

Ούτε το δεύτερο συνέδριο θα καταφέρει να λύσει το πρόβλημα της δημιουργίας ενός τριτοβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου (ΕΦΕΕ). Όπως και στο πρώτο, έτσι και

⁴⁴⁵ Αυτή η διαπλοκή φαίνεται και στα έγγραφα της ΝΕΔΑ της περιόδου 1958-1959.

στο δεύτερο συνέδριο πλειοψηφούν οι αποφάσεις οικονομικού χαρακτήρα. Ωστόσο το κείμενο των αποφάσεων θα είναι μεγαλύτερο και πιο αναλυτικό.

Σε αντίθεση με το πρώτο συνέδριο, η Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Π.Σ. θα προσπαθήσει, τουλάχιστον αρχικά, να προωθήσει τις αποφάσεις, με κυρίαρχη αιχμή την καθιέρωση φοιτητικού εισιτηρίου στις συγκοινωνίες. Η διαδήλωση της 22^{ης} Σεπτεμβρίου 1959 υπήρξε καταλυτική: από τη μία, θα αποτυπωθεί σε αυτήν το πολιτικό σχέδιο μελών της Εκτελεστικής Επιτροπής, πριν αυτά ενταχθούν στην ΕΚΟΦ και πριν η τελευταία κυριαρχήσει στην επιτροπή. Από την άλλη, η παραβίαση του (εθνικού) θεσμού του ασύλου και η καταστολή της κινητοποίησης από τις αστυνομικές δυνάμεις θα συμβάλουν στον μετασχηματισμό των αιτημάτων του φοιτητικού σώματος. Το φοιτητικό σώμα δεν θα διεκδικεί μόνο την επίλυση προβλημάτων σπουδαστικής φύσης, αλλά θα θέτει και τα ζητήματα της αστυνόμευσης και της καταστολής. Όσο για την (μερική) λύση που θα δώσει ο υφυπουργός Συγκοινωνιών στο ζήτημα, αυτή δεν θα ικανοποιήσει τους φοιτητές. Ωστόσο, στην συνέχεια, η Εκτελεστική Επιτροπή θα εγκαταλείψει την προσπάθεια για προώθηση των αποφάσεων του συνεδρίου.

Αποτιμώντας τα δύο πρώτα συνέδρια, μπορούμε να πούμε ότι αυτά συγκροτούν την τρίτοβάθμια οργάνωση του φοιτητικού κινήματος και το εκπροσωπούν στο κράτος, αποτελούν δε δείγμα ωρίμανσης του φοιτητικού συνδικαλισμού.

Στο μεταξύ ιδρύθηκε η ΕΚΟΦ. Επρόκειτο για μία εθνικόφρονα οργάνωση, που συσπείρωσε και φοιτητές από το χώρο του Κέντρου και κυριάρχησε, τόσο στους φοιτητικούς συλλόγους, όσο και στην Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Π.Σ. Αντί να επιλύσει τα φοιτητικά προβλήματα, θα προσπαθήσει να πολώσει το κλίμα στις σχολές με βάση το διαχωρισμό εθνικόφρονες/μη εθνικόφρονες. Κρίνοντας από τα όσα συνέβησαν μέχρι το Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο θα λέγαμε ότι το πέτυχε σε ένα βαθμό.

Όταν ξεκίνησε τις εργασίες του το τρίτο συνέδριο, το σπουδαστικό κίνημα στην Ελλάδα αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο της διάσπασης, λόγω των αιτημάτων των σπουδαστών των τεχνικών σχολών υπομηχανικών, στα οποία αντιτίθεντο οι φοιτητές του ΕΜΠ. Υπό αυτές τις συνθήκες θα διεξαχθεί το συνέδριο στη Θεσσαλονίκη.

Η προσπάθεια της ΕΚΟΦ να διεξάγει μια φιλοκυβερνητική διαδικασία, μέσω του ελέγχου των συνεδρίων εν τέλει θα φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα. Θα συσπειρώσει μια μερίδα μη κυβερνητικών φοιτητών, η οποία δεν θα διστάσει να διαχωρίσει τη θέση της και να καταγγείλει το συνέδριο, μέσα και έξω από αυτό. Η επίθεση στα

γραφεία της *Μακεδονίας* και η μετέπειτα δράση της ΕΚΟΦ, μέσα και έξω από τις σχολές, παγίωσε τη δημιουργία ενός αντιεκοφικού μετώπου φοιτητών (αριστερών, κεντρώων και μαρκεζινικών), στις φοιτητικές εκλογές και όχι μόνο. Ήταν τέτοια η απονομιμοποίηση του συνεδρίου, που, με εξαίρεση το ζήτημα της ΕΦΕΕ, η Γενική Γραμματεία του δεν προσπάθησε να υλοποιήσει καμία από τις αποφάσεις του.

Οι εκλογές του Οκτωβρίου 1961 θα έχουν και αυτές καταλυτική επίδραση. Ήδη από την προεκλογική περίοδο η διαμάχη της ΔΕΣΠΑ με την κυβέρνηση, με αφορμή τη θεμελίωση της Πανεπιστημιούπολης, θα οξύνει τα πνεύματα. Η κινητοποίηση παρακρατικών μηχανισμών πριν και κατά τη διάρκεια των εκλογών, τόσο εναντίον της Αριστεράς, όσο και εναντίον του Κέντρου, θα φέρει τα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Όχι μόνο προκάλεσε ένα ρήγμα στο εσωτερικό της εθνοφροσύνης, αλλά, όσον αφορά το χώρο των πανεπιστημίων, ριζοσπαστικοποίησε το φοιτητικό σώμα. Όπως έχει επισημανθεί, αυτές οι εξελίξεις δημιούργησαν θετικές πολιτικές ευκαιρίες για την ανάπτυξη συλλογικής δράσης, η οποία θα ενταθεί το αμέσως επόμενο διάστημα και θα παγιώσει το αντιεκοφικό – αντικυβερνητικό μέτωπο στις σχολές.⁴⁴⁶ Η συλλογική δράση του επόμενου διαστήματος θα συγκεφαλαιωθεί στο Δ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο (1963), κατά τη διάρκεια του οποίου θα ιδρυθεί και η ΕΦΕΕ. Ωστόσο, κάτι είχε προηγηθεί της ωρίμανσης του '62-'63. Αυτό που προηγήθηκε ήταν η συνδικαλιστική δράση των φοιτητών της περιόδου 1956-1961.

⁴⁴⁶ Νίκος Σερντεδάκης: «Συλλογική δράση και φοιτητικό κίνημα την περίοδο 1959-1964: δομικές προϋποθέσεις, πολιτικές ευκαιρίες και ερμηνευτικά σχήματα», στο Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμέλεια), *Η «Σύντομη» Δεκαετία του '60, Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008, σελ. 246

6 Παράρτημα

6.1 Αποφάσεις Α' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου⁴⁴⁷

ΑΘΗΝΑ: ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957

Προς

Τα Πολιτικά Κόμματα και τους Αρχηγούς αυτών

Η Εκτελεστική Επιτροπή του Α' Πανελληνίου Φοιτητικού Συνεδρίου, λαβόντος χώραν εις τας Αθήνας μεταξύ της 28^{ης} Νοεμβρίου και της 3^{ης} Δεκεμβρίου π.έ. και εις ο μετέσχον οι αιρετοί και νόμιμοι εκπρόσωποι των φοιτητών και σπουδαστών όλων των Ανωτάτων Πνευματικών Ιδρυμάτων, επικείμενης της εξαγγελίας, ενόψει των εκλογών της 11^{ης} Μαΐου έ.έ., των προγραμμάτων των υφ' Υμάς κομμάτων και εν τη επιθυμία της να ενημερώσει Υμάς επί των απασχολούντων τον σπουδαστικόν κόσμον προβλημάτων, έχει την τιμήν να επιδώσει Υμίν τας κατωτέρω γενικάς αποφάσεις.

Η Ε.Ε. φρονεί, ότι, εφόσον τα υφ' Υμάς πολιτικά κόμματα φιλοδοξούν εις τα εκτηθησόμενα προγράμματά των να αντικτοπτρισθή πλήρως η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα και να χαράξουν όχι μόνον γενικάς κατευθυντηρίους γραμμάς, αλλά και συγκεκριμένας λύσεις των γενικών και φλεγόντων προβλημάτων της, πιστεύει ότι το πρόβλημα της Παιδείας και δη της Ανωτάτης, ως πρόβλημα καταστάν από καιρού εθνικόν, λόγω της κεφαλαιώδους σημασίας αυτής εις την τεχνικήν, οικονομικήν και καθόλου κοινωνικήν και πολιτιστικήν ανάπτυξιν της χώρας μας, πρέπει να αντιμετωπισθή κατά τρόπον σοβαρόν, δημιουργικόν και υπεύθυνον.

Προσέτι δε, πιστεύει, ότι πάντες Υμείς θα συμφωνήτε, ότι το πρόβλημα αυτό, καίτοι εθνικόν, έχει εγκαταληφθή, δι ο και επιβάλλεται η άμεσος και ικανοποιητική επίλυσις αυτού.

Τέλος ζητεί από μέρος πάντων Υμών ουχί μόνον την μελέτην των αποφάσεων, αλλά και την αποδοχήν αυτών, ουσιαστικήν και επίσημον, τόσον κατά την προεκλογικήν, όσο και κατά την μετεκλογικήν περίοδον και την ενσωμάτωσιν αυτών εις το της Παιδείας και δη της Ανωτάτης μέρος των διακηρυχθησομένων, προς τον Λαόν της χώρας μας, προγραμμάτων των υφ' Υμάς Πολιτικών Οργανισμών.

Η ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

⁴⁴⁷ ΕΜΙΑΝ, Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου, Κουτί 1, Φάκελος 1, Υποφάκελος 3, «Γενικά αποφάσεις Α' Πανελληνίου Φοιτητικού Συνεδρίου, Νοέμβριος 1957»

Το Πρώτον Πανελλήνιον Φοιτητικόν και Σπουδαστικόν Συνέδριον, ακούσαν τους ομιλητάς επί των απασχολούντων την Ανωτάτην Παιδείαν ζητημάτων, την γενομένην ανάλυσιν της Ελληνικής φοιτητικής πραγματικότητος και τας συγκρίσεις της εν Ελλάδι κρατούσης καταστάσεως, εν σχέσει προς τας άλλας χώρας, και επιθυμούν την βελτίωσιν των δυσμενών συνθηκών διαβιώσεως και σπουδής των Ελλήνων φοιτητών, ομοφώνως αποφασίζει και ζητεί από το Κράτος και τους αρμοδίους Οργανισμούς τα κάτωθι:

1. Αύξισιν του μέχρι τούδε διατιθέμενου ποσού, εκ του κρατικού προϋπολογισμού, προς αντιμετώπισιν των αναγκών της Ανωτάτης Παιδείας.

2. Την αύξισιν της υπό του κράτους παρεχομένης επιχορηγήσεως προς τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας, δια κτηριακήν συντήρησιν, εργαστηριακόν εξοπλισμών και γενικώς εκπλήρωσιν της αποστολής των.

3. Γενίκευσιν του αριθμού των κρατικών υποτροφιών, ήτοι:

α) Χορήγησιν υποτροφιών εις όλας τα Σχολάς και Τμήματα αυτών.

β) Αύξισιν του αριθμού των εξαρχής λαβόντων υποτροφίαν.

γ) Την χορήγησιν υποτροφιών εις σπουδαστάς κατά την διάρκειαν των σπουδών των, εφ' όσον ούτοι θα συγκεντρώνουν μέσον βαθμόν ίσον προς το κατώτατον όριο βαθμού, το οποίο έχει θεσπιστεί προς διατήρησιν της υποτροφίας των λαμβανόντων ταύτης εξαρχής.

δ) Την αύξισιν του ποσού εκάστης υποτροφίας και

ε) Την καθιέρωσιν υποτροφιών για σπουδάς εις το εξωτερικόν επί τω όρω της αμοιβαιότητος.

4. Την πραγματοποίησιν βασικού σκοπού του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών, ήτοι την δημιουργίαν φοιτητικών οίκων, προς στέγασιν τουλάχιστον των οικονομικώς ασθενεστερών και των εξ επαρχιών προερχομένων σπουδαστών.

5. Την ίδρυσιν ειδικής υπηρεσίας στεγάσεως φοιτητών κατά το πρότυπον του εξωτερικού, προς εξασφάλισιν ευθυνης στέγης, μέχρις ότου η στέγασις εις φοιτητικούς οίκους γίνη πραγματικότης.

6. Την εγενίκευσιν της ιατρικής και φαρμακευτικής περιθάλψεως και την επέκτασιν ταύτης εις τους εκτός του Πανεπιστημίου σπουδαστάς.

7. Την πλήρη απαλλαγήν των σπουδαστών της Ανωτάτης Εκπαιδεύσεως –πλην των αποδεδειγμένως ευπόρων- πάσης οικονομικής επιβαρύνσεως, ήτοι διδάκτρων, εξετάστρων, ασκήστρων κλπ.

Απαρχήν εφαρμογής του μέτρου τούτου πρέπει να αποτελέσει η έστω και μερικώς απαλλαγή των απόρων σπουδαστών εκ των διδάκτρων, ανεξαρτήτως βαθμού προόδου, προς άρσιν των εμποδίων, τα οποία παρεμβάλλονται εις τας σπουδάς των.

8. Την αναγνώρισιν υπό της Πολιτείας και των Ανωτάτων Πνευματικών Ιδρυμάτων της ιδιότητος του εργαζομένου σπουδαστού και την προστασίαν αυτού δια της λήψεως συγκεκριμένων μέτρων εξασφαλίζόντων τας σπουδάς του.

9. Την επέκτασιν των υπό του Οργανισμού Απασχολήσεως Ανεργίας, παρεχομένων υποτροφιών εις τους εργαζομένους σπουδαστάς.

10. Την ανέγερσιν υπό του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, Οίκου Εργαζομένων Σπουδαστών για την στέγασίν των.

11. Την ίδρυσιν υπό της Εργατικής Εστίας Λέσχης Εργαζομένου Σπουδαστού εις την οποίαν θα παρέχεται συσσίτιον, ψυχαγωγία και θα υπάρχει αναγνωστήριον δια την εξυπηρέτησιν των εργαζομένων σπουδαστών.

12. Την επέκτασιν του θεσμού του φοιτητικού συσσιτίου –μόνου άλλως τε μέτρου προνοίας- εις όλους τους σπουδαστάς, ανεξαρτήτως Σχολής και επιδόσεως εφ' όσον ούτοι τυγχάνουσιν άποροι, ως και την αύξησιν της κατ' άτομον ημερησίας δαπάνης.

13. Την δημιουργίαν φοιτητικών εστιατορίων και την αλλαγίν του συστήματος λειτουργίας των υπάρχόντων, ώστε να παύσουν ταύτα να αποτελούν επιχειρήσεις, αι οποίαι αντιμετωπίζουν τους σπουδαστάς ως αντικείμενα εκμεταλλεύσεως.

14. Την καθιέρωσιν φοιτητικού εισιτηρίου εις τα παντός είδους συγκοινωνιακά μέσα προς οικονομικήν ανακούφισίν των.

15. Την εξασφάλισιν στοιχειώδους φοιτητικής ψυχαγωγίας, δια της θεσπίσεως φοιτητικού εισιτηρίου εις τα διάφορα θεάματα.

16. Την οριστικήν απόδοσιν, εις το Πανεπιστήμιον υπό του Κράτους, της παρά τον Άγιον Κοσμάν αμφισβητουμένης κυριότητος περιοχής, ίνα ιδρυθή το Κέντρον Αθλοπαιδιών και Κατασκηνώσεων, υπέρ του οποίου από τεσσάρων (4) ετών καταβάλλεται φοιτητική εισφορά.

Παρομοία πρόνοια κατασκηνώσεων να ληφθή και δια την Θεσσαλονίκην, π.χ. εις χώρον παρά την Γεωργικήν Σχολήν ή παρά το Αεροδρόμιο Μίκρας ή αλλαχού.

17. Την απόδοσιν εις τα Ανώτατα Πνευματικά Ιδρύματα της ακινήτου περιουσίας των, ήτις αποτελεί υπό ενοικιοστασιακόν καθεστώς, ίνα δυνηθούν ταύτα να αναλάβουν οικονομικώς.

18. Ίδρυσιν οργανισμού εκδόσεως πανεπιστημιακών συγγραμμάτων κατά το πρότυπο του Ο.Ε.Σ.Β.

Μελέτη του ζητήματος από την κοινή επιτροπή καθηγητών και φοιτητών και υποβολήν του πορίσματος εις την εκ τεχνικών επιτροπήν και την διακομματικήν επιτροπήν δια την Παιδείαν.

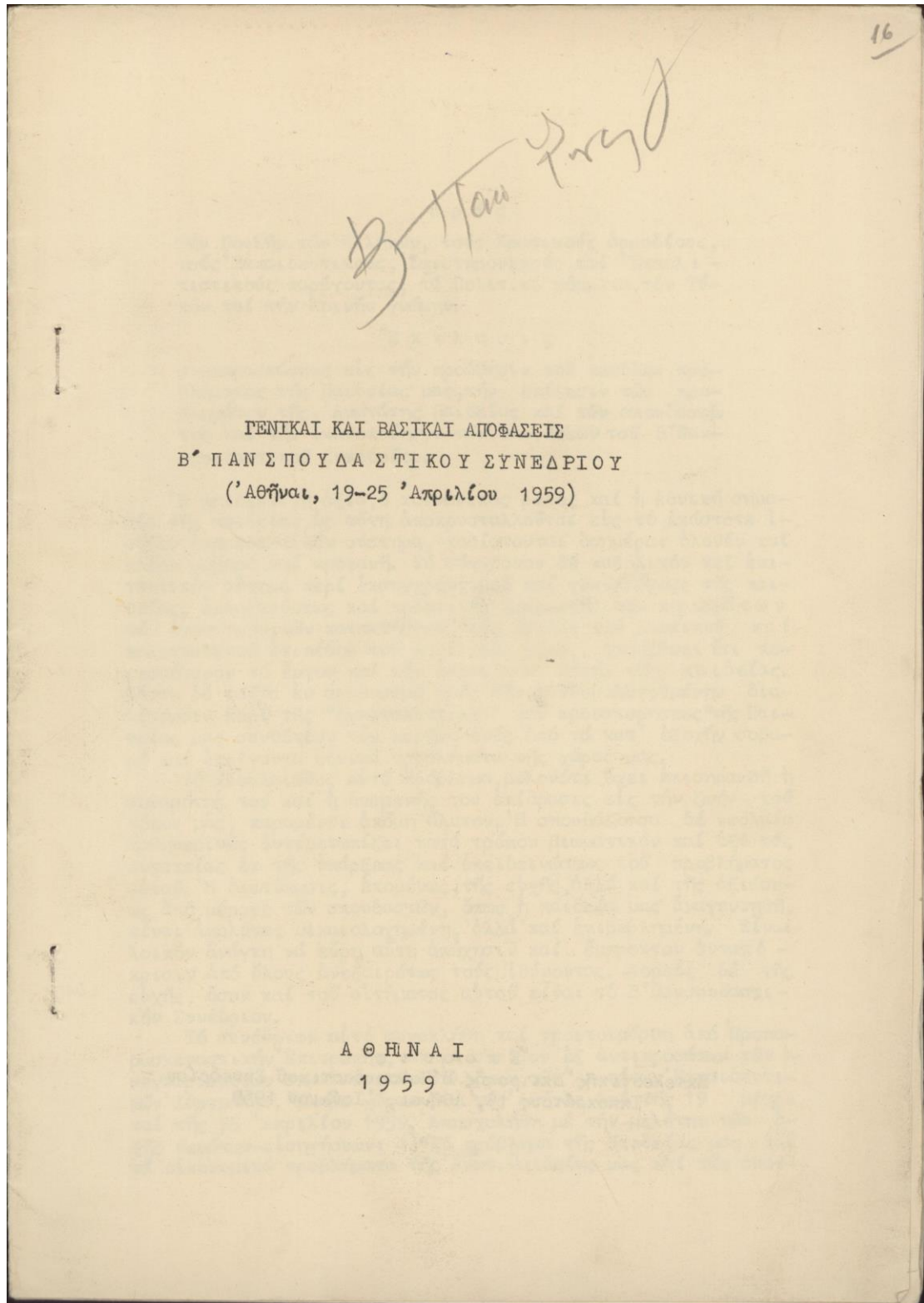
19. Επανεξετάσιν και τροποποιήσιν επί το ευνοϊκότερον του συστήματος των δύο περιόδων δια προσθήκης μιας εισέτι περιόδου και δια κατοχυρώσεως των μαθημάτων.

20. Σύστασιν κοινής κατά Σχολάς επιτροπής εκ καθηγητών και φοιτητών προς μελέτην και ενέργειαν δια την ανανέωσιν εργαστηριακού εξοπλισμού, αναζωγόνησιν της εργαστηριακής εργασίας προς συμπλήρωσιν της από έδρας διδασκαλίας.

21. Αναμόρφωσιν των προγραμμάτων καθ' ύλην, δια της εισαγωγής εκσυγχρονισμένων μεθόδων διδασκαλίας, της πληρώσεως των κενών εδρών και της δημιουργίας νέων επιστημονικών εδρών των νεωστί αναπτυχθέντων κλάδων της επιστήμης (π.χ. πυρηνική και ηλεκτρονική φυσική, βιοχημεία, ραδιοβιολογία κλπ).

22. Ελευθέραν χρήσιν παρ' απάντων φοιτητών και σπουδαστών των δημοσίων βιβλιοθηκών και ιδία της Εθνικής, την λειτουργίαν αυτών καθ' όλης της διάρκειας της ημέρας μέχρι και των βραδυνών ωρών και τον εμπλουτισμόν των δι' όλων των εν χρήσει, εις τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, συγγραμμάτων και εγχειριδίων.

6.2 Αποφάσεις Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου⁴⁴⁸

⁴⁴⁸ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 290, Φάκελος 2, Υποφάκελος 1, «Γενικά και βασικά αποφάσεις του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, Ιούλιος 1959»

Ἐκδόσεις
'Εκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς Β' Πανσπουδαστικοῦ Συνεδρίου
'Ἰπποκράτους 15, Ἀθήναι, Ἰούλιον 1959

Π ρ ό ς

Τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων, τοὺς Κρατικούς ἄρμοδλους, τοὺς Ἐκπαιδευτικούς, Ἐπιστημονικούς καὶ Ἐκπολιτιστικούς παράγοντας, τὰ Πολιτικά κόμματα, τὸν Τύπον καὶ τὴν Κοινὴν γνώμην.

Ἐ κ κ λ η σ ι ς

συμπαράστασως εἰς τὴν προώθησιν τοῦ καθόλου προβλήματος τῆς Παιδείας μας, τὴν ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας καὶ τῶν σπουδαστῶν τῆς καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀποφάσεων τοῦ Β' Πανσπουδαστικοῦ Συνεδρίου.

Ἡ παιδευτικὴ ἀξία, ὁ κοινωνικὸς ρόλος καὶ ἡ ἐθνικὴ σημασία τῆς παιδείας, ὡς αὕτη ἀποκρυσταλλοῦται εἰς τὸ ἐκστότερον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, καθίστανται ἡμέραι ἄλλον καὶ πλέον σοβαρὰ καὶ προφανή. Τὸ σύγχρονον δὲ καθολικὸν καὶ ἐπιτακτικὸν αἶτημα περὶ ἐκσυγχρονισμοῦ καὶ γενικεύσεως τῆς παιδείας, ἐκλαϊκώσεως καὶ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων πρὸς ἄνοδον τοῦ βιοτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μιᾶς χώρας, ἐπαυξάνει ἔτι περὶ σφόδρον τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν τῆς παιδείας. Πάντα δὲ ταῦτα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν καθομολογουμένην διαπίστωσιν περὶ τῆς "ἐγκαταλείψεως" καὶ καθυστερήσεως τῆς Παιδείας μας συνθέτουν τὸν πυρῆνα ἑνὸς ἀπὸ τὰ κατ' ἐξοχὴν σοβαρὰ καὶ ἐπείγοντα ἐθνικὰ προβλήματα τῆς χώρας μας.

Τὸ κεφαλαῖωδες αὐτὸ πρόβλημα, μολονὶ ἔχει ἐπισημανθῆ ἡ σοβαρότης του καὶ ἡ δυσμενὴς του ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωὴν τοῦ τόπου μας, παραμένει ἀκόμη ἄλυτον. Ἡ σπουδάζουσα δὲ νεολαία καθήμερινῶς ἀντιμετωπίζει κατὰ τρόπον βιωματικὸν καὶ δεῦρ τὰς συνεπειὰς ἐκ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐπειδαινώσεως τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Ἡ διατύπωσις, ἐπομένως, τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξιώσεως ἀπὸ μέρους τῶν σπουδαστῶν, ὅπως ἡ παιδεία μας ἀναγεννηθῆ, εἶναι ἀπολύτως δικαιολογημένη, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένη. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ εὕρη αὕτη ἀπήχησιν καὶ ἔμπρακτον ἀνταπόκρισιν ἀπὸ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἰθὺγοντας. Φορεὺς δὲ τῆς εὐχῆς, ὅσον καὶ τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ εἶναι τὸ Β' Πανσπουδαστικὸν Συνέδριον.

Τὸ συνέδριον αὐτὸ συνεκλήθη καὶ προετοιμάσθη ἀπὸ Προπαρασκευαστικὴν Ἐπιτροπὴν, ἀπερτισθεῖσαν ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἀνεγνωρισμένων σπουδαστικῶν συλλόγων τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων. Ἐλαβε χώραν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς 19 μέχρι καὶ τῆς 25 Ἀπριλίου 1959. Ἀπασχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῶν ἐξῆς θεμάτων-εἰσηγήσεων: α) "Τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας μας καὶ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς Ἀνωτ. Παιδείας μας καὶ τῶν σπου-

δαστῶν της",β)"Τὰ μορφωτικά-ἐκπολιτιστικά προβλήματα τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας καὶ τῶν σπουδαστῶν της "καὶ γ)"Τὰ ὀργανωτικά προβλήματα τῶν σπουδαστῶν καὶ τῶν ὀργανώσεων των! Προσείλκυσε τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἠρμοδίων, τῶν κομμάτων, τῶν διαφόρων παραγόντων, τοῦ τύπου καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Διεξήχθη δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ἀντιπροσώπων, ὡς παρατηρητῶν, σπουδαστικῶν ὀργανώσεων, τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ. Ἡ ἐκδοσις, πρῶθις καὶ ἐκτέλεσις, τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου ἀνετέθη εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν αὐτοῦ, ἀποτελουμένην ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν συμμετασχόντων εἰς αὐτὸ συλλόγων. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνονται τὰ αἰτήματα τῶν σπουδαστῶν, ἀναφέρονται ἄλλαι μὲν εἰς τοὺς παγίους καὶ ἀμεταθέτους σκοποὺς τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, ἄλλαι δὲ εἰς ἄμεσα καὶ πραγματοποιήσιμα αἰτήματα.

Ἡ παρούσα ἐκδοσις τῶν πλέον γε νικῶν καὶ βασικῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ, τὴν ὅποιαν θ' ἀκολουθήσῃ ἕτερα πλέον πλήρης καὶ καλαίσθητος, ἐφ' ὅσον ἐνισχυθῇ οἰκονομικῶς ἀπὸ τοῦς ἠρμοδίους, συμπύπτει μὲ τὴν διεξαγομένην εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Νομοθετικῆς Ἐξουσιοδοτήσεως συζήτησιν. Δύναται ὡς ἐκ τούτου καὶ πρέπει νὰ ἀποβῇ πολλαπλῶς χρήσιμη. Ἀποσκοπεῖ, προσέτι, εἰς τὴν πλέον ὠλοκληρωμένην ἐνημέρωσιν τῶν ἰθυόντων καὶ ἄγωνιστικὴν προβολὴν τῶν σπουδαστικῶν προβλημάτων.

Ἡ δὴλωσις καὶ ὑπόσχεσις τῶν ἠρμοδίων εἰς τὸ συνέδριον, τὸσον τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας, ὅσον καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν κομμάτων, ὅτι θὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας καὶ ἐπιλύσουν τὰ σπουδαστικὰ προβλήματα παραμένει ἀνεκλήρωτος.

Ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς δοκιμασίας καὶ τῆς τηρήσεως αὐτῆς δι' ἔργων. Προβλήματα ὡς: τὸ τῶν ἀτελῶν ἐγγραφῶν, συσσιτίου, συγγραμμάτων, ἐδρῶν, ἀπόρων καὶ ἐργαζομένων σπουδαστῶν, φοιτητικοῦ οἴκου, καὶ ἰδίᾳ τὸ θέμα τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς κατοχυρώσεως, ἐπιβάλλεται καὶ δύνανται νὰ ἰκανοποιηθοῦν.

Ὁ σπουδαστικὸς κόσμος ἀναμένει τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς συμπαραστάσεως ὅλων τῶν ἠρμοδίων καὶ παραγόντων. Εἶναι ἀκλονήτως ἀποφασισμένος νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἰκανοποίησιν τῶν ζωτικῶν του ἀναγκῶν.

Ἡ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ
Β. ΠΑΝΣΟΥΔΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
(συνελθόντος εἰς τὰς Ἀθήνας,
ἀπὸ τῆς 19ης μέχρι καὶ τῆς 25ης Ἀπριλίου 1959)

Α) Γενικά περὶ τῆς Παιδείας μας.

Τὸ συνέδριον ἀσχοληθέν μετ' αὐτῆς ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν Παιδείαν μας κατάστασιν ἐξ αἰτίας τῆς συναρτήσεως τῶν προβλημάτων τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας καὶ τῶν σπουδαστῶν τῆς πρὸς τὸ καθόλου δὲ πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας μας, διαπιστώνει ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα αὐτό, καὶ ζητεῖ:

1. - Ἐκσυγχρονισμόν τῆς Παιδείας μας ἐξ ἀπόψεως σκοπῶν καὶ περιεχομένου διὰ τῆς προσαρμογῆς αὐτῆς πρὸς τὰς σύγχρονους ἀνάγκας καὶ κατακτήσεις καὶ τῆς θετικοποιήσεως αὐτῆς, θεμελιουμένης, ὅμως, ταύτης ἐπὶ τῆς γενικῆς μορφώσεως μετὰ βάσιν τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν πολιτιστικὴν παράδοσιν.

Γενίκευσιν τῆς παροχῆς τῆς Παιδείας μας διὰ τῆς ἐξασφαλίσσεως εἰς αὐτὴν τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων, τῆς παροχῆς πρὸς αὐτὴν τῶν ἀπαραιτήτων ὑλικῶν μέσων, ἤτοι κτηριακοῦ, ἐποπτικοῦ καὶ ἐργαστηριακοῦ ἐξοπλισμοῦ, στελεχῶν, καὶ τῆς καταργήσεως ἢ βαθμιαίας ἀπαλοιφῆς τῶν ὑφιστάμενων ἐπαχθῶν ἐπιβαρύνσεων, ὥστε αὕτη νὰ καταστῆ, ὡς καὶ ἡ συνταγματικὴ ἐπιταγὴ τοῦ ἄρθρου 15 ὀρίζει, πράγματι προσιτὴ.

2. - Προγραμματισμόν τῆς Παιδείας μας ἐν συναρτήσει πρὸς τὸ οἰκονομικόν πρόγραμμα τῆς χώρας δι' ἐκβιομηχανίσεων καὶ μηχανοποιήσεων τῆς γεωργίας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, παραγωγικὴν ἀπορρόφησιν τῶν νέων καὶ ἀνοδὸν τοῦ βιοτικοῦ μας ἐπιπέδου.

3. - Συγκρότησιν Ἐθνικοῦ Συντονιστικοῦ Συμβουλίου Παιδείας, ἀπαρτιζομένου ἐξ ἀντιπροσώπων, πρὸς τοὺς κρατικοὺς ἁρ-

μοδίους, τῶν παραγωγικῶν τάξεων, γονέων καὶ κηδεμόνων καὶ τῶν σπουδαστῶν πρὸς προγραμματισμόν, συντονισμόν καὶ ἐποπτεῖαν τῆς καθόλου παιδείας μας.

4.- Ἀναγνώρισιν τῶν διατιθεμένων ἐκ τοῦ Κρατικοῦ Προϋπολογισμοῦ διὰ τὴν Παιδείαν μας ποσῶν ὡς τῶν κατ' ἐξοχὴν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων καὶ ἐγκατάλειψιν ὀριστικὴν τῆς θέσεως περὶ ἀπαραγῶγων τοποθετήσεων.

5.- Διπλασιασμόν τοῦ διατεθέντος κατὰ τὸ τρέχον ἔτος διὰ τὴν Παιδείαν μας κονδυλίου ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τοῦ 1.203 δισεκατομμυρίου εἰς 2.406 δισεκατομμύρια.

Β) Ἀνωτάτη Παιδεία, περὶ τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων αὐτῆς καὶ τῶν σπουδαστῶν της.

Τὸ συνέδριον, ἐν συνεχείᾳ, ἐξετάσας ἐπισταμένως τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν Ἀνωτάτην Παιδείαν καὶ τοὺς σπουδαστάς της, φλεγόντως καὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου, οἰκονομικά προβλήματα, ἐπισημαίνει, ὡς τὰ πλέον σοβαρά, ἐπείγοντα ἀλλὰ καὶ δυνάμενα νὰ ἐπιλυθοῦν ἀμέσως ἢ σταδιακῶς, ψηφίζει καὶ ἀξιοῖ:

6.- Ἀνάληψιν ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Κράτους τῆς δαπάνης ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων.

7.- Ἀὔξησιν ἀπὸ τοῦ προσηχοῦς ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1959-60 τῶν παρὰ τοῦ Κράτους χορηγουμένων εἰς τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα κονδυλίων μέχρι πλήρους οἰκονομικῆς ἀπάρκειας αὐτῶν πρὸς δημιουργικὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς των.

8.- Ἀνανέωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ κτηριακοῦ, ἐποπτικοῦ καὶ ἐργαστηριακοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων ἀναλόγως πρὸς τὰς κοινωνικοοικονομικὰς, ἐπιστημονικὰς-τεχνολογικὰς καὶ μορφωτικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας μας.

9.- Αύξησην τοῦ ἐπιστημονικοῦ-διδασκτικοῦ καὶ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐπιστημονικάς, διδασκτικὰς κλπ. ἀνάγκας αὐτῶν καὶ τὰς γενικωτέρας τοιαύτας τῆς χώρας μας.

10.- Δημιουργίαν εἰς ὅλα ἐνεθαρρύντως τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα (π.χ. Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν), τὰς σχολὰς αὐτῶν (π.χ. Φιλοσοφική, Ἱατρικὴ σχολή) καὶ τὰ τμήματα αὐτῶν (π.χ. Ἱστορικόν-Ἀρχαιολογικόν, Ὀδοντιατρικόν τμήμα) ἐπαρκῶν καὶ καταλλήλων ἀναγνωστικῶν χώρων. Ἐμπλουτισμὸν τῶν σπουδαστηρίων καὶ βιβλιοθηκῶν αὐτῶν δι' ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων ἐπιστημονικῶν καὶ ἐν χρήσει διδασκτικῶν (π.χ. σημειώσεις, ἐγχειρίδια, συγγράμματα) βιβλίων, ἡμεδαπῶν καὶ ξένων. Ὁργάνωσιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα τὸσον τοὺς σπουδαστάς, καὶ ἰδίᾳ τοὺς ἀπόρους καὶ ἐργαζομένους φοιτητάς (π.χ. ὠρᾶριον λειτουργίας, δυνατότης χρησιδανεισμοῦ περιωρισμένου ἀριθμοῦ ἀντιτύπων εἰς αὐτούς), ὅσον καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικόν.

11.- Δίδακτρα, ἐπιβαρύνσεις, ἀτελεῖς ἐγγραφάς.

α) Μείωσιν γενικῶς, ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1959-60, τῶν διδάκτρων κατὰ 50ο/ο.

β) Ἐλάττωσιν τῶν ἐπιβαρύνσεων ἐξ ἀσκήστρων, φροντιστηριακῶν, ἐξετάστρων κλπ. κατὰ 50ο/ο.

γ) Κατοχύρωσιν οὐσιαστικῶς τῶν ἀτελῶν ἐγγραφῶν διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας ἀναλήψεως τῆς δαπάνης των παρὰ τοῦ Κράτους.

12.- Ὑποτροφίας.

α) Ἐνίσχυσιν ἱκανοποιητικῶς παρὰ τοῦ Κράτους τοῦ Ἰδρύματος Κρατικῶν Ὑποτροφιῶν πρὸς πραγματικὴν ἐξυπρέτησιν τῶν ἐπιδιωχόμενων δι' αὐτοῦ σκοπῶν.

β) Αύξησην τῶν παρεχομένων παρὰ τοῦ Ι.Κ.Υ. εἰς τοὺς σπουδαστάς ὑποτροφιῶν ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐπιστημονικάς, διδασκτικὰς καὶ μορφωτικὰς ἀνάγκας τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων,

τῶν σπουδαστῶν καὶ τῆς χώρας μας, καὶ εἰς ποσοστὸν 30-40% τοῦ συνόλου τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου.

γ) Αὔξησιν τοῦ ποσοῦ τῆς παρεχομένης ὑποτροφίας κατὰ 25-30% τοῦ σήμερον διατιθεμένου χρηματικοῦ ποσοῦ.

δ) Ἀπονομὴν τῶν ὑποτροφιῶν εἰς τοὺς σπουδαστὰς μέτριον τὴν ἐπιτυγχανομένην ἐπίδοσιν εἰς τὰς εἰσιτηρίους, καὶ ὄχι τὸν βαθμὸν τοῦ γυμνασιακοῦ ἀπολυτηρίου, ἐξετάσεις καὶ τὰς τμηματικὰς ἢ καὶ τὰς ἐνώπιον, ἀκόμη, τριμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐξετάσεις.

ε) Παροχὴν τοῦ ποσοῦ τῆς ὑποτροφίας εἰς τοὺς ἐπιτυγχάνοντας ἢ δικαιουμένους μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν παραδόσεων ἐκάστου ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους καὶ κατὰ κανονικὰ καὶ εὐλόγα χρονικὰ διαστήματα.

στ) Χορήγησιν ὑποτροφιῶν καὶ εἰς φοιτητὰς-ἀθλητὰς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σπουδαστικοῦ ἀθλητισμοῦ.

13.- Φοιτητικὴν στέγην:

α) Ἰδρυσιν σπουδαστικῶν οἴκων διὰ τούτους σπουδαστὰς ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων.

β) Λειτουργίαν ἀμέσως, μέχρις ἱκανοποιήσεως τοῦ ἀμέσως ἀνωτέρω αἰτήματος, φοιτητικοῦ οἴκου.

γ) Ὁργάνωσιν πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀπὸ τῆς ἐναρξεως τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1959-60 εἰδικῆς ὑπηρεσίας ἀποτελουμένης ἀπὸ κρατικοῦς ἀρμοδίους, κοινωνικοῦς παράγοντας καὶ ἐκπρόσωπους σπουδαστῶν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καὶ διάθεσιν εἰς τοὺς φοιτητὰς στέγης ὑγιεινῆς, εὐθυνηῆς καὶ πλησιστοῦ εἰς τοὺς σπουδαστικοὺς χώρους.

14.- Φοιτητικὴν διατροφήν:

α) Δημιουργίαν σπουδαστικῶν ἐστιατορίων, διευθυνομένων ἀπὸ ἐκπρόσωπους τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων καὶ τοῦ σπουδαστικοῦ κόσμου καὶ ἀπασχολούντων φοιτητὰς ὡς ὑπαλλήλους, πρὸς παρασκευὴν καὶ παροχὴν τροφῆς ὑγιει-

νής, εθνηκής και έπαρκους, ποσοτικώς και ποιοτικώς.

β) Παροχήν εις όλους ανεξαιρέτως τους άκώρους σπουδαστάς-ανεξαρτήτως ιδρύματος, σχολής, τμήματος, έτους σπουδών, έπίδοσης, βαθμού άπορίας-συσσιτίου.

γ) Λειτουργίαν αύτου άμα τή ένάρξει των παραδόσεων έκάστου ακαδημαϊκού έτους.

δ) Αύξησην του χρηματικού ποσού έκάστης μερίδος εις έπίπεδον άνεκτόν.

ε) Διαχειρίσιν των διά τήν στίσιν των άπόρων φοιτητών χορηγημένων ποσών υπό έπιτροπής άπαρτιζομένης και έξ αντιπροσώπων του σπουδαστικού κόσμου.

στ) Κατοχύρωσιν νομοθετικώς του αναγκαίου αύτου κοινωνικού μέτρου.

15.- Φοιτητικήν ύγειονομικήν περίθαλψιν:

α) Παροχήν πλήρους ίατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως εις όλους τους σπουδαστάς, ανεξαρτήτως ιδρύματος, σχολής, τμήματος, έτους σπουδών και προσωπικής καταστάσεως.

β) Βελτίωσιν τής παρεχομένης ήδη τοιαύτης εις έπίπεδον ικανοποιητικόν.

γ) Επέκτασιν άμέσως τής περιθάλψεως αύτης και εις τους σπουδαστάς ιδρυμάτων, ώς π.χ. τής Παντείου, στερουμένους παντελώς αύτης διά τής ίδρύσεως σχετικής προς τοϋτο ένιαίου ύπηρεσίας ή τής ύπαγωγής αύτων εις τήν πανεπιστημιακήν φοιτητικήν τοιαύτην.

16.- Φοιτητικά συγγράμματα:

α) Έκδοσιν ύποχρεωτικώς παρά των διδασκόντων προς χρήση των σπουδαστών των άπαραιτήτων βοηθημάτων (π.χ. σημειώσεων ύπευθύνων και ήλεγμένων παρ' αύτων, έγχειριδίων, συγγράμμάτων).

β) Έκτύπωσιν των άπαραιτήτων αύτων βοηθημάτων προσωρινώς

παρά τοῦ Ο.Ε.Σ.Β. πρὸς διάθεσιν αὐτῶν εἰς τοὺς σπουδαστάς εἰς εὐθηνάς, καλαισθητοὺς καὶ ὑπευθύνους ἐκδόσεις.

γ) Ἀπαλλαγὴν φορολογικῶς παρὰ τοῦ Κράτους τοῦ πρὸς τὸν ὡς ἄνω σκοπὸν ἀπαιτουμένου χάρτου.

δ) Ἀνάληψιν τελικῶς τοῦ ἔργου αὐτοῦ παρὰ ἰδρυθησομένου ὀργανισμοῦ ἀναλόγου πρὸς αὐτὸν τοῦ Ο.Ε.Σ.Β. καὶ διευθυνομένου ὑπὸ συμβουλίου ἡπαρτιζομένου ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν συναφῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων καὶ σπουδαστῶν.

17.- Φοιτητικὸν εἰσιτηρίον ἐκπτώσεις κλπ. :

α) Θέσπισιν σπουδαστικοῦ εἰσιτηρίου εἰς ὅλας τὰς συγκοινωνίας, ἄστικὰς καὶ ὑπεραστικὰς-χερσαίας, θαλασσίας καὶ ἐναερίους- μέ ἐκπτώσιν 50ο/ο ἐπὶ τῆς συνήθους τιμῆς αὐτῶν.

β) Θέσπισιν εἰθηνῶν εἰσιτηρίου διὰ τοὺς φοιτητάς εἰς ὅλα τὰ θεάματα ἀνεξαίρετως, τοὺς ἀρχαιολογικοῦς-ἱστορικοῦς καλλιτεχνικοῦς καὶ ἀθλητικοῦς χώρους καὶ λοιπὰς παραστάσεις.

γ) Θέσπισιν ἐκπτώσεως διὰ τοὺς φοιτητάς ἐπὶ τῶν πώσης φύσεως βιβλίων, μορφωτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν, εἰς ποσοστὸν 20-30ο/ο τῆς τιμῆς των.

δ) Ἐνίσχυσιν παρὰ τοῦ κράτους καὶ λοιπῶν παραγόντων τῆς κινήσεως πρὸς ἐφοδιασμὸν τῶν φοιτητῶν τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, ρουχιμοῦ κλπ. εἰς τιμὰς κόστους διὰ τῆς δημιουργίας καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν ἢ συμβάσεως αὐτῶν μετὰ μεγάλων καταστημάτων.

18.- Φοιτητικὰς κατασκηνώσεις :

α) Δημιουργίαν σπουδαστικῶν κατασκηνώσεων εἰς χώρους καταλλήλους καὶ ἐπαρκεῖς.

β) Ὁργάνωσιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν ἄνευ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν φοιτητῶν καὶ ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἡπαρτιζομένης ἐξ ἀντι-

προσώπων τῶν συναφῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, ἀνωτάτων ἐκπαιδευ-
τικῶν ἰδρυμάτων καὶ σπουδαστῶν.

19.- Φοιτητικὸν ἀθλητισμόν:

α) Ἐνίσχυσιν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς τοῦ φοιτητικοῦ ἀθλητι-
μοῦ.

β) Χορήγησιν ὑποτροφιῶν εἰς ἀθλητὰς-φοιτητὰς.

γ) Δημιουργίαν καὶ ἐμπλουτισμόν φοιτητικοῦ ἀθλητικοῦ γυ-
μναστηρίου δι' ὅλων τῶν ἀπαραιτήρων χώρων, ὀργάνων, μέσων καὶ
προσωπικοῦ.

δ) Χρηματοδότησιν τοῦ σπουδαστικοῦ ἀθλητισμοῦ πρὸς συμ-
μετοχὴν δι' ἀντιπροσώπων του εἰς διεθνεῖς φοιτητικοὺς ἀγῶνας
καὶ διοργανώσιν ἐνταῦθα πλουσιῶν κατ' ἔτος ἀθλητικῶν ἐκδηλώ-
σεων.

20.- Παραγωγικὴν ἀπορρόφησιν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἀποκατά-
στασιν:

α) Τὴν παραγωγικὴν ἀπορρόφησιν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἀπο-
κατάστασιν τῶν ἐξερχομένων ἐτησίως ἀπὸ τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευ-
τικὰ ἰδρύματα διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀπορροφητικότητος καὶ
παραγωγικότητος τῆς οἰκονομίας μας καὶ ἐμπλουτισμοῦ τῆς ἐκ-
παιδευσεῶς μας, ὡς π.χ. συστηματικὴ διδασκαλία εἰς τὴν μέσῃ
ἐκπαίδευσιν τοῦ μαθήματος τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου ὑπὸ πτυχι-
ούχων τῆς Παντείου, τῶν ὀργανισμῶν κλπ.

β) Τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσ-
σανατολισμοῦ καὶ τῆς παραγωγικῆς ἀπορροφῆσεως τῶν πτυχιούχων,
εἰς τὸ Ἐθνικὸν Συντονιστικὸν Συμβούλιον Παιδείας.

γ) Τὴν κατὰ προτίμησιν ἀπορρόφησιν εἰς τὰς διαφόρους θέ-
σεις τῶν νέων καὶ τὸν περιορισμόν τοῦ φαινομένου τῆς κατα-
λήψεως τῶν θέσεων παρὰ ἐξερχομένων, λόγῳ συμπληρώσεως τοῦ χρό-
νου ὑπηρεσίας, ἀπὸ ἄλλας θέσεις.

δ) Τὴν κατὰ προτίμησιν πρόσληψιν τῶν σπουδαστῶν παρὰ τῆς

Ἀκαδημίας, τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν καί ἄλλων συναφῶν ὀργανισμῶν, εἰς θέσεις βοηθητικάς, ἀλλ' ἐπιστημονικοῦ χαρακτήρος, τόσον πρὸς οἰκονομικὴν τῶν ἐνίσχυσιν, ὅσον καί πρὸς πρακτικὴν ἐξέδοκσίν τῶν.

ε) Προσαρμογὴν τῶν ὀργανωτικῶν νόμων διαφόρων κρατικῶν κλάδων καί ὀργανισμῶν δημοσίου χαρακτήρος εἰς τὴν παροῦσαν ἐξέλιξιν τῆς ἐκπαιδευσεῶς μας πρὸς οὐσιαστικὴν ἢ τυπικὴν ἐξομοίωσιν πτυχιούχων σχολῶν νεωτέρων πρὸς ἄλλας παιδιαγωγικάς ὡς π.χ. δυνατότητος συμμετοχῆς εἰς τὸν διαγωνισμόν, καί τῶν πτυχιούχων τῆς Παντείου, τοῦ Ἰπουργεῖου Ἐξωτερικῶν.

21.- Ἀπόρους καί πολυτέκνους φοιτητάς:

α) Ἐπέκτασιν τῶν ἀτελῶν ἐγγραφῶν εἰς τοὺς ἀπόρους φοιτητάς.

β) Ρυθμισιν τοῦ θέματος τῶν ἀτελῶν ἐγγραφῶν μέ κριτήριον χορηγήσεως αὐτῶν κυρίως τὴν ἀπορίαν.

γ) Ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς καταβολῆς τῶν διδάκτρων τῶν ἀπόρων-πολυτέκνων σπουδαστῶν ἄνευ τοῦ ἰσχύοντος σήμερον περιορισμοῦ τοῦ "λίαν καλῶς".

δ) Κατάργησιν τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς τοὺς σπουδαστάς προστίμων λόγῳ ἐκπροθέσμου καταβολῆς τῶν διδάκτρων, ὀφειλομένης αὐτῆς εἰς τὴν ἐγνωσμένην δυσπραγίαν τῆς πλειονότητος τῶν φοιτητῶν.

ε) Χορήγησιν ὑποτροφιῶν καί ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν διδάκτρων τῶν σπουδαστῶν τυγχάνοντων τέκνων ἀπόρων, ἔστω καί Γ' κατηγορίας, οἰκογενειῶν λόγῳ φυσικῶν ἢ πολεμικῶν καταστροφῶν, ὡς π.χ. ἐκ σεισμῶν, πολέμου 40-41, Β' παγκοσμίου, ἀνταρτοπολέμου, βομβαρδισμῶν κλπ.

στ) Δημιουργίαν φοιτητικοῦ οἴκου διὰ τοὺς ἀπόρους ἐξ ἐπαρχιῶν σπουδαστάς.

22.- Έργαζομένους φοιτητάς:

α) Άμαγνώρισιν καί προστασίαν τῆς ιδιότητος τοῦ ἐργαζομένου φοιτητοῦ εἰς τοὺς ἀποδεδειγμένως ἐργαζομένους.

β) Ἀναπροσαρμογὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ ἐργατικῆς νομοθετικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ κεφαλαιώδους θέματος τῶν ἐργαζομένων σπουδαστῶν διὰ τῆς ἰδρύσεως γραφείου κρατικῆς ἀντιλήψεως πρὸς παροχὴν ἐργασίας ἢ ἀπασχολήσεως εἰς τοὺς ζητοῦντας νὰ ἐργασθῶν σπουδαστὰς ἀναλόγου πρὸς τὰς σπουδὰς καὶ τὴν εἰδίκευσίν των καὶ ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους, ὡς π.χ. ὠράριον, ὅροι ἀμοιβῆς, ἀνάπαυσις κλπ.

γ) Προτίμησιν τῶν φοιτητῶν κατὰ τὴν πρόσληψιν ὑπαλλήλων εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὑπηρεσίας ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων καὶ κοινοφελῶν ὀργανισμῶν.

δ) Ἀπαλλαγὴν τῶν ἐργαζομένων φοιτητῶν κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ τὰ ἔξοδα ἐγγραφῆς, ἀσκήσεων, ἐξετάσεων κλπ.

ε) Ἐπέκτασιν τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐργατικῶν ὑποτροφιῶν, τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Ἐργασίας εἰς ὅλους τοὺς ἐργαζομένους σπουδαστὰς, ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν ἰδρυμάτων, σχολῶν καὶ τμημάτων, ἐφ' ὅσον τυγχάνουν ἄποροι, οἰασδήποτε κατηγορίας, καὶ συγκεντροῦν τὴν ἀκαιτουμένην ἐπίδοσιν καὶ εἰς τὰς ἐνώπιον ἐπιτροπῆς ἐξετάσεις.

στ) Προτίμησιν τῶν ἐργαζομένων φοιτητῶν τῶν συγκεντρούτων καὶ τὰς λοιπὰς προϋποθέσεις, π.χ. ἀπορίας, εἰς τὸ συσσίτιον καὶ τὰ λοιπὰ μέτρα κοινωνικῆς προνοίας.

ζ) Ἰδρυσιν οἴκου ἐργαζομένου φοιτητοῦ.

η) Προσαρμογὴν τοῦ ὠραρίου μαθημάτων, ἀσκήσεων φροντιστηριακῶν καὶ γραπτῶν καὶ ἐξετάσεων κατὰ χροῶνον διευκολύνοντα καὶ ἐξυπηρετοῦντα τοὺς ἐργαζομένους σπουδαστὰς.

θ) Ἀντιμετώπισιν ἐλαστικῶς ἢ δι' ἀπαλλαγῆς κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν ἐργαζομένων σπουδαστῶν ἐκ τῆς ὑποχρέσεως παρουσιῶν

εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς.

ι) Ἐνίσχυσιν καὶ ἐμπλουτισμὸν τῆς δανειστικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου Ἐργαζομένων Φοιτητῶν-Σπουδαστῶν δι' ἐπιχορηγήσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, Ἐργασίας, Ἐργατικοῦ Κέντρου κλπ. καὶ τῶν κ.κ. καθηγητῶν διὰ τῶν ἐκδόσεών των.

Γ) Ἀνωτάτη Παιδεία, περὶ τῶν διδακτικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκπολιτιστικῶν προβλημάτων αὐτῆς καὶ τῶν σπουδαστῶν τῆς.

Τὸ συνέδριον, εἴτα, εἰσελθὼν εἰς τὴν μελέτην τῶν πλέον βασικῶν καὶ ἐκκερεμῶν διδακτικῶν, μορφωτικῶν, ὀργανωτικῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκπολιτιστικῶν προβλημάτων τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας καὶ τῶν σπουδαστῶν τῆς καὶ ὑπογραμμίσαν τὸν ἀνασχετικὸν ρόλον αὐτῶν εἰς τὴν ἀνοδὸν τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, τὴν προαγωγὴν τῆς ὀργανωμένης ἐκπολιτιστικῆς ζωῆς μεταξὺ τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου, τὴν πρόδον τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἀνέλιξιν τῆς καθόλου πολιτιστικῆς μας στάθμης, τονίζει τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ ἐπεῖγον ἐπιλύσεως αὐτῶν καὶ ψηφίζει:

23. - Πρόγραμμα καθ' ὕλην, ἔδρας, μέθοδον:

α) Ἀναμόρφωσιν, τῶν ἐκσυγχρονισμὸν καὶ ἐμπλουτισμὸν τῆς διδακτέας ὕλης, ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἐξ ἀντιπροσώπων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων, ἀναλόγως τῶν προρισμάτων τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ τῶν ἀναγκῶν μας.

β) Ἰδρυσιν, ἀναδιάρθρωσιν καὶ πλήρωσιν ἐπιστημονικῶν ἐδρῶν καὶ τροποποίησιν τῶν κατ' ἔτη προγραμμάτων μαθημάτων τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστημονικῶν ἀναγκῶν καὶ ἐπιτεύξεων καὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ σκοποῦ ἐκάστου τῶν ἰδρυμάτων, σχολῶν καὶ τμημάτων αὐτῶν, ὡς π.χ. ἰδρύσεις εἰς τὴν Πάριτειον 4ου ἔτους ἐξειδικεύσεως, περιλαμβάνον τμήμα Δημοσιογραφίας, Διεθνῶν σχέσεων,

Δημοσίου Δικαίου κλπ.

γ) Συνδυασμόν τῆς διδασκαλίας μέ τήν πρακτικήν ἐξάσκησιν καί ἐφαρμογήν τῶν διδαγμάτων διά τῆς λειτουργίας περισσοτέρων, ὀλιγοριθμοτέρων καί πλέον βελτιωμένων φροντιστηριακῶν καί ἐργαστηριακῶν τμημάτων καί ἐκδηλώσεων.

24.- Πρόγραμμα ὠρολογίου, ἀσκήσεων καί ἐξετάσεων.

α) Κατάρτισιν προγράμματος ὠρολογίου, ἀσκήσεων -φροντιστηριακῶν καί ἐργαστηριακῶν, προφορικῶν καί γραπτῶν- καί ἐξετάσεων -προκριματικῶν καί τελικῶν, γραπτῶν καί προφορικῶν.

β) Ἐκδόνησιν κατὰ τρόπον συνεχῆ, ὀρθολογικόν καί ἐξυπηρετικόν τόσον, καί κυρίως, τῶν ἀναγκῶν τῶν σπουδαστῶν, ὅσον καί τῶν τοιούτων τῶν ἰδρυμάτων αὐτῶν.

γ) Ἐκδοσιν αὐτῶν πρό ἐπαρκοῦς χρονικοῦ διαστήματος ἀπό τῆς ἐνάρξεως πραγματοποιήσεώς των.

δ) Διαρρυθμισιν τοῦ ἐξεταστικοῦ συστήματος μέ βάση, κυρίως, τόν γραπτόν τρόπον ἐλέγχου, τόσον πρός ἐνδελεχέστερον ἐλεγχον καί πλέον ἀντικειμενικήν κρίσιν τοῦ ἐπιπέδου παρασκευῆς καί ἀφομοιώσεως τῶν ἐξεταζομένων, ὅσον καί πρός πλέον ἤρεμον καί ἐπιτυχῆ προπαρασκευήν καί προσέλευσιν τῶν ἐξεταζομένων.

ε) Διαχωρισμόν χρονικῶς τῶν προκριματικῶν ἀπό τῆς ἐπιτυχίᾳ προφορικῆς ἐξετάσεως, ὡς π.χ. αἱ προκριματικαί τῶν σπουδαστῶν τῆς Παντείου νά διεξάγωνται τόν Ἰούνιον καί αἱ ἐπί πτυχίᾳ, μόνον, προφορικαί τόν Ὀκτώβριον.

25.- Κατοχύρωσιν καί μεταφοράν:

α) Κατοχύρωσιν νομοθετικῶς τῶν βαθμῶν τῶν μαθημάτων, τῶν ἐπιτυχῶς ἐξετασθέντων εἰς αὐτό ἐξ ἐπανεγγραφῆς φοιτητῶν καί τήν ἐπανεξέτασιν αὐτῶν μόνον εἰς τά μαθήματα εἰς ἃ ἀπερρίφθησαν.

β) Θέσπισιν τῆς μεταφορᾶς ἐνός μόνον μαθήματος εἰς τό α-

μέσως ἐπόμενον ἔτος σπουδῶν.

26.- Ἀναδιοργάνωσιν διοικητικῶν κλπ. ὑπηρεσιῶν:

α) Ὁργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῶν διοικητικῶν, οἰκονομικῶν καὶ λοιπῶν ὑπηρεσιῶν τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων κατὰ τρόπον ὀρθολογικόν.

β) Ἐξυπηρετήσιν πραγματικῶς τῶν σπουδαστῶν ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας αὐτάς.

γ) Χορήγησιν παρ' αὐτῶν εἰς τοὺς φοιτητάς διὰ τὰς πνευματικῶς, ἐπιστημονικῶς καὶ ἐκπολιτιστικῶς ἐκδηλώσεις των, τῶν ἀναγκαίων χώρων καὶ μέσων.

27.- Συνεργασίαν μεταξὺ φοιτητῶν, καθηγητῶν, ἀρμοδίων καὶ λοιπῶν παραγόντων.

α) Ἀνάπτυξιν πνεύματος ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ εἰλικρινοῦς συνεργασίας μεταξὺ φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν πρὸς ὑποβοήθησιν τόσον τῆς διδασκαλίας, ὅσον καὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετωπίσεως τῶν διαφόρων γενικῶν προβλημάτων.

β) Ἐπαφὴν ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος μεταξὺ τῶν πρυτάνεων, κοσμητῶρων καὶ διευθυντῶν καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν σπουδαστικῶν ὀργανώσεων πρὸς μελέτην καὶ ἐπίλυσιν τῶν τρεχόντων προβλημάτων.

γ) Ἐνίσχυσιν ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς τῶν δισφόρων φοιτητικῶν ἐκδηλώσεων, ὡς φοιτητικῆς ἐβδομάδος, σεμιναρίων, συνεδρῆτου, τύπου, παρὰ τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν ἀρμοδίων.

δ) Συμμετοχὴν καὶ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ σπουδαστικοῦ κόσμου εἰς ὅλας τὰς ἐπιτροπὰς καὶ συλλογικὰ ὄργανα, τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ἀνωτάτην παιδείαν καὶ τοὺς σπουδαστάς.

ε) Συμπάρδοσιν τοῦ τύπου διὰ τῆς καθιερώσεως εἰδικῆς σπουδαστικῆς στήλης καὶ τοῦ ραδιοφώνου διὰ τῆς παραχωρήσεως εἰς τοὺς σπουδαστάς ἐβδομαδιαίας (10') ἐκπομπῆς, ἐπιμελουμένης ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὑπὸ σπουδαστῶν ἐκπρο-

σώπων τῶν φοιτητικῶν ὀργανώσεων.

28.- Ἀνάπτυξιν μορφωτικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς φοιτητικῆς ζωῆς:

α) Ἐνίσχυσιν πρὸς ἑορτασμὸν πραγματικῶν τῶν ἐθνικῶν μας ἑορτῶν, ἐπετείων καὶ γεγονότων.

β) Ὁργάνωσιν διαλέξεων καὶ συζητήσεων ἐπὶ θεμάτων ἐπικαίρων, κοινῶν ἐνδιαφέροντος καὶ ἐπιστημονικῶν.

γ) Διοργάνωσιν ἐκπαιδευτικῶν ἐπισκέψεων καὶ ψυχαγωγικῶν μορφωτικῶν ἐκδρομῶν.

δ) Δημιουργίαν χώρων ὑγιεινῶν, ἐπαρκῶν καὶ καταλλήλων διὰ ψυχαγωγικούς, πνευματικούς καὶ ἐκπολιτιστικούς σκοπούς ὡς π.χ. φοιτητικῆς λέσχης ἐκσυγχρονισμένης κλπ.

ε) Ἐπιχορήγησιν τῆς μικτῆς φοιτητικῆς χορωδίας καὶ τοῦ τμήματος ἐγχόρδων τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κλπ.

στ) Δημιουργίαν φοιτητικοῦ θεάτρου.

ζ) Ἀνάπτυξιν φοιτητικοῦ τύπου καὶ προβολὴν τοῦ σπουδαστικοῦ κόσμου καὶ τῶν ζητημάτων μέσῳ τοῦ ραδιοφώνου καὶ καθημερινοῦ τύπου.

η) Διοργάνωσιν φοιτητικῶν ἐκθέσεων, ὡς π.χ. εἰκαστικῶν τεχνῶν, φωτογραφίας κλπ.

θ) Ἀνάπτυξιν φοιτητικοῦ τουρισμοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν καὶ ἐξωτερικόν.

ι) Προσαρμογὴν τῶν σχέσεων μέ τὰς σπουδαστικὰς ὀργανώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

29.- Σύστασιν ἰδρυμάτων, διοργάνωσιν σεμιναρίων καὶ εἰδικῶν μαθημάτων:

α) Σύστασιν ἰδρυμάτων καθαρῶς περιατέρω προωθήσεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ ἀληθείας.

β) Διοργάνωσιν κατὰ τοὺς θερινούς μῆνας σεμιναρίων ἐρεῦνης καὶ συζητήσεως μεταξὺ τῶν σπουδαστῶν τῶν ὁμοειδῶν ἢ

συγγενῶν κλάδων με θέματα ἐπιτρέποντα τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐξελιξέως τῆς ἐπιστήμης, προσκαλουμένων εἰς αὐτὰ καθηγητῶν, ἐπιστημόνων καὶ ξένων.

γ) Διοργάνωσιν παραδόσεων προαιρετικῶν μαθημάτων ἐπιστημονικῆς ὁρολογίας εἰς ξένας γλώσσας.

30.- Τέλεσιν φοιτητικῆς ἐβδομάδος καὶ παγκοσμίου πανσπουδαστικοῦ φεστιβάλ.

α) Τέλεσιν, μόνιμος κατ' ἔτος φοιτητικῆς ἐκπολιτιστικῆς ἐβδομάδος.

β) Ἀνάληψιν διοργανώσεως Παγκοσμίου Πανσπουδαστικοῦ Φεστιβάλ εἰς Ἀθήνας τὸ 1960.

Δ) Σπουδασταί καί συνδικαλισμός, περί τῶν ὀργανω-
τικῶν προβλημάτων καί τῶν ἐσωτερικῶν καί διεθνῶν,
σχέσεων τοῦ σπουδαστικοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος.

Τό Συνέδριον, ἐν τέλει, ἐπισκοπῆσαν ὀλοπλεύρως τήν ση-
μερινήν κατάστασιν τοῦ σπουδαστικοῦ συνδικαλισμοῦ ὅσον κα-
τά τήν ὀργανωτικήν καί λειτουργικήν διάρθρωσίν του ὅσον ἐξ
ἀπόψεως τῶν σχέσεών του ἐσωτερικῶς καί διεθνῶς διαπιστώνει
τήν ἀνάπτυξιν τῆς ὀργανωμένης καί αὐτονόμου ὀμοδικῆς σπου-
δαστικῆς ζωῆς καί θέτει ὡς ἄμεσοι καί προσιτά ὀργανωτικά κα-
θήκοντα, πρὸς ὑπερπήδησιν τῶν ἀδυναμιῶν καί δυσχερειῶν καί
ἐγχασι τῆς ὀμοδικῆς πορείας τοῦ φοιτητικοῦ συνδικαλιστι-
κοῦ κινήματος. τὰ ἀκλουθα:

31. Ὀργάνωσιν καί λειτουργίαν τῶν φοιτητικῶν-σπουδα-
στικῶν συλλόγων ἀρτιώτερον καί ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων:

α) Ὑπάρξιν, τήρησιν καί ἐφαρμογὴν καταστατικοῦ καί
κανονισμοῦ

β) Διαμόρφωσιν καί ἀνάπτυξιν συνεποῦς συνδικαλιστικῆς
συνειδήσεως εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν συνδικαλιζομένων καί ἰδία
τῶν ἐκπροσώπων τῶν φοιτητῶν-σπουδαστῶν καί μελῶν τῶν δι-
οικήσεων τῶν συλλόγων.

γ) Προγραμματισμόν καί καταμερισμόν τοῦ ἔργου καί τῆς
δράσεως διὰ μίαν ἑκάστην τῶν περιόδων διοικήσεως.

δ) Μελέτην καί ἀλοκληρωμένην καί μεθοδικήν ἐπεξεργασί-
αν τῶν ἀπασχολούντων τοὺς φοιτητὰς-σπουδαστὰς ζητημάτων.

ε) Κατάρτισιν δι' ἑκάστην περίοδον διοικήσεως συγκε-
κριμένου, πραγματοποιησίμου καί ἀναφερομένου εἰς ὅλους τοὺς
τομεῖς τῆς φοιτητικῆς ζωῆς καί δραστηριότητος προγράμματος
καί προώθησιν-ἐκτέλεσιν αὐτοῦ μέ τήν συμμετοχὴν αὐτῶν τού-
των τῶν μελῶν τῶν συλλόγων πρὸς μεγαλυτέραν συνειδητοποίη-

σιν τῆς ἀφελιμότητος καὶ ἀναγκαιότητος τῆς ὑπάρξεως· καὶ εὐρύθμου ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τοῦ σπουδαστικοῦ συνδικαλισμοῦ.

στ) Πλαισίωσιν τῶν ἐπιτροπῶν γραφείων καὶ λοιπῶν ἐκδηλώσεων τῶν συλλόγων ὑπὸ ἀπλῶν φοιτητῶν-σπουδαστῶν, μελῶν αὐτῶν.

ζ) Ἐνημέρωσιν καὶ συχνὴν καὶ συστηματικὴν κατατόπισιν τῶν φοιτητῶν-σπουδαστῶν ἐπὶ τῶν φλεγόντων ζητημάτων τῶν καὶ τῆς ἐξελιξέως τῶν, καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν συλλόγων.

η) Ἀποκατάστασιν καὶ τόκωσιν μεταξὺ διδασκόντων καὶ διδασκομένων καὶ τῶν ἐκπροσώπων αὐτῶν-συλλόγων-σχέσεων κατανοήσεως καὶ φιλίας, εἰλικρινοῦς ἐπαφῆς καὶ γονίμου-συνεργασίας καὶ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ πρὸς βελτίωσιν τῶν φοιτητικῶν πραγμάτων καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἀπαραιτήτων ὄρων διὰ τὴν πληρεστέραν θεωρητικὴν καὶ πραγματικὴν-ἐπιστημονικὴν κατάρτισίν τιν.

θ) Δημιουργίαν καὶ ἀνάπτυξιν σχέσεων συνεργασίας μεταξὺ τῶν φοιτητικῶν Συλλόγων καὶ τῶν Διοικητικῶν καὶ ἄλλων ἀρχῶν τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν καὶ τῶν Κρατικῶν ἁρμοδίων διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν φοιτητικῶν συμφερόντων.

32) Ἀποκατάστασιν στενῆς ἐπαφῆς καὶ ἀνάπτυξιν γονίμου συνεργασίας μεταξὺ τῶν φοιτητικῶν-σπουδαστικῶν συλλόγων:

α) Ἀναγνώρισιν ἐπισημῶς-παρὰ τοῦ δικαστηρίου-τῆς Δ.Ε.Σ.Π.Α. (Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ Συλλόγων Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν) καὶ κατοχύρωσιν τῆς ἔναντι τῶν τρίτων.

β) Σύμπηξιν μεταξὺ τῶν σπουδαστικῶν συλλόγων τῶν ἑξωπανεπιστημιακῶν σχολῶν ὁμοσπονδίας συλλόγων, ἀντιστοίχου πρὸς αὐτὴν τῶν παν/κῶν σχολῶν-τὴν Δ.Ε.Σ.Π.Α.

γ) Αναδιάρθρωσιν τοῦ ὀργανωτικοῦ σχήματος τοῦ φοιτητικοῦ συνδικαλισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς συστάσεως καὶ λειτουργίας ἑνὸς συλλόγου διὰ μίαν ἐκάστην τῶν σχολῶν του ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς ΦΕΑΠΘ (Φοιτ. Ἑνωσις Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσσαλονίκης) ὡς ἐνώσεως τῶν συλλόγων αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου.

δ) Ἰδρυσιν Ἐθνικῆς Φοιτητικῆς-Σπουδαστικῆς Ἑνώσεως Ἑλλάδος-ΕΦΣΕΕ (Πανελλήνιος Ἑνωσις Φοιτ.-Σπουδαστικῶν Συλλόγων Ἑλλάδος) ὡς γενικῆς φοιτητικῆς-σπουδαστικῆς ὁμοσπονδίας τῶν τριῶν ὡς ἄνω ὁμοσπονδιῶν ΔΕΣΠΑ, ὁμοσπονδίας ἐξαπανεπιστημιακῶν σχολῶν καὶ τῆς Ἑνώσεως τοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης, ἐφ' ὅσον, βεβαίως, προηγουμένως πληρωθῆ ἢ προϋπῆθες τῆς οὐσιαστικῆς καὶ ἐπισήμου-νομικῆς-ἀναπλάσεως κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῶν προαναμερομένων φοιτητικῶν-σπουδαστικῶν ὀργανώσεων.

33) Δημιουργίαν τῆς ΕΦΣΕΕ (Ἐθνικὴ Φοιτητικὴ-Σπουδαστικὴ Ἑνωσις Ἑλλάδος) καὶ λειτουργίαν της-μέχρι πληρώσεως τῶν ἀνωτέρω ὀριζομένων- ὡς ἐνώσεως τῶν φοιτητικῶν συλλόγων τῶν σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῶν ἐξαπανεπιστημιακῶν σχολῶν καὶ τῆς Ε.Φ.Σ.Ε.Ε.

α) Λειτουργίαν αὐτῆς μέ ἔδραν τὰς Ἀθήνας καὶ ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ἐπωνυμίαν-ΕΦΣΕΕ.

β) Ἐξυπηρέτησιν καὶ προδραστηρίωσιν παρ' αὐτῆς τῶν γενικῶν φοιτητικῶν-σπουδαστικῶν ἐνδιαφερόντων καὶ συμφερόντων, ἐκπροσώπησιν τοῦ σπουδαστικοῦ κόσμου εἰς τὸ ἐσωτερικόν καὶ διεθνῶς καὶ τὴν προβολὴν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας ὡς ὀργανωμένου καὶ ἐνιαίου κοινωνικοῦ, πνευματικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ συνόλου.

γ) Συγκρότησιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου της ἀναλογικῶς καὶ δὴ ἐξ ἑνὸς ἀντιπροσώπου ἑνὸς ἐκάστου τῶν συμμε-

τεχόντων συλλόγων πλην τῆς ΦΕΑΠΦ ἐκπροσωπούμενης διὰ τριῶν μελῶν.

34) Σύστασιν ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ζητημάτων:

α) Διευρύνειν αὐτῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς Β' Πανσπουδαστικοῦ Συνεδρίου καὶ βάσει ἰδί-
ου καταρτισθησομένου κανονισμοῦ.

β) Σύγκλησιν τῆς Ἐκτελεστικῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς τὴν 23ην Μαΐου 1959 καὶ συγκρότησιν τῆς ἐξ ἑνὸς τακτικοῦ καὶ δύο ἀναπληρωματικῶν-νομίμας καὶ ἐγγράφως ἐξουσιοδοτουμένων ἀντιπροσώπων τῶν προπαρασκευασάντων καὶ συμμετασχόντων εἰς τὸ συνέδριον συλλόγων.

γ) Συγκέντρωσιν καὶ ἐπεξεργασίαν, ἐκδόσιν καὶ κυκλοφορίαν ἀφ' ἑνὸς καὶ προβολὴν καὶ προώθησιν πρὸς ἐφαρμογὴν-ἐκτέλεσιν ἀφ' ἑτέρου παρ' αὐταῖς τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου.

35) Ἐνίσχυσιν οἰκονομικῶς τοῦ σπουδαστικοῦ συνδικαλισμοῦ:

α) Καθιέρωσιν πενταδράχμου συνεισφορᾶς παρ' ἑνὸς ἐκά-
στου τῶν φοιτητῶν ὑπὲρ τοῦ συλλόγου τῆς σχολῆς του πρὸς οἰ-
κονομικὴν ἀντάρχειαν τῶν φοιτητικῶν-σπουδαστικῶν συλλόγων.

β) Χορήγησιν παρὰ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀνωτάτων σχολῶν καὶ τῶν κρατικῶν ἀρμοδίων τῶν ἀναγκασιούτων ἐκάστοτε μέσων πρὸς διοργάνωσιν συνεδρίων, σεμιναρίων, σπουδαστικῶν ἐκπολι-
τιστικῶν ἐκδηλώσεων π.χ. φοιτητικῆς ἐβδομάδας κλπ.

36) Ὁργάνωσιν καὶ προαγωγὴν φοιτητικῶν σχέσεων καὶ σπουδαστικῆς συνεργασίας:

α) Ἀλληλογραφίαν καὶ ἀνταλλαγὴν ἐντύπων ὑλικοῦ μετα-
ξὺ τῶν φοιτητῶν τῆς χώρας μας καὶ τῶν συνδικαλιστικῶν των ὀργάνων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν ἀφ' ἑτέρου.

β) Διοργάνωσιν ψυχαγωγικῶν ἐπιμορφωτικῶν, τουριστικῶν κλπ. ἐκδρομῶν εἰς τὸ ἑξωτερικόν.

γ) Ἀντάλλαγὴν ἀντιπροσώπων ἐξ ἄλλων φοιτητῶν καὶ ἐκ-
προσώπων των ἢ καὶ ἐξ ἀμφοτέρων μεταξὺ τῆς χώρας μας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν.

δ) Συμμετοχὴν μας εἰς ἐθνικὰ καὶ διεθνῆ φοιτητικὰ συ-
νεδρία, σεμινάρια, συναυτήσεις κλπ.

ε) Συνέχισιν τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὴν Διεθνή Φοι-
τητικὴν Συνδιάσκεψιν (I.S.C.) καὶ τῆς συνεργασίας μας μετὰ τὴν
Συντονιστικὴν Γραμματεῖαν τῆς (CO.SEC).

στ) Διατήρησιν τῆς ἐπαφῆς καὶ ἀνάπτυξιν τῆς συνεργα-
σίας μας-ἀνάπτυξιν σχέσεων, ἀνταλλαγὴν ἐντύπου ὑλικοῦ καὶ
ἀπόψεων ἐπὶ θεμάτων διεθνοῦς φοιτητικῆς συνεργασίας-μέτρη
Διεθνή σπουδαστικὴν Ἐνωσιν (I.U.S.), καὶ συμμετοχὴν μας εἰς
ἐκδηλώσεις κοίνοῦ, δι' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς, ἐνδιαφέροντος.

37) Προπαρασκευήν καί σύγκλησιν τοῦ Γ' Πανσπουδαστικοῦ Συνεδρίου μετά ἕνα ἀκριβῶς ἔτος ἀπό τῆς λήξεως τοῦ δευτέρου -συνελθόντος ἀπό τῆς 19ης μέχρι καί τῆς 23ης Ἀπριλίου 1959 εἰς τὰς Ἀθήνας.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ἐκκλησις	σελ. 1 - 2
Α. Γενικά, περὶ τῆς παιδείας μας	" 3 - 4
Β. Ἀνωτάτη Παιδεία, περὶ τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων αὐτῆς καί τῶν σπουδαστῶν της.	" 4 - 12
Γ. Ἀνωτάτη Παιδεία, περὶ τῶν διδακτικῶν, ἐπιστημονικῶν καί ἐκπολιτιστικῶν προβλημάτων αὐτῆς καί τῶν σπουδαστῶν της	" 12 - 16
Δ. Σπουδασταί καί συνδικαλισμός, περὶ τῶν ὀργανωτικῶν προβλημάτων καί τῶν ἐσωτερικῶν καί διεθνῶν, σχέσεων τοῦ σπουδαστικοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος.	" 17 - 21

6.3 Εκπρόσωποι στα Πανσπουδαστικά Συνέδρια⁴⁴⁹

6.3.1 Εκπρόσωποι σχολών στο Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο

Άγγελος Μπρατάκος – Φυσικομαθηματική Αθηνών, εκ μέρους της ΔΕΣΠΑ

Ανδρέας Λεντάκης – Φιλοσοφική Αθηνών

Γιώργος Κατηφόρης – Νομική Αθηνών

Γιώργος Παπαγεωργίου – ΑΠΘ, εκ μέρους της ΕΦΕΠΘ

Δημήτρης Γρίβας – Ιατρική Αθηνών

Εμμανουήλ Φάλταϊτς – εκ μέρους της Εθνικής Παμφοιτητικής Ένωσης

Πάτροκλος Σταύρου – εκ μέρους της ΕΦΕΚ

Χ. Παπαδόπουλος – ΑΠΘ, εκ μέρους της ΕΦΕΠΘ

Αναστασιάδης – ΕΜΠ

Αυγερόπουλος – Φυσικομαθηματική Αθηνών

Βελισσάριος – ΑΣΟΕΕ

Γλέτσος - Πάντειος

Ευαγγελάτος – Φιλοσοφική Αθηνών

Ζούκατας – Γεωπονική Αθηνών

Θέμελης – Πάντειος

Θεόδωρος Νακάσης - Οδοντιατρική Αθηνών

Κουτούζης - Γυμναστική Ακαδημία

Λιανός – Οδοντιατρική Αθηνών

Μικρός – Γεωπονική Αθηνών

Πετρόπουλος - Ανωτέρα Σχολή Βιομηχανικών Σπουδών

Σαλαπάτας - ΑΠΘ

Στέγκος – ΕΜΠ

Τσάτσος – εκ μέρους του ΣΕΦ-Σ

Τσέλος – Ιατρική Αθηνών

Τσίγκανος – εκ μέρους της ΔΕΣΠΑ

Χατζηβασιλείου - Νομική Αθηνών

⁴⁴⁹ Οι κατάλογοι των ονομάτων δεν είναι πλήρεις. Παρατίθενται όσα ονόματα εντοπίστηκαν στο αρχειακό υλικό, καθώς και από αναφορές σε εφημερίδες του ημερήσιου τύπου.

6.3.2 Εκπρόσωποι σχολών στο Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο

Άγγελος Μπρατάκος – Φυσικομαθηματική Αθηνών

Βασίλης Καραγιάννης – εκ μέρους της ΔΕΣΠΑ

Γιώργος Μίχος – Γεωπονική Αθηνών

Δημήτρης Γρίβας – Ιατρική Αθηνών

Διονύσης Μπουλούκος – Νομική Αθηνών

Σωτήρης Πανουσάκης – Φιλοσοφική Αθηνών

Απόστολος Κακλαμάνης – Νομική Αθηνών

Μανώλης Μυλωνάκης – Ιατρική Αθηνών

Σταυρογιαννουδάκης – Γεωπονική Αθηνών

Κατσαρός

Τρύφωνας

Βελισάρης

Καραπάνος

Κατσιβέλης

Σαρίδης

6.3.3 Εκπρόσωποι σχολών στο Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο

Άγγελος Μπρατάκος – Φυσικομαθηματική Αθηνών

Αδάμ Βασιλειάδης – Θεολογική Θεσσαλονίκης

Αλέξανδρος Γρίμπας – Νομική Θεσσαλονίκης

Ανδρέας Λεντάκης – Φιλοσοφική Αθηνών, εκ μέρους του ΣΕΦ-Σ

Βασίλης Καραγιάννης – Φιλοσοφική Αθηνών, εκ μέρους της Βορειοηπειρωτικής
Φοιτητικής Νεολαίας

Γιώργος Μίχος – Γεωπονική Αθηνών

Δημήτρης Καραφίλης – Φιλοσοφική Αθηνών

Δημήτρης Κορέλας – Ανώτατη Βιομηχανική Σχολή Πειραιά

Δώρος Θεοδώρου - ΕΜΠ

Θανάσης Κιτσάκης – ΟΤΣΣΣΕ

Μαρία Καρυτσιώτου - Οδοντιατρική Αθηνών, εκ μέρους της Εκτελεστικής
Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου

Γ. Κασίμης - ΑΣΟΕΕ
Γιώργος Δαλακούρας – ΑΣΟΕΕ
Γιώργος Δελόπουλος – Φιλοσοφική Αθηνών
Γιώργος Κτενάς – Ιατρική Αθηνών
Γιώργος Παράνης – Φιλοσοφική Αθηνών
Γιώργος Φερεντίνος – Ιατρική Αθηνών
Κώστας Κυριακόπουλος – Νομική Θεσσαλονίκης
Λουκάς Παπαγγελής – Πάντειος
Νίκος Ψυχογιός – Νομική Θεσσαλονίκης
Παναγιώτης Κεφαλέας – Ιατρική Αθηνών
Παναγιώτης Κοντός – Νομική Αθηνών
Παναγιώτης Μπέης – Οδοντιατρική Αθηνών, εκ μέρους της ΔΕΣΠΑ
Παναγιώτης Σκεμπέας - Νομική Αθηνών
Παναγιώτης Φωτέας - Νομική Αθηνών
Πάνος Πάλμος – Ιατρική Αθηνών
Πάρις Ρεπούσης - ΕΜΠ
Παύλος Μανωλόπουλος – Νομική Αθηνών
Στέλιος Κυριακίδης – Γεωπονοδασολογική Θεσσαλονίκης
Στέλιος Ράμφος – Νομική Αθηνών, εκ μέρους του ΣΕΦ-Σ
Σωτήρης Πανουσάκης – Φιλοσοφική Αθηνών, εκ μέρους της Εκτελεστικής
Επιτροπής του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου
Φώτης Παπαγεωργίου – Θεολογική Αθηνών
Χρήστος Φύσσας – Νομική Αθηνών
Αγγελόπουλος - Θεολογική Αθηνών
Αλιφαντάκης – Νομική Αθηνών
Αντωνάτος – Σύλλογος Στερεοελλαδικών Σπουδαστών
Αστράκας - Θεολογική Αθηνών
Βακάλης – Ιατρική Θεσσαλονίκης
Βαρδάκης - Φυσικομαθηματική Αθήνας
Βάσος – εκ μέρους της Βορειοηπειρωτικής Φοιτητικής Νεολαίας
Βλαχόπουλος - Φιλοσοφική Αθήνας
Βολονάκης – Φυσικομαθηματική Θεσσαλονίκης
Γεωργακάκης - Θεολογική Αθηνών
Γεωργιάδης - Φιλολογία Θεσσαλονίκης

Γεωργόπουλος – Φιλοσοφική Αθήνας
Γιάκας – Ιατρική Θεσσαλονίκης
Γιωτόπουλος - ΑΣΟΕΕ
Δεβλέτογλου - Φιλολογία Θεσσαλονίκης
Δεσλής – Γεωπονοδασολογική Θεσσαλονίκης
Δημάδης – Νομική Θεσσαλονίκης
Δικαιάκος – Νομική Αθηνών
Ελευθερίου - Φυσικομαθηματική Θεσσαλονίκης
Ζησιμάντος - ΕΜΠ
Ζήτρος - Φιλολογία Θεσσαλονίκης
Θεοδωρόπουλος - Σύλλογος Στερεοελλαδιτών Σπουδαστών
Τσιλιγιάννης – Νομική Θεσσαλονίκης
Καλής – Θεολογία Θεσσαλονίκης
Καλοδίκης – ΟΤΣΣΕ
Καλούδης - Σύλλογος Κερκυραίων Φοιτητών
Καγκελάρης - Σύλλογος Επτανησίων Φοιτητών
Κανελλόπουλος - ΑΣΟΕΕ
Καραμπάς – Σύλλογος Στερεοελλαδιτών Σπουδαστών
Καραγκιόζης – Νομική Αθηνών
Καραλής – Πολυτεχνική Θεσσαλονίκης
Κάρκος – Φιλολογία Θεσσαλονίκης
Κατσαρός – Φυσικομαθηματική Αθήνας
Κοντάκης – Φυσικομαθηματική Θεσσαλονίκης
Κοντομάης - ΕΜΠ
Κοντομηνάς - Φυσικομαθηματική Αθήνας
Κόντος - Γεωπονική Αθηνών
Κοτσανάς - ΑΣΟΕΕ
Λακιώτης – Πάντειος
Λόντος - ΕΜΠ
Ματσακάς - Γεωπονική Αθηνών
Μεταξόπουλος - Κτηνιατρική Θεσσαλονίκης
Μπαλκίζας – Νομική Θεσσαλονίκης
Μπρέκης - Θεολογική Αθηνών
Μωράκης - Ιατρική Αθηνών

Ντούσιας - Γεωπονική Αθηνών
Ξενούλης - Φυσικομαθηματική Αθήνας
Ορφανός - Γεωπονοδασολογική Θεσσαλονίκης
Παϊπέτης – ΟΤΣΣΕ
Παπαγεωργίου - Πολυτεχνική Θεσσαλονίκης
Παπαδημητρίου - Φιλοσοφική Αθήνας
Παπαδημόπουλος – Νομική Θεσσαλονίκης
Παπαευσταθίου - Φυσικομαθηματική Θεσσαλονίκης
Παπαθεμελής – Νομική Θεσσαλονίκης
Πεχλιβανίδης – Ιατρική Θεσσαλονίκης
Πλαϊτάκης – Νομική Θεσσαλονίκης
Ράλλης - ΑΣΟΕΕ
Ρενιέρης - Ιατρική Αθηνών
Ρωσσέτης - Πάντειος
Σαλιγκτής - Φυσικομαθηματική Αθήνας
Σελούντος - ΕΜΠ
Σημαντήρας - ΕΜΠ
Σπαής - Κτηνιατρική Θεσσαλονίκης
Συκάς - ΑΣΟΕΕ
Στογιάνος – Θεολογία Θεσσαλονίκης
Τασιούλας – Θεολογία Θεσσαλονίκης
Τριαρίδης – Ιατρική Θεσσαλονίκης
Τσιτσάμης – Κτηνιατρική Θεσσαλονίκης
Τσιτσόπουλος - Γεωπονοδασολογική Θεσσαλονίκης
Τσουκαντάς – Ιατρική Αθηνών
Φαρής – Γεωπονική Αθηνών
Φίτζιος - Γεωπονοδασολογική Θεσσαλονίκης
Φραγκομίχαλος – Θεολογική Αθηνών
Φωτόπουλος - Γεωπονική Αθηνών
Χαραλαμπίδης – Ιατρική Θεσσαλονίκης
Χρηστάκης – ΦΕΑΠΘ

7 Πηγές

Πρωτογενές υλικό

Αδημοσίευτο πρωτογενές υλικό

Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας

Αρχείο ΕΔΑ

Κουτιά 128: Υπομνήματα, διαβήματα, εκκλήσεις, καταγγελίες, μηνύσεις, τηλεγραφήματα πολιτικών εξορίστων Αγίου Ευστρατίου (1952-1966)

129: Υπομνήματα, διαβήματα, επιστολές, τηλεγραφήματα, εκκλήσεις, και σημειώματα πολιτικών εξορίστων Αγίου Ευστρατίου (1953-1962)

268: Κεντρικό Συμβούλιο της Νεολαίας ΕΔΑ (1956-1964)

270: Επιτροπή Διαφώτισης (1956-1964)

271.1: Τμήματα και επιτροπές της Νεολαίας ΕΔΑ (1958-1964)

272: Διεθνείς σχέσεις – Αλληλογραφία (1953-1964)

290: Πανσπουδαστικά συνέδρια – Συνδιασκέψεις (1959-1966)

291: Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών (1960-1967)

295: Φοιτητικοί σύλλογοι σχολών Πανεπιστημίου Αθηνών (1954-1967)

301: Σύλλογος Εργαζομένων Φοιτητών – Σπουδαστών ΙΙ (1958-1967)

693: Κύπρος (1953-1967)

Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο (Θεσσαλονίκης)

Αρχείο Βασίλειου Κυριαζόπουλου

Φάκελος 1: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1944-1978)

Εταιρία Μελέτης Ιστορίας Αριστερής Νεολαίας

Συλλογή Αριστείδη Μανωλάκου

Κουτί 1, Φάκελος: 1 (Α' Πανσπουδαστικό Συνέδριο 28 - 30 Νοεμβρίου 1957 και Φοιτητική Εβδομάδα 24 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου 1957)

Φάκελος 2 (Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, 18 - 23 Απριλίου 1957)

Κουτί 2, Φάκελος 3 (Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, 17 - 23 Δεκεμβρίου 1957)

Κουτί 3, Φάκελος 7 (Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών, 1958-1964)

Φάκελος 8 (Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος, 1958 – 1959)

Κουτί 4, Φάκελος 10 (Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολές, 1958 - 1967)

Κουτί 7, Φάκελος 29 (Κυπριακό – ΕΦΕΚ, 1958-1963)

Συλλογή Γιάννη Γιανουλόπουλου

Κουτί 13, Φάκελος 82

Συλλογή Γιώργου Χατζόπουλου

Κουτί 1, Φάκελος 1 (Σπουδαστικά, 1959 – 1961, 1976)

Φάκελος 2 (Στοιχεία για το φοιτητικό εισιτήριο, 1959)

Συλλογή Ξενοφώντα Α. Γιαταγάνα

Κουτί 1, Φάκελος 1 (Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο 1959. Εκτελεστική Επιτροπή Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου, 1960)

Φάκελος 2 (Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο, 1960)

Κουτί 2, Φάκελος 8 (Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος, Εισερχόμενη αλληλογραφία, 1956-1962)

Δημοσιευμένο πρωτογενές υλικό

Εφημερίδες και έντυπα του ημερήσιου τύπου

Ακρόπολις, Ανεξάρτητος Τύπος, Η Αυγή, Το Βήμα, Η Βραδυνή, Εθνικός Κήρυξ, Ελευθερία, Εμπρός, Εστία, Η Καθημερινή, Η Μακεδονία, Τα Νέα

Νεολαιίστικα έντυπα

Λεβεντιά, Φρουροί της Ειρήνης

Φοιτητικά έντυπα

Αργώ, Πανσπουδαστική, Ο Φοιτητής, Φοιτητική Πορεία

Άλλα έντυπα

Δρόμοι της Ειρήνης

Φύλλα Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 1, 1 Ιανουαρίου 1952, σελ. 1-20

Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 83, 15 Ιουνίου 1960, σελ. 831-838

Τεύχος Α', Αριθμός φύλλου 120, 14 Μαΐου 1955, σελ. 805-812

Τεύχος Α', Αριθμός φύλλου 187, 7 Σεπτεμβρίου 1959, σελ. 1637-1652

Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 180, 28 Μαΐου 1951, σελ. 1039-1046

Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 180, 30 Οκτωβρίου 1958, σελ. 1589-1596

Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 188, 7 Σεπτεμβρίου 1959, σελ. 1653-1660

Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 233, 31 Οκτωβρίου 1959, σελ. 1999-2006

Δευτερογενές υλικό

Άρθρα σε περιοδικά

Alltbach Philip G.: "The International Student Movement", *Journal of Contemporary History*, Volume 5, No 1, 1970, σελ. 156-174

Φερεντίνος Γιώργος: «Στοιχεία ιστορίας του φοιτητικού κινήματος την περίοδο του 1-1-4 και του 15% για την παιδεία», *Αναδρομές*, τεύχος 1, Δεκέμβριος 2010, σελ. 35-45

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bernstein Serge – Milza Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης, Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, τόμος 3, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997

Clogg Richard: «Η περίοδος 1941-1981», στο Λάμπρος Τσακτσίρας (επιμέλεια), *Ελλάδα, Ιστορία και Πολιτισμός*, τόμος 6, β' έκδοση, εκδόσεις Παγκόσμια Σύγχρονη Παιδεία – Μάλλιαρης, Αθήνα 1995, σελ. 210-306

Legg Keith R., *Politics in Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, California 1969

Legg Keith R. and Roberts John M., *Modern Greece, A Civilization on the Periphery*, Westview Press, Colorado and Oxford 1997

McNeil William H., *The Metamorphosis of Greece since World War II*, University of Chicago Press, Chicago and London 1978

Αλιβιζάτος Νίκος: «Καθεστώς «Έκτακτης Ανάγκης» και πολιτικές ελευθερίες, 1946-1949», στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης (επιμέλεια), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ένα Έθνος σε κρίση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σελ. 383-398

Βατούγιου Στέλλα: «Κοινωνική αμφισβήτηση και δυναμική της νεολαίας του '60 στη θεματολογία του ελληνικού κινηματογράφου», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας στη Δεκαετία του '60: Πολιτικές δράσεις και πολιτισμικές παρεμβάσεις*, Πρακτικά Α' Συνεδρίου, 2006, σελ. 244-255

Βέικος Θεόφιλος, *Θεωρία και Μεθοδολογία της Ιστορίας*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1987

Βερναρδάκης Χριστόφορος, Μαυρής Γιάννης, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα, οι προϋποθέσεις της Μεταπολίτευσης*, Αθήνα 2012

Γιάνναρης Γιώργος, *Φοιτητικά Κινήματα και Ελληνική Παιδεία*, Β' τόμος, εκδόσεις Το Ποντίκι, Αθήνα 1993

Γιανουλόπουλος Γιάννης Ν., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος, Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία (1945-1963)*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992

Γιανουλόπουλος Γιάννης: «Το ελληνικό παρακράτος και η μακρά ιστορία του, το φοιτητικό κίνημα των αρχών της δεκαετίας του 1960: η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη», στο *Δολοφονία Λαμπράκη, η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά*, πρακτικά ημερίδας, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2016, σελ. 139-178

Δελλατσίμας Παύλος: «Απόψεις, θεωρίες και πρακτικές σχεδιασμού του χώρου κατά την περίοδο της ανασυγκρότησης και τη δεκαετία του '50», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 561-572

Δημαράς Αλέξης: «Εκπαίδευση», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος ΙΣΤ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σελ. 548-558

Γιάννης Καιροφύλας, *Η Αθήνα στη δεκαετία του '50*, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1993

Ελεφάντης Άγγελος: «Εθνικοφροσύνη: η ιδεολογία του τρόμου και της ενοχοποίησης», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 645-654

Ηλιόπουλος Νάσος: «Μεταξύ απελευθερωτικού αγώνα και επανάστασης: η εμπειρία της λαϊκής εξουσίας στην Ελεύθερη Ελλάδα», στο Μιχάλης Λυμπεράτος, Προκόπη Παπαστράτης (επιμέλεια), *Αριστερά & Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, πρακτικά συνεδρίου, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 147-155

Ζήκος Σπύρος: «Ανάπτυξη και διαρθρωτικές μεταβολές στην ελληνική οικονομία, 1958-1966: Διαχρονική ανάλυση στα πλαίσια του συστήματος εισροών –

εκροών», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 287-307

Καιροφύλας Γιάννης, *Η Αθήνα στη δεκαετία του '50*, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1993

Καλλιβρετάκης Λεωνίδα: «Μία ιστορία του 1958, προάγγελος του 1963 (και του 1967)», στο *Δολοφονία Λαμπράκη, η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά*, πρακτικά ημερίδας, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2016, σελ. 201-218

Καλτσόγα–Τουρναβίτη Νίκη: «Η Μεταπολεμική Ελληνική Κοινωνία και η Πορεία της προς τον Θεσμικό – Πολιτικό εκσυγχρονισμό», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 655-671

Καλτσόγα-Τουρναβίτη Νίκη: «Τα Θεσμικά Πλαίσια του Εμφυλίου», στο Κλεομένης Σ. Κουτσούκης, Ιωάννης Δ. Σακκάς (επιμέλεια), *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σελ. 55-79

Καραμεσίνη Μαρία: «Αυταρχικό μεταπολεμικό κράτος και ιδιαιτερότητες εφαρμογής του κεϋνσιανισμού. Μακροοικονομική επέκταση χωρίς κοινωνικό συμβόλαιο», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 133-147

Καραμούζης Πολύκαρπος: «Θρησκευτικές νεολαίες και κοινωνικοπολιτική διεκδίκηση στη νεοελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου (επιμέλεια), *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα, Πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτιστικές εκφράσεις*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σελ. 117-133

Καρασαββόγλου Αναστάσιος Γ., Κατρακυλίδης Κωνσταντίνος Π., Τερζίδης Κωνσταντίνος: «Διαστάσεις της Δημοσιονομικής Πολιτικής στην Ελλάδα, 1951-

1967», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 225-235

Καραφίλης Δημήτρης: «Ζώσεις μαρτυρίες για τη νεολαία στη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας, Από τη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση*, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, Αθήνα, 2010, σελ. 149-152

Κατσάπης Κώστας, *Το «Πρόβλημα Νεολαία», Μοντέρνοι νέοι, παράδοση και αμφισβήτηση στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1964-1974*, εκδόσεις Απρόβλεπτες, Αθήνα 2013

Κατσίκας Ηλίας – Λαμπριανίδης Λόης: «Πληθυσμιακές μετακινήσεις στο εσωτερικό της υπαίθρου και η τάση για δημιουργία μεσαίου μεγέθους αστικών κέντρων», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 490-501

Κεφαλέας Παναγιώτης: «Αχ, αυτές οι αναμνήσεις, δεν σ' αφήνουν να ξεχάσεις», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας, Από τη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση*, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, Αθήνα, 2010, σελ. 153-158

Κιντής Ανδρέας: «Η Ανώτατη Εκπαίδευση», στο Λάμπρος Τσακτίρας (επιμέλεια), *Ελλάδα, Ιστορία και Πολιτισμός*, τόμος 10, β' έκδοση, εκδόσεις Παγκόσμια Σύγχρονη Παιδεία – Μάλλιαρης, Αθήνα 1995, σελ. 140-149

Κουλούρης Νίκος: «Η Βιβλιογραφική Τεκμηρίωση ως Πηγή του Εμφυλίου: Ο Κυρίαρχος Λόγος του Κράτους των «Εθνικοφρόνων» και ο Μνημονικός Λόγος της Αριστεράς», στο Κλεομένης Σ. Κουτσούκης, Ιωάννης Δ. Σακκάς (επιμέλεια), *Πτυχές του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σελ. 397-406

Κυπριανός Παντελής, *Συγκριτική Ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009

Κυπριανός Παντελής, *Η μαγεία του πτυχίου, Πανεπιστήμια, απόφοιτοι, κοινωνικές τροχιές (1837-2015)*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2016

Κρεμυδάς Βασίλης: «Η Ελλάδα του 1945-1967: το ιστορικό πλαίσιο», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 15-19

Λαζαρέτου Σοφία: «Στρατηγικές και μέσα νομισματικής πολιτικής», στο Θανάσης Καλαφάτης – Ευάγγελος Πρότζας (επιμέλεια), *Οικονομική Ιστορία του Ελληνικού Κράτους*, τόμος δεύτερος, Πολιτισμικό ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2011

Λεβέντης Θανάσης, *Ξαναζώντας το παρελθόν, με τον Μορφωτικό Σύλλογο Ελευσίνος, 1957-1967, 1974-1976*, Αθήνα 2017

Λεντάκη Έφη: «Μαρτυρία Ανδρέα Λεντάκη, Αναφορά στις Αγώνιστριες της εποχής», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας στη δεκαετία του '60: Πολιτικές δράσεις και πολιτισμικές παρεμβάσεις*, Πρακτικά Α' συνεδρίου, Αθήνα 2006, σελ. 174-182

Λιναρδάτος Σπύρος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμος Γ', εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1978

Λυμπεράτος Μιχάλης Π.: «Νεανικοί αγώνες στις απαρχές της μετεμφυλιακής περιόδου (1950-1953)», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου (επιμέλεια), *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα, Πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτιστικές εκφράσεις*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σελ. 76-93

Λυμπεράτος Μιχάλης, *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ, Η ραγδαία ανασυγκρότηση της ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα 2011

Λυμπεράτος Μιχάλης Π., *Μετά τον Εμφύλιο, Πολιτικές διαδικασίες και κοινωνική πόλωση στις απαρχές της προδικτατορικής περιόδου*, εκδόσεις Νότιος Άνεμος, Αθήνα 2015

Μαρμαράς Μανόλης, Τσιλένης Σάββας: «Η μεταπολεμική πολιτική επεκτάσεων στην Αθήνα, ως αποτέλεσμα απουσίας αρχών σχεδιασμού και διαμόρφωσης του αστικού χώρου», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 599-618

Μεσθανέως Βασιλική: «Η αντιπολίτευση στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1949-1963», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη Μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1994, σελ. 672-680

Μητροφάνης Γιώργος: «Το φοιτητικό Κίνημα», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, 7^{ος} τόμος, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

Μιχαηλίδης Γιώργος: «Ελληνική Αριστερά και εθνικά ζητήματα κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία», στο Μιχάλης Λυμπεράτος, Προκόπης Παπαστράτης (επιμέλεια), *Αριστερά & Αστικός Πολιτικός Κόσμος 1940-1960*, πρακτικά συνεδρίου, εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2014, σελ. 348-359

Μωραϊτίδης Μιχάλης: «Η ανάδυση της «νεολαίας» στη μεταπολεμική περίοδο, τα “long sixties”», στο Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Δέσποινα Παπαδημητρίου, Ζήσιμος Συνοδινός (επιμέλεια), *Νεολαία και Οικονομικές Κρίσεις στην Ελλάδα, 1929 και 2008*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2016, σελ. 198-221

Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η Καχεκτική Δημοκρατία, Κόμματα και Εκλογές 1946-1967*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2003

Παπαδημητρίου Δέσποινα Ι., *Από το λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων, Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα, 1922-1967*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2006

Ράλλης Γεώργιος Ι., *Πολιτικές εκμυστηρεύσεις 1950-1989, Αποκαλυπτικές μαρτυρίες για κρίσιμες στιγμές της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής ζωής*, ιστορική καταγραφή-επιμέλεια Παύλου Β. Πετρίδη, Β' έκδοση, εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 1990

Σαρρής Νεοκλής: «Η νεολαία στα μάτια της κοινωνίας», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας στη δεκαετία του '60: Πολιτικές δράσεις και πολιτισμικές παρεμβάσεις*, Πρακτικά Α' συνεδρίου, Αθήνα 2006, σελ. 75-84

Σερντεδάκης Νίκος: «Συλλογική δράση και φοιτητικό κίνημα την περίοδο 1959-1964: δομικές προϋποθέσεις, πολιτικές ευκαιρίες και ερμηνευτικά σχήματα», στο Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμέλεια), *Η «Σύντομη» Δεκαετία του '60, Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008

Σερντεδάκης Νίκος: «Η διαδρομή του φοιτητικού κινήματος στη μετεμφυλιακή Ελλάδα», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου (επιμέλεια), *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα, Πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτιστικές εκφράσεις*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σελ. 160-182

Στεφάνου Στέφανος, *Ένας από τους πολλούς της Ελληνικής Αριστεράς, 1941-1971*, καταγραφή και σχόλια Χριστίνα Αλεξοπούλου, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2013

Στεφάνου Στέφανος Δ., Συνοδηνός Ζήσιμος Χ., *Τα αρχεία της ΕΜΙΑΝ, Γενικό Ευρετήριο*, εκδόσεις ΕΜΙΑΝ, Αθήνα 2010

Στρατής Γιάννης Δ.: «Τελειώνετε, η ώρα πέρασε», στο Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης «Ανδρέας Λεντάκης», *Δρόμοι της Νεολαίας, Από τη δεκαετία του '60 ως τη μεταπολίτευση*, Πρακτικά Β' Συνεδρίου, Αθήνα 2010, σελ. 166-172

Τρίκκας Τάσος, *ΕΔΑ 1951-1967, Το Νέο Πρόσωπο της Αριστεράς*, τόμος Α, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2007

Τρίκκας Τάσος, *ΕΔΑ 1951-1967, Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, τόμος Β, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2009

Τσουκαλάς Κωνσταντίνος: «Η ιδεολογική επίδραση του Εμφυλίου Πολέμου», στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης (επιμέλεια), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950, Ένα Έθνος σε κρίση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σελ. 561-574

Χαραλάμπης Δημήτρης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία, η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1985

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, ένατη έκδοση, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2008

Χατζηβασιλείου Ευάνθης: «Νεολαία, ‘Νέα Γενιά’ και Μεταρρύθμιση στον Αστικό Πολιτικό Χώρο, 1935-1961: Όψεις μιας ανολοκλήρωτης σχέσης», στο Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Εύη Ολυμπίτου, Ιωάννα Παπαθανασίου (επιμέλεια), *Η ελληνική νεολαία στον 20ό αιώνα, Πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτιστικές εκφράσεις*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σελ. 134-146

Ψυρούκης Νίκος, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1974*, τόμος Β', Πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Κουκκίδα – Αιγαίον, Αθήνα 2010

Διδακτορικές διατριβές

Μωραϊτίδης Μιχάλης, *Το Φοιτητικό Κίνημα στην Ελλάδα, Πολιτική Ριζοσπαστικοποίηση και Συλλογική Δράση (1956-1964)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 2015

Χρηστίδης Χρήστος, *Ο Ανένδοτος Αγώνας της Ένωσης Κέντρου, Από τις εκλογές του 1961 στην παραίτηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2012